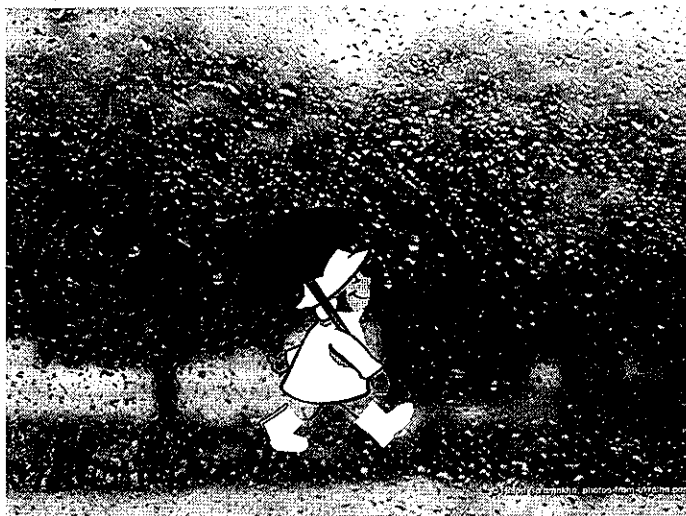

היחידה להלכה יישומית

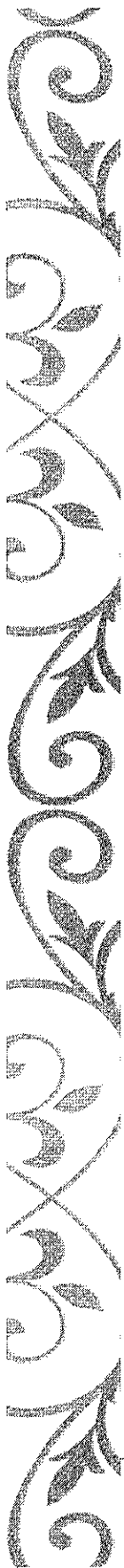
הגשם במקורות

חלק ג'

פנימי
דפי עזר לשיעורו של:
הרב מנחם בורשטין

חשוון תשע"ז

תוכן ענינים	
הזכרת הגשם- הרב יוסף שלום אלישיב	1-9
ברכת הודאת הגשמים אחר עצירה- הרב אליהו אריאל	10-12
בקשת ותן טל ומטר לפי צרכי המקום או לפי צרכי ארץ ישראל- הרב אברהם סוחולובסקי	13-17
סוגי גשם בתפילת כהן גדול ובתפילותיו- הרב יהודה עמיחי	18-20
תענית גשמים- הרב משה ליכטנשטיין- הרב יעקב מאיר	21-23
גדול יום הגשמים- הרב יחזקאל טויסיג	24-25
שאלת הגשמים בימי בית המקדש- הרב יעקב זילברשלג	26-28
שאלות גשמים- הרב יצחק קורלנסקי	29-31
פניני מנהג הכרזת ותן טל ומטר קודם שמו"ע- הרב יצחק אייזיק כהן	32-34
צמאים להשקותם מים- ש. הלוי	35-36
השוכח להזכיר טל ומטר- הרב יוסף צבי רימון	37
הודאה על גשמים- הרב שמואל אליהו	38-41
תפילת גשם- הרב שמואל אליהו	42-45
תפילה על גשמים הרב שמואל אליהו	46-49
ברך עלינו- הרב שמואל אליהו	50-53
תענית גשמים בארץ ישראל בימינו- הרב יעקב אפשטיין	54-61
זווית הלכתית- מוסף שבת קודש - יתד נאמן	62-65
הלכות משיב הרוח ושאלת מטר- בית ההוראה 'חוט של חסד'	66
מטר לברכה- עורך פרופ' יהודה אייזנברג	67-87
ארץ צמאה- דף לתרבות יהדית- עורך ד"ר אריה סטרוקובסקי	88-103
בעת אבותינו על התהוות הגשם ועל משמעותו- פרופ' נפתלי רוזן	104-107
ארץ שצריכה למטר מל במר חשוון ובימות החמה- הרב שלמה מן ההר	108-114
תפילה בעת עצירת גשמים- הרבנות הראשית לישראל	115-118

והחופים רבינו: נישט דין עלטער פעטער און נישט דער חפץ חיים האבן געזאגט
הגשם בסגול אלא בקמ"ץ. און מיין זיידע אויך גיזאגט הגשם בקמ"ץ.

ש: ראיתי שכתובים שהנוסח בקמ"ץ בא מהמשכילים.
ת: שומעים שזה מהמשכילים ומיד כולם נבהלים ומשנים לומר בסגול, וזה בכלל
לא בא מהם.

"ברכת השנים צריך לומר בה כימות החודש" וזמן של ומסר.
ומתחילין לשאול מטר בחוצה לארץ בתפילת ערבית של יום
שישים אחר תקופת השני. ובארץ ישראל מתחילים לשאול מליל
ז' במרחשון" (שיע קי"ז, א)

בן ארץ ישראל הנמצא בחו"ל - זמן שאלת גשמים

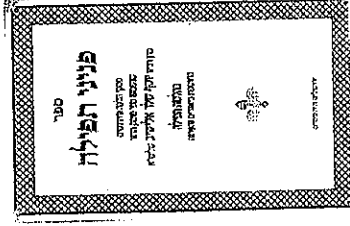
חשון תשס"ה, תשס"ט
בן ארץ ישראל הנוסע לחו"ל, דעת רבינו שליט"א:

א] אם דעתו להישאר שם כל ימות הגשמים, דהיינו עד פסח, דינו כמו בן חו"ל
ועליו לשאול רק מזמן ששואלים שם.

ב] אם דעתו לחזור לארץ לאחר תקופת קצרה, עליו לשאול שם כמו בן ארץ
ישראל, ועדיף ב"שומע תפילה" ולא ב"ברך עלינו", כיון שעיקר שאלת גשמים
היא על המקום שנמצא שם.

ושמעתי ראה שהזכרה היא אמירה בפני עצמה, ואינה שייכת להמשך "מכלל חיים בחסד".
שרי נפסק בש"ע (ק"ד, ו) דאם שבה לאומרה "אם נזכר קודם ששים הברכה, יאמר במקום
שנוכח - כי לא קבעו חכמים מקום בתוך הברכה אלא אמרו סתם מוזכרים גבורות גשמים
בחיית המתים. רק שנהגו לומר לפני מכלל שהוא פונסה, וגשמים ג"כ פונסה. הלכך באזה
מקום שיזכור סג (מ"ב). הרי שמוריד הגשם היא הזכרה בפ"ע. ומילא זהו כאתנותא שצריך
לומר בקמ"ץ.

ב. עי' קונטרס "משיב הרוח" מהר"צ שר שלום מרזל שליט"א המוכיח שהאומרים שהנוסח בקמ"ץ
בא מהמשכילים, הוא בודא.
ג. דעת הברכה - המובא במ"ב (ק"ז, ה) - שהסכים לכמה גדולים דלעולם שואל כנוי העיר
הנמצא בה.

הזכרת הגשם

מוריד הגשם - בקמ"ץ

רבינו שליט"א נוהג לומר משיב הרוח ומוריד הגשם בקמ"ץ.

חשון תשנ"ה

ש: כיצד אומרים "מוריד הגשם" בסגול או קמ"ץ.

ת: בקמ"ץ, הגשם. תענין באגרות משה שכך פוסק ר' משה פינשטיין. (ארי"ה ח"ד
עמ' ס"ה אות ט"ו).

בנר ד' דחנוכה התשנ"ג יום היארצייט של הורי זצ"ל התפללתי לפני העמוד בבית
מדרשו של מרן רבינו שליט"א, ועדיין לא ידעתי שדעתו לומר הגשם בקמ"ץ.
ואמרתי בסגול. לאחר התפילה פנה אלי רבינו שליט"א ואמר:

מפני מה אתה אומר מוריד הגשם בסגול, אם אתה ספורדי ומבכר "פרי הגפן" בסגול,
ניחא. אך אם אתה אשכנזי ומבכר "פרי הגפן" בקמ"ץ, גם כאן צריך להיות
הגשם בקמ"ץ כי זה סוף ענין.

הערות

א. כאן ביאר רבינו במתק לשונו הטעם שצ"ל בקמ"ץ מפני שזה סוף ענין, היינו שהיא הזכרה
בפני עצמה. וכל שהוא סוף ענין מוזכרים בקמ"ץ. וזהו ההילוך בתנ"ך שפעם נזכר גשם בסגול
(שד"ש ב', י"א) ופעם בקמ"ץ (קהלת י"ב, ב' ועוד), דכשהוא באמצע ענין הוא בסגול, ואילו בסוף
ענין הוא בקמ"ץ.
והנה טענת המערערים מפני שאומרים ד"משיב הרוח ומוריד הגשם" אינו סוף ענין אלא שייך
להמשך "מכלל חיים בחסד" דהכל ענין של פונסה וא"כ הוא אמצע ענין וצ"ל בסגול.

ת: עדיף בשמע קולנו.

ש: מה לומר שם ב"ברך עלינו" האם לומר "ותן ברכה".

ת: ותן ברכה זה נקרא שלא אומר כלום [ולכן שפיר יכול לומר ותן ברכה].

חשון תשס"א

הג"ל - נוסח השאלה ב"שמע קולנו"

ש: איך יאמר כששואל בשומע תפילה, ותן טל ומטר לברכה לבני אי"ו וכדו', או ישאל סתם ותן טל ומטר לברכה.

ת: ישאל סתם "ותן טל ומטר לברכה".
הג"ל - כששכח לשאול טל ומטר

ש: האם כשטעה ולא שאל גשם אינו חוזר.

ת: בדיעבד אי"ו לחזור, מפני שיש כאלה שסוברים שאינו צריך להזכיר עדיין.
הג"ל - שליח ציבור

ש: בן אי"ו שנוסע לחו"ל לשבועיים, ושם עדיין לא התחילו לומר ותן טל ומטר לברכה, כיצד ינהג כשעובר שם לפני התיבה.

ת: בתפילת לחש ישאל גשם (כנ"ל בשומע תפילה), ובחזרת הש"צ אינו מזכיר כלל. כיון שהוא שליח ציבור צ"ל כציבור, ואינו מזכיר כלל.

ש: האם רצוי שימנע מלהיות ש"צ מחמת שאינו מזכיר.

ת: אפשר להיות ש"צ.

חערות

ה. וכיון שהוא ספק, אין לו לשאול ב"ברך עלינו". ואין זה קלקול בברכה, דאין אין זה אלא הזכרה שאינה מנוף הברכה שהרי יכול לשאול ב"שמע קולנו".

ו. היינו דעת הברכה בשם כמה גדולים (מובא במ"ב קי"ז, ה') דכל אחד יישאל כבני העיר שנמצא בתו. [וכן הביא ביו"ט שני כהלכתו פ"י ס"ב בשם רבינו שליט"א].

ז. ואע"פ שתפילת לחש נסדרה כדי לסדר התפילה קודם שמתפלל בקול מ"מ אינה חייבת להיות בכל כמו חזרת הש"צ, וכמו שפצאנו חילוקים בזה בתענית ציבור לגבי אמירת "ענינו" שבלחש אינו אומר כלל בשהיית ובמנהג רק בשומע תפילה, אע"פ שבחזרת הש"צ אומר ברכה לעצמה בין גאל לרופא. ועיי' "שערי זבולון" - תפילה עוד כמה דוגמאות.

ח. וכ"ה בברכ"י (ק"י, ח') דבלחש ישאל ובחזרה ינהג כח"ל ולא ישאל.

פניני תפילה

קמז

הזכרת הגשם

הנני לציין שהיו פעמים שהורה רבינו שליט"א בזה (אות ב') לשאול ב"ברך עלינו" וכששאלת את רבינו שליט"א על כך השיב לי:

אמרתי לך היכן צריך לשאול (כשומע תפילה). והוסיף: זה דאי שאם שאל ב"ברך עלינו" אינו חוזר.

אין חילוק אם התחיל לשאול גשם בא"י

ש: ראיתי שיש המחלקים בזה: דדוקא אם נסע אחרי ז' חשון שואל גם בחו"ל, הואיל וכבר התחיל לשאול בא"י. אבל אם נסע קודם שהתחילו לשאול בא"י, דהיינו שנסע קודם ז' חשון, אינו שואל בחו"ל.

ת: רבינו שליט"א דחה זאת לגמרי! ואמר שאין הבדל מתי יצא מהארץ, יש לשאול ב"שומע תפילה".

ר"ח חשון תשס"ט

עדיף בשמע קולנו

ש: נוסע לחו"ל קודם ז' חשון ויהיה שם שבועיים האם להתחיל שם בשאלת גשמים.

ת: הרי דעתו לחזור וצריך לשאול.

ש: היכן לשאול האם ב"ברך עלינו" או ב"שמע קולנו".

חערות

ד. הקראתי קדם רבינו שליט"א את השע"ת (ק"י, ב') שהביא את דברי הברכ"י (ק"י, ו') "בן אי"ו שהיה בא"י בז' חשון ושאל כמנהג אי"ו ימים מועטים ושוב חזר לחו"ל, כיון שהתחיל לא יפסיק דלא להי כחוכא ואיטלולא". וממנו די"ק דדוקא לאחר ששאל כמנהג אי"ו לא יפסיק, וחזר רבינו שליט"א על דעתו שאין הבדל אם התחיל לשאול או לא.

ש"ר דדברי הברכ"י הם לשיטתו דס"ל (שם ח') "בן חו"ל הנמצא בא"י, ובן אי"ו הנמצא בחו"ל כל אחד ישאל כבני העיר הנמצא בה". ולכן אלמלא דהוי כחוכא ואיטלולא אין לו לשאול בהיותו בחו"ל. משא"כ רבינו שליט"א שחושש לדעת הסוברים דמן הדין יש לו לשאול גשם גם בחו"ל, כל שדעתו לחזור לא"י בתוך ימי הגשם (ובדלקמן), אין חילוק בין התחיל לשאול בא"י או לא.

והנני לציין שהיו פעמים שהורה רבינו כהרצ"י, וכ"ה ביו"ט שני כהלכתו" (פ"י ס"ד) בשם רבינו שליט"א. אכן בשנים האחרונות נקט רבינו שליט"א שאין לחלק בזה.

הנ"ל - אין הברל בין בחור לגשוי

ש: האם יש הבדל בין בחור לגשוי שהשאיר את משפחתו בחו"ל, כיון שמדריק"ש

שם מחלק בזה היכן הניח אשתו ובניו.

ת: אין הבדל. בין בחור ובין גשוי הדין כ"א.

חזור באמצע להנ"ל לשבוע אחד

ש: בן חו"ל שדעתו להישאר כאן עד פסח, אך בדעתו לסוע באמצע לחו"ל לשבוע

אחד, מתי שואל גשמים.

ת: אם נוסע רק לשבוע אחד, דינו לשאול כבן א"י ב' חשוני"ב.

חשוני תש"ט

מי ששומר י"ט א' - דינו כבן א"י לגבי שאלת טל ומטר

ש: נוסע וחוזר מכאן לחו"ל ומחזיר"ל לכאן כמה פעמים בשנה, היאך דינו בשאלת

טל ומטר.

ת: הואיל ונודע י"ט א' הרי דינו כבן א"י, ושואל כבן א"י"ג.

חשוני תש"ט

בן חו"ל שדעתו לחזור לארצו

ש: בן חו"ל שנמצא כאן ימים אחדים בחודש חשוני וחוזר לחו"ל האם צריך לשאול

גשם בשומע תפילה.

ת: רצוי.

בחשוני תשס"ט השיב לי על הנ"ל בזה"ל:

הערות

א. ככל האחרונים הנ"ל שחלקו עליו בזה.

ב. אכן בהיותו בחו"ל נראה שלא 'שאל גשם כבן א"י'. וצ"ע. ואמנם בלא"ה אמר רבינו של"ס"א שגם בן א"י הנמצא בחו"ל אינו שואל אלא בשומע תפילה.

ג. אכן זה פשוט שאם הוא נמצא ברוב ימי השאלה בחו"ל, שואל כחול, אע"פ ששומר רק י"ט אחד. דאיתו תלוי זכ"ו, וכמו שדעת רבינו של"ס"א בהיפך בבן חו"ל הנמצא בא"י, שאם נמצא כאן רוב ימי השאלה, שואל כא"י, אע"פ ששומר י"ט שני של גלויות. וכן בנ"ד שזוהי גופא הספק להיכן הוא שייך, כיון שנוסע וחוזר במשך כל הזמן, בזה מכריע היר"ט שני של גלויות.

בן חו"ל הנמצא בארץ ישראל

שמעתי מרבינו של"ס"א בן חו"ל הנמצא בא"י דינו לגבי שאלת גשמים הוא:

א. אם דעתו להישאר עד פסח בא"י (ימי שאלת הגשמים), שואל כבן א"י מ' חשוני, ואם דעתו לחזור לחו"ל קודם פסח שואל כבן חו"ל.

ב. אפילו נמצא רק רוב החורף, דינו כמו נמצא כל החורף, ושואל כבן ארץ ישראל.

ג. אם אינו נמצא כאן כל החורף, ישאל ב"שומע תפילה" ולא ב"ברך עלינו". וכשיחזור לחו"ל יפסיק (עד יום ס' לתקופה).

א"ח: בדין בן א"י הנמצא בחו"ל או להפך מצאנו בזה כמה דעות בפוסקים:

א. דעת הפרי"ח: תלוי אם דעתו לחזור בתוך שנה או לא.

ב. הברכי יוסף (שם, ה') בשם כמה גדולים דלעולם שואל כבני העיר הנמצא בה.

ג. דעת הרדב"ז ומוהריק"ש (הביאם הפרי"ח) תלוי אם דעתו לחזור "בזמן שאלת הגשמים". והפרי"ח עצמו חולק עליו.

והנ"ה המ"ב (ק"ז, ה') הביא רק ב' דעות הראשונות, ולא הזכיר כלל דעת המהריק"ש.

והכוונת רבינו של"ס"א דהעיקר כהברכ"י, דהשאלה היא על המקום שנמצא בו. אמנם כדי שיוכל לשאול ב"ברך עלינו" (שאם עדיין אינו זמן שאלת גשמים הרי מעכב בדיעבד) חושש הוא גם לדעת החולקים דתלוי אם דעתו לחזור בזמן שאלת הגשמים.

הערות

ט. ולכאורה כיון שלגבי בן א"י הנמצא בחו"ל אמר שיעקר השאלה היא על המקום שנמצא, ולכן לא ישאל ב"ברך עלינו". א"כ גם בבן חו"ל הנמצא כאן שדעתו לחזור למה לא יזכיר גם בברכ"י ב"ברך עלינו".

י. וי"ל ונראה שלא פסיקא כדעה זו, ורק חוששים לזה. ולכן עדיפה פשרה זו, ב"ברך עלינו" לא ישאל, אלא ב"שומע תפילה" שבה יוצא לכל הדעות. משא"כ אם ישאל ב"ברך עלינו" הרי אם אין זמן לשאול לא יצא יד"ה. ולכן בכל מקום צריך לחשוש להיפך.

י. עיי' הגהות רע"א (סוף סי' קי"ז) בשם מהר"ש שאינו מנוכח, אמנם הבר"ל (שם סי' כ"ב ד"ה חוזר) כתב דאפילו במקומות שכבר צריכים לגשמים יחזור ויתנה בנדבך, ומשמע דמקום שא"צ לגשמים חוזר מדינא. וצ"ע שלא הזכיר את דברי רע"א כלל ושחולק עליהם.

ת: אפשר להגיד (בשומע תפילה) אם לא אמר ג"כ טוב"ל?

חשון - תשנ"ז, תשס"א, תשס"ד

בכל הג"ל - בדיעבד אינו חוזר

ש: בן חז"ל שנשאר בארץ ישראל במשך כל זמן שאלת הגשמים עד פסח, שצריך לשאול גשם כבן ארץ ישראל, איך הדין בדיעבד כששכח לשאול, האם חוזר.

ת: לגבי בדיעבד יש לסמוך שלא לחזור התפילה על שיטות הסוכרים דא"צ לשאול גם כשעתידי לישאור עד פסח"י. (כדעת הפרי"ח דדוקא אם עתיד להישאור שנה).

חשון תשס"ט

כל שהוא בן חז"ל לגבי יו"ט שני - בדיעבד אינו חוזר

ש: בחור שנמצא כאן בארץ עד פסח, שצריך לשאול "טל ומטר" וטעה ולא אמר האם חוזר בדיעבד.

ת: הוא בן חוץ לארץ [כיון שדעתו לחזור], א"צ לחזור!

ש: האם כן הדין גם כאברך בעל משפחה שבא לגור כאן לתקופה ודעתו לחזור לאחר שנה וכי"ב לחז"ל, שאם טעה ולא אמר "ותן טל ומטר" אינו חוזר.

❖ הערות ❖

ד: משמעות הדברים היתה שכל מה ששאל הוא רק בבחינת "מהות טוב אל תקרי רע" ולי"ע הלא אמר רבינו שליט"א לעיל בבן א"י בחז"ל שניקק השאלה על המקום שנמצא בו, והיינו כדעת הבר"י.

ט: יש לעיין דלאורה כיון שסומך על דעות הללו לגבי בדיעבד, א"צ גם לכתחילה נחוש להם שלא לשאול ב"כד ענינו", אלא רק ב"שמע קולנו", מחשש שלא התפלל כהוגן לדבריהם. וי"ל והכרעת רבינו שליט"א בעצם דלא כהני שיטות, וס"ל דצריך להזכיר ב"כד ענינו", ואינו חושש לדעתם, רק שסומך עליהם לגבי בדיעבד שלא להטריחו להתפלל שנית.

והיינו דלא משום חשש ברכה לבטלה אינו צריך להתפלל שנית, אלא רק משום שסומך עליהם לפוטרו ולא לחייבו בתפילה פעם נוספת. וע"ע בס' יו"ט שני כהלכתו (פ"י ערה ט"ו) שמביא פסק הג"ל בשם רבינו שליט"א דכשטעה א"צ לחזור. וכתב דכיון שהוא מחולקת הפוסקים אם צריך להזכיר א"צ לחזור ולהתפלל משום דה"ל ספק ברכות" ולענ"ד מה שסיים ספק ברכות, לא מדברי רבינו שליט"א הוא שא"צ הרי גם מה שמזכיר צ"ל ספק ברכות.

קב

פרק ט' פניני תפילה

ת: לא צריך לחזור! מקודם (כלומר לכתחילה) היה עליו להגיד, אבל אם לא אמר אינו חוזר.

ש: כלומר כל שהוא בן חז"ל לגבי יו"ט שני אינו חוזר.

ת: כן.

"בימות החמה אם נסתפק אם הזכיר מזויד הגשם אם לא, עד

ל' יום בחזקת שהזכיר הגשם וצריך לחזור - דעדי זמן זה חזקה

שאמר כמו שרגיל עד עתה אבל מכאן ואילך כבר חורגל לשונו

לומר כהלכה" (שו"ע קי"ד, ה' ופ"ב שם)

ומקורו מירושלמי תענית (פ"א ה"א - ב' ע"ב) "תני נתפלל ואינו יודע מה הזכיר,

כל ל' יום בחזקת מה שהוא למוד הזכיר מכאן ואילך מה שצורך הזכיר."

ניסן תשנ"ז

תמיהה בדין - המסתפק אם הזכיר גשם כהניך שלושים יום בחזקת שטעה

רבינו שליט"א תמה מאד בדין זה: במתנה של סוף השלושים הוא בודאי בחזקת

לא אמר, וכשנגיע מערב תקף אמרי' שהוא בחזקת שבדאי כן אמר"י?

למשל התפלל מנחה לפני ששקעה החמה של יום השלושים והסתפק, אמרי' בחזקת

שטעה, וצריך לחזור. ותכף מששקעה החמה התפלל ערבית והסתפק, אמרי' שבחזקת

שבדאי הזכיר כהוגן, וא"צ לחזור.

הלא מן הדין ספק אם הזכיר כהוגן אינו חוזר, וכל מה שחוזר הוא רק מפני

שאמרינו ד"בחזקת מה שלמוד הזכיר" ובודאי אמר שלא כהוגן. והרי בודאי

❖ הערות ❖

ט: ולא משמע שלאור שלשים הוא רק ספק דו"א הלשון הוא שהורגל לומר כדן. וגם דא"כ באמצע התפילה היה צריך לחזור לסוכרים שבספק שבאמצע התפילה חוזר.

י: ואע"פ שהדין הוא ספק התפלל חוזר ומתפלל (או"ח ק"ו, א'). הרי מבואר בגמ' (כ"א ע"א) דמעינין הדין "ספק התפלל אינו חוזר ומתפלל" ורק מפני ש"הלואי שיתפלל אדם כל היום" חוזר ומתפלל בנדבא. ואילו מדברי הירושלמי והפוסקים לא משמע דמה שחוזר כל שלושים הוא בנדבא, אלא הוא חובה. וגם שכתבו הפוסקים דבשבת וכן תפילה מוסף שחזר, ספק התפלל אינו חוזר ומתפלל (שו"ע שם מ"ב ס"ק ה') ואילו כל שלושים יום חוזר אפילו בשבת ויו"ט. ואח"כ בתפילה מוסף.

לא מתהפך תכף מחזקת שהזכיר, לחזקת שלא הזכיר. וכיון שלאחר שלושים הוא כבר בחזקת שאמר בודאי כהוגן, ע"כ שיש בינתיים זמן דמידי ספק לא נפיק. וצ"ב מתי הוא הזמן שהוא ספק? והרי לא תקנו חכמים תקנה לדיון זה דעד שלושים יום חוזר ולאחר שלושים אינו חוזר, רק אמרו שזו המציאות.

ועכצ"ל ד"כל מדות חכמים כן הוא!" אע"פ שזה לא מובן. [ולא דמי לניפול הנמצא (כ"כ ע"ב) שהחכמים רק גילו לן שכן היא המציאות ד"כל המדרה אינו מדרה יותר מחמישים אמר]. ואפילו רגל אחד אינה יוצאה חוץ לחמישים אמה. אבל כאן שלא תהנן מציאות שברגע אחד מתהפך מחזקה אחת לחזקה הפוכה, לא שייך לומר כן].

הזכרת תשעים פעמים

ועל פי זה שמעתי מרבינו שליט"א שאפילו הנמנעים לכתחילה מלומר תשעים פעמים ראופים "מוריד הטל" או "ותן טל ומטר" (עשו"ע שם ס"ט).

לאחר שעבר כבר זמן שאומרים ההזכרה, למשל שבועיים, וכל לומר הרבה פעמים ראופים "ותן טל ומטר". כיון שהחוש מעיד שכבר יותר רגיל לשונו לומר כהוגן, ועכ"פ מדי ספק לא נפיק. ולכן יש לסמוך מכאן ואילך על הזכרת ראופים.

אידי תש"ז

כשמוציא בעצמו שכבר הורגל כהוגן

ש: היום י"א אייר אחרי תפילת שחרית שאלתי - מי שאינו זוכר (בודאות) איך אמר בתפילתו, האם אמר כהוגן "ותן ברכה", או שטעה ואמר "ותן טל ומטר

הערות

ועוד שאם הספק בבית השנים והוא עדיין באמצע שמו"ע, הלא חוזר ל"ברך עלינו" הרי א"א להתפלל חצי בחובה וחצי בגדלה. [אמנם טענה זו אינה לדעת רבינו שלטי"א הסובב שהמסופק באמצע התפילה חייב לחזור מן הדין בכל ענין, כמבואר בסוף פרק "שמונה עשרה". עוד יש לזן דוקא כשספק אם התפלל בכלל חייבנו חכמים לחזור ולהתפלל בגדלה, אבל כשודאי התפלל ורק ספק אם טעה בתפילה, נשאר עליו הדין הרגיל דספק דרבנן לקולא ואינו חוזר ומתפלל. ש"ר ב"הליכות שדה" (שם אות א') שכתב כן מסביר.

ויש להביא ראיה לחילוק זה מדברי הפמ"ג (מ"ז קכ"ד, ה') דאע"פ שבשבת הזכירה כגון משיב הרוח (מ"ב שם ל"ט) יוצא בתפילת הש"צ, מ"מ ספק התפלל אינו יוצא בחזרת הש"צ כיון שחייב לחזור ולהתפלל. הרי לן דחמור טפי כשלא התפלל כלל משלא הזכיר הוציא ע"פ שודאי מעכבת.

לברכה". ואמנם שעדיין לא עברו לי יום אבל מרגיש בעצמו שכבר הורגל לשונו לומר "ותן ברכה", האם צריך לחזור.

ת: הואיל ומסתבר לו שאמר כהוגן א"צ לחזור, כל שאין חזקה שאמר שלא כדיו א"צ לחזור. (ונראה דאם התעורר לו הספק בתוך שמו"ע, יהי הדין שונה לדעת רבינו שליט"א - נתבאר בפרק "שמונה עשרה" - דבספק שבתוך התפילה צריך לחזור).

חשון תש"ס

מתפלל מזהיר הסידור - וסתפק

ש: נתפרסם בשם הרב שהמתפלל מתוך סידור, ונתספק לו אם הזכיר כהוגן א"צ לחזור. (עי' הליכות שדה, אידי תשנ"ט, מאמר הגרמ"מ קארפ, אות ט': "שמעתי מהגרמ"א דמי שרגל להתפלל כל תפילתו מתוך הסידור ונסתפק לאחר התפילה אם שאל כדיו תלינן שמסתמא אמר מתוך הסידור כדיו, כיון דיש דבר המזכיר. ואף שיכול להיות שאמר ההזכרה שאינה נכונה שאף היא כתובה שם, מ"מ בכה"ג כבר הופקע מחזקתו, כיון דיש דבר המזכיר ואין כאן אלא ספק גרידא ותליתן שאמר כדיו).

ת: היום [בימינו], כשאנו ב"ותן טל ומטר" הוא מביט בעיניו כבר בהמשך, וא"כ א"א להסתמך על מה שאומר מתוך סידור.

הערות

ת. בכף הדין (ק"ד, ב"ן) מובאת מחלוקת אחרונים במי שידע בעצמו שכבר הוחזק בתוך לי אם ידון כמוחק או לא. וע"ע שו"ת רב פעלים (או"ח ח"ב סי' י"ז). ולכאורה אין טעם לדון שאמר, הלא איננו בירושלמי ד"בחזקות שאמר כהוגן". אלא דהירושלמי מירי בסתמא, לא במי שידע שאצלו זה שונה.

ודעת רבינו שליט"א דמתני. והיטב ביאר דבריו הגרמ"מ קארפ (הליכות שדה שם ס"ק ו') ע"פ הנ"ל: שהרי בכדי שלא לחזור ולהתפלל א"צ לומר שבודאי אמר כהוגן, אלא גם אם הוא רק ספק נמי אינו חוזר ומתפלל כיון ספק התפלל. ולכן כיון שכבר מרגיש שהוחזק כהוגן, נהי דאין כאן בחזקת שהזכיר כהוגן, מיהת ספק יש כאן, ואינו חוזר.

ת. ואין בזה סתירה למה שכתב הקובץ הנ"ל דשם דיבר רבינו שליט"א על עצם הדין דכשנסיב בסידור הדין שונה. אבל בפועל למעשה א"א להסתמך על כך כיון שאינו מביט בסידור.

ש: איך הדין אם באמת יודע שאינו אומר כלום שלא מתוך הסידור, האם אפשר להסתמך על כך.

ת: כן.

ש: שכת כמה פעמים "טל ומטר" ואמר בשומע תפילה, ועתה ("א כסליו) מסופק אם שאל כהוגן, האם צריך לחזור כיון שלמעשה לא אמר כהוגן ב"ברך עלינו" שלוש ימים.

ת: אחר שעברו כבר שלושים יום אינו חוזר, ואפי' אם שכת כמה פעמים להזכיר בתפילה, ואפי' לא התפלל בינתיים כמה תפילות. העיקר הוא שכשעברו עליו לי יום שמוטל עליו להגיד כבר נעשה לו חוקה שאומרי'.

ח' כסליו תשס"ט

ימים שהיה ידע לשאול ב"שומע תפילה" אינם עולים

ש: שהיה בחי' שבועיים לאחר ז' מרחשון, ושם שאל גשם רק בשומע תפילה [בהוראת רבינו שליט"א כיון שעדיין לא הגיע זמן שאלת גשמים לפני חורף]. מה הדין כשמסופק עכשיו (ח' כסליו) האם אינו חוזר כדין מי שעברו עליו שלושים יום?

ת: עדיין לא אמר שלושים יום, וצריך לחזור.

הערות

כ. כ"כ ה"ט" (ק"י), והו"ד במ"ב (שם ל"ז) "באם שגג או פשע באיזה יום או יומים מאלו הלי יום ולא התפלל כלל או טעה ושאל בשמע קולנו, אין צריך להשלים כנגד זה יום אחד". ואע"פ שהמ"ב סיים בהחל "ועיין במחצית" ובספק מאמר מרדכי שכולם מפקפקים בדין של ה"ט"י". אמנם ע"ש בשערי צ" (אות כ"ח) דהג"א והמגן גבורים ג"כ ס"ל כה"ט"י דדי' בלי יום ולא בעינן צ' תפילות.

כא. לכאורה סותר לפסק דלעיל, ועוד שלכאורה תלוי במחלוקת הג"ל במ"ב (ק"י), ל"ז) למה לא נאמר בזה ספק ברכות להקל.

ונראה דנב"ד גם ה"ט"י מודה מפני ב' חילוקים:

א. לא אמר אלא כששגג או פשע, משא"כ זה שהיה ידע שלא לשאול גשמים ב"ברך עלינו". ומה שהביא המ"ב מרמז גבורים דכ"ש אם שאל בשומע תפילה וכדומה דעולה לו, היינו דוקא כשטעה ותיקן בשומע תפילה, דעכ"פ היתה דעתו באותה תפילה שצריך לשאול גשם ב"ברך עלינו". משא"כ זה שהיה דעתו שלא לשאול ב"ברך עלינו", אלא דוקא בשומע תפילה.

חשון תשס"ב

ש: שכת "טל ומטר לברכה" והמשיך אדעתא להזכיר ב"שומע קולנו" ושכת גם שם, וחזר ל"ברך עלינו", ושוב שכת. והוא עומד עתה באמצע "תקע בשופר", דהדין שיזכיר ב"שומע קולנו".

והשאלה האם מותר לו לקפוץ ולדלג ל"שומע קולנו", שהרי את ברכות שמו"ע כבר אמר כדין בפעם הראשונה, ורק חסרה לו ההזכרה, ובשלמא כשהחזר ל"ברך עלינו" היינו שצריך לומר את ההזכרה במקומה העיקרי ומשם ואילך חייב להתפלל כהוגן, אבל כאן שכבר לא יזכיר ב"ברך עלינו", למה יש לו לומר את כל הברכות עד "שומע קולנו".

ת: צריך להמשיך כסדר עד "שומע קולנו" שברכות שמו"ע צריכים סדר, וכיון שהדין היה שצריך לחזור ל"ברך עלינו" זה כאילו עדיין לא אמר כל הברכות שמו"ע ב"ברך עלינו" ואילך. וצריך הכל להיות על הסדר.

ש"ק חיי שרה - חשון תשס"ג

לא חזר ל"ברך עלינו" אלא ל"שומע קולנו"

ש: שכת לומר "טל ומטר" ולא נזכר אף לא ב"שומע תפילה", ונזכר רק כשכבר החזיק ב"שים שלום". שהדין הוא שחזור לברכת השנים (ק"י ח' ס"ה). איך הדין אם חזר רק ל"שומע קולנו" ואמר שם "טל ומטר", האם יצא כדיעבד.

הערות

ב. דוקא כששגג או פשע "באיזה יום או יומים", לא יותר. משא"כ זה שהיה בחל' שבועיים. ואע"פ שה"ט"י מוכיח דבריו משבת שאין בה שאלת גשמים ואע"פ מצטרפת לשלושים יום "אלא במה דיש כל יום קאמר וכו' שהחזיק ברוב אלו הימים די בכך". וא"כ לכאורה גם זה שנסע לשבע עדיין אמר רוב הימים. נראה דלא דוקא רוב הימים אלא העיקר בא למעט שמיטת של יום או יומים אינו מקלקל. וכן נקט בפשיטות ה"מאמר מרדכי" כאן שכתב להמזה על דברי ה"ט"י "עוד דלפי דבריו נחת דבריו לשיעורים דאם אנו אומרים כן ביום אחד או יומים שלא התפלל הי' נאמר כן במי שלא התפלל אלא י"ח או עשרים יום במשך הלי יום, וזה לא יתכן". והנה הבין שגם ה"ט"י בודאי מודה שאם חסר עשרה ימים בדבדאי אינו מצטרפים לו, וכך נראה גם מדברי המ"ב שהזכיר "יום או יומים" בלבד. ובד"כ חסר השואל למעלה מעשרה ימים.

ת: כן! כאן בדיעבד הזכיר (ויצא ידי חובה כ"ב).

ש: וזה שונה מזכור אחר שעקר רגליו דאפי בדיעבד לא יצא אם לא חזר לראש התפילה.

ת: בדואי!

אמר מורי הגשם בקץ ולא חזר לראש התפילה:

ש: הזכיר בקץ "מוריד הגשם" וסיים הברכה, שהדין שצריך לחזור לראש התפילה. איך הדין בדיעבד אם חזר ל"אתה גבור".

ת: לא יצא יד"ה כ"ב!

ש: מ"ש מה"ל שאם חזר ל"שומע תפילה" בדדיעבד יצא.

ת: כיון שצריך לחזור לראש התפילה (הרי שכבר אינו בתפילה). כאן בדיעבד הזכיר.

תשרי תשנ"ט

שאל גשם קודם י' חשוון

ש: מי שטעה אחרי סוכות, קודם י' חשוון, ואמר ותן טל ומטר, האם צריך לחזור.

ת: לדעתי א"צ לחזור! אולי באחרונים מבואר לא כך, אך זו שיטתו. ומשום שמעיקר הדין צריך לשאול גשם כבר מסוכות, רק משום עולי הגלים אחריו

❖ הערות ❖

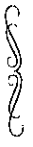
כב. והיינו של הדין לחזור ל"ברך עלינו" הוא למתחילה ולא לעיכובא בדיעבד. ובשבת הלוי (ה"י סי' כ"ג) הוסיף עוד דסמכין בזה על שיטת הירושלמי המבא בראשונים ברכות (כ"ט ע"ב) ובסור (ק"ז ה') שחזר לשומע תפילה. ואף שלדינא לא ק"ל הכי מ"מ לענין סמכין עליהו.

כג. באשל אברהם (ק"י, סי') כתב בג' ראשונות חזר לראש ברכה ראשונה, אם חזר רק לברכה שטעה בה י"ל שיצא יד"ח וצ"ע לעת עתה כעת". וכאמור דעת רבינו שליט"א שמעבד בדיעבד. כד. לא מצאתי. ואדרבה מדברי מהרש"ל שהובא בהגהות רע"א (סוף סי' ק"י) מבואר להדיא שאפילו בחז"ל אינו חוזר אם שאל אחרי סוכות, כ"ב. "שהרי באותו הזמן הגשם אינו סימן קללה אלא שאין צורך בו. וראיה לזה דהרי בהזכרה מזכירין גבורת גשמים מתפילת מוספין של שמיני עצרת אף בכולה, ואם היה סימן קללה לא היו מזכירין. דהרי בימות החמה אם הזכיר גשם מחזירין אותו. אלא דהא דאינו סימן קללה אלא שאמרו שאין בו צורך, אבל אם אירע

עד י' חשוון. והיינו שלא תקנו לשאול בימים אלה, רק כיון שכבר הזכיר במשך כל הקיץ "ותן ברכה" אמרו לו להמשיך כן. אבל אין כאן תקנה של קיץ רק המשך של קיץ.

שאלתי: הרי חז"ל לא קבעו שאלת גשם על ימים אלה. ונמצא שואל במקום שאין לשאול.

ת: בעצם זה כבר ימי החורף, אלא שלא "קבעו" שאלת גשמים בימים אלה משום עולי רגלים, וממשיכים כמו בקיץ. אבל יחיד שטעה והזכיר א"צ לחזור. ומה גם שבימינו הרי אין עולי רגלים כמו שנתקשה הר"ן בריש תענית.

"אם נזכר (שלא שאל טל ומטר) אחר שהתם שומע תפילה קודם שהתחיל רצה נראה שאומר ותן טל ומטר ואחר כך אומר רצה"

(שו"ע קי"ז, ה').

והיינו משום הכלכלה: דכל שלא התחיל עדיין ברכה שלאחריה הרי זה כאילו הוא עדיין לא סיים אותה ברכה. ויכול להזכיר שם.

נזכר קודם רצה והתחיל בך עלינו

ש: איך הדין כשלא תיקן עצמו שם (קודם רצה). אלא טעה והתחיל "ברך עלינו". האם יכול עדיין לומר טל ומטר ולהמשיך רצה.

ת: כיון שהתחיל "ברך עלינו", כבר לא יכול לומר שם טל ומטר, וצריך להמשיך מ"ברך עלינו" ולהלן כל התפילה.

❖ הערות ❖

ששאל אין מחזירים אותו שאינו אלא הוספה בעלמא שהוסיף ושאל. וע"ע אורחות חיים (ספינקא) שמביא מגדולי עולם שאינו חוזר. וכ"פ תהלה לדוד (ק"י, א') דאינו חוזר.

ותנה הבה"ל (שם סי' כ"ב ד"ה חזר) כתב דאפילו במקומות שכבר צריכים לגשמים אם שאל קודם סי' יום לתקופה יחזור ויתנה בנדב (ולדבריו) במקום שא"צ לגשם חזר מדינא וזה דלא כרע"א הג"ל וצ"ע שלא הזכיר דבריו. והאיתי ספר "שיח מרדכי" (בעניני הזכרות) שלמד מדברי הבה"ל דה"ל קודם י' חשוון. ונראה דלא דמי, שבחז"ל עדיין אינו זמן שאלת גשמים, משא"כ בא"י הוא זמן גשמים, ורק משום סיבה צדדית דעולי רגלים המשיכו את נוסח הקיץ.

מה עיקר כלל זה הוא בשו"ע קי"ד, ו'.

והיינו מפני שיש בזה מחלוקת ראשונים עי' תוס' ברכות (כ"ז)
ע"ב ד"ה טעה וברא"ש (שם פ"ק רביעי ס' ב') בשם חכמי פרוצניצא
(מ"ב שם ל"ג)

ואם חל ר"ה בערב שבת ושבת במנחה להזכיר של ר"ה אין להשלים
כלל כלל שבת, כיון דאינו מועיל כלום, דק שייכול להתפלל בנדה,
ואין מתפללין תפילת נדה בשבת (מ"ב שם ל"ז)

השון תשס"ח

שבת של ומטר במנחה בערב שבת

ש: שבת לומר "של ומטר" בתפילת מנחה של ערב שבת, האם מתפלל פעמיים

ערבית כליל שבת.

ת: כן זה לא הזכרה, בהזכרה יש מחלוקת (כ"ל). אבל כאן חסר בתפילה וצריך
לחזור ולהתפלל. "ותן של ומטר" אינו כמו "יעלה ויבא" ולכן צריך לחזור על

התפילה גם כליל שבת.

הערות

כת: כידוע כן כתב בח' הגר"ה סטנסי (בתפילת הספר): דיעלה ויבא הוא רק חוב הוכרה,
משא"כ של ומטר הוא מסדר התפילה וכשלא שאל וכאילו לא התפלל כלל. ע"כ. והנה הגר"ח
כתב זאת דין פשוט, ונראה ממה שהראשונים דיברו בשבת "יעלה ויבא במנחה דר"ה, ולא דיברו
בדבר שכיח יותר ששבת "של ומטר" במנחה בערב שבת. אלמא דס"ל שזה בודאי מעבד, וחזר
על שמו"ע כליל שבת.
וראיתי מקשים (הר צבי א"ח סי' נ"ד) על דבריו הרי כששבת לשאול "של ומטר לברכה"
ב"ברך עלינו" יכול לשאול ב"שומע תפילה", הרי שאינו שנינו מסדר ברכת השנים. וכל קושייתו
מפני שהבין - וכן כתב שם להדיא - בדברי הגר"ח שאם שבת "של ומטר" ה"ל שנינו מטבע
ברכה ד"ברך עלינו", וכל המשנה ממסדע שטבעו חכמים לא יצא ידי חובתו. אכן המעיין בדברי
הגר"ח לא אמר דה"ל שנינו מטבע ברכה, אלא ש"הוא מסדר התפילה". ולכן אף שיכול להשלים
ב"שמוע קולנו", אבל כשהסדר לגמרי ולא השלים, שנינו מצורת התפילה "וכאילו לא התפלל כלל".
וסברת החילוק מהזכרת "ענינא דיומא" בתפילה היא: שתפילת שמו"ע יסודה ועיקרה היא הוכרה
שבחי המקום, ושאלה ובקשה. ולכן "ותן של ומטר לברכה" שהיא שאלה ובקשה שהוסיפו חכמים
וחייבו לאמרה היא מעצם התפילה (ונראה שלדעת הגר"ח גם הוכרה "משבי הרוח ומוריד הגשם"
בווה"ב היא מעיקר התפילה, שהיא הוכרה שבחי המקום). משא"כ הוכרה "ענינא דיומא", אין זה
מהות התפילה, דתפילה לא נועדה להזכיר ענינא דיומא. רק חז"ל הכניסו זאת כדבר נוסף בתפילה,
אבל אינו מעצם התפילה.

פניני תפילה

קנט

הוכרת הגשם

ש: מאחר שדינו כאילו הוא עדיין באמצע הברכה, לכאורה יכול לומר שם בקשותיו,
וא"כ מה שהתחיל "ברך עלינו" הרי זה כאילו אמר איזה בקשה קודם שאמר
"ותן של ומטר" ולמה לא יוכל עדיין להזכיר במקום שעומד שם.

ת: אחרי שהתחיל "ברך עלינו" נעקד מהברכה, וכבר אינו יכול לומר שם "ותן של ומטר".

ש: אילו יאמר שם "יקום פרקן" האם לא יוכל לומר אח"כ "ותן של ומטר לברכה".

ת: [לא יוכל לומר ותן של ומטר. כן] כדי שיחשב כאילו הוא עדיין בתוך הברכה
צריך שלא יהיה הפסק, כיון שהפסיק לא יכול להזכיר יותר. כל הדין שנחשב

כאילו הוא עדיין באמצע הברכה הוא מחדש, וזה רק כשלא הפסיק.

טעה ולא הזכיר יעלה ויבא במנחה של ראש חודש, מתפלל
במוצאי ראש חודש שיתים, וזמנה עליה שאם אינו חייב הרי זו
לנדה (שו"ע ק"ה, י"א)

הערות

כו. מה שהקשו ידוע לומר שם בקשות. טען הר"ג ב. קונשט דחשיב כאילו הוא בתוך הברכה
דוקא כלפי דברים שמחזירין אותו עליהם, אבל יעלה ויבא בל"ר לא יכול להזכיר אע"פ שלא
התחיל מודים (ק"י מ"ב ל"ב). ובאור הדבר דמחמת שההזכרה מעכבת היא יוצרת מצב שחסר
לו עדיין בברכה ולכן כל שלא התחיל ברכה שלאחריה כאילו עדיין לא סיים אותה ברכה. אבל
לא כלפי הוכרת בקשות. ואחרים טענו לו: דכאן אחרי שתסדה לו הוכרה המעכבת והוא כאילו
לא סיים הברכה, במצב כזה יכול לומר שם גם בקשות.
כו. והיינו דמה שכתבו הפוסקים ולאחר שהתחיל "ברכה שלאחריה" (לשון השו"ע ק"ה, ו') נעקד
מברכה. אין זה משום שהתחיל ברכה שלאחריה, אלא כל שהפסיק נעקד מהברכה. רק שנקטו
דבר הראי דמזה יכול להפסיק באמצע שמו"ע הרי אסור לדבר, אלא כשהתחיל ברכה שלאחריה.
אבל באמת בכל הפסק, לא יוכל לתקן. ועי' בה"ל (תפ"ז ס"א ד"ה תוך).
אכן זה שאמר "ברך עלינו" היה במקום לדון שאין זה הפסק, מפני שהיא כמו תחילת ההוכרה
שמקדים לבקשת "ותן של ומטר" את ברכת השנה כולה. וסברת רבינו שליט"א נראה דכיון שאין
לו להזכיר שם בקשות שהרי כבר סיים "שמוע קולנו", ורק כלפי ההזכרה המעכבת וחשב שאין
סיים הברכה, לכן גם מה שמוסיף לבקש "ברך עלינו" זהו הפסק ועיקרה מהברכה.
ובאמת יש מקום לומר דאדרבה מה שהתחיל "ברך עלינו" הוא גרע "ותן מסתם בקשה והפסק",
שהרי התחיל "ברך עלינו" בתורת ברכה, ולא בתורת סתם בקשה. ומה בכך שאינה פותחת ב"ברוך
אתה" הרי התחיל אותה בתורת ברכה. וכל שהתחיל ברכה אחרת כבר נעקד מ"שומע תפילה".
ושבו אינו יכול להזכיר. אכן רבינו שליט"א אמר שבכל הפסק הדין כן.

ש: מדברי המג"א (ק"ח, ט"ז) שמביאו המ"ב (שם, ל"ה) "בדיוקא נקט יעלה ויבא.

דאם שחכ טל ומטר, או משיב הרוח בשבת ור"ח במנחה, או ששכח שאר דבר המצריכו לחזור ולהתפלל לכו"ע יתפלל בערב שתים דהא ירויח זה בתפילת התשלומין. משמע דרך מפני שיריח בתפילת התשלומין לכן חוזר, אבל בלא"ה לא היה חוזר (לדעה זו) גם על "ותן טל ומטר" כמו יעלה ויבא.

ת: הרי יש דעות שגם ביעלה ויבא חוזר.

ש: איך הדין למעשה לגבי טל ומטר ששכח במנחה בערב שבת.

ת: למעשה הדין הוא שחוזר על התפילה גם כשלא ירויח.

דעות

והנה הדין שאם שכח יעלה ויבא יוצא י"י תובה בתפילת הש"צ - שו"ע (קכ"ד ס"י), והמ"ב (שם ל"ט) מביא מהאור זרוע (סי' ת"ס) דה"ה כשהסיר משיב הרוח, ושם באו"ז מפורש דה"ה כשהסיר שאלת גשמים. ולכאורה זה שלא כהג"ח, שהרי אילו החסיר ברכה שלמה בשמו"ע כתב האור זרוע הל' ר"ה (סוף סי' רס"ב) שאינו יוצא יד"ח בשמיעה מהש"צ. ולדברי הגר"ח שכשהסיר שאלת גשמים הוא כלא התפלל מ"ש מחסיר ברכה. [ואמנם הבי"י (ססי' קכ"ד) כתב דלדינא פוסקים שיצא בשמיעה מהש"צ, אבל מיהו הרי האו"ז סובר שלא יוצא בשמיעה מהש"צ ולדברי הגר"ח לכאורה דבריו סתרי אהדדי].

וגראה שאין זה סתירה, שהרי דין זה שכששכח יוצא בשמיעה מהש"צ הוא גם לדעת הסוברים שהשוכח יעלה ויבא במנחה של ר"ח מתפלל במוצאי ר"ח שתים [כן מוכח מסתמית הפוסקים בזה, ועוד שאם היה דין זה מחלוקת ראשונים היה ראוי לכתחילה שלא לעשות כן]. ולכאורה הרי לדבריהם כיון ששכח הזכרה יש לו דין כלא התפלל, ולמה יוצא מהש"צ.

וע"כ דדוקא "בלא התפלל כלל" (לי תוס') אינו יוצא מהש"צ, אבל כשהתפלל וטעה אע"פ שדינו כאילו לא התפלל מיהו "לא חשבינן ליה כאילו לא התפלל כלל" ויכול לצאת יד"ח מהש"צ. ומעתה כך גם לדברי הגר"ח אע"פ שדינו כאילו לא התפלל, מיהו כיון שהתפלל אלא שטעה יוצא יד"ח מהש"צ.

ודוקא חסר ברכה הוא כלא התפלל כלל (לשיטת האו"ז) שהשמו"ע עשוי מהברכות, ובלעדיהם אין מציאות של תפילת שמו"ע (עיי' תהלה לדוד סברא זו). משא"כ ההזכרות רק יש להם דין כאילו הם עצם התפילה, אבל בעצם הרי התפלל.

והנה רבים תולקים על הגר"ח עיי' אשי ישראל (פ"ל אות נ"י) שמביא דעות כל התולקים בזה. וע"ע שם בסוף הפרק (אות ע"ג) מה שמציין בזה עוד. אמנם דעת רבינו שהעיקר כהגר"ח.

כע כוונת רבינו דיש לנו צירוף גדול, דעות הפוסקים שסוברים דאפילו ב"יעלה ויבא" חוזר במוצאי ראש חודש, ולכן כאן שיש מקום גדול למור שזה שינוי מקטע של תפילה בודאי יש לחזור.

ש: כשטעה בקיין ואמר "ותן טל ומטר" - לכו"ע הוי כלא התפלל

(גם לדעת המ"ב הנ"ל) צריך לחזור, דזה שינוי מטבע בברכה, כיון דהוי קללה, הרי קלקל הברכה, וכאילו אמר "קלל את השנה הזאת" ר"ל, במקום "ברך עלינו".

ת: כן! (הסכים רבינו דבזה הוי שינוי מטבע לכו"ע).

ש: ואפי' כשטעה במנחה בער"ש יתפלל כליל שבת שתים.

ת: כן!

דעות

ל. ויש להזכיר כן שהרי במ"ב הנ"ל (ס"ק ל"ה) מפורש דלא כהג"ח, ולכאורה המ"ב סותר עצמו שכתב בשעה"צ (תפ"ח, י"ב) בענין ההכרה במוצאי יו"ט ראשון של פסח שאין מכריזין שלא להזכיר טל ומטר דנראה כממאנין בגשמים "או יכתוב מקום י"ט על הייך שמליל א' הו"מ וא"ל יאמרו ותן ברכה, וידביקו בכותל. והגם שידענו שימצאו מפקפקין גם ע"ז (משום דנראה כממאנין בגשמים) אפילו הכי נראה לי שזה עדיף משיבאו כמה עשרות אנשים, ולפעמים כמר מאות, לדי' ברכות לבטלה". הנה כתב כשנאמר בקיין ותן טל ומטר לברכה הו"ל ברכה לבטלה, והיינו דהוי כאילו לא התפלל. וזה לכאורה סתירה לדברי הנ"ל. ובדוחק י"ל דלא דוקא נקט "ברכה לבטלה", אלא עיקר כוונתו שיוברך שלא כהג"ח - הג"ח ג' פרידמן.

אכן להאמור יש חילוק גדול ביניהם: דשונה הדין כששואל "טל ומטר" בקיין, מפני שהיא קללה, וקלקל הברכה, ובהו מודה המ"ב דהו"ל כלא התפלל. (וצריך לחזור ולהתפלל אפי' כליל שבת, אע"פ שלא יתקן כלל). משא"כ בימות הגשמים שרק החסיר שאלה בזה ס"ל למ"ב שיש כאן תפילה, ורק חסרה הזכרה.

פרק כב

ברכת הודאת הגשמים

הודאת הגשמים אחר עצירה

א. אם היו בצער מחמת עצירת גשמים וירדו גשמים צריך לברך על ראייתם, (ראה הנוסח להלן), אע"פ שלא ירדו עדיין כדי רביעה, רק ירדו כל כך עד שיעלו אבעבועות מן המטר וילכו זה לקראת זה.^א

ברכת הגשמים בארץ ישראל

ב. וכל זה הוא בתו"ל שתדירין בגשמים, אבל במקומות שהיובש מצוי כארץ ישראל מברכים על ראיית הגשם הראשון אף שלא היה עצירה, כי הכל שמחים בו. אמנם כמה פוסקים כתבו דגם בא"י אין לברך כשלא היה עצירה, ולכן יברך בלא שם ומלכות.^ב

עליהן טפה תחתונה בולטת לקראתה, עכ"ל. והיינו כמצוי בירידת הרכה גשמים שנקיים שלוליות מים [אפי' במקום מישור], וכשיורד עליהם גשם עולים אבעבועות לקראתם כחתן לקראת כלה, ובשיעור כזה סגי לברכה.

ב. מ"ב סק"א.

ג. עי' בבית"ל סוד"ה אם היו בצער, שהביא מהפמ"ג שאם השנים מסודרות כתיקנם, אין מברכים על הגשמים אפי' בא"י. ותמה עליו מאוד, דלא הובא כן בשום פוסק. וסיים דמצא בא"ר שכי' דבא"י צ"ע לדינא, וע"כ נראה דיכרך בלא שם ומלכות. ומריהטת דבריו נראה, דיש ענין לברך בלא שו"מ, דמשמעות שאר הפוסקים דצריך לברך אף בשו"מ, אלא דחשש לפמ"ג ולא"ר.

א. שו"ע סי' רכ"א ס"א. ושיעור העצירה לא נחבאר בפוסקים. וגבי תעניות גשמים מבואר בס' תקע"ה דמר"ה כסלו גוזרים תענית על הציבור. ובס' פלגי מים נלהגר"ש דבליצקי שליט"א, כתב דתליא כהא, וכי דכבר מי"ז בחשון דיחידים מתענים מברכים בשם ומלכות. ויש לחלק, דדברכת הודאת הגשמים תליא בשמחה, כמבואר בבית"ל בריש הסי', ואפשר שלזה בעינן שיעור גדול יותר. נושם נקט דלא כהבית"ל. ומסתברא ודאי, דאם לא ירדו גשמים עד חודש שבט, וכש"כ אדר, חשיב עצירה.

ושיעור הירידה מבואר כדי שיעלו וכו', והיינו שיעורא דמשיצא חתן לקראת כלה דמבואר בגמ' כדף נ"ט: ופי' רש"י שם, משיצא חתן לקראת כלה, שהמים קבוצין על הארץ, וכשהטפה נופלת

נוסח הברכה

ג. ומה מברך. אם אין לו שדה, אומר מודים אנחנו לך ה' אלהינו על על כל טיפה וטיפה שהורדת לנו, ואילו פינו מלא שירה כים ולשוננו רינה וכו' [כנוסח נשמת], עד הן הם יודו ויברכו את שמך מלכנו, וחותם ברוך אתה ה' אל רוב ההודאות.

ד. ואם יש לו שדה, אם יש לו שותף ישראל^י בשדה, או שיש לו אשה ובנים, [כ"מ בהרכה אחרונים דחשיבי שותפין], מברך בא"י אמ"ה וכו' הטוב והמטיב. ואם הוא יחיד בבעלות השדה מברך שהחיינו.

השומע שירדו גשמים

ה. מי ששמע שירדו גשמים, אם אין לו שדה לא יברך ברכת מודים, בברכה זו לא נתקנה אלא ברואה בעצמו ולא בשומע^י. ומי שיש לו שדה יברך שהחיינו [או הטוה"מ], כדין שמועות טובות^ט.

הודאת הגשמים בימינו

ו. הנה בימינו אין מצוי שע"י עצירת גשמים יבוא רעב כמו שהיה בימים קדמונים^י. ויש להסתפק אם כיון שבשעת עצירה היוקר מאמיר הן בתבואה והן במי השתיה^י, וכמו כן האויר מעופש ועי"ז באים לבני אדם כמה חלאים^י, סגי בזה לחייב ברכה. וצ"ע^י.

ד. שו"ע שם ס"ב.

ה. לאפוקי שותף עכו"ם, דטובת עכו"ם אינה טובה. [מ"ב סק"ן].

ו. מ"ב סק"ד בשם הרבה אחרונים. ועיי"ש בשה"צ סק"ב שהאריך בזה. ופשוט דאשה ובנים לאו דוקא, וה"ה אשה לחוד, וכמבואר בשו"ע סי' רכ"ג ס"א, דבלידת בן מברך הטוה"מ משום השותפות עם אשתו, עיי"ש במ"ב סק"ג.

ז. שו"ע שם, ומ"ב סק"ו.

ח. מ"ב סק"ז בשם המ"א והח"א. אך הביא דהשיטמ"ק כ' דמברכים גם על שמיעה, וסיים דמ"מ נראה דספק ברכות להקל.

ט. רמ"א סוס"ב.

י. שאין בארות בחצרי הבתים. [שמחמת זה בעבר הרגישו כולם צער ממניעת הגשמים]. וגם שייך להביא בנקל כמויות של מזון מארצות שיש בהם שפע, וכן מים שייך שיביאו ממדינות אחרות.

יא. שמחמת חוסר המים צריכים השקיה שעולה יותר דמים, וכן גבי מי השתיה מארצות אחרות ודאי שיתייקרו עקב ההובלה.

יב. עי' רמב"ן עה"פ ונתתי גשמיכם בעיתם, ד"כבוא הגשמים יהיה האויר זך ויהיה זה ברכה לגופים, ועם זה לא יתלה האדם, ע"ע שם. וע"ע באבן עזרא נהפ"י הארוך], עה"פ מצות ומוררים יאכלוהו, דכמצרים כיון שאין גשם האויר תמיד לח וצריכים רפואה לאוירם, ולכן היו רגילים

תמיד לאכול עם הפת עשבים ומרור. וכן ידוע כימינו שבעת שהגשם מאחר לבוא מתפשטים הרבה מחלות, ובוה יש לבאר נוסח התפילה שאומרים בעת עצירת גשמים, [הובא בטור סי' תקע"ט], ועננו בורא עולם וכו' שמור והצל שנה זו וכו' והסר ממנו דבר וחרב ורעב וכו' וחלאים רעים וקשים וכו', דמה ענין חלאים רעים לגשמים, והיה אפשר לבאר דע"י הרעב יבוא חלאים [ובדומה לזה כתב בלבוש ריש סי' רכ"א עיי"ש], אמנם להאמור שפיר י"ל דע"י עצירת הגשמים עצמם באים לעולם חלאים רבים וקשים.

יג. דלכאור' אם מחמת זה שמחים העולם בטובה שבירידת הגשמים סגי בזה לברכה. והגר"ק שליט"א כתב לן, דבס' שימוש חכמים הובא בשם החזו"א שבימינו ליכא לדין תעניות גשמים כיון שאפשר להביא מים מחו"ל. [וכעת לא מצאתי כן בס' הנ"ל]. ולדבריו אפשר דה"ה נמי בהודאת הגשמים. אך יש מקום לחלק, דשם תקנו תעניות על הצרה שבירידת הגשמים שע"ז יבא רעב וכו' וכיון שבימינו אינו צרה כ"כ, שהרי שייך להביא מים מחו"ל ממילא

א"א לקבוע תענית, אמנם הודאת הגשמים שנתקנה על השמחה בירידתם, א"כ אם מחמת דברים אלו העולם שמחים בירידת הגשמים צריכים לברך. וצ"ע. [ומש"כ הרמ"א שאין אנו נוהגין בזה"ז בהודאת הגשמים, הוא כדיהיב טעמא שבמדינות אלו תדירין בגשמים, וודאי שאם היה עצירה אפי' באותם מדינות שתדירין בגשמים צריכים לברך, וכמש"כ המ"ב בסק"כ]. וראיתי בס' פלגי מים להגר"ש דבליצקי דהוי פשיטא ליה דגם בימינו מברכים ברכה זו בשם ומלכות, וכן השיב לן הגר"מ שטרנבוך שליט"א, ראה בתשובותיו. אך מכמה גדולי הוראה מובהקים שליט"א שמעתי, דיש להסתפק בזה כנ"ל.

ובני המושבות שיש להם שדות ושמחים מאוד בירידת הגשמים אחר שנעצרו, [שע"י הגשם אינם צריכים לטרוח ולהוציא דמים הרבה על השקאת השדות וטובה זו לעיניהם], לכאור' צריכים לברך גם בזמנינו על ירידת הגשמים שהחיינו או הטוה"מ [בשותפות]. וככל שמועות טובות, שאם שמח בזה צריך לברך. [ופשוט שה"ה אם רואה בעצמו את הטובה. ושמעתי שכן נהגו בכמה מושבות מהיראים, שבעלי השדות ברכו אחר עצירה בשם ומלכות].

חידושי חשיבה
חידושי חשיבה

הרב אברהם סוחובולסקי

בקשת יותן טל ומטר: לפי צרכי המקום או לפי צרכי ארץ ישראל?

הקדמה

ימות השנה נחלקים לשתי תקופות עיקריות ימות הגשמים וימות החמה. זמני תקופות אלו מתחפכים בכל כדור הארץ בין צפון לדרום העולם, ומשתנים בכל אזור לפי נתוניו הגאוגרפיים. בארץ ישראל זמן תקופת הגשמים הוא מתשרי עד ניסן, בארצות אירופה המערבית ימות הגשמים מתארכים עד סיון, ויש מקומות כגון דרומית לקו המשווה כברזיל, ארגנטינה ואוסטרליה שימות הגשמים מתחילים בניסן ומסתיימים בתשרי ההיפך מוצנח בארץ ישראל.

משום שאין זמן ימות הגשמים קבוע, עלה הדיון, מתי שואלים את הגשמים בכל מקום בעולם, האם לפי צרכי המקום או לפי צרכי ארץ ישראל?

בגמ' מצאנו לכאורה סתירה בין שתי סוגיות העוסקות בנושא זה, והראשונים ואחרונים עסקו בשוב סתירה זו.

א. מקור ששאיילת גשמים נקבעה לצורכי המקום

הגמ' במסכת תענית י"א ע"א דנה מתי זמן תחילת שאילת גשמים בבבל, שצריכה גשמים יותר מאוחר מל' מרחשוון.

משנה. בשלשה במרחשון שואלין את הגשמים. רבן גמליאל

אומר: בשבעה בו, חמשה עשר יום אחר החג, כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת.

גמרא. אמר רבי אלעזר: הלכה כרבן גמליאל. תניא, חנניה

אומר: ובגולה עד ששים בתקופה. אמר רב הונא בר חייא אמר שמואל: הלכה כחנניה.

רבי אלעזר פסק כרבן גמליאל שזמן שאילת גשמים בארץ ישראל הוא מל' מרחשוון, וכן נפסק שבגולת בבל מתחילים לשאול רק מיום ס' לתקופה. והסיבה שבבבל מאחרים את שאילת גשמים מבאר רש"י וד"ה ובגולה ששים:

ובגולה אין שואלין עד ששים בתקופה, לפי שהוא מקום גמול, ואין צריכים מטר כל כך.

דהיינו שאין צורך הגשמים מל' מרחשוון אלא רק מיום ס' לתקופה. ובחידושי הריטב"א ותענית דף י"א ע"א כתב:

ומשום דבבל טובעני ולא יבשני והגשמים מדיקים להם עד ששים יום בתקופת תשרי

לדעת הריטב"א אין די בסעם שאין צורך בגשמים, אלא מאחרים את בקשת הגשמים משום שהם גורמים נזק משום שהם מזיקים להם.

נמצאנו למדים מדברי חנניה "ובגולה עד ששים בתקופה", יסוד עקרוני שלתחילת זמן שאילת גשמים בברכת השנים אין זמן קבוע. ונראה לומר משום, שעניינה של שאילת גשמים היא עבור אותו המקום שבו שואלים, ולכן הוא משתנה בין מקום למקום לפי הצורך של אותו המקום.

ב. מקור ששאיילת גשמים נקבעה לצורכי ארץ ישראל

לאור העיקרון שמצאנו בדברי חנניה, נראה לכאורה, שהוא הדיון גם ביחס להפסקת שאילת גשמים. אף שבארץ ישראל מפסיקים לשאול ביו"ט ראשון של

1. הראשונים דנו מה הדיון בשאר גלויות שחיו בהם קהילות ישראל שצריכים גשמים קודם יום הששים לתקופה כבארץ ישראל, האם דינם כבארץ ישראל או נגדרים הם אחר בבל, ומתחילים לשאול גשמים רק מיום ששים לתקופה.

רש"י ותענית דף י עמוד א ד"ה ותניא לא בעו מיס) כתבינו אנו נודחים, שכל מנהגינו אחר בני בבלי.

הריטב"א כתב (תענית דף י ע"א) שרק בבבל הדיון כן אך בשאר הגולה אם צריכים גשמים קודם לכן ישאלו כבארץ ישראל. והמב"ס (הלכות תמילה פרק ב) פסק רק בבל וחידושים לה מתחילים מיום ששים לתקופה ולא ביאר מה הדיון בכל הגולה. השולחן ערוך (אורח חיים סימן קיז סעיף א) פסק כדעת רש"י שכל הגולה נגדרת אחר בבל.

לעומת זאת בהלכותיו וה'ל תפילה כ"ב ה"ז) פסק כסוגיית בני נינוה: מקומות שהן צריכין לגשמים בימות החמה כגון איי הים הרחוקים שואלין את הגשמים בעת שהן צריכין להן בשומע תפלה... כלומר ששאלת גשמים בברכת השנים תוקנה לפי צורך ארץ ישראל, ובמקומות הצריכים גשמים בימות החמה יבקשו על כך בברכת שומע תפלה.

ד. ישוב הסתירה בגמ' ובדמב"ס ע"פ הדא"ש
הרא"ש בתשובה וכלל ד' סימן ק נקט כהבנה העקרונית, ששאלת גשמים היא עבור גשמים של כל אחד במקומו, והוכיח דבריו מפירוש הרמב"ם למשנה ומיישב את סוגית בני נינוה ואת דברי הרמב"ם בהלכות תפילה:

והמדקדק בדבריו 'מצאם מכוונים; כי בפי' המשנה כתב: ארצות, לפי שיש חלוק בין ארץ ישראל לבבל, לענין שאלה והזכרה, מזה נלמוד שאין נקראין רבים, אלא ארץ אחת, ואותם אומרים בזמן הצריך להם שאלה בברכת השנים. אבל בחבורו כתב: ומקומות שהם צריכין גשמים בימות החמה, כגון איי הים, ואינם נקראים ארץ בפני עצמן, הילכך כיחידים דמו ואומרים בשומע תפלה. והרי הוכחתו. והדבר 'דוע שבאשכנז, שהיא ארץ גדולה מאד, וצרפת, וכל הארצות שמאשכנז עד הארץ הזאת, וזאת בכלל, כולם צריכות מטר בין פסח לעצרת; ובודאי רבים הם, ויכולים לשאול בברכת השנים ולהזכיר הגשמים כבני ארץ ישראל בחורף...'

יש לחלק בין לשון "מקומות" שהכוונה ליחידים, שאין שואלים את צורכיהם בברכת השנים אלא רק בברכת שומע תפילה. ובין "ארצות" שהם רבים, שוודאי יכולים לשאול גשמים לפי צרכיהם אפילו מפסח ואילך בברכת השנים וגמ' סוגיית בני נינוה והדמב"ס שפסק בהלכות תפילה ששואלים בשומע תפילה, מתייחסים ליחידים או לעיר קטנה הזקוקה לגשמים, אך ארצות שלמות ושאלו לפי צורכיהם בברכת השנים.
מ"מ נמצאנו למדים לדעת הרא"ש ששאלת גשמים נקבעה לפי צורך המקום ולא לפי ארץ ישראל.

פסח היה מצופה שמקומות הצריכים גשמים גם לאחר מכן, ימשיכו לשאול גשמים אלא ששאלה זו ג"כ נידונה בגמ' ותענית דף י"ב) ומסקנתה שונה וז"ל:

שלחו ליה בני גיטא לרבי: כגון אנן, דאפילו בתקופת תמוז בעינו מטרא, היכי נעביד? כיחידים דמינן או כרבים דמינן? כיחידים דמינן - ובשומע תפלה, או כרבים דמינן ובברכת השנים? שלח לה: כיחידים דמיתן, ובשומע תפלה. מיתבי, אמר רבי יהודה: אימתי - בזמן שהשנים כתיקנן וישראל שריון על אדמתן, אבל בזמן הזה - הכל לפי השנים, הכל לפי המקומות, הכל לפי הזמן! - אמר ליה: מתניתא רמית עליה דרבי? רבי תנא הוא ופליג. מאי הוי עלה? רב נחמן אמר: בברכת השנים, רב ששת אמר: בשומע תפלה. והלכתא: בשומע תפלה.

מסקנת הגמ' שבני נינוה שצריכים גשמים גם בתקופת תמוז, שאלו ליחידים בברכת שומע תפילה ולא בברכת השנים.

נמצאנו למדים ששאלת גשמים בברכת השנים תוקנה ע"פ הצורך בארץ ישראל, ולצורך גשמים הנצרכים בארץ ישראל, ולכן אין לשאול לאחר זמן שאלת גשמים בארץ ישראל, בברכה המועדת לכך בברכת השנים. אך היאיל וכל יחיד יכול לבקש על צרכיו הפרטיים בברכת שומע תפילה, לכן בני נינוה יכולים לבקש לשאול גשמים לצורכיהם ולמקום מושבם בברכת שומע תפילה.

אלא לאור הבה זו, יש לשאול, מדוע בני בבל לא מתחילים לשאול ב' מר חשוון בברכת השנים לפי הצורך של ארץ ישראל?

ג. סתירה בדברי הרמב"ם

הבנות סותרות שבין שתי סוגיות הגמ', חוזרות על עצמם ג"כ בדברי הרמב"ם. בפירוש המשנה ותענית פרק א מ"א כתב הרמב"ם:

וכל זה בארץ ישראל וכל שהוא דומה לה. וכן כל מה שייאמר הלאה בזמני התעניות אינו אלא בארץ ישראל וכל מקום שאיור קרוב לאיורה, אבל בשאר הארצות הרי תהיה השאלה בזמן הראוי לגשמים באותו המקום, והרי אותו הזמן כאלו הוא שבעה במרחשון.

משמע ששאלת הגשמים נקבעת לצורך הגשמים באותו מקום, ולא לצורך גשמים בארץ ישראל.

- ה. ישוב הסתירה בגמי' וברמב"ם ע"פ הכסף משנה
- הכסף משנה והלכות תפילה פ"ב הל' י"א לא קיבל את הבנתו של הרא"ש, ומיישב הסתירה בדברי הרמב"ם באופן אחר ולדעתו דברי הרמב"ם בפירושו למשנה אינם סותרים את דבריו בהלכה. בפירושו למשנה **באר שמקומות וארצות הצריכים גשמים בזמנים השונים מארץ ישראל ישאלו בזמן שהם צריכים**, אך לא פירט היכן בתפילה ישאלו. ובהלכות ביאר ששאלת גשמים זו תהיה בברכת שומע תפילה. אמנם אנשי בבל ששואלים לפי צרכיהם בברכת השנים, הינו משום ששאלת הגשמים שלהם מיום ס' לתקופתהיא עבור גשמי ארץ ישראל ועבור עצמם גם יחד?
- לפי הכסף משנה העיקרון הוא ששאלת גשמים היא עבור גשמי ארץ ישראל**, ולכן אין אפשרות לשאל גשמים בברכת השנים לאחר יו"ט ראשון של פסח, אלא רק בתור בקשת צרכים פרטיים הנשאלת בברכת שומע תפילה.
- ו. פסק השו"ע
- אף שהרא"ש נקט להלכה שהמקומות הצריכים גשמים לאחר ניסן, יש לשאול גשמים בברכת השנים לא קבלו את דעתו ואף הוא עצמו לא נהג כן.
- והדבר ידוע שבאשכנז, שהיא ארץ גדולה מאד, וצרפת, וכל הארצות שמאשכנז עד הארץ הזאת, וזאת בכלל, כלם צריכות מטר בין פסח לעצרת; ובזמני רבים הם, ויכולים לשאול בברכת השנים ולהזכיר הגשמים כבני ארץ ישראל בחורף. ובראותי כי הטו את לב הקהל לבלתי קבל ממני דברי אליהם חיים, גם אני חזרתי בי מלשאל ולזכיר בבית הכנסת שאני מתפלל בו, אע"פ שהייתי יכול לשאול, אע"פ שאני יחיד, כיון שצורך רבים הוא, מכל מקום לא רציתי לעשות אגודות אגודות...
- בעקבות כך כתב הב"י (אורח חיים סימן קיז):
- ולע"ד היה נראה שכיון שלא נתקבלו דברי הרא"ש וכל העולם לא
2. עקרון זה ששאלת גשמים היא עבור גשמים בארץ ישראל וגם עבור גשמים באותו המקום, יתבאר לקמן בהסבר שו"ת תורת חיים

- נהגו כן היו ליה סוגיין דעלמא דלא כהרא"ש והילכך הטועה ושאל גשם צריך לחזור אפילו בארץ שכולה בכללה צריכה גשם בימות החמה ומכל מקום כיון שהרב ספק עלינו את הדבר מי יקל ראש כנגדו ולכן ראוי לצאת מיד ספק ולחזור ולהתפלל בתורת נדבה.
- וכן פסק בשו"ע (אורח חיים סימן קיז סעיף ב):
- יחידים הצריכים למטר בימות החמה**, אין שואלין אותו בברכת השנים, אלא בשומע תפלה, ואפי' עיר גדולה כנינוה או ארץ אחת כולה כמו ספרד בכללה, או אשכנז בכללה, כיחידים דמו בשומע תפלה.
- ומיהו אם בארץ אחת כולה הצריכים מטר בימות החמה, טעה בה יחיד ושאל מטר בברכת השנים, (אם רוצה) חוזר ומתפלל בתורת נדבה בלא שאלה בברכת השנים (אבל אינו מחויב לחזור כלל), (ב"י בשם מהרי"א והרמב"ן וה"ר סבירי לחו כהרא"ש).
- נמצאנו למדים שלהלכה נפסק **העיקרון ששאלת גשמים היא עבור הגשמים שידרו בארץ ישראל**. ולכן אין לשאול גשמים בברכת השנים בימות החמה אפילו במקומות הצריכים לכך.
- אלא שעדיין יש ליישב אם כן מדוע לענין תחילת זמן שאלת גשמים אנו כן מתחשבים בצורכי בבל, תשובה לכך מצאתי בדברי הנצי"ב בפירושו מרומי שדה על מסכת תענית דף י ע"א ד"ה הא הוא מסביר ששאלת גשמים היא עבור גשמי ארץ ישראל, אלא שמשום כבודה של בבל ששם נתייסדה התורה שבע"פ, תקנו חז"ל שיש להתחשב אף בצורכי בבל כל עוד שאינם סותרים את צורכי ארץ ישראל. לכן אפשר לאחר בקשת גשמים עד יום ששים לתקופה מתוך התחשבות
3. וכך כתב בערך שולחן (אורח חיים סי קיז סע' ד"מ"מ כתב הרא"ש בעצמו שלא נתקבלו דבריו כלל ע"ש וכאלו יצא בת קול לעשות כבני בבל וכן מובאר בדברי הרמב"ם בחיוביו כפ"ב שלא כתב כמו שכתב בפירוש המשנה ע"ש וכך סתמו רבותינו בעלי השו"ע וכן הלכה וכל המפקפק בזה ראוי לעונש. ועד מתי שואלין עד עיו"ט הראשון של פסח ומשם ואילך מוסקין מלשאל.

בצרכי בבל, אך לעולם אין לאחר שאילת גשמים לאחר יו"ט ראשון של פסח אף אם היו צריכים לכך אנשי בבל.

ז. שאילת גשמים לצורכי המקומות מתוך שפע ברכת הגשמים הניתנת לארץ ישראל

דיון מיוחד בנושא זה חוזר לפני כארבע מאות שנה ונמשך עד פוסקי זמננו, לאחר שיהודים התיישבו בחלק הדרומי של כדור הארץ, כבדיל, אדגנטינה, אוסטרליה ודרום אפריקה, שם ימות הגשמים וימות החמה הפוכים מארץ ישראל. במקומות אלו, צריכים גשמים לאחר ניסן שהם ימות החמה בא"י, אך הגשמים מזיקים להם בין תשרי לניסן. ועלילה השאלה האם רשאים שלא לשאול גשמים בברכת השנים בימות החמה שלהם, שהם ימות הגשמים של ארץ ישראל. וכן לשאול גשמים בימות הגשמים שלהם שהם ימות החמה בארץ ישראל.

שאלה זו נידונה בראשונה לפני ארבע מאות שנה בשו"ת תורת חיים ומהרה"ש, ח"ג סי' ג, בשאלה שנשלחה אליו מברזיל.

בניגוד לדעת הרא"ש הסובר ששאילת גשמים נקבעת לפי צרכי המקום, סובר בתורת חיים שהיא נקבעת לפי ארץ ישראל. לכן לאחר חג הפסח אין שואלים גשם בשום מקום בעולם, עם זאת לאידך גיסא א"א לשאול גשמים במקום ובזמן שהם מזיקים ולכן אמרו בבל את בקשת הגשמים לאחר סי' יום לאחר התקופה.

אמנם לאור התבנה שביארנו לעיל בפסק השו"ע, ששאילת גשמים בברכת השנים הינה רק עבור גשמים היוזמים בארץ ישראל, נראה לומר שאף במקומות שימות הגשמים וימות החמה הם ההיפך מארץ ישראל, ישאלו גשמים בברכת השנים בימות החמה שלהם שהם ימות הגשמים בארץ ישראל, וכן לא ישאלו בימות הגשמים שלהם שהם ימות החמה בארץ ישראל.

וכן פסק הרב קוק בשו"ת אורח משפט ואו"ח סי' כד, לשאלה שנשאלה מארגנטינה ח"ל:

ונמצא שלפי מסקנת הפוסקים, כמו שקבעו חכמי המשנה התנאים זמן קבוע להזכרה, בלא הבטה על חילוק המדינות וצרכיהם, כ"א הכל הולך כפי מה שהוא הענין בא"י, כמו כן קבעו חכמי התלמוד האמוראים שני סדרים להשאלה, אחד בא"י, כמו שהי' קבוע לחכמי המשנה, ואחד לכל הגולה כולה שהוא הולך אחר בבל, ג"כ בלא הבטה על המצב של המדינות, אלא שאם צריכים לגשמים

בזמן שהוא ימורה"ח, בא"י, ובבבל, אז יש רשות לשאול בשומע תפילה כיחידים...

וכן פסק רבה של ירושלים הרב פרינק בשו"ת הר צבי ואו"ח א סימן נו לתשובי ניו זילנד.

הבנה מיוחדת ישנה בשו"ת שבט הלוי (חלק א סימן כא) שכתב תשובה בנושא זה לתושבי אורוגוואי ליעותי הפוסקים דנו רק בארצות שמאז האווריר דומה לזה של ארץ ישראל, אלא שיש להם צרכים פרטיים. הפוסקים לא דנו בארצות שמוג האווריר וכל סדרי בראשית הפוכים מארץ ישראל- שהקצו שלהם הוא חורף בארץ ישראל וכן להפך. לפ"ז באורוגוואי הם יכולים לשאול על הגשמים בזמן החורף שלהם אף שהוא זמן הקצו בארץ ישראל. ח"ל שבט הלוי שם:

...אבל אנה מצא כבודו שבמקום שנהפכו הזמנים לגמרי, וימי

הגשמים אחר הפסח, וימי הקציר אחר החג א"כ הם צמאים לגשמים כמו אנוהו, ז"ל שצריכים לגשמים בימות החורף, שהוא אצלם אחרי הפסח, והגשמים להם סימן קללה בקציר וק"ץ שלהם אחרי החג א"כ לא יצאו מדרך העולם כלל שהגשמים סימן קללה בקציר, ברה לא דברו הפוסקים, ולא מצאתי לשום פוסק מפורסם שיאמר שאסור אז לשאול כי כל מה שדברו הפוסקים בזה היה ממדינות הסמוכים לאר"ק, וממדינות אירופא שכולם שוין בזה שהק"ץ הוא ק"ץ שלם וחורף הוא חורף שלם אלא שזה מקדים וזה מאחר... ומ"מ מש"כ דצריך לשאול ולהזכיר בימות הגשמים שלכם אחרי הפסח, לא סמיכא למעשה עד שיסכים עמי גאון מפורסם, אף שהדברים נראים בעיני פשוטים.

מתוך דיון זה, עלה בידינו שלוש שיטות בהבנת העיקרון, שתקנו ח"ל בשאילת גשמים בברכת השנים.

א. שאילת גשמים לצורך גשמים באותו המקום ודעת שו"ת רא"ש, וכן המשך בחבנתו בשו"ת שבט הלוי

4. ועיין עוד בשו"ת שבט הלוי (חלק ג סימן צא על סימן כ"א) שהוסיף לדון בדיון זה.

- ה. נוסח ברכת השנים לפי כל אחד מהשיטות

ישנו שתי גרסאות בנוסח ברכת השנים האם לומר **ושבענו מטובך** או **ושבענו מטובה**. ה"ש בתשובה (כלל ד סימן כ) והמהרש"ל (וסמן סד) סוברים שיש לומר **ושבענו מטובך** כי השביעה והברכה מאת הקב"ה היא ואילו האר"י והגרי"א סוברים שיש לומר **מטובה** והיינו הארץ וענין ערך השולחן א"ל ק"ה א ומשנה בדורה א"ל"ה ק"ז ס"ק א.

נראה לומר ששתי הנוסחאות חלוקות במשמעות שאילת הגשמים בברכת השנים. הנוסח "ושבענו מטובך" הוא ע"פ ההבנה ששאלית גשמים תוקנה לצורך גשמים באותו המקום. והנוסח "ושבענו מטובה" היא ע"פ ההבנה ששאלית גשמים לצורך גשמי ארץ ישראל או לצורך גשמי ארץ ישראל וכל הסביר הדב אהרן קוטלר (בספר משנת רבי אהרן - על התורה פרשת עקבו ואף הביא ראיה להבנה השנייה:

וזהו התפילת "ח בברכת השנים נחלקו הנוסחאות אי צ"ל ושבענו מטובה או ושבענו מטובך... ונראה דהפולגתא תליה בזה, אי קאי על ארץ ישראל דאז הנוסח ושבענו מטובה וכלשון לשבוע מטובה, ואי אמרינן מטובך קאי על הבורא ב"ה.

וזהו בשם הרא"ש כתב בהנסח מטובך. ונראה דהרא"ש לסתמו, דמפורש בתשובת הרא"ש דדעתו נוטה דצריך טל ומטר גם בימות האביב ובקיץ בהמדינות הצריכות למטר בזמנים הללו, עיי"ש. ולפי"ז קאי הברכה על כל מקום כפי מה שהוא, וצריך לומר מטובך. משא"כ לפי"מ דקיימין דאין אומרים טל ומטר רק בזמן המטר בארץ ישראל, דההשפעה היא דרך ארץ ישראל וכנ"ל בדברי רש"י (דברים יא יב), א"כ צריך לומר מטובה, דקאי הכל על ארץ ישראל, וכן הארצות מתברכות על ידה.

ונראה הוכחה גדולה דקאי על ארץ ישראל, דמפורש בברכות פרק תפילת השחר וז"ל כט ע"א בתפילת הבינו, דיש בה קיצור של כל

ברכה וברכה מהאמצעות, ודשנו הנאות ארצך, וזה במקום ברכת השנים. הרי דחוזר כאן להדא' רק ארץ ישראל. וא"כ צריך לומר ושבענו מטובה, דא' לאו הכי הרי לא מזכר בברכת השנים כלל ארץ ישראל, ובהברכה הקצרה הזכר רק ארץ ישראל, וזה לא יתכן. ונכון מאוד בס"ד.

מצאנו במדרש משנת רבי אליעזר חנוכה, ונחמנו חנוכה

זכר לחורבן ומקדש וארץ ישראל, ויש בו ראייה להבנה השלישית, שואילת גשמים היא לצורך הגשמים בארץ ישראל בלבד.

ד"א במה הן צריכין לקרר אפ"י, רמב"ם שם

[אב] ס'ה'פ'א ו'ו'ז'ח ב' א'כ'ט כ'מ'נ'ס'כ' ו'כ'ר'א [פ'ט]

סיגמים את הגשמים
יבואין שואלין את הגשמים
על שם ה' אלהינו

שם תאמר ישראל בעת

שון צ'יין לרן, אפי' בימות החמה, נמצאו רואין את עצמן כאלו ולא

הן בארץ שלהן, אלא ירו' רואין את עצמן כאלו הן בארצות ולכן

מכון לארץ ישראל, ושאלתו בעונתו. אם כן כבוד ושמחה.

הגשמים בשצרכו לה. בשומע תפלה כל יסוד יסוד

מכאן שמומח שאלת הגשמים רצב לבורה עיניו עמנו.

לחשתקע בגלות. ולכן ודאי ששואלים ע"פ הצורך בארץ ישראל, אף שאנו מיעוט ואף מזיק לאותו המקום שנמצא שם. וע"פ הבה זו יש לומר ונשבענו 'מטובה' ורק **מטובה** ולא מטוב שיוצא ממנה לשאר מקומות.

שניבה שתעלה שאילת גשמים שלנו לרצון וניבה לשפע של ברכה בארצנו

סוגי גשם בתפילת כהן גדול ובתפילותיו

א. נוסח תפילת כהן גדול

עבודתו של הכהן הגדול ביום הכיפורים כללה בין היתר אף הקטרת הקטורת ולאחריה תפילה קצרה. המשנה (ויטא נב ע"ב) אומרת: "ומתפלל תפלה קצרה בבית החיצון. ולא היה מאריך בתפלתו, שלא להבעית את ישראל".

המשנה אינה מפרטת את נוסח התפילה שהיה נושא בהיכל. אולם בגמרא (ויטא נג ע"ב) מובאות מספר דעות:

מאי מצלי? רבא בר רב אדא ורבין בר רב אדא, תרווייהו משמיה דרב אמרי: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתתא שנה זו גשומה ושחונה. - שחונה מעלייתא היא? - אלא אימא: אם שחונה - תהא גשומה. רב אחא בריה דרבא מסיים בה משמיה דרב יהודה: לא יעדי עביד שולטן מדבית יהודה, ולא יהיו עמך ישראל צריכין לפרנס זה מזה, ולא תכנס לפניך תפלת עובדי דרכים.

מלשון הגמרא תחילה הובאו דברי רבא ורבין בני רב אדא שאמרו משמו שתוכן תפלת הכהן הגדול היה על הגשם, שאפילו אם תהיה השנה שחונה (חמה) בכל אופן ירד בה גשם.

רבא אמר משמו של רב יהודה שהתפילות לא היו רק על הגשם אלא כללו גם בקשה על כך שלא יסור השלטון מבית יהודה. פרנסה בשפע, ושלא תכנס לפניך תפילת עובדי דרכים על הגשם.

הרמב"ם פסק בהל' עבודת יום הכיפורים ופ"ד ה"א:

ומתפלל שם בהיכל אחר שיצא תפלה קצרה שלא להבעית את העם שמא יאמרו מת בהיכל, וכך היה מתפלל, יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שאם תהיה שנה זו שחונה תהיה גשומה, ולא יסור שבט מבית יהודה, ולא יהיו עמך בית ישראל צריכין לפרנסה, ואל תכנס לפניך תפלת עובדי דרכים.

הרמב"ם חיבר את שתי השיטות בגמרא, את דעת רב שתפילת הכ"ץ היתה על הגשם ואת שיטת רב יהודה שתפילת הכ"ץ היתה על שלטון בית יהודה, על הפרנסה ועל תפילת עובדי דרכים, ואת שתי שיטות אלו מייזג הרמב"ם כתפילה אחת.

נשאלת השאלה מדוע הרמב"ם הפסיק בתפילות הגשם, פתח בגשם וסיים בגשם שהרי לכאורה תפילת עובדי דרכים שייכת לתפילות הגשם והיו צריכים להצמידה עם התפילה "אם שחונה גשומה", ומדוע להביאה לאחר התפילה על שלטון בית יהודה ולאחר הפרנסה בשפע.

הטורי אבן שאל שאלה זו ויומא נג ע"ב:

ולא תכנס לפניך תפלת עובדי דרכים. שם גרס לה למעלה מיד אחר אם שחונה תהא גשומה וג' דהתם נראה לי עיקר דהא תפלת עובדי דרכים הוא שלא ירדו גשמים וזה שייך לעיל מיד אחר אם שחונה תהא גשומה ומתפלל שלא יועיל תפלת עובדי דרכים למנוע הגשמים ומה ענין להפסיק ביניהם בהא דלא יעדי.

השאלה מתחזקת יותר מנוסח הגמרא (וענייתו כד ע"ב) שתפילה זאת מופיעה שם באופן אחר:

היה מתפלל תפלה קצרה בבית החיצון. מאי מצלי? רבין בר אדא ורבא בר אדא דאמרי תרווייהו משמיה דרב יהודה: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתתא השנה הזו גשומה ושחונה. שחונה מעלייתא היא? אדרבה, גריעותא היא! אלא: אם שחונה - תהא גשומה וסלולה. ואל יכנס לפניך תפילת עובדי דרכים. רב אחא בריה דרבא מסיים משמיה דרב יהודה: לא יעדי עביד שולטן מדבית יהודה, ואל יהיו עמך ישראל צריכין להתפרנס זה מזה, ולא לעם אחר.

לכאורה נוסח זה מדויק יותר כיוון שהוא מסמך את תפילות הגשם ביחד ולאחר מכן מביא את התפילות על שלטון בית יהודה והפרנסה.

בנוסח התפילה בימים הנוראים ואתה כוננת הנוסח הוא:

וכך היתה תפילתו של כהן גדול: יהי רצון מלפניך ד' א' ואלוקי אבותינו שתהא שנה זו הבא עלינו ועל כל עמך בית ישראל בכל מקום שהם, אם שחונו גשומה, ואל יכנס לפניך תפילת עובדי דרכים לעיני הגשם בשעה שהעולם צריך לו. ושלל יצטרנו עמך בית ישראל בפרנסה זה לזה ולא לעם אחר, שנה שלא תפיל אשה פרי בטנה ושיתנו עצי השדה את תנובתם ולא יעדי עבדי שלטן מדבית יהודה.

למדנו שגם בנוסח התפילה יש סמיכות של תפילת עובדי דרכים עם בקשת הגשם. ואם כך חזרות שאלתנו מדוע הרמב"ם לא הסמיך בהלכותיו את תפילות הכהן הגדול על הגשם?

ב. סוגי גשם

נראה שישנם שני סוגי גשם. יש גשם של פרנסה ויש גשם שלא בא לפרנסה ושתייה אלא למזוג האויר. וכך פירש הרמב"ם בפירוש המשנה (פ"ה מ"א) אומר:

ונוסח תפילה קצרה כך הוא, יהי רצון מלפניך ד' אלוקינו שאם הייתה שנה שחונו תהיה גשומה ולא יעדי עבד שלטן מדבית יהודה, ולא יהיו עמך בית ישראל צריכים לפרנסה, ואל תכנס לפניך תפילת עובדי דרכים. ופירוש שחונו חמה. תרגום ולא יחס לו - ולא שחין ליה, היה מתפלל שימצע ד' אויר שנה זו, וזו טובה גדולה כללית לאדם ולבהמה, כי כשמזג האויר ממוצע מבראים גופות החולים, ומתמדת בריאות הבראים, וראשית לכל הברכות והסיר ד' ממך כל חולי. ואחר כך מתפלל בהתמדת שלטון הצדק והאמת, וזה תכלית הכל. ואחר שני הענינים הכלליים האלו מתפלל על ענינים פרטיים לכל בני אדם שצילח ד' לכל אדם בעבודתו, ויצליחו עסקיו ומסחרו כדי שלא יצטרך לשאול ולבקש מזולתו, ואח"כ מתפלל שירד הגשם, והוא אמר ואל תכנס לפניך תפילת עובדי דרכים, לפי שאינם מתפללים אלא להתמדת השמש וסלוק הגשם.

מדברי הרמב"ם אלו תשובה לשאלתנו מדוע לא חש לצרף את התפילות על הגשמים בנוסח תפילת הכ"ז? מכיוון שאלו שני סוגי גשם, הראשון איננו שייך לגשם המרווה את האדמה אלא הגשם שחוא כנגד החום, גשם שמקדר את האויר

ובכך יוצר התמוגות, ולכן תחילה יש את האיון הבריא בעולם ואח"כ שלטון האמת והצדק, ואלו הם תפילות כלליות ומתוך כך באים לתפילות הפרטיות של פרנסה וגשם כמפורנסה.

נראה א"כ שמחלוקת הנוסחאות טמונה בשאלה זו מהו הגשם המיוצר תחילה, לפי הנוסח של הגמרא הרי שהגשם שמוזכר בתחילה אם "שחונוה", הוא גשם ממוג שמשפיע על הבריאות וכך הבין הרמב"ם. ברם כותבי נוסחאות התפילה של הרמב"ם, וכן הגמ' בתענית הבינה שהגשם הוא מפורנס ולכן הסמיכו לתפילת אם שחונוה גשומה את תפילת עובדי דרכים.

הוכחה לכך שהגמרא בתענית הבינה שהגשם הוא גשם המפורנס ולא גשם מקדר, אנו יכולים ללמוד מדברי הגמרא בתענית שכתבה שבתפילתו של כהן גדול נאמר "אם שחונוה - תהא גשומה וטלולה" אנו לומדים שהכוון ביקש גם על הטל, אולם בנוסח הגמרא ביומא נושא הטל לא הוזכר כלל עניינו של הטל שהוא הגורם שניצבו הפירות, כפי שהגמ' (תענית ג"ב) אומרת:

בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר, ואם בא להזכיר - מזכיר. מאי טעמא? - אמר רבי תינא: לפי שאין נעצרין. וטל מנלן דלא מיעצר? דכתיב ומלכיס א' י"א ויאמר אליהו התשבי מתשבי גלעד אל אחאב, חי ה' אלהי ישראל אשר עמדתי לפניו אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי, וכתיב ומלכיס א' י"א לך הראה אל אחאב ואתנה מטר על פני האדמה. ואילו טל לא קאמר ליה, מאי טעמא - משום דלא מיעצר. - וכי מאחר דלא מיעצר, אליהו אשתבועי למה ליה? - הכי קא"ל: אפילו טל דברכה נמי לא אתי.

רש"י מסביר מהו טל של ברכה שלא יבוא "אפילו טל דברכה - שיצמיח שום צמח". מכאן שטל של ברכה הוא מצמיח פירות, ועל כן הגמ' בתענית דנה על טל של ברכה שהוא מצמיח.

רב יהודה התפלל על גשם של פרנסה ועל כן הסמיכו לשחונוה וגשומה את תפילת עובדי דרכים, אולם בגמרא ביומא לא הוזכר טל ומשמע שאין מדברים על הצמחת פירות אלא על גשם שבא למזג את האויר, ועל כן הרמב"ם השמיט את הזכרת הטל וכן חילק את שתי התפילות.

ניתן לשאול בכוון הדפוס מדוע לפי הגמרא בתענית וכן לפי נוסח התפילה שלנו אנו מתפללים שתי תפילות גשם א. שחונוה וגשומה. ב. תפילת עובדי דרכים שהרי שתי תפילות אלו עוסקות בגשם כפרנסה ויתכן להסביר שיש הבדל בין הברכה הקבועה של הגשם לבין מקריים חד פעמיים. תחילה אנו מתפללים על הגשם הכללי שתהא

השנה גשומה ולאחר מכן אנו מתפללים שגם עוברי דרכים פרטיים לא יקלקלו את הגשם.

ג. תפילות הגשם

אנו מזכירים פעמיים בתפילה את הגשם, בברכת "גבורות" אנו אומרים "משיב הרוח ומוריד הגשם" ואילו בברכת "ברך עלינו" אנו אומרים ותן ברכת. חז"ל הגדירו את הזכרת הגשם בברכת מחיה המתים כתאור גבורתו של הקב"ה ואילו בברך עלינו בקשה לפני הקב"ה שיתן ברכת. לפי דברינו אולי אפשר לומר שהגשם המוזכר בברכת "גבורות" דן על הגשם הממזג את האויר בעולם וגורם לבריאות נכונה לכל בריוותיו, ואלו ההזכרה בברכת השנים היא על הפרנסה והגשם המצמיח את הפירות ונותן הברכה בארצנו הקדושה.

המאמר המתפרסם להלן הוא פרי עטו ותפיסתו התורנית של הרב משה ליכטנשטיין הי"ו מהצוות התורני של ישיבת הר עציון. דבריו של הרב ליכטנשטיין, שתמציתם ראו אור ב"מצב הרוח" עוררו זעזוע ותמיהה בחוגים תורניים לא מעטים. כאן מתפרסם המאמר כולו. תגובה למאמרו של הרב ליכטנשטיין מתפרסמת בגיליון זה על ידי הרב יעקב מאיר הי"ו, בעבר מרבני הקיבוץ הדתי וכיום רב קהילת "לכו נרננה" ברעננה.

לכבוד ..... יקירי,

שמחתי לקבל את בקשתך לקבל הבהרות על העמדה שהבעתי הבוקר במסגרת חוג "עיון תפילה" בדבר ההצעה לקיים תענית גשמים מחר. היות ולא נוכחת בחוג, ביקשת לשמוע את עמדותי מכלי ראשון, ואעשה זאת בחפץ לב, אך גם אנצל את ההזדמנות לעודד אותך להצטרף אלינו ולהשתתף מדי בוקר בחוג העוסק בעיון תפילה, לימוד אשר חז"ל הפליגו בשבחיו וחשיבותו.

אפתה במסירת מודעא. חז"ל במשנה ובגמרא בסנהדרין אסרו לדיין שעמדנו לא התקבלה לפרסמה כדעת מיעוט אלא עליו להיות נאמן לשותפיו ולהתייצב מאחריהם, ואם לא עשה כן, עליו נאמר "הולך רכיל מגלה סוד". במקרה דנן, בקשתי רשות לפרסם את דעתי והפרסום נעשה על דעת עמיתי, אך לא מטעם מחילה אני רואה עצמי רשאי לגלות את עמדותי אלא מסיבה עקרונית יותר והיא שהסוגיא הנ"ל עוסקת בהכרעה משפטית בבית דין ולא בשאלה חינוכית וערכית. מבחינה משפטית, ביצור סמכות בית הדין כלפי הנידונים ועמידה תקיפה על הסמכות של מוסד בית הדין הנגזר מן הכלל של "אחרי רבים להטת" מחייב התייחסות כל הדיינים כחומה בצורה מאחרי פסר הדין. בשאלות חינוכיות, המצב שונה. ישיבת הר עציון בנויה על הנחת היסוד שריבוי דעות והצגת עמדות מנוגדות בפני תלמידיה, תוך כדי שיתופם בלבטים הרוחניים והחינוכיים, מכרה את הדעת ותורמת לעבודת ד', ושרב התועלת בהצגת עמדות שונות על פני המק. לכן, רציתי להביע את עמדותי בפני התלמידים ולכן הסכימו עמיתי לך.

להלן, עיקרי הדברים:

א. חוסר סכנה. אפתח באמירה בוטה המציגה את האבסורד בעיני בתענית על הגשמים בימינו והיא שמגוון להתענות על גשם כאשר המטרות בישיבה, בבתי הרבנים, התושבים והגיונות הציבוריות - די באתרא קדישא הדין ודי בכל אתר ואתר - כפולות כסדרן. וכי האיך ניתן להתענות על מיעוט גשמים כאשר ממשיכים להשקות את גנות הנוי וכיצד ניתן לפתוח את ארון הקדש ולזעוק על חוסר במים כאשר לא נעשה כל מאמץ רציני לצמצום צריכת המים?

באופן מהותי יותר, הענין הוא שמסכת תענית מתייחסת למציאות שבו מיעוט גשמים מהווה סכנת חיים, פשוטו כמשמעו, והתענית על הגשם היא תפילה על הישרדות באופן הברור ביותר. בעולם שאין בו תחבורה ממונעת, יכולת הובלת מים ומזון למרחקים וקירור, העדר מטר פירושו רעב, בצורת ומוות ר"ל. אם אין שתייה לאדם ולבהמה ואין מזון ומרעה, ישנה סכנת חיים. ואולם, במציאות המודרנית, בו ניתן להתפיל מים ולייבא אוכל, אין המדובר על קיום אלא על כסף או שפע. התפלת מים עולה כסף, אך היא מסירה את איום התמותה.

לאמיתו של דבר, משבר המים המתמשך במדינה אינו משבר של קיום אלא משבר של רמת חיים. אם נייבש את גינות הנוי, נוותר על הבריכות והממטרות, נאבד דברים חשובים המרחיבים דעתו של אדם, אך לא נעמיד את קיומנו בסכנה. לכן, במידה רבה, מדובר על רמת חיים, דבר אשר בגינו ניתן לקוות ליותר גשם, אך אין זה מוצדק לגזור תענית בהעדר המים לקיום רמת החיים הנוכחית. במלים פשוטות, התענית היא מענה לסכנה, ובמציאות המודרנית, הסכנה שהיתה בזמן חז"ל מהעדר גשם אינו מאיים עלינו.

ב. "גשמים היינו פרנסה". לאמיתו של דבר, קיימות שתי אסכולות מדוע חז"ל תיקנו תעניות לגשמים: הגשם הוא סימן להשגחה אלוהית על עם ישראל, ובהעדר הגשם ישנו סימן של גזירה משמים.

להתפלל מחר מתוך תחושת מצוקה וצרה, ויכולו לומר בשכנוע "כי בצרה גדולה אנחנו", הלא איננו חיים או מרגישים כך. לו היינו מרגישים שאנו בצרה גדולה, כמו למשל בעת מלחמה, אזי העיתונות היתה עוסקת בכך בכותרות הראשיות, היה עיסוק ציבורי מסביב לשעון במשבר וכו'. ואולם, למרות כל הענין בגשם, עדיין נמצא אותו מקופל בתוכי העמודים הפנימיים, הרחק מן הכותרות ובמקום כחות בולט מנתוני הבורסה או שערי החליפין.

לשם השוואה, אדם המתפלל על חולה בתוך ביתו, אכן מתפלל מנהמת לבו ומתוך תחושת מצוקה. אם נלך לחדר המתנה שמחוץ לחדר ניתוח או תתפלל מנחה-מעריב בבתי הכנסת השוכנים בתוך בתי החולים, נוכל לחוות את טעמה של תפילה בעת צרה הנעשית מעומק הלב, אך חוששני שלא כך הם פני הדברים ביחס לגשמים. מי שזוכר את התפילות בעת מלחמה או מציאות בטחונית קשה, מבין שגם הן מבטאות עצמות שאינן מגיעים אליהם ביחסנו לגשם. ואמנם, תוכל להקשות עלי מן התפילות בדי' תעניות, אך יש להשיב על כך, ואכמ"ל.

ה. אינפלציה. ואם תשאלני, איזו נזק יש בתענית, אך אם אין היא בעצמות הנזכרות, אזי התשובה היא מלה אחת - אינפלציה. כשם שאינפלציה מהווה סם המוות לערך הכסף, כן הדבר בדברים רוחניים. אין לך אויב גדול יותר לעשייה החינוכית והחוויה הרוחנית מאשר האינפלציה והזילות הנלווית לה, ולכן יש להישמר ממנה מכל משמר. במקום ספק - המעט בתעניות ועצרות תפילה ואל תרבה בהן, כי רב הנזק מן התועלת.

ו. מעמד הרבנות הראשית. לא ארחיב בכך, ורק אסתפק בקביעה, שמכל מיני סיבות, מעמד הרבנות הראשית רחוק מן המציאות המתוארת בגמרא בתענית שמירת ריש גלותא חייבה את כלל הציבור ואינני רואה את מעמד הרבנות או את העומדים בראשה מחייבים את הציבור בימינו. הלוואי והמציאות היתה אחרת, אך היא איננה. אלה מקצת מהרהורי לבי בענין, והיו לך להכרות את חשיבתך ולהעמיק את דעתך.

ויהי רצון שישפיע הקב"ה עלינו שפע טובה ויערה עלינו רוח וגשם מפורם, ויאר את פניו אלינו בכל עת וכל שעה.

בחיבה ובאהבה,

משה ל.

וכעס אלוכי ב. האיום והסכנה הבאים בעקבות חסר במים. ייתכן מאד ששתי העמדות הללו באות לידי ביטוי בתחילת מסכת תענית, כאשר הגמרא מציגה שתי דעות בשאלה האם "גשמים היים פרנסה" או שיש לסנותם כשני גורמים שונים.

לדידי, אכן המרכיב המרכזי עבורנו הוא הסכנה של אכדון ולא הסימן ההשגחתי. מסכת תענית כוללת את הגשם בשורה ארוכה של צרות אחרות המאיימות על הציבור כדבר, בצורת, מלחמה וחיות רעות, דבר המעיד על הסכנה כמוקד הענין, ובזה אין המשנה הולכת אלא בעקבות תפילת שלמה הכולל את כל המרכיבים הללו. אך הרמב"ם הדגיש את הצרה הבאה על הציבור כמוקד המחייב ולא נזקק לדבר על סימנים משמים (אך לשיטתו תעניות הגשם שונות מן הצרות האחרות, ואכמ"ל) ובזה הלך בעקבות פרשיות התוכחה שכתורה. מדי יום בקריאת שמע, אין אנו מסתפקים ב"ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש" אלא מדגישים את השלכותיו "ואספת דגנך, תירשך ויצהרך, ונתתי עשב בשדך לבהמתך, ואכלת ושבעת".

ממילא, יש לבחון לא רק את משק המים (אשר כאמור, המצב הנוכחי איננו יוצר השוואה בין מלחמה, מגפה ומחלה לבין עצירת גשמים) אלא את כלל המציאות הכלכלית. ואכן, מקובלים עלי דבריו של הרב דני וולף שכתב בשעתו שיש לשקול תענית כאשר האבטלה גואה או המשק סובל ממיתון חריף וכיו"ב. ברם, איך נגזור תענית השתא, כאשר הבורסה עלתה בצורה יפה בשנה האחרונה, האבטלה ירדה (א"כ היא עדיין גבוהה ומטרידה ביותר), המטבע שומר על ערכו והכלכלה הישראלית תפקדה טוב יותר ממרבית המדינות המפותחות בשנים האחרונות?

ג. השגחה וטבע. ברם, אני מאד מתקשה להמליץ על תענית גם מי שמאמץ את הגישה הרואה בגשם סימן שמימי. וכי אנו חיים ברמת השגחה כזאת בימינו שנוכל לקחת תופעות טבע ולתרגמן להנחיות רוחניות? זיקת הגומלין שבין טבע להשגחה היא שאלה סבוכה ואינני יכול או רוצה לקבוע בה מסמרות אך נדמה שעצירת גשמים בגלל סיבות רוחניות מניחה רמת השגחה לא מבוססת, ואני לפחות כלל וכלל אינני בטוח שמצבנו הרוחני הנוכחי מצדיק זאת.

ד. כנות. תענית וזעקה הינן מצוות שבלב. כשם שקריעה שאיננה בשעת חימום איננה קריעה ותפילה בלא כוונה איננה משמעותית, כך תענית שיש בה פער משמעותי בין הביטוי החיצוני לתחושה הפנימית איננה ראויה. הבה נשאל את עצמנו, כמה מאתנו יכלו

גשם, שריפה ונוכחות ה'

/ הרב יעקב (יוקי) מאיר - רעננה

אם הבנתי נכון את דבריו, הרי שהם מבוססים על כמה נקודות: א. עיקרה של קביעת תענית היא על סכנה, ואילו היום, אין סכנה במניעת גשמים, אלא רק סכנה לירידה ברמת החיים.

ב. לא יתכן לקבוע תענית, בעוד הציבור ממשיך לבזבז מים על מותרות כהשקיית גינה. בתפילות כאלה אין כנות, והתענית לא מבטאת מצוקה אמיתית של הציבור.

ג. קשה לראות במניעת הגשם סימן שמימי, שהרי רמת הקירבה שלנו לקב"ה היא כזו, שאין אנו זכאים להשגחה מסוג זה.

לפני כמה ימים, מורסמה תגובתו של הרב משה ליכטנשטיין, אחד מראשי ישיבת הר עציון, לקביעת תענית על עצירת הגשמים. לאחר האירוע הקשה שפקד (ובזמן כתיבת שורות אלו, עדיין פוקד) אותנו, אני מרגיש צורך להגיב על הדברים.

לפני הכל אומר, שאין אני מתיימר להוות חולק שווה ערך על הרב משה ליכטנשטיין (להלן הרמ"ל). הרמ"ל הוא תלמיד חכם ברמה עצומה, ואינני מתקרב כלל לרמתו. ואעפ"כ, אכתוב את הדברים מתוך הכרה בכבוד תורתו. אני ממליץ לקרוא לפני כן, את הדברים שכתב, להביע דעה, ואז לקרוא את תגובתי.

2. הרגשת הציבור בסכנה המביאה בעקבותיה מצוקה
  3. הבנה שהמצוקה נובעת ממעשינו
  4. התעניית עצמה.
- אם חסרים המרכיבים הללו, הרי שהתענית היא לא יותר מאשר הצגה.
- אך האם זהו באמת התהליך, או בדיוק להיפך? אומר הרמב"ם בהלכות תעניות פרק א:

א. מצות עשה מן התורה לעצוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבא על הצבור ... כלומר כל דבר שייצר לכם כגון בצורת ודבר וארבה וכיוצא בהן זעקו עליהן והריעו.

ב. ודבר זה מדרכי התשובה הוא, שבזמן שתבוא צרה ויצעקו עליה ויריעו ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן ... וזה הוא שיגורם להם להסיר הצרה מעליהם.

ג. אבל אם לא יצעקו ולא יריעו אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו וצרה זו נקרה בקרית, הרי זו דרך אכזריות וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים, ותוסיף הצרה צרות אחרות ...

ד. ומדברי סופרים **להתענות** על כל צרה שתבוא על הצבור עד שירוחמו מן השמים

המהלך כאן נראה הפוך לחלוטין - התורה מצווה עלינו לעצוק ולהריע על כל צרה הבאה על הציבור ח"ו, ומטרתה של הזעקה הזו, היא להביא לידיעתו של הציבור, את האחריות שלו למצב, ואת היכולת המצויה בידו, לתקן אותו.

כלומר, בדברי הרמ"ל התפיסה היא שהזעקה והתענית היא תוצאה של הבנת הציבור, אך מדברי הרמב"ם נראה לעג"ד להפך - התענית נועדה להביא לידיעת הציבור את אחריותו למצב ולתיקונו.

ממילא, כל הטיעונים בדבריו של הרמ"ל על חוסר הרגשת המצוקה בציבור, הם בדיוק אלו המביאים לתוצאה ההפוכה. אם הציבור איננו חש בבעיה או באחריותו לה, תבוא התענית ותבהיר לו את הדבר.

סכנת האינפלציה בערכן של התעניות, איננה עומדת לפתחנו היום. ההתחמקות מאחריות היא המטבע העובר לסוחר היום, ואנו רחוקים מאוד מאינפלציה בהכרה באחריות.

בעקבות הדברים, חשוב להבהיר נקודה מעשית. כאשר קורה אסון, ניתן להשאיר אותו חסר פשר, דבר המוגדר על ידי הרמב"ם כ"דרך אכזריות". האכזריות נעוצה בכך שהאדם עומד חסר אונים, ואינו מביק שום תועלת מן האסון שחווה. אך אם ניצור מן האסון, הזדמנות לחשבון נפש, הרי שאנחנו **מעניקים משמעות** לצרה שבאה עלינו.

לפי תפיסה זו, אין צורך לקבוע מהו המעשה או המעשים, בנינם או נענשיים. כל יחיד, וכל ציבור, ימצאו פגמים הדורשים תיקון, וישתמשו בהזדמנות הזאת, כדי לתקן אותם. היותו המדויק של החטא, בנינו בא האסון, ובפרט כאשר הוא מכוון כלפי ציבורים אחרים, אינו משרת בדרך כלל שום מטרה, וגורם מק הרבה יותר מתועלת.

יעקב (יוק) מאיר

רב קהילת "לכו נרננה", רעננה.

ד. לאור האמור לעיל, הסכנה במניעת תענית היא ההוזלה בערכה של תענית, כאשר השימוש בה הוא מיותר.

נקודה נוספת היא מעמדה הבעייתי של הרבנות הראשית בימינו. לנקודה זו לא אתייחס כאן.

בשני דברים עיקריים, אני חולק על הנאמר:

- א. ההערכה של הסכנה.
- ב. מטרתה של התענית

א. הערכת הסכנה

האמירה שעצירת גשמים בעידן המודרני, היא סכנה לכסף או לשפע, ולא סכנת חיים, אינה עומדת לעניות דעתי במבחן המציאות. אי אפשר להתבונן רק לטווח הקצר, אלא צריך לראות את המערכת כולה. כך ניתן להבין את דבריו של רבי יוסי במסכת תענית (דף יט.) שנכנסו להלכה בשלחן ערוך (אורח חיים תקעו סעיף ו):

ועוד נזרז תענית על שאכלו זאבים שני תינוקות בעבר הירדן. **רבי יוסי אומר: לא על שאכלו, אלא על שנראו.**

גם אם הסכנה איננה מיידי, הרי שראיה לטווח ארוך נחוצה.

משק הנתון באילוף של יבוא מזון ומים מן החוץ, איננו יכול להיות בביטחון. המצב הזה שבו מונחת יד זרה על הכר, ברצותה תפתחנו, וברצותה תסגור, הוא בלתי נסבל למדינה, ברמה הקיומית. די לנו לראות את הלחץ שבו היה נתון העולם בשנות משבר הנפט הגדול, בחרדה מחוסר אנרגיה, ולתאר לנו את החרדה מחוסר מים או מזון בסיסי. נתאר לעצמנו, שמדינת ישראל מיבאת מים או מזון בסיסי מטורקיה או אפילו מידידה כמו ארה"ב, על בסיס קבוע, האם נוכל במצב כזה להתנגד אפילו למשט המגיע משם?

גם פתרון ההתפלה, איננו מספיק. המחשבה שפתרונות טכנולוגיים כאלו כוללים הכל, יש בה לדעתי ניתוק מן הטבע, האופייני לאדם העירוני המודרני. נכון הוא שאנו צריכים להתכיל כמה שיותר מים, כדי להקטין את התלות שלנו בתופעות טבע (ובלי קשר כרגע לשאלת ההשגחה), אבל צריך להבין שחוסר ירידת גשמים הוא מרכיב משמעותי שיש לו נגזרות שהן גדולות הרבה יותר מידי לפתרון אנושי.

השריפה המשתוללת בכרמל היום, ממחישה לנו את חוסר יכולתו של האדם, עם כל האמצעים המודרניים, להאבק נגד כוחות טבע עצומים ממנו. בע"ה תכונה בסופו של דבר האש, אבל רק לאחר מאבק קשה, שגבה קורבנות כנפש, ולהכדיל ברכוש. גם אם יתקנו הכשלוניות המדוברות במערך הכיבוי, אין ביכולת אנוש, עדיין, ואולי אף פעם לא, להתמודד כשווה כח, עם איתני הטבע.

התפשטותה המהירה כל כך של השריפה, היא על בסיס חוסר ירידת הגשמים. לו היו יורדים השנה גשמים, בכמות טובה, התפשטות השריפה, לא היתה יכולה להיות כל כך מהירה, ואולי היא הייתה אף נוועת מעצמה.

ב. מטרתה של התענית

לפי הנאמר לעיל, הרי תהליך קביעת התענית הוא לפי הסדר -

1. סכנת נפשות

מעלת
יום הגשמים
וברכותיה במשנת
החסידות

גדול יום הגשמים

ובהמשך דברי ה"פרי צדיק" ג"כ משמע כדברי ה"באר מים חיים" שגם התורה נקראת טוב כדכתיב כי לקח טוב נתתי לכם (משלי ד, ב), והיא נמשלת לגשם כדכתיב (דברים לב, ב) יערוץ כמטר לקוין, ואין לקוין אלא תורה, וכמו בירידת הגשם א"א לראות טהור השמים כי העננים מכסים אותם. וכן מן תורה היה בעמור עני דבר אליהם, היינו שהתורה יורה משמים מעורש מפי הקב"ה, וכתיב כי לא ידאני האדם וחי, לכן כביכול מסתתר בענן באהבה שעה, כי אין יכולים לראות כבודו ית"ש באפס קלירא המאירה יעיר"ש.

חסד שבגבורה

באופן נוסף מתחן הרה"ק בעל "באר מים חיים" התמיהה בדברי חז"ל אי גשמים חסד היא או גבורה, וכונן בלשונו הזהב: "פלא גדול הוא כי הלא אין טובה וברכה בעולם כירידת גשמים, שהוא מחיה כל בראי הארץ בקצה העולם ועד קצהו וכו' ונראה לעין שהוא בתכלית החסד והטוב, ואין יאמר מפני שידורין בגבורה, ומסביר בגבורה הניתנת לפי שהוא טובה גדולה וחסד גדול, בראי חסד גדול כזה נובע מבחינת הגבורה, שהוא חסד והגנו בגבורה, וכשמחלה חסד אשר בגבורה, יורד החסד לעולם בגבורה גדולה, ואז הוא טוב שאין למעלה מזה, ולזה אמר שידורין בגבורה כלומר שהחסד המתגלה בידידת גשמי ברכה לעולם מבחינת הגבורה היא, והמה יודורין בגבורה והתחזקות גדול, וע"כ הוא טובה וברכה וחיים של כל העולם. עכ"ל" (פרי וילן פלא, א).

פרוטה שבכיס מתברכת

וכמה גדול הוא החסד והברכה ביום ההוא, שכל העולם נשפע בברכה זו כדמפרש הרה"ק הג"ל דברי חז"ל שאפילו פרוטה שבכיס מתברכת בו, ולכאורה מה הענין הגשם לפרוטה שבכיס או לשאר ברכות שגמו שם חז"ל, אלא עיקר הגשם הוא אור הברכה הנשפע מאת המוכר ב"ה, ושם למעלה הוא

ובפרי צדיק דרכי צדוק הכהן מלובלין מיישב הסתירה הג"ל עני"ד המורש (שהש"ך ב). והדורש הפסוק כי דעה הסתיו עבר הגשם חלף הלך לו, על גלות מצרים בכל ואדום, ושאר עניני שיעבוד גלויות. ומכאן שם הרה"ק, שאומות העולם נמשלים לגשמים, כי בריאת אומות עולם היה רק בשביל טובת ישראל כמו שהיה לעתיד. לבא, אך כשאין עושים רצונו של מקום הם מצירים ומעיקים לישראל, ובאמת לעוסקים בתורה אין להאומות שליטה עליהם, כן הוא הגשם, שבאמת מורה את הארץ כנאמר כאשר ירד הגשם והשלה, ונתן וזרע לזרע ולחם לאוכל (ישעיה, נה, י) עיי"ש (פסח אות ט). והכל נדרש לטובה, אולם לזכות לברכה צריכים להיות דרושים, ואז הגשמים הם ברכה לעולם.

ובזה אפ"ל שכיוון שגשמים הם בין לצדיקים ובין לרשעים, הדין והקטגוריה מתעורר ביותר, כי כל הבריא לטובת צדיקים שוהין בנפש ע"י תורה, ולכן אחז"ל "היה יום הגשמים וחר מיום שנתנה בו תורה", שאין גם כתיבת התורה היה קטרגו אבל ביום הגשמים רצוים לעכב טפי כי זה טובה גם לאלו שאינם דרושים כל כך, ע"כ גדול הקטרגו ביותר.

שלא מהאמור שלדברי ה"מאור עינים" ר"פ צדיק" שהגשמים כולו חסדים הוא, רק הדין הוא אם ארומים ישראל לקבל השפע זה, כי צריכים הם להיות זכים וראויים שהגשמים יהיו רק לברכה, ואילו לה"באר מים חיים", משתנים דין בדיוקא כדי שיוכלו לקבל החסד.

שמחת העניים

בדרך הלצה מפרש בעל ה"בן איש חי" רבי יוסף חיים מבאגדד, בספרו "בן יהודי", מאמרם ז"ל "גדול יום הגשמים שאפילו פרוטה שבכיס מתברכת בו". דמאמר זה עולה על אלו הרוכלים המסככים בשווקים וברחובות למכור חפצים קטנים וזולים, או מיני מחיקה לילדים, וכל חפץ אינו שווה יותר משלש או ארבע פרוטות, וכיון שכל מחסרה הוא בפרוטה לא משתלם להם לשכור תחת, אלא נוטלים הסחורה על ראשם, ומסתובבים ממקום למקום. ולכן ביום הגשמים רובם בטלים, שקשה עליהם הדרך, אך אחדים מהם ככל זאת יתאמצו להסתובב להרחיק כמה פרוטות.

ומפני שכל הכנסתם הוא בפרוטה, מצוי תרי פרוטות בכיסם, ובכל ימות השנה כל הרצצה להמיר מטבע כסף בפרוטה וכן אצלם, אך ביום הגשמים שלא מצוי הרבה כאלו בשוק ואז גם הפרוטה מתממטת, ואם ככל יום יחליפו מטבע כסף בעשרה פרוטות, הנה ביום הגשם יחליקו הפרוטה ויהיו כל משנת פרוטות במטבע כסף מפני שלא נמצאים הרבה מהם, נמצא לפי"ז ביום הגשמים הפרוטה אשר בכיס של אדם מתברכת, שאם היה ערך הפרוטה עשרה במטבע אחד, באותו יום יהיו שבעה או שמונה במטבע אחד כסף.

(כן הודיעה תענית דף ח.)

הרב יחזקאל בהיר"א טוויט

ב' במרחשוון יתחילו חושבי ארץ ישראל לשאול ולבקש גשמי ברכה וזרבה, "ותן טל ומטר לברכה", כל העולם מייחל ומצפה להבטחה התורה ונתתי גשמיכם בעתם... הגשם הוא מקור הברכה לחיי העולם, בסיום חקופת ימים הגוראים שופכים לב המוני ישראל שיחברו השנה בגשם ומטר וחלילה שיועצרו כנשיון שטר. בכח האבות ואביו האומה מעתירים בעבורם אל תמנע מים, ובצדקת תן חשרת מים.

ספליאים דברי חז"ל (תענית ז). בהגדרתם "גדול יום הגשמים", חשיבותה ומעלתה, בביתו הור גוראים הושנו יום הגשמים, והיו מרכותיו דיל חכמי השי"ס שהפליאו יום זה, יותר מהמים הגבוהים ביותר בחולדות עם ישראל כעבר ובעתיד. שבעה מאמרים עמוקים ועטופי מור אמר חז"ל בדבר זה והן: גדול יום הגשמים ג. כיום שניתנה חורה. ב. יותר מחתיית המתי. א. שאפילו גייסות פוסקים בו. ד. שאפי' ישועה פרה ורבה בו. ה. כיום שנברא בו שמים וארץ. ו. כיום כיבין גלויות. ז. שאפילו פרוטה שבכיס מתברכת בו. (תענית דח).

והדבר צריך ביאור, אם אמנם מים הם מקור החיות לכל יצורי עולם, אך מה חזיו ביום הגשמים שמעלתו גבוה יותר מאלו דברים נעלים, שכל העולם מצפה ומחכה מתי נזכה ליום קיבוץ גלויות שאז יהיה היקון השלם, ונזכה לחיי עולם ולחתיית המתי. מזה ההשוואה בין גשמים למתן חורה וליום שנברא בו שמים וארץ, ומזה הזכות כמי גשמים שהפרוטה מתברכת וישועות פרים ורבים בה.

בנוסף, יש להבין, שלכאורה משמעות דרשה חז"ל מלמדים שגשמים הם כולו ברכה וישועה, נדבת חסד הנובעים מכח רחמים וחסדים, ואילו לעומת זה טעם הרב שמזכירן גשמים בברכת אתה גיבור, לפי שהגשמים אחת מגבורותיו של הקב"ה, וכן אחז"ל מפרש: "קשה יומא דמטרא כימא דריגא", נמצאו למדן מכך כי שני הפכים בדבר. בספרי רבנן"ק גדולי החסידות, ידורו הדבר בהרחבה. ובקצרה, במאמר שלפנינו.

שיתוף רחמים בדין

בזה"ק (תולדות דף קצ"ד) איתא: מים אינן מייננו ואיזה חזרה, מיר יזה לשמאלא וכו'. ביאור הדברים, כותב בעל "באר מים חיים" כפרשת ראשית וחזון ובה"ק הם שני שמם הם מקור החסדים, ובש"כ הורדת הגשמים הם הארץ, שהוא להטיב לכל יושבי חבל ומלואה. ובאן טעמיה, הרה"ק את התמיהה הג"ל, אמנם חסדים הם, והלא בחז"ל איתא (תענית, ב) מאי גבורת גשמים, אמר ר' יהונן מפני שידורין בגבורה, ובש"כ המושג שמה שגשמים יש בהם ג"כ שורש הגבורה והדינים, ולכאורה איך עולים בקנה אחד. מכאן הרה"ק, כל הטוב והאשר האמיתי, אינו רק כמחמגו ביד חסד עם רין, כי חסד לבד הגיבוע מקור החסדים כלי התעורבות הדין בכותב, איתא על צד השלמות, כי אין כל בריה יכולה לסבול חוקק האור של חסד עליה, ולכן הגשמים שמתח ב"ה המצב והברכה לעולם, צריך שיומשך משני הבחינות להטות חסדו בין חסד להיעשות כסוד הרחמים, ובכיוון זה מפרש הרה"ק שם מסקי התורה וכל שיהי השדה גוי כי לא המסיר ה' אלוקים על הארץ, איתא על צד הפסוק ב' שמה ה' המורה על רחמים, ואלוקים הרמוז לדין, כי לעורר גבורת גשמים צריך שיתוף בין דין לרחמים, וזל כן אמר ז"ל "גדול יום הגשמים כיום שנברא בו שמים וארץ", שגם בשעה בריאת העולם עלה במחשבה לבדור את העולם כמות הדין, וראה שאין העולם מתקיים, שיתף מרת רחמים לדין עכזה"ק. [אך יש לציון הנפקא מינה בדינים, שכשנת בריאת העולם עלה במחשבה החילה בדין ואחר כך שיתף רחמים, ואילו הגשמים שרשו ברחמים וכו' שנוכל לסבול אור החסד משתפים גם צד הדין, כדור שנוכל להתחל משפע העולם].

לבד יועצרו בנשיון שטר

המבר נוסף לסמיה המוכרת, מכאן הרה"ק בעל "מאור עינים", שכל שפע הנשפע לעולם יורד ע"י צמצומים, עקב הקטגוריות המעוררים דמים לזון את המקבל אם ראי והגון הוא לקבל אותו השפע, ולכן, אלו שלשה דברים היה, גשמים, חתיית המתי ומתחזקותן אכן נמסרות לשליל (תענית ב). והשפעתן מקום גבוה מאד מזה, כי מתעוררים הדינים כירידת דרך העולם, לזון את החיה או

אמרות טהורות
על פרשת נח
שלא נדפסו בספרים
כפי סדר הפרשיות

1. The first step is to identify the problem or question that needs to be answered. This involves understanding the context and the specific requirements of the task.

השפירה מציינת שלא יוד נשלח כלום
למקדושה, ואפילו עקרות נפקדים בו
למנוחה. וכן בשמחת תורה השפעה נרחבת
השואה מתקרב בו אפילו הפרסית המכוסה
ומספר שהנהיג רבי שמשון וזליכאר
ע"ה וצוקלי מסגור שיבת חיל, הכפידו
לראש הדיבה הרה"ק רבי מאיר
המצריצרי וצוקלי, אמר כן הדיבה שישנם
ורמזו על הציר, שהיא הצורה המשפיע
על כרית שמים, כח כיום ממנו ה',
ההוה לשאל ולבקש לייצר גשמים, שיר
יושפע כח הדיקה שיטה הדיבה
לשפיע בר כרית מפעלה לומר אמר.

הראשון: כתיבת המלים שהוא כנגד
כתיבת מלת חסד 5אברהם שחמיית

שאלת הגשמים

בימי בית המקדש

כל ימות השנה 'למרחוק עיניו ינטו' מראש השנה (הכוונה ליום הכיפורים) היה יודע מה בסופה. הא כיצד? בשעה שהיה צופה ורואה עשן של מערכה עולה למערב, היה יודע שהמערכה שבע, עולה למזרח, היה יודע שהמזרח שבע, וכן כל רוח ורוח. עולה כאמצע רקיע יודע שכל העולם שבע. "נראה גם כי קיים קשר מיוחד במינו בין 'מזג האוויר' השורי בארץ ישראל, לבין עשן המערכה, ושני אלה - הא בהא תליא, כרוכים הם יחדיו ומשפיעים זה לזה, וכן מצונו בדברי רבותינו, כי אחד הניסים שקרו לאבותינו בבית המקדש, היה 'ולא כיבו גשמים אש של עצי המערכה' (אבות ה, ד), וכן 'מעולם לא הייתה הרוח את עשן המערכה'. שכן כל השפעת הרוח והגשמים מגיעים בזכות עבודת בית המקדש, ועשן המערכה שעל המזבח הוא המשפיע על הרוח ועל הגשמים, ולא להיפך.

שפע הגשמים רק בזמן שבת המקדש קיים

בד בבד אנו רואים בדברי חז"ל (תענית יט:) כי 'מיום שחרב המקדש נעשו גשמים צימוקין לעולם: יש שנה שגשמיה מרובים, ויש שנה שגשמיה מועטים. יש שנה שגשמיה יורדים בזמן ויש שנה שגשמיה יורדים שלא בזמן', כביכול פסק השפע האלקי מעם ישראל, מארץ ישראל ומהעולם כולו, ושוב אין הגשמים מרורים את הארץ כפי שהיו מתגברים ושופעים בזמן בית המקדש.

כדומה לזה אומרת הגמרא במסכת בבא בתרא (קמז.) כי גם הרוחות המנשכות בעולם המביאות בעקבותיהן אוצר טוב של גשמים, אף הן הושפעו מתורבנות בית המקדש, וזמנו חורבנו אין עוד הגשמים יורדים ומרורים את העולם: 'אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא, מיום שחרב בית המקדש לא הוגשמה רוח דרומית, שנאמר ויגזר על ימין ורעב ויאכל על שמאל ולא שבעו, וכתב צפון וימין אתה בראתם. ואמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא מיום שחרב בית המקדש אין הגשמים יורדים מאוצר טוב שנאמר (דברים כח, יב) יפתח ה' לך את אוצרו הטוב, בזמן שישראל עושין רצונו של מקום וישראל שרויים על אדמתם גשמים יורדין מאוצר טוב, בזמן

אביהם שבשמים מעשיהם, ד"א, כלילי שבתות, מעשה בימי שמעון בן ששח ובימי שלמנא המלכה שהיו גשמים יורדים כלילי שבתות עד שנעשו חטים ככליות ושעורים כגרעיני היתים ועדשים כדיורי זהב וצברו מהם חכמים והניחו לדרות הבאים להודיע כמה חטא גורם... מדרש זה משקף את המציאות היפה ביותר הקיימת בדברי חז"ל לימים כתיקונם בשנים קדמוניות, בזמן שבת המקדש קיים, ומן השמים משפיעים להם לישראל בזכות מעשיהם הטובים ובזכות בית המקדש, גשמי ברכה במועדם ובזמנם המביאים עמם שפע בלתי מצוי, עד כי היוצא מהם למשמרת לדרות הבאים להודיע כוחו של ישראל המשמר את התורה והמצוה שזוכין לגשמי ברכה.

הכהן הגדול רואה בעשן המערכה את תנובת השנה

גם הכהן הגדול בשיא עבודת הקודש של יום הכיפורים, לאחר הקטרת הקטורת לפני ולפנים בית קדשי הקדשים, באותה שעת רצון נשגבה, העתיר בתפילה למען ארץ ישראל ועם ישראל בעיקר על הגשמים, כדאיתא בגמרא נוסח תפילתו:

יהי רצון מלפני ה' אלקינו ואלקי אבותינו, שתהא שנה זו הבאה עלינו ועל כל עמך בית ישראל בכל מקום שהם, אם שחונה גשומה, ואל תיכנס לפניך ערובי דרכים לענייני הגשם בשעה שהעולם צריך לו, ושלא תפיל אשה ישראל בפרנסה לו לזה ולא לעם אחר, שנה שלא תפיל אשה פרי בטנה, ושיתנו עצי השדה את תנובתם ולא יעדי עבד שלטן מדבית יהודה.

כביכול באותה שעה רבת השראה וגדושת רחמים וחסד לפני השכינה, התפילה התשובה ביותר שיצאה מפי כהן גדול עסקה בעיקרה בשפע הגשמים למען עם ישראל בארץ ישראל ועל תנובת השדה. כן מובא במדרש (ויק"ר כ, ד) כי הכהן הגדול היה מביט ורואה את עשן המערכה בעת העבודה ביום הכיפורים, ועל פיו היה צופה ויודע את תנובת השנה וברכתה:

'ומשם חפר אוכל' (איוב לט, כט) 'משם היה מאלל אוכל

הזכרת ובקשת הגשמים בסדר התפילה, כדוכה בעבודתו לסדרי העבודה בבית המקדש, ונראה כי לא רק הזכרת הגשמים, אלא גם, ובעיקר, עצם ירידת הגשמים והשפע לעם ישראל ולעולם כולו, כרוכים בקשר בל ייתקן לעובדת קיומו של בית המקדש בעולם, מקור השפע והברכה ולעבודת הקודש שהתנהלה בו תמידין כסדרן.

ההלך הממושך שבו עוצבו דפוסי בקשות ונוסחי התפילה, קשורים עד מאוד לשנים קדמוניות שבו היו ישראל שרויים על אדמתם, בית המקדש התנוסס לתפארה על ראש הרים בירושלים, ויהודי הארץ והגולה התאחדו יחדיו בעלייה לרגל טביו עבודת בית המקדש במקומה. תוך כדי שחגנו את שלושת הרגלים בבית המקדש, זכו להתברך בשפע אלקי ממקור עליין, כמוכא במסכת ראש השנה (דף סז:). "אמר הקב"ה נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה".

הגמרא במסכת סוכה (כז:) מביאה ברייתא בה קבע רבי אליעזר: "הואיל וארבעת מינין הללו אינן באין אלא לרצות על המים, וכשם שר' מינין הללו אי אפשר בהם בלא מים, כך א"ל לעולם בלא מים".

כדומה לזה איתא בגמ' תענית (דף כה:) בשם רבי אליעזר, שזומן שמונסיים את המים בחג הסוכות על המזבח, תהום אומר לחברו 'אבע מימין' שנאמר 'תהום אל תהום קורא לקול צינורין' (תהלים מ, ח). ופירש שם רש"י בגמרא: תהום אל תהום - מים העליונים ומים התחתונים: כביכול כל מימות עולם בעליונים ותחתונים עומדים תלויים בעבודת הקודש המתנהלת כסדרה על ידי הכהנים בבית המקדש.

גם השפע של ירידת הגשמים תלוי בהנהגה של ארץ ישראל, שמקבלת תחילה את השפע האלקי בצורה ישירה ושבוכחה יורדים הגשמים לעולם כולו, כמבואר במסכת תענית (י:). 'ארץ ישראל משקה אותה הקב"ה בעצמו וכל העולם כולו ע"י שליח: ארץ ישראל שותה תחילה וכל העולם כולו לבסוף'.

על הפסוק בפרשת בחוקתי 'אם בחוקתי תלכו ונתתי גשמים בעתם' (ויקרא כז, ג), מביא המדרש (ויק"ר לה, י: 'כלילת, בימי הורדוס המלך היו גשמים יורדין כלילות, בשחרית נשבה הרוח ותפודו העבים וזרחה התמה נתגבה הארץ והיו פועלים יוצאין ועוסקין במלאכתן ויורדין שרצון

(אברהם יעקב זלמן טענע)

גם הכתן המזול בשיא עבודת הקדוש כיום כיפור העתיד בתפילה על הגשמים
(באדיבות מכון המקדש)

דרכי חייה בר אבא, הוה מפרש בימא. אמר ליה לאחוי: צלי עלי. אמר ליה: מה נצלי עליך? מן דאת קטור לולבך קטור רגליך (משעה שאתה אוגר וקושר לולבך - קשור דגלך ומענן מלהפליג בים) ואין עיילת לבי כנישתא ושמתא מצליין על מטרא - לא תסמך על צלותי.

הגמרא קובעת (בירושלמי תענית א, א, בבלי שם י) לגבי שאלת גשמים בזמן הזה ובחורץ לארץ: "חגיגה בן אחי רבי יהושע אומר: בגולה לא נהגו כן, אלא עד ששים יום בתקופה. (רש"י: בגולה אין שואלים עד ס' בתקופה, לפי שהוא מקום נמוך ואין צריך מטר כל כך). אמר שמאלי: הלכה כחנניה. ותני כן: כמה דברים אמורים - בחוצה לארץ, אבל בארץ ישראל, הכל לפי הזמן, הכל לפי המאורע."

שאלת הגשמים בבבל

בבבל, קבעו חכמים לאחר את תחילת הבקשה על הגשמים עד יום ששים לחקופה (שיוצא ברביעי או חמישי לדצמבר). וזאת מפני שיש בה מים מרובים מנהרות חידקל ופרת, ולכן אינם זקוקים להרבות בבקשה על הגשמים מיד בתחילת החורף. וכל שאר בני חוץ לארץ נגזרים אחר בבל, ושואלים מיום ששים לתקופה (שולחן ערוך א"ח ק"א, א). אבל בארצות הקרובות לארץ ישראל שאקלימם דומה לארץ, וזקוקים ליותר מים, מתחילים לשאול עם תושבי ארץ ישראל, כליל שכניי בחשון (ילקוט יוסף חלק א, עמוד רנא בהערה). וכן נקטין להלכה עד היום, מתוך יכרון לימי בית המקדש, שכחיו ישראל שרויים על אדמתם וסומכים על שולחן אביהם שבשמים, ואז שואלים את הגשמים על פי מנהגי העלייה לרגל לבית המקדש.

הסביבות ברגל בירושלם כמו שעושים גם היום, ומפני עולים הללו ראוי שנאחר השאלה. במשנה ובברייתא ובתוספתא בתחילת מסכת תענית נמסרות מסורות זמנים שונות מתי להתחיל שאלה על הגשמים: במצאי שמיני עצרת, ב' במרחשון, ב' בו, ב"ו בו, ושישים יום אחרי תקופת תשרי, שלושה זמנים נדונים להלכה. חג הסוכות בארץ ישראל הוא חג האסיף, וכבר אז אין עוד פירות בשדות. ובהג' נידונים על המים.

במדרש (ב"ר ג, ח) נמצאו למדים לגבי תפילה על הגשמים אשר התפללו בגולה אפילו בתקופת תמוז, לפני חג הסוכות, וזאת על פי המקרא כי שיעה (נג, טו) "נמות בים דרך ובמים עוים נתיבה": "בנין אמרי: הנותן בים דרך מעצרת ועד החג; ובמים עוים נתיבה מן החג ועד התענית. רבי נתן כהן, אחזה

הארץ וכלשתו שם: "ידוע כי גיחון קרוב מארץ ישראל כי כן כתיב "והורדחם אותו אל הגיחון", והוא בא מפאת מורחית דרומית, גם הפרת כן, והוא אחרי גבול הארץ מפאת מורח" עכ"ל. לדעת האבן עזרא, וכן בספר "צורת הארץ" והרמב"ם, הפרת יוצא מדרום מורח ארץ.

נהר הפרת, כחלק מגבול ארץ ישראל, מוזכר גם בתנ"ך בעניין נחלות השבטים, בנחלת שבט ראובן: "ולמורת ישב עד לכוא מדברה למן הנהר פרת, כי מקניהם רבו בארץ גלעד" (דברי הימים-א, ה, ט). לדעת הר"ק בפירושו שם על המילים: "למן הנהר פרת" כי נהר פרת הוא גבול ארץ ישראל למורת... אך לדעת המצודות שם הם התפשטו אף יותר: "ולמורת ישב - כלפי המזרח ישוב עד המקום שבאים בה למדבר למן הנהר פרת והלאה אף כי נהר פרת היא גבול ארץ ישראל למורת נתרחקו והלאה, כי נתרבו מקניהם מלשבת בארץ הגלעד כי היה צד להם המקום."

הדאגה לעולי הרגלים מבין דרי בבל באה לידי ביטוי הן לגבי שאלת הגשמים, והן לגבי הראגה לשלום יושבי מצולת בבל כאמור בגמרא (תענית כב:). "שנה שגשמיה מרובין, אנשי משמר (בבית המקדש) שולחין לאנשי מעמד (בבבלין): תנו עיניכם באחיכם שגולה, שלא יהו בתיכם קבריהם, ורש"י מסביר: התבוננו בחפילתכם בתעניות על הגשמים, שלא ירדו רוב הגשמים, כי בבל היא במצולה עמוקה ונסכעים בתיכם במים.

התחשבות נוספת ביושבי בבל מצוין בגמרא, לגבי עיבור השנה. ההתחשבות בהם השפיעה על עיבור השנה כאשר התעורר הצורך לבני ארץ ישראל לאחר ראש חודש ניסן לעבר את השנה ולהוסיף עוד חודש, אבל משמע כי עולי רגל מבבל כבר הגיעו לנהר פרת בדרום בירושלים - לא עיברו את השנה (ירושלמי סנהדרין א, ב).

שאלת הגשמים בזמן שאין בית המקדש קיים-זכר למקדש

רבו הר"ן במידושי למסכת תענית מביא הברל בין זמן בית המקדש לזמן הזה, בשינוי בין יושבי ארץ ישראל ליושבי חוץ-לארץ: "מרביתם צריך לומר, רכי איפסקא הלכה כרבן גמליאל, היינו אפילו לאחר החורבן, לפי שהיו מתאספין בכל הסביבות ברגל לירושלים כמו שעושים גם היום, ומפני העולים הללו ראוי שנאחר השאלה, שהיא הייתה עיקר התקנה. אבל לא סגי כל כך שנאחר את ההוכחה, ולפי זה אין לנו דין שלישי של פירי דדברא כלל. ועמדנו על שני דינים בלבד: בארץ ישראל בזמן הזה נקטין בהוכחה כר' יהודה (יבמות טוב אחרון). ובשאלה כרבן גמליאל (ב-ו' במרחשון); ובגולה - כר' יהודה בהוכחה (יבמות טוב אחרון). ובשאלה עד שישם בתקופה."

לפי דברי הר"ן, גם כיום, אחר החורבן, יש להתחשב בעולי הרגלים שממשיכים לבוא לירושלים, ולווסף ולאחר את זמן שאלת הגשמים בשל כך.

על עצם העניין, שלאחר החורבן עוד היה נוהג לעלות לרגל לירושלים, יש מקורות רבים, למשל במדרש שיר השירים (שהש"ר ד, כח): "מה יונה זו, אף על פי שאתה נוטל גזולה מתחתיה אינה מנחת שובכה לעולם - כי ישראל אף על פי שחרב בית המקדש לא ביטלו שלוש רגלים."

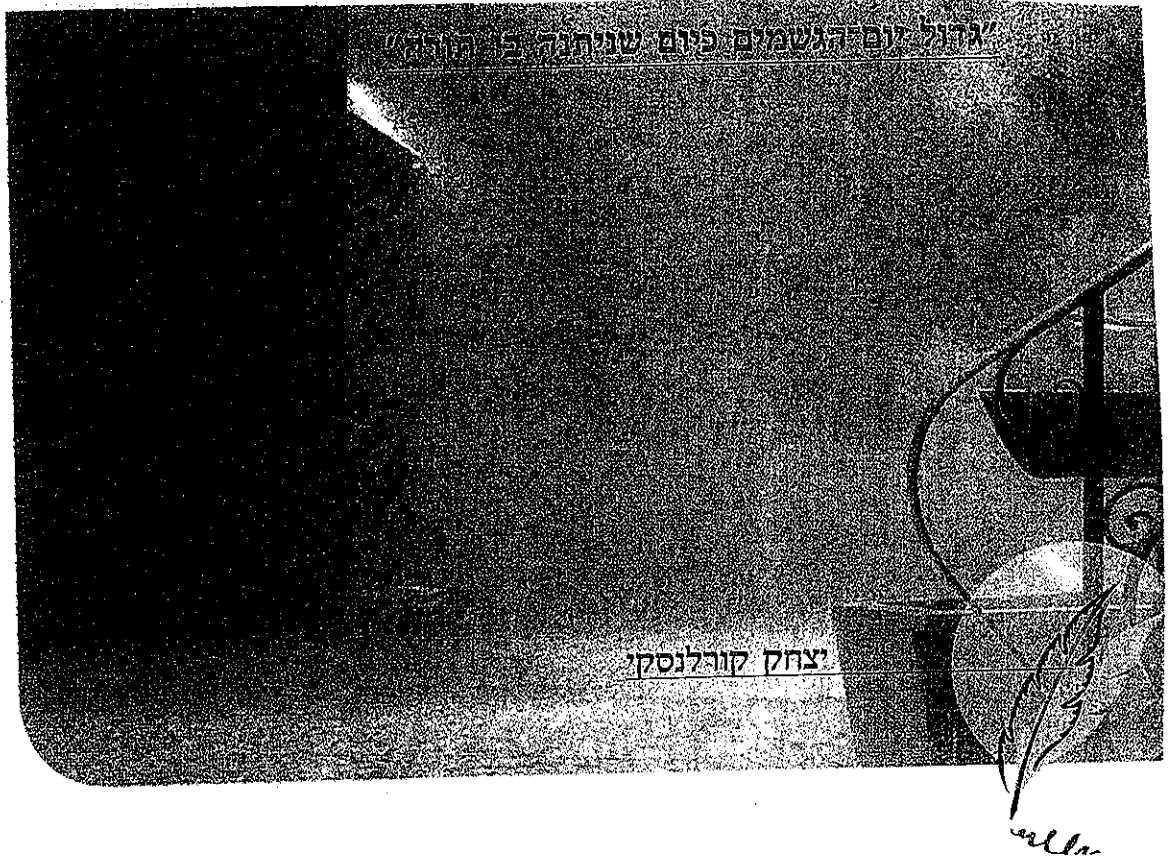
הרמב"ם והר"ן פוסקים כי בזמן הזה שואלין את הגשמים כבר ממוצאי החג. אבל הר"ף והרמב"ן (וכן רבי אברהם בן הרמב"ם, בתשובה) פסקו שיש להתחיל בשבעה במרחשון. הר"ן מנמק פסקם: "דכי איפסקא הילכתא כרבן שמעון בן גמליאל, היינו אפילו לאחר חורבן, לפי שהיו מתאספין בכל

גם פורח בגולה יש לזכור ביהמ"ק

במדרש מובא כי גם היום יש לזכור בעת שאלת הגשמים את בנין בית המקדש ולא להוסיף מלות לבנין אדם שישא כל ימיו את הגשמים איש איש בגולתו על פי חזון האוור המוקדם. אף שכתב את ארץ ישראל בית המקדש (משנת רבי אליעזר ע, טו).

כי יאעלה ארובה לך, וממכותיך ארפאך, נאום ה' ב' נחמה קראו לך ציון. היא יורש אין לה (ירמיה ל, יז). "הוכיח את השאית, שנשקעו בארצות שבים. על ידי שאינו וזכרין בית המקדש. וכמה הן צריכים לזכור בתפילותיהן: אומרים: "רחם על עירך ועל היכלך, ועל ציון". היה הכי ונתן אומר: מניין שלא יאמר אדם: איני מתפלל על בית המקדש שניבנה, ועל גלות ישראל שיתכנסו, ועל המתיים שיחיו? תלמוד לומר (שמות כב, כב-כג): "כל אלמנה ויתום לא תענו, אם ענה תענה אותו, כי אם צעוק יצעק אלי, שמוע אשמע צעקתו וחרה אפי' וכו'". וכי אינו מזה מרובה, מדת הטוב או מדת המורענות? הוי אומר: מדת הטוב מרובה, ומדת המורענות מעוטה, והוי דברים קל וחומר כשהיחוד צועק על תרבים, הקב"ה שומע תפילותיו ויהיה הבית חרב, והעם גזול, והחיים מתים; קל וחומר כשהיחוד מתפלל על הבית שייבנה, ועל הגלויות שיתכנסו, ועל המתיים שיחיו - שהקב"ה שומע תפילותיו. כמה הן צריכין לזכור? אפילו בני מורה, אפילו הגרונים באין היום, לשצריכין לגשמים בתקופת תמוז - אינו שואלין את הגשמים אלא בעת שארץ ישראל צריכה להן, שאם תאמר: ישאלו בעת שהן צריכין להן, אפילו בימות החמה - נמצאו רואין את עצמן כאילו הן באכסניא, ולכך מכון לארץ ישראל ושאלתה בעונתה, אם כן, היכן שואלין את הגשמים כשיצטרכו להן? ש' שומע תפילה", כל יחיד ויחיד לעצמו."

מכאן משמע עד כמה חייב כל אחד להרגיש כשהוא בגלות, כי הוא מצוי באכסניה ומניח בלבד, ואילו שאלת הגשמים בברכת השנים מיעורת אר ורק לארץ ישראל בזמן ישראל שריון על אדמתו, וכי מי ששאל את הגשמים בארצות וכו' בברכת השנים מוכיח, כי הוא מרגיש בבית בגלות ושובה מארץ ישראל ח"ו, לכן, אלו השוכלים בארצות שונות, ישאלו את הגשמים בקשה פרטית רק ב"שומע תפילה".

יצחק קורלנסקי

שאלות גשמים

תפילה במגפיים ■ מטריה שהוחלפה ■ ניעור שטריימל
רטוב בשבת ■ לבישת געליים וערדליים כאחת ■ ברכות
הנהנין באצבעות עטויות כפפות ■ אסופת דינים והלכות
השכיחות בימי-גשם

אמר לו: "תחילת הכל עשית שתי עונות, שהוצאת מן רשות היחיד לרשות הרבים ומן רשות הרבים לרשות היחיד, כי הוצאת את כלי ה'שמש' מביתך לרשות הרבים והכנסת אותה מן רשות הרבים לביתך".

אמר לו: "חשבת שזה כמו מלבוש, כיון דעשוי להגן ועוד מה עשית?"

אמר לו: "פתחת זה כלי ה'שמש' ופרשת אותו עליך כאהל, הרי שלושה. ועוד כשנכנסת לחצר שלי ראיתי שחטט זאת ה'שמש' מריבוי מי גשמים אשר עליה, הרי ארבעה עונות".

אמר לו: "מעולם לא ידעתי ולא שמעתי שאסור לסחוט בשבת ולא חשבתי בדעתי שחטיטה היא מלאכה. ועוד מה עשית?"

אמר לו: "ראיתי בעת שבאת לסגור ה'שמש' הנזכר בחצר שלי נעקם עמוד אחד מעמודי הברזל הדקים שבה ואתה תקנת אותו בידך וזה תולדות מכה בפטיש, הרי חמשה עונות".

אמר לו: "לא שמעתי איסור כזה מימי ולא ידעתי. ועוד מה עשית?"

אמר לו: "איסור מוקצה, שזאת ה'שמש' שלקחת בידך מוקצה היא, הרי ששה. ועוד יש בידך עוון שביעי כי זה בגד העלין שאתה לובש עליך בשביל הקור הוא צמר ותפור בחוטי פשתן וזה איסור כלאים".

אמר לו: "מעולם לא ידעתי שיש כלאים גם בחוטי התפירה".

אמר לו: "הרי שבע תועבות עשית מחסרון ידיעתך, ובאת להוכיחני על האש מחמת מראה העשן שראית, וכי לא היה לך בדתך אולי יש חולה שיש בו סכנה?"

— — — ומסיים הבן-יהודי: "ובזה יבא נכון ביאור שבארנו בטעם המאמר שאמר 'אם עם הארץ חסיד אל תרור בשבתך'".

• • •

אם כן אפוא זאת נעשה עם בוא המטר, למען לא נהא אם כמחחסרים אם כעמי הארץ, נלקט כעמיר גורנה תחת קורת גג אחת מקבץ הלכות שכיחות בימי טל ומטר, לברכה, כדי

מתחסר לפי דעתו והיה דר בבית אחד כנגד ביתו של חכם אחד ורק רשות הרבים מפסיק ביניהם.

"ויהי ביום השבת, ראה אותו עם הארץ עשן יוצא מבית התבשיל אשר בחצר אותו חכם. ויתלהב ויתקנא קנאה ללכת אצלם להוכיחם ולהפרישם מאיסורא, כי חשב שמחמת הקור הרליק המשרתים של בית החכם אש להתחמם בו. אך אותו היום היה מטר יורד כזעף, לכן לקח כלי המגן שקוראים 'שמש' [שמשיה] — מטריה ופתח אותה להיות לו על ראשו אהל להגן מן המטר ויצא מביתו ואותו הכלי פרוס כידו, ועבר מביתו לבית החכם דרך רשות הרבים שהיה רחב שש עשרה אמה, ונכנס אצל החכם להוכיחו על משרתין איך הם רשעים שמדליקים אש ביום השבת כי ראה עשן יוצא מביתו".

וישן החכם: "יש לנו בבית ביום זה חולה שיש בו סכנה ואחוז קור וגזר הרופאים עתה להדליק לו אש תיכף לחמם בגדים באש וליחנם עליו. ועוד נתנו לו סמנים שצריכים בישול היום כי הוא בסכנה ולכן הבעיר האש. ואף על פי שדבר זה מותר הישראלי לעשות בידו, עם כל זאת הכעירה אותו שפחה גייה שיש בבית. אמנם אתה אשר לבשת קנאה בחסידותך לבא אצלנו להוכיחנו בביתנו על דבר אשר צריך אתה לרצון מרעתך שהוא נעשה בהיתר ולא באיסור, הנה אתה בעצמך נכשלת עתה בשבעה איסורים בבת אחת ולא ברגשת ולא ידעת בין האסור לבין המותר".

אמר לו: "מה זאת?"

בואם של גשמי הברכה שהורו את אדמת ארץ הקודש לרוויה ולברכה, עורר בקרב כל יהודי — השם ארתותיו בין הטיפות ומורד שעלין בין השלוליות — מגוון שאלות הלכתיות האופייניות לימות-הגשמים.

כמו שמצאנו במי שזהירים לשמור על נפשותיהם שהם מכינים את עצמם, את בתיהם ואת רכביהם, לקראת כוא החורף כדי לא להיות מופתעים תחת זעף וירה והפתעות מטר, כן שומה עלינו לדעת בהכנה רבה את דבר ההלכה לשאלה המתעוררת בימות-הגשמים.

כספר "בן-יהודי" מפרש הגאון בעל היבן איש חי את דברי הגמרא: "אם עם הארץ חסיד, אל תרור בשבתך" (שבת סג א), כי עם הארץ אינו יודע מה מותר ומה אסור ולפעמים יעלה בדעתו לאסור את המותר ויהיה חסיד שוטה וגם מתיר את האסור מקוצר הכנות, בבחינת 'מדקדקים באיכה ומדללים בקריאת שמע' מחמת חסרון ידיעה. על פי הקדמה זאת מוסיף לבאר את דברי הגמרא, בזה הלשון: "ואם תרור בשבתך, יראה בעיניו שאתה נהג היתר בדברים שהם איסורים גמורים לפי קוצר ידיעתך, ויהיה מזה חילול-השם לפי טעותו. על כן אל תרור בשבתך".

נכשלת בשבעה איסורים!

במתק לשונו וגופת צופו קנעים שם עוד במשל נאה שממשיל להבהרת בורותיו ובערותו של עם-הארץ שהיה

טרם יקראו

פתיחת מטריה וסגירתה בשבת

אסור לפתוח מטריה בשבת, שהרי זה כעשיית אהל ארעי להגנה מהגשמים (או מהשמש). וכן אסור לסגור מטריה שהרי זה כסתימת אהל ארעי. כמו כן אין להשתמש בה גם אם דחתה פתחה מבשר יום, משום מראית עין, שלא ידעו שפתחה מערב שבת.

(בשרית נודע ביהודה מהדורת א"ח סי' ל' כתב שאם פתחה בשבת חוששני לו מאיסור סקילה, ואם פתחה מע"ש אסור משום מראית עין, והביאו בבית הלל סי' שט"ז סי"ח ד"ה ט"ח. אמנם בשרית חתם סופר א"ח עב כתב שאין בפתיחתה איסור חזרה ואפילו איסורא מדרבנן ליכא כיון שעשוי ומתקן מעיקרא לכן, אך מכל מקום כתבו מהרש"ם ובאר שמש וכן בתהלה לדוד שסו ונחזיק איש נכ"ו שאף כימינו שמתחברות בצירים ואינן מחוסרות אלא פתוחה בעלמא ואין צורך לקשרם כלל ואין בהם איסור עשיית אהל מן הדין, מכל מקום אסור משום תיקון מנא ועובדין דחול והוא פריצת גדר, וחומר הוא יותר מאיסור פרטי ליחיד, כי זה גדר לעם כולו ולדורות. וע"ע: שמירת שבת כהלכתה כד הצי' כא)

טלטולה

מכיון שאסורה בשימוש, על כן אסור למלמלה, דהוי כלי שמלאכתה לאיסור שאין לטלטלו אלא לצורך גופו ומקומו. (כן יחידע שבת סג א, חמרת ישראל מצוה לב כלל לר)

ולאו דוקא כשהיא פתוחה אסור לטלטלה, אלא גם מטריה אסור, ואף שיש צד להקל לפי שיש בני אדם שנושאים אותו בידיים לילך עמו כמקל ובכזהאי גזונא אין איסור אהל, אמנם למעשה ראוי לבעל נפש להחמיר במקום שאפשר, דהיי כרוב מלאכתו לאיסור, כיון שעיקר עשייתו הוא להגן מפני החמה והגשמים.

(מנחת שבת פה כו, שמירת שבת כהלכתה כד נר)

ריצה מפגי גשם ושלג

אף על פי שאסור לרוץ ולפסוע פסיעות גסות בשבת (ש"ע שא א), מכל מקום כשיש לפגוע שוללית מים וכיוצא בזה מותר לרצוץ ולקפוץ מעליה.

(שם ג)

רבבות מישראל וכו' לחיות במט-
רוח גשמי הברכה שירדו בתחילת ליל
ד' חשוון (ליל שישי) דהאי שתא.
ביטור הולם לכך שמענו באותו
ערב ממין הגאון בעל "שבת הלו"י"
שליט"א כשפתח את שיעורו ההלכתי
השבועי הקבוע בהודיה נרגשת
לקדוש ברוך הוא על שעור בטרם
תחילת בקשת יוחן טל ומטר" בתפ-
ילת ערבית, כבר הודיק עלינו גשמי
ברכה, ונתקיים הפסוק "והיה טרם
יקראו ואני אענה עוד הם מדברים
ואני אשמע" (ישעיה סה, כד).

אך אם כיון ולא אחז את המאכל בידו כלל יצא
כדיעבר, אם המאכל לפניו
(ש"ע קסו ז, משנה ברוה כב, ש"ע רד ר,
משנה ברוה יז)

כמו כן כשכא לכרך על כוס של ברכה לא יענשו את ידיו
בכפפות בעת נטילת הכוס שאין זה דרך כבוד
(משנה ברוה קפג טו)

שבתות גשומות

בדיקת המעיל בערב-שבת

מצוה למשמש בבגדיו בערב שבת שלא ימצא בהם דבר
מוקצה וכיוצא בו (ש"ע רנב ז), ועל כן מצוה לבדוק גם
במעיל החורף שלו בשבת.

(עוד יוסף חי עמ' שח)

להעיר לב המעין ולעורר מוח השואל לדעת כיצד עליו
לנהוג בחשומת לב יתרה לשאלות הנקרות על דרכו וחיית
הגשמים ולברר בשאלת חכם את הדרך שבה ילך.

לבישת שני מלבושים יחד

יש מתירים לנעול נעליים וערליים יחד. ואין זה קשה
לשכחה כבשאר בגדים, משום דרך לבישה אמרו ולא דרך
נעילה.

(ערוך השלחן ב ו, שרית פני מבין רכו, שרית צין אליעזר ז בן
ועין עוד במאסף לכל המחנות ב יב, שהביא דעות המחמירים
בוה)

***

וכמו כן לענין כובע המעטף בניילון מפני הגשמים, הגם
שכתבו הפוסקים שגם לבישת הכיפה עם הכובע הוא קשה
לשכחה (עין כף החיים ב ו), מכל מקום בבהאי גזונא אין
קפידא.

(שרית דברי שלום (קרוי) ב ל)

נטילת ידיים אחר נגיעה במגפיים

יש המוכרים כי הנוגע בחלק הנעילון של מגפיים גבורות
אין צורך נטילת ידיים, כיון שאין הרגילות שיגיע לשם
לכלוך אבק ועפר וכדומה.

(קובץ מבית לוי ג עמ' נא, מרא דשמעתא א
בשם הדברי חיים מצאנז ו"ע
עפ"י קבלת הגרמ"א פריינד זצ"ל)

תפילה בבגדי חורף

כתב הבית" (צא) שאין ללבוש כפפות בעת התפלה כדרך
עובדי דרכים וכו', וכיארזו כוונתו לכפפות יקרים שלובשים
בשביל חשיבות גרידא והלבוש בעת שמתפלל מיתוו כשחץ
וגאוה. וכן כפפות של פועלים בשעת מלאכתם. אבל
המכסה ידיו בכפפות בעת הקור להציל מצירה, ליכא
איסור.

(הליכות שלמה ב יח)

***

ובדאי שלמי שסובל מציעה ומפריע לו הקור בעת
התפלה, שמותר לו ללבוש כפפות אם הדבר יועיל לו
שיובל להתפלל ביתר כוונה וישוב הדעת. ועדיף כן מאשר
להתפלל בחיזיות בביתו בלי שיצטרך ללבוש הכפפות.
(באר משה ד לט; ועי' במשנה ברוה נא כ)

***

כמו כן יוכל להתעטף במעיל חורף ובצעיף כדי לחמם
עצמו כשזקוק להם עקב הציעה.

(ערוך השלחן סי' צ"א סי' ו' והליכות שלמה שם)

***

וכמו כן יש להתיר בזמנו להתפלל גם במגפיים, אם
אינם מלוכלכים.

(במשנה ברוה צא יב כתב בשם אחרונים שאין ליכנס לבית הכנסת
במגפיים אם אין דרך לעמוד כן לפני הגדולים; אולם ראה בשרית שבת
הלוי ב קב בענין המנהג אצלנו אם הדרך לעמוד כן לפני הגדולים "כפי
הערה בזה ודבר הזה, פרוץ במסור ומרוץ בכבוד ובודד ארץ אין זה
מנהג כלל, והוא יכנסו כולם ממומים כמנהגים כאלה ולא יגלו משרותיהם
הן בבית הכנסת והן בעתם לפני הגדולים, והוסף בשיעור בשם
האחרונים להתיר רוקא אם אינם מלוכלכים)

***

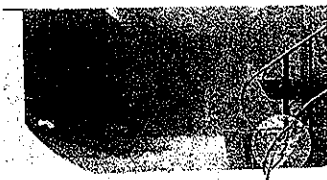
אין להקל להתפלל עם ניילון על הכובע מפני הגשמים
אלא אם כן עשוי במיוחד לכובע ומדודק אליו יפה כמדתו.
(הליכות שלמה שם, וראה טוכן יביעו א קסו)

ברכת מאכלים כשיש בידיו כפפות

כשמבין על מאכל יאחזנו בידיו בשעת הברכה, כדי
שיכוין לבו על מה שמבין, וצריך לאחוזו בידו ממש ולא
על ידי כפפות וכדו'.

(ערוך השלחן ב ו, שרית פני מבין רכו, שרית צין אליעזר ז בן
ועין עוד במאסף לכל המחנות ב יב, שהביא דעות המחמירים
בוה)

גם יש לנהגים לזהר בנסיעתם במקומות שמצויים שלוליות מים, שלא לגרום להתנתקות על הולכי רגל הזוערים ושבים ולזהר ולקלקל בגדיהם. ודנו הפוסקים לענין חיוב הנהגה בחשלומו הנזק שנגרם על ידי מתנת נסיעתו המהירה.

(בפתחי חושן הלי נזיקין ג טו וכן במשפטי התורה יז כתבו שאם היה יכול בנקל להאט את נסיעתו או לעקוף השלולית ולא עשה זאת למרות שראה הולכי רגל חייב לשלם הנזק, אך כאמרי יעקב ח"מ ז לוקיטנס לו נשאר בצ"ע. אם חייב לשלם)

שימוש בבגדי חורף שנתחלפו

במקומות שרבים מתאספים שם, כגון בבית הכנסת וכ"כ וכל אחד מניח חפציו, ומצוי לפעמים שבצאתם נתחלפו של זה בזה, בדבר שמקפידים, אסור להשתמש בחפץ חברו. (שו"ע ח"מ קלו ב) ויתלה מודעת על כך במקום שנתחלף.

(דומיא דמש"כ השו"ע ח"מ שמדוע לשכניו ולמסדריו, והרי הבעלים יבואו לחפש שם יותר במקום אחר — 'השבת אבידה כוללת' ז י)

אולם חפצים שאין מקפידים על שימוש האחר בהם, כגון ערדלים, כתבו הפוסקים להחיר להשתמש כל אחד בשל חברו עד שיתראו ויחליפו ואין בזה חשש גול. (ערוך השולחן ח"מ קלו ב) ואף אם במהלך ההשתמשות נאבד, פטור מתשלומים, וכל שכן כשעדיין לא השתמש בו. (שו"ת שכת הלוי ו רח)

לענין מאריה שנתחלפה, יש שכתבו להחיר להשתמש בה.

(שערים המצוינים בהלכה קכב טז, אמרי יעקב ח"מ ז)

גשמי תורה ופסלי ברכה לירידי הר"ר משה גוטמן, מחבר הספרים 'אתחלה' ו'שוליים של מעלה' — על פיוע ומסדרות. הדברים מבוססים על קובצם 'אסיף-מים' (בב"ת).

זהירות מהסקיית צמחים בשבתות הגשמים

האוכלים בגינות ובחצרות וכ"כ אסורים לטול ידיהם על גבי העשבים משום שמשקים אותם (שו"ע, שלו ג), וכן מה שמצוי כימות החורף שנתקבצו מי גשמים על גבי השולחנות והספלים אסור לער מעליהם המים, ואחר שירד גשם רב מותר לשפוך את מי הגשמים אם אינו מתכוון להשקיה.

(אורחות שבת)

אמנם במקום שאינו ראוי לגדל שם צמחים מותר, ואף במקום הראוי לגדל שם צמחים אם אין שמדים לגדל שם יש להקל. (חוט שני מלאכת זורע, שו"ת נשמת שבת שם רב, ארחות שבת יח ו)

אך אם עומדים לזרעה, שהדרך שבימות הקיץ גדל שם עשבים אסור, מפני שמועילים לגידול ופריחת הזרעים. (שו"ת נשמת שבת שם רב)

סידור אבנים על גבי שלוליות

רחוב המלא בשלוליות מים, אין להחיר ליקח אבנים וליתנם זה על גבי זה וליתן קרש על גביהן לעשיית גשר. (שו"ת להורות נחן, יב יב).

רישום על גבי אדים

אסור מדרבנן לרשום אותיות על חלון וכוונת שיש על גביו אדים, אף על פי שאין זה כתב המתקיים האסור מן התורה. (שו"ע שם ד, משנה ברורה כ)

זהירות בנסיעה בדרכים

אסור מן הדין לנסוע ברכב במהירות גדולה, וכבר ידוע כמה קיפחו חייהם רח"ל והוא סכנה גמורה זה וכו"כ, ספק רציחה וספק מאבד עצמו לדעת. (שו"ת שכת הלוי ו קיב, ע"ע שבט הלוי ז יא)

ועל כן בימים שהכבישים רטובים ומושגלים יש סכנת החלקה ותאונות וכ"כ רח"ל, יש לזהר לנסוע במהירות סבירה וברכב המתאים לנסייעה בכביש רטוב ומושגל.

שאלות גשמים

המשך מעמוד י"ז

וכן מותר לרץ מפני הגשם והשלג. (לפי שניכר בשעת הריצה שאינה ריצה של חול ויש בה צורך וחוללת המותר בשבת ושונה ריצה זו מסתם ריצה וכוונתה לא גזר מעיקרה.) (שו"ת שכת הלוי א נח)

המתנה בתחנת אוטובוס

מותר לעמוד ולהמתין מתחת סככה של תחנת אוטובוס כדי להגן על עצמו מפני גשם וכיוצא בזה בשבת, ואף אם כוונתו לנסוע מיד 'במוצאי שבת' וכן כשיש שם ספסל ורגלים לשבת שם לנחת, אף שלא בשעת הגשמים. מותר, שכל אלה אין ניכר הדבר שעומד שם כדי לנסוע במוצאי שבת. (שמירת שבת כהלכתה כ"י בשם הגרש"י ארעבראק זצ"ל, ודין שרגלים לעמוד שם ולא רק כדי לנסוע, וזו לא מינכא מלחא ומותר אפילו אם כוונתו לנסוע מיד עם צאת השבת, וכ"כ בילקוט יוסף שו"ג, ע"י במשנת השבת לה ו)

בגדים שנרטבו מהגשם

כובע של שבת (שטריימל) שנרטב, אם מכוח גניעונו כדי להוציא המים הבלועים בחתכו אסור לער, ואם אינו מכוח רק לנער המים שעל גבי השערות שמכוחן, מותר לנער קלות באופן שאינו פוסק רישא. (שו"ת נשמת שבת ד ע"ב ב)

שו"ת נעל שנרטב, מותר לקרשו כך כשהוא רטוב, ואין צורך להמתין שיתייבש. (מאור השבת ד תקפו בשם הגר"י פישר זצ"ל). אך ישתדל שלא יגיע לפסיק רישא. (שם תקפו בשם הגר"ש אלישיב שליט"א)

וכן גרביים שנרטבו, יכול ללכת בהן וכן מותר לפרשם ממנו כשהן רטובות, אף אם בחליצתו ייחסו המים מוחזק. (שו"ת נשמת שבת ד רכה)

ולטול מי גשמים

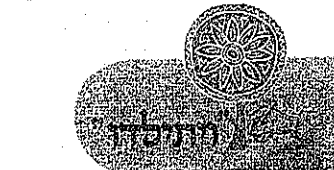
מי גשמים אינם מוקצים, כל שראויים לשימוש. (משנה ברורה שלח ל, שאין על זה שם מוקצה או נזל, שהמים שבעינים אינם נחשבים כבלועים בהם)

ולמן מרגליות. וגם אין אנו יודעים נכון לעתה את המקור לגירסא הנפוצה הנ"ל.

1. יחידים נוספים בפרטי תולדותיו של הגאון מטרייביטש.
2. נולד בשנת תקט"ז, ולא בשנת תק"ד, [וכוונתו שלא בשנת ת"ק, כפי שיש מי שכתב כן].
3. שימש ברבנות טרייביטש משנת תקמ"ו, ועד לשנת תקצ"ע, 24 שנים בדיוק.
4. לא שימש כלל בעירוב ימיו ברבנות טארנא. רבנותו האחרונה היתה בפראסניץ.
5. נפטר בשנת תקע"ה, ולא בשנת תקע"ו.
6. יש לנו עדות מאת הגאון מטרייביטש עצמו שהעיד טרם פטירתו על מנין שנותיו, בן שישים ואחת שנה אנוכי היום, כמנין אני בצדק.
7. רבי יעקב דוד נפטר בצעירותו, ויתכן שלא שימש בחפיק רבני כל שהיה, ומשום כך נעלם שמו מרשימות חכמי בראד.

לסיכום, יש לנו שושלת יחוס ודאי וברור, ללא 'השערות' וללא 'ספיקות', וכדייק כפי המסורת שעברה בבית באסטאן. והיא:

- א) רבי פינחס דוד הלוי הורוויץ — ארמ"ר הוקן מבאסטאן.
- ב) בן רבי שמואל שמעלקא הלוי הורוויץ מירושלים.
- ג) בן רבי אלכסנדר יצחק הלוי הורוויץ. [כאן ראוי לציין שאין לנו פרטים עליו ואין אנו יודעים אודותיו מאומה. ישנם משערים שהוא חזר לחיץ לארץ, ושם נפטר. גם לא ידוע מי היה תלמידו, מלבד מסורת שזוגתו הרבנית מ' טרייבא חיה ע"ה היתה מצאצאית הר"ק בעל ה'מבשר צדק' מוואזשוב הנזכר לעיל, אולם לא ידוע כיצד. נודה כל מי שזכר להעשיר אותנו ביריעות אודותם ואודות בניהם].
- ד) בן רבי נח פינחס הלוי הורוויץ — הר"ב ממגורב צפת.
- ה) בן רבי יעקב דוד הלוי הורוויץ מבראד.
- ו) בן רבי צבי יהושע הלוי הורוויץ מטרייביטש.
- ז) שהיה בנו של הר"ב ר' שמעלקא מניקלשבורג, וחתנו של בעל ה'דפלאה' מפראנקפורט.

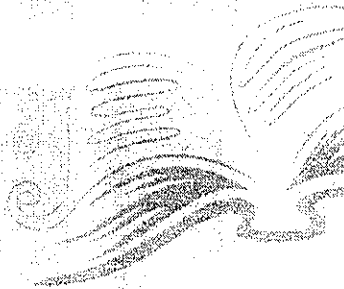
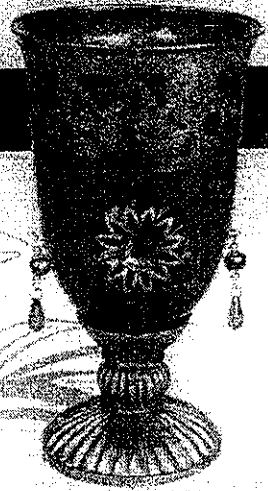

המשך מעמוד כ"ט

הורוויץ מטרייביטש שנקרא בשם: רבי יעקב דוד, ושדוה גר בעיר בראד.

וכאן אנו מגלים את דייקנותם של מוסרי המסורת בבית באסטאן, שאכן שמרו על העקרת המסורת בדיוקנות ובנאמנות. אמור משה, שאין כאן 'השגחה' ולא 'פרשנות' גרידא, כי אם מסורת ברורה שעברה בדיוקנות מפליאה מדור לדור. מרבית הכותב גם מתגלה לנו מודע. נעלם שמו אצל כותבי התולדות, מאחר שרבי יעקב דוד נפטר בחי' האב, ולא בטרייביטש עיר מולדתו, כי אם בעיר זרה — בראד, ושם נטמן. מרבית הכותב, אנו יודעים לעשר גם את שנת פטירתו. שישים שנה לפני כתיבת הדברים על ידי הרב, מכאן אנו לתארך י"ט באי"ר של שנת תקס"ו. מאחר שהכותב מצוין בדבריו שהוא 'מת שם בחי' אבותיו, זה כשישים שנה, מעתה אנו יודעים שהוא נפטר בסביבות שנת תקס"ו.

חדוש נוסף יש לנו בתולדותיו של הגאון בעל ה'כרך מנחם' ראשית, מעתה אנו יודעים את שמה של זוגתו השנייה, הרבנית מ' רבקה ח'י' ע"ה, דבר שלא היה ידוע ולא נרשם עד כה. זאת ועוד, בעור שכותבי תולדותיו רשמים את שם בעלה הראשון רבי משה הכהן ברוך מבראד, הנה, כאן אנו מוצאים שהיתה נשואה לאדם אחר, היה רבי אפרים ולמן מרגליות. [אמנם, בפרט מודע זה, יש עדיין לחקור עוד, מאחר שהכותב מצוין על כך 'אשר היתה כמורסה לי נשואה לה'ג מרה' אפרים

פניני מנהג

שאלת

לפני כהן כליות ולב ואני לאותה ברכה קרי' עכ"ל

בן חו"ל אם יכול לשמש כש"ץ בא"י יש שנהגו להקפיד בארץ ושהאל שלא יתפלל בן חו"ל שאינו שואל "טל ומטרי" לפני התוכה, אפי' בחפזות משרב, מליל י' מר חשון (שלחן רבותנו ס"ק ק"ט).

נזכר קודם שאמר בשנים הטובות למרבה אם לא אמר וכן טל ומטר בימות וגשמים אם מוכר קידש שאמר בשנים הטובות למרבה, ואמר במקום שזכר וכן טל ומטר, המשך מקום שהפסיק (ס"ב ס"ק ט"ז).

בהגהות טהרת השלחן מרי"ק מלשון השו"ע (סוף סעי' ח') שאין צריך לומר דק וכן טל ומטר, ואינו צריך לומר לברכה, אולם כפי חיי משה מבאר דלפניו ש"ס המשגיב (ס"ק ק"ד ס"ז) יש ענין שאמר דוקא וכן טל ומטר לברכה, משום שיש טל שאינו לברכה, ובי"ב בקצור שו"ע (ס"ז ו' סעי' ו') ובמהרי"ח (אות ליו"ט) ובס' ערוך השלחן כותב דצריך לומר גם כן על פני האדמה, כיון שצריך לברכה היא שהמטר משקה את פני האדמה. (כיון שהחל כחבו דאם ח"ו אין ישראל עושים רצון קדם ידו המטר ח"ו על אבנים ודומה, ולא על פני האדמה לכן יש לבקש שהמטר ירד על פני האדמה דוקא).

נזכר אחרי שאמר בשנים הטובות אם נזכר אחרי שאמר בשנים הטובות לברכה, לכתחילה טוב יותר שיתחיל מותן טל ומטר, ולסיים הברכה כסדר, אבל מצד הרין מספיק שיחזור ויתחיל ויתן טל ומטר ובין שנתינו בשנים הטובות "לברכה" וימשיך כסדר, כדי שיחיה מצד ההודיה שמוך לחתימה, (מ"ב ס"ק ט"ז) והנה המ"ב כתב אם נזכר אחרי בשנים הטובות וזה כפי שבטחו אשכנז אלו הם המילים האחרונות לפני ברוך אתה ה' ואני נראה הלאה שמתפללים בנוסח ספרד ואומרים וברוך שנתינו בשנים הטובות לברכה, כי א"ל טוב ומטיב אתה ומברך השנים ברוך אתה וכו' לכאורה הם כוללים ב"ד להתחיל מבי א"ל טוב ומטיב. (הערת ספר שגיאות מי"ב). מיעוט א"ל אמר רק תיבתו וכן טל ומטר וזהו מ"ד ברוך אתה ה' יכול להמשיך בתפילתו משום דהו' שצריך להיות מעין התחילה טמן לחתימה היא רק לכתחילה כמבואר במ"ב (ס"ז ס"ד ס"ק י"ב).

נזכר בברכת שומע תפילה אם נזכר אחרי שאמר ברוך אתה ה' של ברכת שומע תפלה ישיים לגרני חוקין

ותן טל ומטר אמר בקול רם להזכיר שאר העם שלא ישכחו לומר.

שאל רק בשפתו ולא כיוון

בספר "סוד השוש העבודה" (שער חמישי שער הקרבן ברכה ט') כתב בחו"ל: "ברכה זו תפלה אדם ג"כ בשבועות לב ומקורות לב הומה, שהוא השנה הזאת תבאנה לטובה, בכדי שיהא דיווח לעמים האומות האומללים, והי' ג"כ כוונתו עליו ואל ג"כ, גם אם הוא עומד בעל צדק וצ"ל לבין בזה, כדור ממשעה דמחא בת ביתוס (וישן נ"ב) שהי' לה ענין אוצרות חיותה נפוחה וצב ומטה באותה מיתה וע"כ ישם האדם הדברים האלה לנגד עיניו ודבק דומים על זה, ובתורה: ותן טל ומטר, וישם האדם בהשבעתו מקורות לב פ' הלע"ז של תיבות ותן טל ומטר, כי ידוע מרמז דגמרא בא"פ שכת' ולא שאל כטור בברכה השנים בחורף מחזירין אותו, דהו' אחי ורעי, אם שאל אדם ספר רק בשפתו ולא כיוון את לבו כפי"ל ישאלה ובקשה זו כדא' אינו נחשב כפי"ל ישאלה ואתפלה

תחנון ביום שאלת גשמים

יש מקומות שנהגו שאין אומרים תחנון וחפלה לידו ביום שאלת גשמים (לד' תמידים כסדרם), ע"ש שבביא שהמנהג בגירבא דאין אומרים תחנון ביום זה ואף לא במנהג שלפניו והטעם כי איתא בגמ' גדול יום הגשמים וכו' וכעין סימאן טבא שתתקבל תפלותיו ברוצן ויפתה ה' את אוצרו הטוב לתת מטר ארצו בעתו ולכן אנו שומרים ביום זה להראות כמו שנתקבלה תפלתו. וכן שחל ערב יום השאלה בשבת אין אומרים צדקה.

יצחק אייזיק כהן

הכרזת ויתן טל ומטר קודם שמונה עשרה

בימות הגשמים שואלים על הגשמים בברכה השנים, והיטו שאומרים ותן טל ומטר לברכה בברכה "ברך עלינו" ובארץ ישראל מתחילים לאומרה בתפלה מוצא של ליל י' מר חשון (שו"ע ס"ז ק"ד ס"א). לאחר קריש שלמי שמונה עשרה מברין השמש "טל ומטר" (מ"א מ"ב ס"ק ג') ובס"ד הל"ז ס"ז). וכ"כ בס' לקט ישר ונהג השמש באושרך לקרות שאלה קודם י"ח ימים בערבית, וכן ב' בס' דרך החיים ח"ל יכריז השמש טל ומטר.

תלית פתח לחזרה

בס"י תפ"ח בישר הציון ס"ק י"ב כתב שיכתוב על גיד שמכאן ואילן אומרים ותן טל ומטר וירבקנו בכותל, וראו לעשות כן משיבאו כמה מאות אנשים ליד ברכה לביטלה עכ"ל.

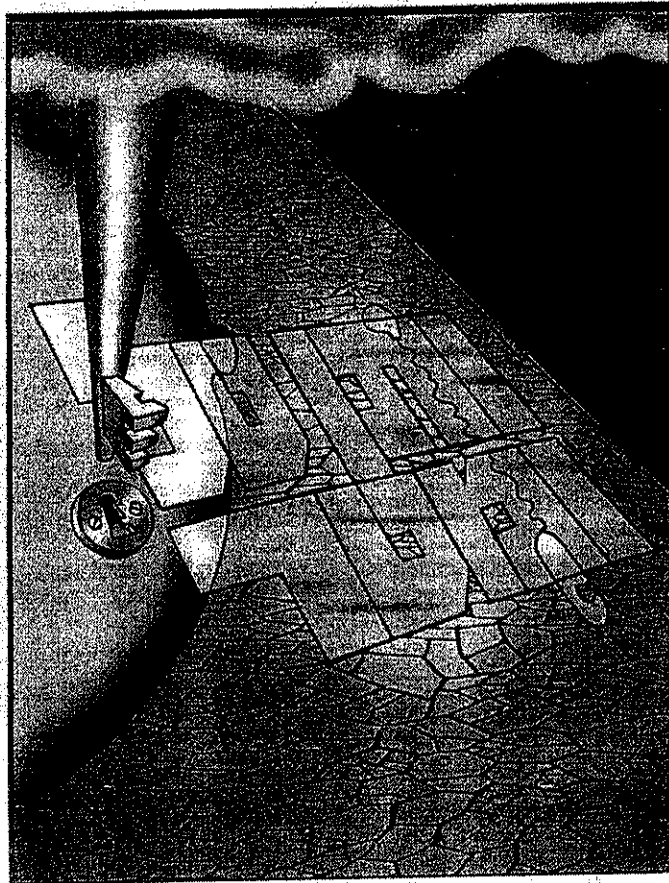
להפסיק בשמו"ע כדי להכריז

בשו"ת "אורות משה" (ח"ו אי"ת ד' ס"ט) אם לא הכריזו קודם התפלה שצריך להזכיר ותן טל ומטר ריבול להיות שיהא כמה אנשים שיטכחו לאמר רצוננו לחזור ולהתפלל פעם שנית. מותר לו להכריז בתפלתו — בין ברכה לברכה — תיבות אלו, דהרי לצורך התפלה, ולא אמרנו שאין אומרים לו לאדם חטא בשביל שיזכר חזק כיון שהם לא פשעו בזה, ועוד שהוא לצרכי רבים ומותר.

האם להזכיר בקול בתפילת הלחש

הביאור הלכה (ס"ק ק"ד ד"ה אסור) הוכיח מאחרונים שלא וכו' את העצה שזכר במגן אברהם שהש"ץ יזכיר בתוך התפלה בקול משיב הרוח ומוריד הגשם, משמע שבידו להזכיר דאין נכון לעשות כן, ומכל מקום משמע מברך החיי אדם דברעבד מהני עצה זו. משמע מהכא שאין נכון לש"ץ שיזכיר בקול ויתן טל ומטר בתוך תפלתו בלחש, ובפרט השלחן (סעי' ה') מבאר הטעם משום שאין זה מדה דרך אופן לתפלה, וגם נצטרנו להתפלל בלחש וצונו חל על כל חלקי התפלה ממש (ארץ צב). וכ"כ בספר דמים והנהגות מהחזו"א הדעיר לאחד דאין לומר באמצע שמונה עשרה השנים ותן טל ומטר בקול רם כדי להזכיר לציבור שאין זה דרך אופן בתפלה ע"כ. וכן בספר "שלמי מועד"

ל ומטר בחורף

זכר במזדוים

ואם שבה להתחיל מברך עלינו, אלא אמר ותן טל ומטר לברכה על פני האדמה כי אתה שומע תפלה כל פה ברוך אתה שומע תפלה, ושוב המשיך עד סוף התפלה וסיים — האם תחזר לראשן חשבוני בדעבך או אפשר לחייבו לחזור שנית על התפלה, שהרי הביא הבית יוסף (בסלון ק"י) את שיטת רבינו יונה ודורש כי ורב האי גאון הסוברים שאם שבת נזכר לאחור שאמר רצה תחזר לכי אתה שומע, ואמנם חשיב פסק לכתחילה שלא במתחם מאחר והמכבים "הורא" שסוברים שחזר לברך עליהם אולם בדעבך כשעשה מצוה כשיטת הגיל קשה לחייבו לחזור שנית על התפלה, וספק ברכות להקל, ומה טוב אילו היה יכול לשמוע תפלה שמונה עשרה כהשי"ך כשחזר על תפלתו, או מחבר שמחפץ ודציאנו די חובה, ולא יענה ברוך הוא וב"ש, רק אמן, ועתה מודים דהשי"ך. (אבר חושן ח"ג עמ' תכ"ט להגרי"י דלברשטין שליט"א).

טעה וחזר להתחיל התפלה

אם טעה וחזר להתחיל התפלה, במקום לחזור לברך עלינו, צריך להפסיק מיד היכן שחזר ומתחיל ברוך עלינו (שו"ע) שיהיה אחרון לאחרי ס"ג, ולא גרע ממפסיק בתפלתו בשוגג דלא היה הפסק אם לא טעה כדי לגמור את כולו, כמבואר בסו"ס ק"ת).

חזר ונזכר שאמר

מי שחזר לברך עלינו משום שחשב שלא אמר "טל ומטר" ונזכר שאמר — יחזור מיד למקום שעמד בתחילה ולא היה הפסק. (שו"ע שבט הקהתי ח"ב ג) וכ"כ בכף החיים (סי' קי"ד ס"ק ל"ז) אם התחיל לחזור בשמחה עשרה ונזכר שטעה, לא יגמור אלא יפסיק אפילו באמצע הברכה.

עומד באלוקי נצור וזכר ששכח

נו"מ והשי"ך הגיע לקדושת האם

יענה עמיהם

יש אומרים שאם היה באמצע אלוקי נצור (זהו דוקא אם אמר קודם היה לנצור) ונזכר ששכח וזמן טל ומטר הוסיף תמיד לקדושת לא יענה עמיהם, אלא ישתוק ויברך לבד, כיון שצריך לחזור לברך עלינו הרי הוא עומד עכשיו באמצע שמו"ע. (כ"כ בשו"ע שבט הלל ח"ג סי' י"ג, וזוהי סי' כ"ג, חז"ק סי' י"א) והביא ראיה לדבריו בשו"ע שואל ומשיב (מהדו"ק ח"ג סי' קס"ט) ונצי"ח איתא בתהלה לדוד (סי' קכ"ב) ששעמד כן, ובדעבך אם ענה עמיהם

ראמר ותן טל ומטר לברכה, ומשיך כי אתה שומע וכו' (מ"ב ס"ק י"ט, ע"ע באג"מ אר"ה ד' ס"ו צ"ג, שחולק ע"ז, וסובר שיגמור הברכה ואחר כך יאמר ותן טל ומטר, ודו"א כדור ופשוט שאסור ללמד אף פסקי תורה באמצע התפלה ובאמצע ברכות ההלומה באמצע הוא הפסק גמור וכיטל ברכה זו עכ"ל).

ואם סיים בברכה שומע תפלה ולא התחיל "רצה" יאמר שם ותן טל ומטר, ואח"כ ימשיך רצה (שו"ע סעי' ה') ולכאורה צריך לאומרו חזר כדי ריכוז וכמשי"ך המ"ב (בסי' קי"ד סל"א).

אמר ענונו לעצירת גשמים במקום טו"מ

כתב הגר"ש איערבאן זצ"ל דאם אמר בשומע תפלה את התפלה לעצירת גשמים תענו בורא עולם וכו' שפיר עולה לו לשאלה טל ומטר כיון שמזכיר בפירוש "תן טל ומטר" (סי' שלמי מועד"ה) טל ומטר, הליכות שלמה פ"ה ועיי"ש עוד לפי נוסח הספרים עודה בני המורה אינו מועיל.

זכר אחר שהתחיל רצה

שלא שאל טו"מ

ואם התחיל רצה כל זמן שלא סיים הפסק יהיו לרצון השני שאחר התחנונים, יחזור להתחיל ברוך עלינו (שו"ע קי"ד סעי' ה').

זכר אחר שסיים ברכת השנים קודם 'תקע בשופר'

דבין דיש כמה ראשונים דסוברים דכל שגמר אותה ברכה כמו להתחיל אחרת דמי ובשומע תפלה יצא לכ"ע, וכ"כ במאמר מרדכי (ס"ק ט) הובא בשו"ע שרצה לומר דאין יכול לומר קודם תקע בשופר משום דחשוב כדברים שאין מחזירין עליהם שהרי יכול לאומרו בשומע תפלה, וכ"כ בשו"ע בית דוד (סי' מה) מובא בשו"ע שרצה לומר דצריך לומר ותן טל ומטר בשומע תפלה דאז חשיב שאומר בברכה משא"כ אם אמר קודם תקע בשופר.

ונראה שיכול לומר ותן טל ומטר גם קודם תקע בשופר דאם יטעה אח"כ שוב לא יצטרך לחזור, ועוד משום דלהשיטתו שיוציאים שם עדיף טפי לומר שם משום דהרי עיקר מקומה, ולומר עוד הפעם בשומע תפלה וממ"נ יצא. (כ"כ בשו"ע חשבוני והנהגות ח"ב סי' נח ה"ל שאם מוסיף בגמר הברכה עדיף בשומע תפלה, ובגמר הברכה שייך עוד לברכה השנים, ונמצא שאומר בעיקר מקומה, ואם כן שפיר אומר לפני תקע בשופר, שלדוב הפוסקים כאלו חזיר בברכה השנים, ושייך עוד לברכה השנים, אבל כיון שיש פוסקים שאינו מוסיף יאמר גם כן עוד פעם בשומע תפלה שאינו מגרע שיכול לבקש שם כמה שרצה, וכה"ג יצא מכל פקפוק).

ואם נזכר אחר שאמר ברוך אתה ה' (של ברכת השנים) או שסיים הברכה קודם ברכת "תקע בשופר", י"א שיאמר שם ותן טל ומטר (ע"י במ"ב ס"ק ט"ו שכתב כן בשם המג"א והשע"ת, ומקורם הוא הטור סי' קי"ד בשם הראב"ה, וכן פסק הלבוש סעי' ו', מקו"ה ס"ק דה, ובדרכי ס"ק ב, פמ"ג משב"ז ג', בה"ט ח' ו"כ בשו"ע הרב סי' קי"ד ס"ה, וכ"כ בבן איש חי). ועי' בערוך השלחן סעי' ר' שמו"ס שיאמר ותן טל ומטר לברכה על פני האדמה, ויחזור לא להמשיך אחר זה כהרגלו בסיום ברכת השנים אלא להתחיל אח"כ תקע בשופר וכו'.

ואם נזכר אחר שהתחיל תקע בשופר — אפי' שאמר רק חובה "תקע" (כעין דאיתא במ"ב סי' קי"ד ס"ה) ואמר בשומע תפלה דהיינו לאחר שאומר ומלפניך מלכו דקם אל השיבונו אומר ותן טל ומטר לברכה על כל פני האדמה, כי אתה שומע תפלה וכו' וסי' קי"ד סעי' ה'.

י"א שאם נזכר אחר שאמר ברוך אתה ה' (של ברכת השנים) או שסיים הברכה אפי' לפני שהתחיל "תקע בשופר" ימשיך תפלתו ויאמר בברכה "שומע קולנו" ותן טל ומטר כי אתה שומע וכו' (מ"ב ס"ק ט"ו, ובביאוריהל סי' קי"ד סעי' ו' ד"ה לא) מאחר דיש פוסקים הסוברים דלא מוסיף לומר אחר סיום הברכה,

קדושה יחזור לברך עליו כמש"כ בא"י
בוטשאטש (סי' תכ"ב) שבדידה היו עובדא
ששכח יעלה ויבוא בריה ובאלוקי נצור ענה
קדושה ושוב נזכר שצריך לחזור לרצה,
ומדבריו משמע שסגי שיחזור לברך עליו.
(כ"כ בשו"ת שבת הלוי ח"י סי' י"ז)
והוא שמוהר"ל בתחילה לענות עמה
קדושה כשהוא באמצע אלוך נצור ויחזור
לברך עליו. (שו"ת אנרי"ם אורח ח"ג סי'
כ"ד, וכן הורה הגרש"ז אייזנברג זצ"ל -
מובא בי"שלי מועד ובהליכות שלמה).
וסברו מהלוקטם היא האם כששכח
לומר וזן טל ומטר אמרין שגמר עיקר
התפלה וזן חסר הוכחה ולכן אמרין
שהשלים עיקר תפלתו רק דינו כעומד
באמצע התפלה שיכול לחזור לברך עליו,
ושפיר יכול לענות, או אמרין כיון שחסר
הוכחה וזן טל ומטר שריא מעיקר התפלה
היו כעין שאינו השלים עיקר תפלתו, ודינו
כעומד באמצע עיקר התפלה ואינו יכול
לענות כיון שלא סיים עיקר תפלתו (עי'
בשו"ת ארן צב ח"א כג).

סי' ק"ה בריה נזכר.
אם שכח לומר וזן טל ומטר בשחרית ונזכר
בזמן תפלה מנחה חזרו והתפללו תפלה
השלישית, הראשונה למנחה (לשם חובת
התפילה שגמר בה עכשיו) והשניה
לתשלומין - לתפלה הקדומה. (מ"ב סי'
ק"ח ס"ק לה).

סי' י"ח לרצון ולא עקר רגלי ונזכר ששכח עולה

אבל אם עקר רגליו או שסיים יהיו לרצון
השני אך שלא התחיל עשרה שלום חזרו
להתחיל התפלה. וכעיקרה דמי (שו"ע ק"י
סי' ה' מ"ב סי' י"ח) ועי' משי"ב בגילוי
הש"ס (ברכות כ"ט ע"ב לר"י וס"ק ענ"ל) דאם
נזכר חזק כדי ויבדל פסוק שמונה עשרה
הרי הוא כמי שלא סיים, וחזרו להתחיל
הברכה ששע"ב בה, וזוהי בריה שיכול לחזור
לברכה ביד עליו חזק כדי ויבדל פסוק
יהיו לרצון וכו'. (ובענין שיעור תוכיח
בתפלה עי' בגילוי הש"ס דף כ"ט ע"ב ד"ה
ואם סיים, שכתב חידוש נפלא ששיעור ד"ה
הילוך ד' אמות בתפלה דינו כחזק כ"ה,
ואיך כל שזכר חזק שיעור כדי הילוך ד'
אמות לא חשוב סיום עדיין, ואין לו לחזור
רק לעבורה, ודוק כי זה חידוש דין עכ"ל.
והשיעור ד"ה הוא כ"ד שניות).

נזכר באמצע אמירת יהיו לרצון

אם כבר אמר יהיו לרצון אמר פי' והוציא
לבי לפניך ה', ועדיין לא סיים את הפסוק
"עזרי וגואלי" ונזכר שצריך לאמר וזן טל
ומטר לברכה וסיים את המילים "עזרי
וגואלי" כדי לסיים את הפסוק, ואחר כך
יחל שוב מ"ב בך עליו" ואינו נחשב
כסיים את תפלתו מאחר ונזכר טרם שסיים
את המילים עזרי וגואלי והתפלה לא
נתיימה ומה שסיים את הפסוק הוא בגלל
שלא יצא השם לבטלה. (אבן חושן ח"ג
עמ' תכ"ד להג"י וזלברשטין שליט"א).

בשחרית ימחין כדי הילוך ד' אמות

באופן שצריך לחזור להתחיל שמו"ע
ונזכר סיים תפילת העמידה, "מתן לפחות
כדי הילוך ד' אמות אחרי עקירת רגליו
ואמירת עשרה שלום לפני שיעמוד לשמו"ע
השנית לתשלומין, בכדי שתהא דעתו
מועדת להתפלל בלשון תהיה (שו"ע סי'
ק"ה סעי' א' ומ"ב סי' א' ב/ב). אבל אין
צריך לחזור ולומר ה' שפתי תפתח און
מתחיל ברוך אתה ה' וכו' (מ"ב סי' ק"ה
סי' ג').

נזכר למחצה בשחרית ששכח במערב

שכח בתפלה מערב וזן טל ומטר ונזכר
למחצה בשחרית ששכח אמתל לא הוכחה
מתפלל הראשונה לשחרית והשניה
לתשלומין למערב (כ"כ בא"א מהר"ח

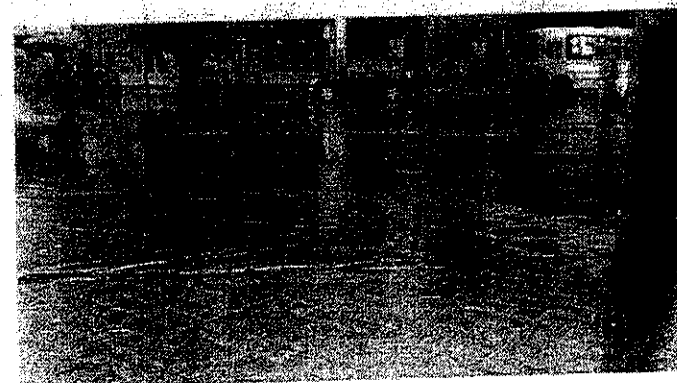
שכח בתפלה מערב הראשונה של ליל ד' חשוך

אם שכח ולא חזר טל ומטר אפי' בתפלה מערב הראשונה של ליל ד' חשוך
וסיים תפלתו חזרו והתפללו, (כ"כ כמ"ב סי' ק' בשם הבר"י ובי"מ מרדכי המג"א
סי' רל"ז א', וקיצור שו"ע). וטוב שיתנה בתורת נדבה, (כ"כ בשע"ת בשם שלמי
ציבור כיון רבשו"ת הלכות קטנות ח"א סי' ע"ג מק"ל בזה לשם שבהזכרת גשם
בשמיני צורה ממתנים לבוקר, היא הדין לענין ליל ד' חשוך אין להקפיד כ"כ, וכן
היא שיטה שו"ת הר"ח כהן סי' ג').

לכאן שאין צריכה לחזור ולהתפלל ע"ש
וכ"כ כ"כ בשו"ת מילי דאבות (ח"ה סי'
י') ובי"מ בשו"ת דברי יצחק (ח"א סי' סב'
אות ה') שהאריך בזה ומסק' לדונא שאין
צריכה לחזור ע"ש.

שכח במנחה של ערב שבת

שכח לומר וזן טל ומטר במנחה של ערב
שבת לא יתפלל תפלה מערב פעמים (כ"כ
באורחות חיים אות ד', ובבב"ת אות ל"ג,
ובתורת חיים אות ח' בשם הישועות יעקב)
כיון דבלא"ה לא ישאל וזן טל ומטר בתפלה
שבת, וזוהי תפלה נדבה, ואין מתפללין נדבה
בשבת, (ובע"ז כ' ג"ס בתהלה לדוד סי' קח'
ד"ד, וב"ב בקצוה"ש סי' כ"ח סעי' ז'). ואילו
הגאון ר' חיים מברסלב זצ"ל פוסק שיש לו
להתפלל שתיים של שבת הראשונה לשם
העבירה של שבת והשניה לתשלומין כעבור
מנחה שהחטא, וסברתו היא שהמחטא
זמן טל ומטר נחשבת כשיעור מוטבע
שטבעו חכמים, וזוהי לא כאלו לא התפלל
ואינו נזכר לשכח יעלה ויבא שאין זו אלא
הזכרה ולא נחשב בלא התפלל.

טעה בתפלה שבת והמשיך אתה חזון ושכח טל ומטר

בי שטעה בתפלה שבת והתחיל בברכה אתה חזון וכו', שהדין הוא שבאשר נזכר
באמצע אחת הברכות של שמונה עשרה שהוא שבת מסיים אותה ברכה שהתחיל בה,
ואחר כך חזרו לתפלה שבת, (וכמובא בשו"ע סי' רס"ז ס"א), וקרא מקרה שטעה
בימות הגשמים והתפלל שמו"ע דחל ולא הזכיר בברכה השנים "טל ומטר", ואחר
כך נזכר שהוא שבת, אם נזכר קודם תקע בשופר יאמר שם וזן טל ומטר לברכה
ויחזור לתפלה שבת, אבל אם נזכר אחר שהתחיל תקע בשופר או בברכה שלאחר
כן לא יחזור לברך עליו, אלא יפסיק אחר הברכה שזכר בה ויחזור לתפלה שבת,
ואף על פי שיש חולקים בזה, ספק ברכות להקל. (הבאר היטב בסי' ק"ה סק"ז מבוא
בשם הלכות קטנות ח"ב סי' צ"א דחזון ואומר ברכה השנים כחוקתה, ואח"כ חזרו
לשל שבת, ובי"ב בקצוה"ש סי' כ"א סעי' יא, אולם בתהליך סי' רס"א חולק עליו
דכיון שאמרה שלא בתקנתה דהי בלא אמרה כלל, ואיך אם יחזור היו כמתחיל
לכתחילה, ולכן כתב דלא יחזור ויכ"כ בשלמי ציבור ובחיי"א כלל כ"ה סי'.
ומחלוקתם חליא א' הזכרת וזן טל ומטר הוא מוטבע שטבעו חכמים בתפילה או
בעין הזכרת מעין המאורע כעלה ויבא, וע"ע שיעורי הגר"ח מברסלב עמ' ע"ד
ובשו"ת הר צב ח"א אורח סימן נ"ד).

הכנה משכח לחזר באמירת זמן טל ומטר

הגרש"ז אייזנברג זצ"ל הורה שמוהר
לשג"ר לטונו ולומר צ' פעמים וזן טל ומטר
לברכה בשבת או ביום כי שיהא שגור
בפיו במועדי שבת דרו"ט ואין בזה איסור
הכנה בדיבור, וגם אין בזה משום מכין
משבת לחול, על אף שמעונו בשו"ע (סי'
תצ"ז סעי' ב') שצריך איסור הכנה בדיבור,
[לענין המעבר צירובי תרומין מירוש' ראשון
לשני בגליו שגומר שם וחושב בלבו
שיקנה שבתה, כאן, אבל אינו רשאי לומר
כלום מפני שאסור לעשות שום הכנה מירוש'
לשבת או משבת לירוש' אפילו בדיבור], וכן
בשו"ע (בסי' ר"צ ס"ק ד') במ"ב בשם ס"ח
שלא יאמר וזן טל ומטר כדי שטעל לעשות
מלאכתו במועד, מ"מ נראה דכיון
שהזכרת השני הוא בו כיום, ואין כאן
הכנה משכח לחזר רק לעזרן שבת עצמה,
[שלמי מועד' להגרש"ז זצ"ל, מנחה
שלמה ח"ב עמ' קנ"א], וכ"כ בשו"ת צ"ח
אליעזר (חלק י"ט סי' ד'), אמנם בשו"ת קנה
בשם (ח"ב סי' י') הי"ל נלע"ד שיש בזה
איסור הכנה משכח לחזר, וכן במנחה פתים
(סי' שמי"א בשו"ת מנחה) כתב דמדובר
המג"א (סי' תק"ג) מוכח דגם בדיבור היו
הכנה, אבל הוא מפקפק קצת.

ש"ץ ששכח מ"ה כשהתפלל בלחש

שלה ציבור שטעה כשהתפלל בלחש
ולא הזכיר טל ומטר, ונזכר אחר שהתחיל
רצה אינו חזרו לברך עליו, אלא ממסיים
תפלתו וסומך על תפלת החזרה (סי' קכ"ז
סעי' ד') ואם בחזרה הש"ץ שכח לומר וזן
טל ומטר דינו כיחיד ששכח (שו"ע סי' קכ"ז
סי' ג').

ש"ץ אחד שגמר חזרת הש"ץ בסתפק אם הזכיר טל ומטר

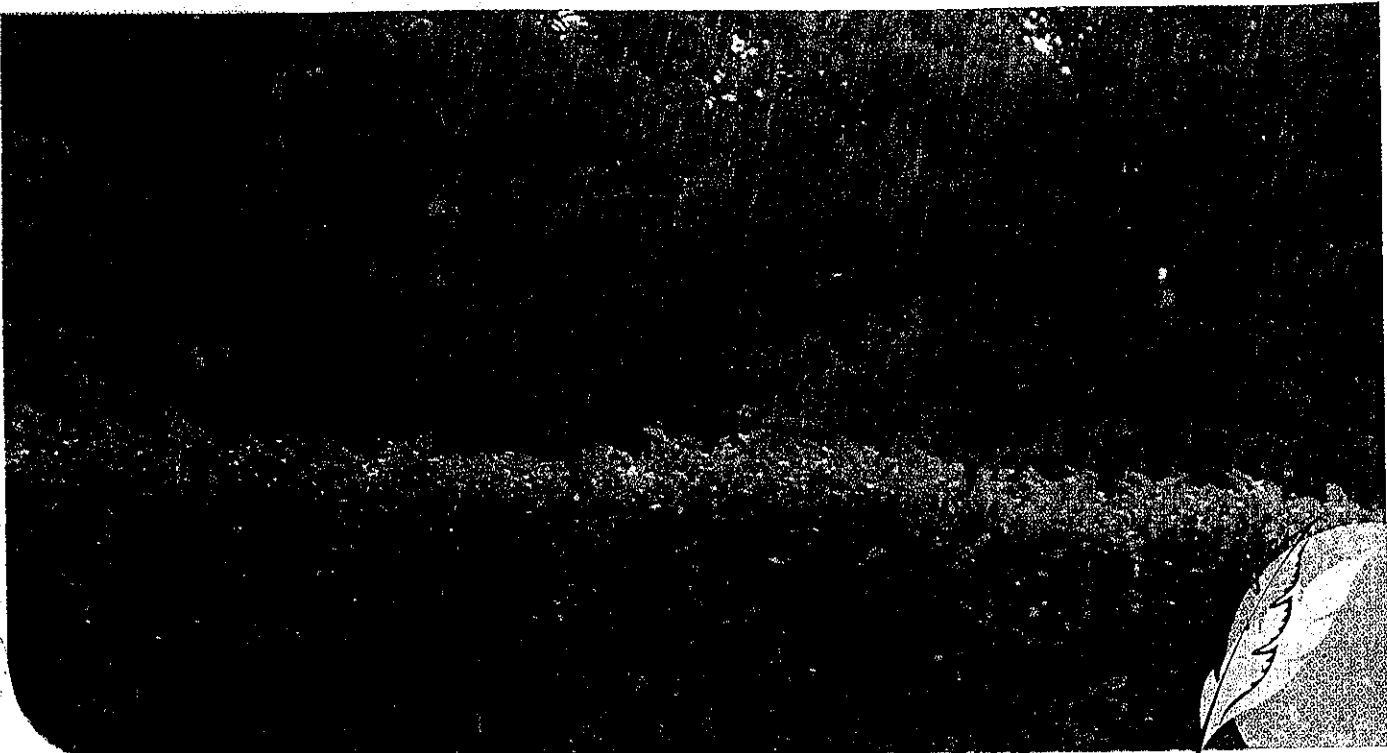
שלה ציבור אחר שגמר חזרת הש"ץ,
נסתפק לו אם אמר וזן טל ומטר חזק ל' יום
מתחילה השאלה, אין צריך לחזור
ולהתפלל דקדוב לדאי שהזכיר שאם
טעה בודאי היו מרגישים הציבור, ואפי'
אח"כ דאין קדוב לדאי שירגישו הציבור
כטענות אלא היו ספק, ג"כ נראה להקל.
(שבת הקהלתו הי"ד ע"א).

ש"ץ בריה יצא ונזכר חזרה האמירה לומר ששכח לומר

שכח ביום ראש חודש לומר יעלה ויבוא
וחזרו והתפללו שנית ושכח בתפלה השניה
לומר וזן טל ומטר, כתב בשו"ת גור אריה
יהודה שיטת ד' הוכחה, ממה נפשך, שהרי
טרי"ם הוכיח בתפלה הראשונה ואילו יעלה
ויבוא אמר בשניה, אולם המהרש"ק ושו"ת
לקוטי צבי (דבריהם הוכחו בארצות חיים
סימן קי"ד ה') וספר תורת חיים (ק"ד ד')
חולקים על דבריו ולדעתם לא יצא ידי
חובתו מאחר וכל אחת מהתפלות לא היתה
כהלכה.

חלילה מבע"כ ביום וזן טל ומטר

הורה הגרש"ז אייזנברג זצ"ל להחזיר
לגבאי בתכונות ליתן בשבת וירוש' כרטיס
וזן טל ומטר במקום המיעד לכן, ואין בזה
משום הכנה משכח לומר, כי צורך
השגב הוא גם בשבת דרו"ט עצמו להתחיל
לכן, וגם אין בזה איסור בונה כיון דמונה
ברפ"י מאד, (שלמי מועד, מאור השבת ח"ב
עמ' תקצ"הקצ"ז).

ש. הלוי

צמאים להשקותם מים

של תפילה נגד עצירת גשמים בראשותו של הרב מקאליש רבי מאיר אריעבראך זצ"ל, הדברים משקפים את ירושלים של מעלה באותם הימים:

"ישבתי בירושלים ששה שבועות, בחדשים חשון וסלול, והימים היו עור כהים וחמים והשמים צחים, הכוכבים נאצו ברקיע כאלו הוזהבו ולוטשו זה עתה, כאן הם נראים גדולים פי שלושה מאשר באירופה או באמריקה, באוויר הצח נראה הירה בצורה מתמיהה, בשבוע הראשון של המולד אפשר לראות את כל מעגל הירח בצבע אפור-כהה ומוקף בקרני זהב, אולם נפשם של אנשי ארץ ישראל התעטפה עליהם כיוון, כי האדמה יבשה ואין לחדש ולזרוע ואין מרעה לצאן.

רועה שהוציא למרעה בבוקר מאה כבשים ועיזים, הביא אתו לעת ערב 56 פחות, הצאן לא מצאו כל מרעה וגורעו ברעב. גורל זה נשקף גם לבני האדם, אפסו המים בבורות, ונאלצו לקנותם מדי הערבים כמחיר יקר, ואת הפרוטות יש להסדן מהפת, מחירי המזונות מאמירים, כי את מקום היורה, היורה בחשון וסלול, לא ימלא המלוקש היורה בארז וניסן, חיכו ארבעים יום ועב קטנה לא נראתה ברקיע.

רב האשכנזים, המכונה הרב מקאליש, ציוה להדביק מורעה בשער בית הכנסת של החורבה, ובה הודיע לציבור שבימים שני וחמישי ושני יאמרו סליחות בחצות הלילה וביום ג' פרשת וישב יצומו כל היום, אך לא נתקבלה תפילתם כמחרה ועדיין לא ירדו גשמים.

המתינו עד לאחר חנוכה, וביום ב' "ויגש", לפי זכרוננו, קבעו לומר סליחות בחצות הלילה, רציתי להיות בין המתאספים בבית הכנסת, לא פשטתי את בגדי, ורק שכנתי על גבי המיטה, כדי שאתעורר בחצות, שכן המדפיס ר' יואל משה, המתיני לעורר אותי משנתו, אולם הוא עצמו לא התעורר, המתיני לו, ומכל הלכתי לבדי לבית הכנסת, ברחובות ראיתי אור בכל חלון, ומכל בחי המדרשות, ובתי הכנסיות כוקעים קולות של תפילה ככליל יום כיפור בימי נעוריי, כשהגעתי לבית הכנסת, מצאתי מלא אנשים אומרים תהלים, נשמעו קולות בכיה, ומעורת הנשים נשמעו קולות מוחצים לב של אנחה ויללה.

יהי ככן ארבעים החעטף בטליתו על גופו ניכר שהוא ירא שמים ויודע מה השליחות שלפניו, בו בחרה העדה לשלח ציבור, לבוא לפני יושב מרום ולבקשו שישב מחרון אפו, שאם לא ירדו גשמים, צפויים להם רעב ומגיפה, מות וכליון מרעב ומצמא, ולא למענם הם מבקשים אלא בעיקר למען טפם.

בבוקר ירדו מטרות עז

שליח הציבור מתחיל בסליחה של ערב ראש השנה: "אדם איך יזכה וזוא למות סחכה", ובה ניתן האות לעצם התפילה, עתה התחילה כאמת הכביה והיבכה, הכל בזכר מר ומבקשים להינצל מהמוות האיום של רעב, הקרקע ברחוב היתה יבשה, ואילו בבית הכנסת היתה הרצפה רטובה, כאן ירד גשם, גשם דמעות היהודים המסכנים, הרושבים בארץ הקדושה — מחזה קורע לבב.

"בשבעה במרחשון שואלים את הגשמים", הכל מצפים שיבואו הגשמים בעתם, בשפע ברכה יתמלאו עינות סיס, ישקו את הארץ הצמאה, את השירים והנעים בממעם, יקבים וקמה, כרמים ושיקמה, יתמלאו מאגרי המים במים משמים, למען יוכלו לדרוזת צמאי מים כל השנה. בארצנו כאשר הכנרת מדרה את סימן גבורות גשמים, מתחננים ושואלים "ריבוע אשלי מים", שתמלא ותעלה מעבר לכל דקוים השחורים והאדומים, ותעלה על גדולתה עם יבלי מים להשקות צמאים.

סגולת לימוד מסכת תענית

מצפים ומקווים אנו שבשנה זו הבעל"ט ירדו גשמים בעתם, אולם היו שנים בהם היו עצירת גשמים, והיו גדולי וצדיקי הדור יחד עם העם כולו מתפללים וזועקים שיפתחו ארובות השמים ויריקו שפעם לברכה — "אבא הב לן מטר".

היו סגולות מיוחדות שיעזרו ונהגו בהם גדולי ישראל לפעול ישועות בעת עצירת גשמים. מסופר על הרה"ק רבי פנחס מקוריץ זיע"א שאמר ללמוד "מסכת תענית", בעת עצירת גשמים, כדי שירדו גשמי ברכה, ובה מובא ב"אמרי פנחס":

... כולם למוד "מסכת תענית" בעבור שהיה עצירת גשמים... ופתאום יצא הרב ז"ל ברעש גדול להפסיק ללמוד מסכת זו, ופסקו מללמוד... (זוהי היה כנראה בימות הקיץ שהיו צריכים או לגשמים) ואז הביאו קמח למצה שמורה, ומיהרו להכניס את הקמח השמור לבית, ומיד נשמרו להכניס החל גשם שוטף... "ואמר הרב ז"ל [רבי פנחס מקוריץ] שאם לא היינו מפסיקים ללמוד מסכת תענית, לא היה לנו מצה שמורה בשנה זו..."

בחנתי וניסיתי כמה פעמים

אחת הסגולות המעניינות היא לקרוא דרוש מדרשותיו של החתם סופר — דרוש מסיום והוא הספר על הגאון רבי נח חיים צבי בערלין זצ"ל, לימוד דרוש זה כרבים מסוגל לעצירת גשמים. ובה מופיע ב"שער יוסף" בדרשות "חתם סופר" חלק ב' (עמוד שער) "כה אמר לי חתמי הרב, בחנתי וניסיתי כמה פעמים בקראי דרוש הזה כרבים בעת עצירת גשמים פעלתי ב"ה..."

"פעם אחת היה עצירת גשמים זמן רב, וביקש הכומר ממני שגם היהודים יתפללו על הגשמים, והשכתי לו: אנחנו עשינו את שלנו, והגני מביטחן כי ביום שני הקרוב יהיה גשם רב.

ביום השני קיבצתי אצלי כמה יחירי סגולה ולקחתי הפנס הנוכחי מכתב יד קודש, ואמרת לפניהם כל הדרוש הנוכחי, ומיד השמים התקדרו עבים ויהי גשם גדול... ועוד פעם אחרת היה כן שאחר איזה שעות שאמר כרבים דרוש הזה ירדו גשמים ברכה די והותר... והוא פלא..."

תמונה ירושלמית

נוסע ששהה בירושלים, מתאר בשפתו שלו, תמונה ירושלמית

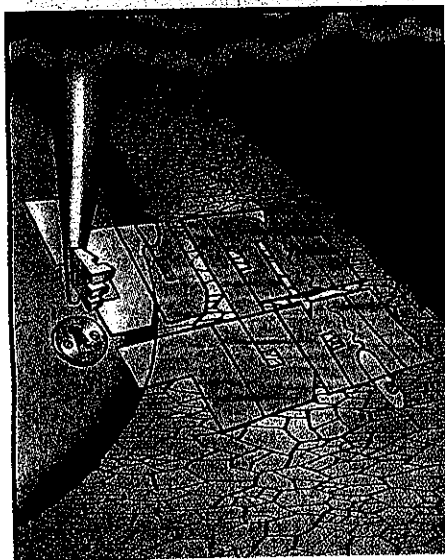
בשבעה במרחשון שואלים את הגשמים בברכת "ברך עלינו", הכל מצפים שירדו גשמים בעתם וירוו את הארץ לטובה ולברכה לשובע ולחיים, היו שנים בהם היו עצירת גשמים, העם מגדול ועד קטן חזרו בתשובה התפללו והתחננו כאשר לפני התיבה ירדו חכמי וצדיקי הדור, ואכן תפילתם נענתה ועשתה פירות ויהי הגשם על הארץ

מערות חרש"י במירור היותו למקום תיכיל ירו' וסמכו
מאו' ואם כל ענינו שיותר חכל והרס' סתם ירו' קדשו
ב' הרשע' וכן סמכו' וכן תיכיל' כ' סתם הרשע' סתם
סגולת התפילה כ' להסיר' סתם סתם עזרת' סתם
ד' כחי היותו סתם סתם סתם סתם סתם סתם סתם
צריכה עכמ' ליתוס' ירו' סתם סתם סתם סתם
ל' סתם סתם סתם סתם סתם סתם סתם סתם
(וזהו סתם סתם סתם סתם סתם סתם סתם סתם)

הַמִּגְדָּל גִּלְתָּ אֶת אֹתוֹ עַל מִן הַיַּבֵּשׁ וְהָיָה לְעִיר
לְחֹקֵת תִּבְרִי צֶלֶן הָרֶשֶׁת׃ וְהָיָה לְעִיר לְעַם
סֹדֶר לְכֹל סָבִיב נְשִׁמָּה׃ וְלֹא יָדָא מִן חֵבֶל מִבְּתֵינֵי
מִשּׁוֹם מַעֲשֵׂה חֵבֶל בְּחַיִּי מַעֲשֵׂה סִכּוּת׃
הַיָּבֵיט יִשְׁמִי׃ וְהָאֵל הַבְּסֻכּוֹת בְּמִדְּוָי׃ שֶׁסֶּם בְּמִדְּוָי
הָרֶשֶׁת׃ לְמֹד וְהָיָה חֲקוּשׁ לְבִשְׁתֵּי חֲקוּי עַם הַיָּבֵשׁ׃
הַמִּינִים שְׂבִיזֵי אֶת הַיָּבֵשׁ הַקְּדוּשִׁים׃ הָאֵל עַל תִּבְעֵינֵי
לְמַעַן חֲקוּל נְשִׁמָּה׃ וְהָיָה חֲשֵׁם מִן חֲבִיבֵי אֵל׃ לְבִיבֵי
הַמַּחֲשָׁה (סִכּוֹת כִּיחֻסֵּל)׃ שְׁמֵינִים חֲדָרִים בְּחֵיבֵי חֵיבֵי
שִׁמְעוֹן קִלְלָה׃ דִּגְמַת עֵבֶד שְׁמֹעַ כֹּסֵר לִכְבֹּד וְשֶׁסֶם לִי רִבּוֹ
קִתְּרוֹ׃ וְעַל פִּינִי׃
בְּלִילִי׃ בָּא אֵלָיו מִשְׁמֵי מֶן הַשָּׁמַיִם׃ לֵאמֹר דִּגְמַת עֵבֶד
הַנְּשִׁמָּה׃ יְיָ׃ שְׁמֹעַ וְחָא שְׁמֵינִי דִּבְרִיכִי׃ לֵאמֹר דִּגְמַת עֵבֶד
לִי קִתְּרוֹ׃ עַל פִּינִי׃ וְהָיָה נִתְּבֵלֵי דְבִרְכִּים׃ וְהָיָה׃ וְכֵן
שְׂמִיחַ לְרִאשֹׁתֵיכֶם׃ בְּקִרְיָתֵיכֶם׃ וְיִזְכָּר׃ עַל מַעֲרֵת הַיָּבֵשׁ׃
הָאֵלִים וְכֹאן׃ וְאֵלֶּיךָ׃ יְהִיטֵם מְקִיפִים׃ פֶּסֶם אֲחֵרֵת הַיָּבֵשׁ׃
הַנְּשִׁמָּה׃ בָּאִים לְעֹלָם כְּמוֹ בָּאִים חֲנוּי הַמַּעֲלֵל׃ וְיִמְכֵּר כֵּן בָּאִים
גַּשְׁמִיִּים בְּרִבְחָ׃ רִצְפֹּסִים׃ כְּדִי שֶׁלֹּא תִקְוֶל אֹתוֹם׃ עֲלֵיהֶם׃
נִמְגִיד׃ מִשְׁרֵפִים׃ אֶמְרוּ׃
וְהָיָה הַמִּגְדָּל חֲדָרֹת אֶת מִדְּוָי וְיִבְנֵת יִשְׁמִי׃ כֹּל דִּגְדֹּל
וְחֹשֶׁב׃ גִּלְתָּה וְלִצְרֵת נְשִׁמָּה׃
יִכְלֵל זֶה יְהִי בִלְכֵם׃ כֹּל זֶמֶן שְׂחֵרֵם וְיִהְיֶה צִדִּיר
לְנִשְׁמָה׃ כִּיחֹר׃ תִּכְלֹו וְהַצְדִּיקִים תִּסְתָּרִים׃ וְתִשְׁמְעוּ
עַל כֵּן לְעַר שֶׁל תִּבְרֵא עַל הַיָּבֵשׁ׃ וְהָיָה אֹתוֹם׃ וְנִשְׁמָה
וְהָיָה׃

אז בחרו היהודים עשרה אנשים תלמידי חכמים, יראי ה', בעלי קבלה מעשית, והלכו לחברון וכנסו למערה, ויידו חמשה גרם המעלות, ואמרו ספר ראשון שכתבילים בכוונה גדולה ובקול מר, ואחר כך שלחו את השמש לראות אם נתקדשו שנים בעבים, הלך וישב אליהם לאמר: עוד שמש וזרחת מימי קצץ.

וירדו עוד חמש מעלות ואמרו "ספר שלישי" ושלחו לראות, אז חזר השמש ואמר להם: כבר נתקררו השמים בעבים והתחיל הגשם לירד...

זהתעטפו בעטיפת ישמעלים

עוד מעשה פלא מספר רבי משה ריישר על חפילת הרה"ק

אין בכוחי לתאר מעמד נורא ונשגב זה, סליחות ותקיעת שופר והושענות בחצות הלילה, וכל עוד יוכני ה' ואתהלך על רגלי לא יימחה רושם הלילה זה מקרב ליבי.

בשעה שלוש לפנות בוקר הלכתי יגע ועייף לביתי עם מתפללים אחרים שכבתי לישון ואיקץ בשעה שש בבוקר, השמים היו מעוננים ובשעות הבוקר ירדו מטרות-עז לרוחת כולם.

בארצנו הקדושה במשך הדורות היו כמה וכמה שנים בהם הייתה שרייה הארץ תחת חרפת בצורת, ועם ישראל וקרדושים, יצאו בהנהגת מהגרי הדור אל קברי הצדיקים, שם שפכו חתימה ותפילה על הגשמים, בכדי ותחזינום, ותשובה חזקה, ואז בדרך נס ופלא נפתחו ארובות השמים, וגשמי ברכה הורו אל הארץ לררוחת הארמה ויושריה

הפחילה על קברי צדיקים כסגולה לעצירת גשמים יש לה מאזר בוחר הקדוש [אחר, עא: בשבועה שהעולם צריך מטר הולכים ישראל לא קברי הצדיקים, ומתפללים והוויים תשובה בשבירת הלכ ובתענית, ואז מעתירים הצדיקים עבורם רחמים לפני המקום, והקב"ה מרחם על עולמו וגו'.

ברוכ המקרים היו גויי הארצות ומשפחות ואדמה נורעים
 יין בעין אל כולם של בני ישראל קדושים, וכל חפילה
 נכבדמים ואובחנו של מקום לה ולתפילה, וכן כלרם הם
 ורבים לישראל על שבוכותם ועל ידם וכו גם הם לעשמי
 ודמה וגברו, ושם שמים היה הולך וגדל ומתקדש לעיני כל
 ידוע לכל סיפורו של ההנא "חוני המעגל" שהשישע את
 הארץ בזכות תפילתיו ההשגברת מסכת בצורת ורואה
 ורחה על היישוב (ענינה ג, ח) מאות בשנים לאחרי,
 שעה שהיו שמים כחושות והאדמה צחיחה, ראו גדולי
 צור לירד אל קברו של חוני המעגל אשר בקירבת העיר
 צור, שם התחילו תפילה ונענו מן השמים בזכותו.

רבי מנחם מנדל מקמניץ שביקר בצפת בשנת תקצ"ד
ספר על יצנה שחגגה, אשר עד "הוכחה" לא ירדו גשמים,
יום ואשון על הוכחה ידע הגאון רבי ישראל שקלוב
על ה"פאת שולחן" וחלמידו המובהק רבי הגאון החסיד
יילאן ז"צ, על קברו של "חניני" להתפלל על הגשמים
תפילה עשנה פירות:

— "ובכ"ה בכסלו הלכנו [מצפת] להתחפל על הגשמים
קבר חזוי המעגל בכפר אחד, והלכנו עם ר' ישראל מחבר
שקליץ דדחיץ" והרב חיים מפינסק, הם היו רוכבי חמור
נחנו הולכי רגל, ובעת חזורנו לביתינו היה גשם, ונתמלאו
הבארות מים".

מעניין הענין, כי בשנת תקצ"ח, ארבע שנים אחר סיפור הו"מ"ט מקמינעל על נסתייע של האוגן רבי ישראל שקולוב על קברו של חוני המעגל, אנו מוצאים את עדותו רבי ישראל בק', הוא רבי ישראל קוגן היירושלמי הידיע מפורסם מכיסיד היפווס העברי הראשון בירושלים, הידיע נפיר כי הלך ער ערבי ישראל משקולוב למרות כלבא שבוט נפאח: יירושלים להתפלל על הגשמים, גם כאן נתקבלה יליח, וכאזוי היום נפתחו ארובות השמים, והגשם היה אגיד.

וְחֹכְמֵי כִשְׁתָּהּ וּבָחַר עוֹד "בִּירוּשָׁלַיִם" לִפְ"ק [חֲמִשָּׁה] אַחֲרֵי הַשְּׂמִימִים לְכוּ עַל הָאָרֶץ, וְכִבְּרָה עֲבַר הַשָּׁנָה וְגַשְׁמִי וְהָלְכֵנוּ לִשְׁם [מִעֲרָה] כְּלָבָא שְׂבוּרָה עִם הָרֵב בַּעֲמֻסָּה וְהַתְּחִלָּה, לְהַתְּחִלָּה לַהֲגַשְׁמִים, וְאַחֲרֵי הַצְּהִירָה וְיִבְנִי וְיִשְׁלְחֵנוּ, וְיִהְיֶה גַשְׁמִי עַל הָאָרֶץ.

דברי משה רבינו שהיה מורשע בירושלים מספר בקיורב
התורה תורני ממש כשנותן צעור צעור ה' כער הנשם
וירא אף טפה מטר ככל אה"ק עד אחת טבת, אף אתר
הנעיות הקבוצות ואחר התפילות והתחנונים וההשתחויות
כל עבר הצדיקים לא ינעו מן השמים.
אל קלבה הכאש (הפחה) — המושל התורני אל
הידים להתפלל על המטר, השיבו ודבר לאמור: אם
אולי ילכנו חורף מוצר ממכזב אשר בחברון, להתחנן אל
חמי ארץ שמה. ר' דנש מן

שלח הבאשא להקארי [השופט המוסלמי] הגדול אשר
ושק כי בידו מונה המפתח מהמערה, שהוא ישלה
אמבול [קושטא] לסולטאן, שיתן רשות ליהודים ליכנס
גרת המכפלה להעזיר על הגשם שלא ימחו ערר או

בשנת שצ"ט היתה גזירת הצירות הגשמים שזכמטס והפכה לסכנת גירוש ושהפחה על תושבי ירושלים, הצעירים והזקנים סבורים היה בשללם ההומויח כי השמש נעצרים, ממסיכה לא אחת מאשר כענוש על שהחזיר ליהודים לשבת נביהם. לפיכך יצאו באיום חמור על היהודי העיר כי יגרשום. אף העיר אם תוך שלושה ימים לא ירדו גשמים. יהודי ירושלים קראו לצום ותענית, וביניהם השלישי שתקבצו כולם בארשתו רבני וצדיקי ירושלים אל קבר זכיה וזכיה אשכנזי בשפלה אל ההויח אל מול פני הר הבית, ומקור עד צהרים צעקו היהודים אל ה' במקום קדוש זה, אחרי הצהריים נתקשרו השמים כעבים, גשם שוטף ירד מלא אל כל הבירות מים. והיה לזכר

שנים הם המספרים מעשה זה האור יהודי תושב מצרים, בי יוסף סמבר, בספר הקורות שחיבר, והשני גוי אנגלי בשם יגור יס, מחסידי אומות העולם שסייע רבות לכיסוס הישועי יהודי באנגליה ובארץ ישראל, בחיבתו על מצב היהודים אירופה באותה העת. הרדש מספר הנרי מעשה זה מעשה בזמנו ורשם גדול בחץ לארץ, הרי הנוסחה האנגלית למעשה:

שכנת צעיר היה בירושלים בצורת קשה וכל חושביה
עקב לחפזיה יחיד מומר הלך למרדכי פחה והסית אותה
הואמין שהסיבה היחידה לעצירת הגנזמים היא שהיהודים
שמים בדבר, הפחה גור לגרש מיד את כל היהודים מהעיר,
ההיבכה לפי הפתח משלחת בת שמונה אנשים מוקני
היהודים, לאחר ששיתרו את הפחה בכסף רב, הצליחו
לדחות את הגזירה לשלושה ימים.

מיד הכירו תענית ציבור של שלושה ימים ב' חייבים
 מל' חזק מתוקות ומעוברת, ובהשכחתם בהכרך של יום
 שלשי יצאו כולם להשתטח על קברו של זכריה הנביא.
 כ' עוריה ואביו רבי מאיר פאפירוש דרשו לפניהם,
 חוריהם קם אבי שמואל ו' סיד והזכיר להם טעמות
 ובותיהם שהרגו את הנביא, כ' והאספנים פרצו בכי' מר
 ופקוקו כ' לדרש' ר' שמואל הקיף את הקבר שבע פעמים
 ורצתא מזמורי תהלים ותפילת שחרית.

לעת ערב נראתה בפאתי מערב עננה קטנה ככף איש, וחוץ לה חם חם מהר היה, איש לא העלה לה דעתו שידר גשם כשזה, ואמנם התורכים התכוונו לסקול את היהודים ששובם העירה, אולם ההשגחה העליונה הסבה שיעור לפני את המהמח תחבכה הענן וזר החלה נושבת, הרעים הרעם בריק הבק יררו גשמי ברכה, עד שחן כשעתיים שלוש מלאו הכרות ועברו על גדוהיהם.

למחרת בכוור העניק הפחה חליפת בגדים לכל אחד
ורבים מראשי התורכים העניקו ליהודים מתנות
גדולות.

הרב יוסף צבי רמון
הרב של ארון שבת דתמורה ס' שבת הר עינין

הלכה ממקורה

מן המקורות עד להלכה למעשה

השוכח להזכיר טל ומטר

שסיים את הברכה?

הביאור-הלכה (קיד, ו, ד"ה בלא חתימה) מציע פתרון: נראה לי דאם אחר שאמר "ברוך אתה ה'" נזכר ששכח משיב הרוח לא יגמור את הברכה אלא יסיים למדני חוקיד.

כידוע, אם בטעות אמר "ברוך אתה ה'" יכול לסיים למדני חוקיד, כי זהו פסוק בתהלים. כך מציע הביאור הלכה לעשות גם במקרה שלנו. אולם, הדברים אינם פשוטים. **בשו"ת אגרות-משה** (אוי"ח ח"ד, צג) לא קיבל את דברי הביאור הלכה. הרב פיינשטיין טוען, שאף אם דרך זו (לומר "למדני חוקיד") טובה לברכה רגילה, היא אינה טובה לתפילה שמונה עשרה, שהרי גם אם "למדני חוקיד" הוא פסוק בתהלים, אין לומר תהלים באמצע שמונה עשרה!

למרות קושייתו של בעל אגרות משה, הרי שמצאנו דעה מפורשת כזו בדברי הראשונים. וכך כותב **הריטב"א** בתחילת מסכת תענית (גא, ד"ה ושמעתי. והרב פיינשטיין נשאר בצ"ע, כי לא מצאנו כך בראשונים אחרים, והדבר תמוה לדעתו). ואכן, הרבה פוסקים הסכימו לדעתו של **הריטב"א** ו**הביאור-הלכה** (אשל-אברהם מבוטשאטש תכב; קצות-השלחן מז ס"ק ז; בן איש חי ניצבים כ; שו"ת יביע-אומר ח"א, כב ועוד). וניתן לבאר, שלמרות שלא כל פסוק ניתן לומר בשמונה עשרה, ייתכן שפסוק זה של "למדני חוקיד" יכול להצטרף לכל ברכה, ובפרט במקרה של טעות.

למעשה, מעיקר הדין יכול אדם לסיים "למדני חוקיד", ונחשב הדבר כאילו לא סיים את הברכה, וממילא יכול לומר "ותן טל ומטר לברכה וכו'" ולסיים את הברכה כדן (כפי שראינו). אמנם, כפי שנראה, ישנם עוד מקומות נוספים שבהם ניתן להוסיף "ותן טל ומטר" ולכן מי שרוצה, יכול שלא להוסיף כאן, אלא להמתין למקום הבא שבו ניתן להוסיף (וכך ניתן להבין **בריטב"א** עצמו, כי הוא נותן פתרון זה למקומות המעכבים את התפילה - עיין בחיי-אדם, כלל כד, כב), כפי שנראה בעי"ה בגליון הבא.

בגמרא (ברכות כט) נאמר: "אמר רב אסי: טעה ולא הזכיר... שאלה בברכת השנים - אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה בשומע תפילה". מדברי הגמרא עולה שהשוכח לבקש בחורף טל ומטר אמנם יכול להשלים ב"שומע תפילה" (בניגוד לקיץ, שאם אמר "ותן טל ומטר" איננו יכול לתקן בהמשך, כי גשמים אינם רצויים בקיץ), אולם, אם סיים את התפילה יצטרך לחזור לראש התפילה.

האם ישנם מקומות נוספים שבהם יכול לתקן ולהוסיף "ותן טל ומטר לברכה על פני האדמה"?

מה הדין אם נזכר לפני שסיים ברכת "ברך עלינו", לפני הזכרת ה' בחתימת הברכה? נחלקו ראשונים בדבר זה. לדעת **הראב"ה** (מובא ברא"ש, תענית אא), צריך לחזור למילים "ותן טל ומטר לברכה" וממשיך משם כסדר הברכה. מאידך, לדעת **הרא"ש** אינו צריך לחזור אלא יכול להוסיף את המלים "ותן טל ומטר לברכה על פני האדמה", במקום שבו נזכר שטעה (כל עוד הוא בתוך הברכה).

מהו טעם המחלוקת? בדברי **הרא"ש** מבורר שנחלקו האם יש חשיבות לסדר הפנימי של בקשת גשם בתוך הברכה. הרא"ש סובר שאין חשיבות לסדר הפנימי "שלא קבעו חכמים מקום להזכרה בתוך הברכה" ואילו הראב"ה סובר שיש חשיבות לסדר הפנימי.

להלכה פסק **המשנה ברורה** (קיו, ס"ק טו) כדעת **הרא"ש** שאם שכח, יכול לומר היכן שרוצה "ותן טל ומטר" (בתוך הברכה, ויאמר אחר כך "וברך שנתנו כשנים הטובות" כדי שיהיה מעין החתימה סמוך לחתימה), אך כתב שלכתחילה טוב יותר לנהוג כדעת **הראב"ה**, ולחזור מ"טל ומטר" ולומר משם את הברכה כסדרה (וגם ספרדים יכולים לשבץ "ותן טל ומטר" בתוך הברכה, אך כיוון שהברכה שונה אצלם בקיץ ובחורף, ראוי שיחזרו ל"ברך עלינו". בירור הלכה, לרב דוד יוסף, הלכה ברורה ס"ק טז).

למדני חוקיד באמצע שמונה עשרה

מה הדין אם נזכר לאחר "ברוך אתה ה'", וטרם

קול צופין

**שעורו השבועי של מרן הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי
הרב מרדכי אליהו שליט"א**

המועבר בשידור ליון ובתקשורת האלקטרונית ברחבי הארץ והעולם

פרשת וירא תש"ע

הודאה על גשמים

גיליון מס'

השיעור נמסר ע"י הרה"ג שמואל אליהו הרב הראשי של צפת

ידעתיו - אהבתיו ברית מילה ברית של אהבה - וירא אליו ה' באלני ממרא והוא ישב פתח האהל כחם היום חכמינו אמרו שאברהם היה חולה וברית המילה חכמינו הסבירו את המילים האמורים בברית המילה וזו (ו) ואתנה בריתי ביני ובינך במילים: "ברית של אהבה וברית של הארץ להורשה על ידי ורש"י על הפסוק. תוך כדי כאב הברית הזה זוכה אברהם לביקור של אורח מיוחד. הקב"ה בא לבקר את החולה. מר"ר הרב שליט"א מדגיש תמיד שאלוקים ל את אברהם בביקור זה. לצורך הריפוי הוא שולח את המלאך רפאל. הביקור חולש של אלוקים הוא רק התעניינות במצבו. גילוי אהבה שבא בעקבות ברית הו לאהוב משהו - לדעת מה חסר לו - הרב תמיד מזכיר את דברי ראש הישיבה הרב יהודה צדקה זצ"ל, שמסביר את הפסוק (בראשית יח יט) האמור בביקור של . כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט. מה פירוש המילה "ידעתיו"? רש"י דוחה את הפירוש שאומר כי ידעו ש"אני יודע כי אברהם יחנך את בניו ובני ביתו". אם זה הפירוש היה צריך הפסוק לומר: "יודע אני בו". לדעת רש"י המילה "ידעתיו" פירושה: "אני מתבב אוה שבמגילת רות מובאת המילה: "מודע" במובן של "מחבב". "שהמחבב את האדם, מקרבו אצלו ויודעו ומכירו".

מעשה בשני שיכורים - מספרים על רבי משה לייב מסאסוב, אחד מגדולי האדמו"רים, שאמר לתלמידיו כי מכל דבר אפשר ללמוד וברית ה'. הוא סיפו שמע שיכור ששאל את חבריו: "תגיד, אתה אוהב אותי?". "כדיאי שאני אוהב אותך", השיב ידעו. "אז מה חסר לי?" - המשיך להקשות השיכור. "מנין שאדע כ לך?", תמה הידיד. "איד אתה אומר שאתה אוהב אותי אם אתה לא יודע מה חסר לי?" שאל השיכור בחכמת שיכורים. אמר רבי משה לייב מסאסוב לתלמידיו: "אם אתה אוהב את רעך, אתה יודע מה חסר לו... זאת אהבת ישראל". לאהוב בלי להרגיש מה חסר לחברך - זאת לא מקור הדברים של רבי משה לייב מסאסוב היא ברש"י שהזכרנו. "ידעתיו" - לשון חיבה. מי שמחבב את חברו - יודע מה חסר לו.

אלוקים יודע את אברהם. יודע מה אברהם רוצה - אלוקים אומר על אברהם: "ידעתיו" אני יודע מה חסר לו. למה אברהם משתוקק כל כך? בן שימיש א בעולם. בן שיהיה לו נכד, שיהיו להם נינים, שיקמו עם שימישיו את מפעל החיים של אברהם ושרה. שינחילו אותה לעולם כולו.

זה לא במקרה שדווקא כאן התורה מספרת לנו על החיבה הגדולה של אלוקים לאברהם. כאן מזכירה התורה את כשרון החינוך של אברהם אבינו. הידיעה איד י דור של ילדים... תלמידים ממשיכי דרכו. "למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט". רק כאן אלוקים אומר "ידעתיו". ש אברהם עשה את המעשים הגדולים שלו. לא בעת שמסר נפשו על קדושת ה'. לא בעת שנלחם נגד נמרוד. לא בעת שקפץ לכבשן האש. רק בהקשר של "חינוך על אברהם" "ידעתיו" לשון חיבה. מר"ר הרב שליט"א תמיד אומר על הרה"ג יהודה צדקה זצוק"ל שנאים הדברים למי שאמרם. "הוא היה - אומר" מה שהרו צדקה היה - הוא היה אומר. כל ימי היו קודש לחינוך ולהקמת דור של ממשיכי דרך ה'.

למה המלאכים שמעו על יצחק מחזיקים את סדום? באותו ביקור של מלאכים מובטח לאברהם בן. "שוב אשוב אליך קצת היה והנה ב אשתך". יצחק הוא לא רק בן. הוא גם ממשיך הדרך של אברהם. לתקן עולם במלכות שדי. בן שיקיים בו ועליו נאמר: "למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט". הסיפור פותח את הויכוח הארוך שאברהם מתווכח עם אלוקים על קיומה או ההרבתה של סדום. האם אפשר להציל א לא המבחן להצלה הוא כמות הצדיקים שאברהם יוכל למצוא בתוכה. אברהם לא מצליח למצוא באותה שעה עשרה צדיקים. אבל כולנו מבינים מה צריך להציל את סדום. עשרה צדיקים! לידת יצחק היא תחילת ההקמה של עם ישראל. "עם של צדיקים". ושעה ס כא) אנשים שיוכלו לתקן מקומות מקולקלים, שלא י סדום ועמורה. "ועמד כלם צדיקים. לעולם יירשו ארץ. נצר מקעי מעשה ידי להתפאר". בימים ההם עוד לא נוצר עם ישראל בעולם. אין עשרה צדיקים. ויולך ה כלה לדבר אל אברהם ואברהם שב לקמו. ויבאו שני המלאכים סדמה בערב, ולוט ישב בשער סדם" וכו'. סדום ועמורה של אותם ימים נחרבות. אבל ממש שליחות המלאכים מספרים לשרה על הבן העתיד להוולד לה. זה שימנע חורבן נוסף של ערים כמו סדום בעתיד.

הציבור מתבקש להרבות בתפלה לרפואת מר"ר הרב מרדכי אליהו צמח בן מזל בתוך שאר חולי עמו ישר

יצא לאור סידורו של מרן הראשון לציון הרב מרדכי אליהו שליט"א

"שפתי תפתח"

מותאם במיוחד לתלמידים, אותיות גדולות,

ביאור התפילה ע"י הרב שמואל אליהו, בהתאמה בין הנוסחים השונים.

לפרטים והזמנות: אריאל 0545684298 להזמנות מרוכזות: יצחק 0504112608

תפילת אברהם על סדום – המשך לביקור החולים

ביקור חולים של אלוקים את אברהם היה ביטוי של אהבת הקב"ה לאברהם. תפילת אברהם על סדום היא ביטוי של אהבת אברהם להקב"ה. המילים "אוהב את הבריות" נמצאות בפרקי אבות שלוש פעמים. וא, יב, ג, ה, ו, ח, ללמד כמה הדבר הזה חשוב. שלוש פעמים הורו לנו חכמינו ז"ל במסכת אבות כי מי שאוהב את המקום – אוהב את בריותיו.

"הלל אומר: הוי מתלמידיו של אהרן, אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה" (אבות א יב) מפרש תוס' יוס טוב "לפי שהם בריותיו של הקב"ה – לפיכך ראוי שתאהבם. וגם שתהיה האהבה מזה הפנים ולא מפנים אחרים כגון מפני הנאה המגיע לך מהם". ואם תראה, חלילה, מישהו שהוא שונא את הבריות ואינו מרחם עליהם, אע"פ שהוא מתראה לך כמו צדיק גדול, דע לך שהוא "שונא את המקום".

לאחרונה התפרסם כי כמה אנשים שנראו מבחוץ כמו "יראי שמים" היו אנשים מכים ומציקים לילדים ולמבוגרים. נעשה מזה חילול ה' גדול. אלא דברים שהדעת לא סובלת אותם. מי שהוא באמת אוהב את המקום – חייב להיות אוהב את הבריות. עובד ה' שמציק לבריותיו זה דבר שצווק לשמים. מי שאוהב את הקב"ה – אוהב את בראיו. אברהם שאוהב את המקום, לא יכול לסבול שתעשה כלה בסדום.

סדום – הפך אברהם אבינו

לעומת אהבתו של אברהם נמצאים אנשי סדום שהם ההפך הגמור. בפרקי אבות דרבי נתן (פרק שנים עשר ז) מובא שכל חורבן סדום היה בגלל זה בדיוק. "אוהב את הבריות כיצד? מלמד שיהא אדם אוהב את הבריות ולא יהא שונא את הבריות. שכן מצינו באנשי דור הפלגה שמתוך שאוהבין זה את זה לא רצה הקב"ה לאבדן מן העולם אלא פזרן בארבע רוחות העולם.

אבל אנשי סדום מתוך שהיו שונאים זה את זה – אבדו הקב"ה מן העוה"ז ומן העוה"ב. שנאמר (בראשית יג) "ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד". "וחטאים" – זה גילוי עריות. "לה" – זה חילול ה'. "מאד" – שמתכוונו וחוטאים. הא למדת מתוך ששונאין זה את זה אבדו הקב"ה מן העולם הזה ומן העולם הבא".

רבי יוסף סארגוסי מצפת ב"ישיבה של אהבה"

על פירוש המילים "אוהב את הבריות כתב רבי אלעזר אזכרי זיע"א בספר חרדים. היה בצפת חכם אחד, הרב רבי יוסף סארגוסי רבו של הרב רבי דוד בן זמרא. הוא היה משים שלום תמיד בין אדם לחבירו ובין איש לאשתו אפילו בין הגויים. וזכה לראות את אליהו. ובמקום שראהו, קרוב לציון התנא רבי יהודה בר אלעאי, שם חצב לו קבר.

ועוד יש לפרש הוי מתלמידיו של אהרן, לפי שכמו שיש בעולם הזה ישיבות של תורה כך יש ישיבות בגן עדן, ואמר בזוהר בפרשת שלח לך, וי"ח קטג ששיבתו של אהרן שהיה "אוהב שלום ואוהב את הבריות" נקראת: "מתיתבת דרחימותא", רוצה לומר [ישיבת] של אהבה, ותרגום "ואהבת" – "ותרחם". ובהיות אדם עושה כאהרן, לימדנו הלל שיהיה משיבתו של אהרן. והלל הזקן שאמר כן לימד אותנו שיקרב אדם אפילו את הגויים. שכן עשה הלל לקרב גרים כמו שמופיע שם בגמרא. כי גם הגויים צריכים בסופו של דבר לקרוא בשם ה'.

ענו' אשכול וממרא – הגרים הראשונים בעולם

ענר אשכול וממרא היו שלושה אחים כנענים והם היו אוהבים מאוד את אברהם. נקראים "בעלי בריתו". המדרש קורא להם "צדיקים" ולא לחינם. כיון שכשאברהם מעבר אחד וכל העולם כולו מעבר שני הם מצטרפים אליו. שלושת האחים הללו היו שלושת הגרים הראשונים בעולם. שלשתם מצטרפים לאברהם במדרג אחרי ארבעת המלכים, אלה שכבשו את חמשת ערי הכזר ושבו אותם. על שם החברות המיוחדת הזו נקראת חברון "קריית ארבע". (מדרש רבה נח ד). על שם ארבעת החברים. חכמינו מספרים שעם שלשת החברים התייעץ אברהם על ברית המילה, לא שהוא מעלה בדעתו להרהר אחרי דבר ה'. אבל חברים זה חברים, ולא יפה להסתיר מהם מאורע כל כך משמעותי.

אחד מהשלושה, "ממרא", גר בצמוד למערת המכפלה ובחלקה שלו נימול אברהם. באותו מקום אלוקים מבשר לו על הלידה הצפויה של יצחק. גם המערה תמיד נקראת על שמו. ולמה אברהם נימול דוקא בחלקו של ממרא? "שבשעה שאמר לו הקב"ה למול, הלך ונמלך בשלושת אוהביו. אמר לו ענר: כבר אתה בן תשעים ותשע שנה ואתה הולך ומצער עצמך. אמר לו אשכול: מה אתה הולך ומצער עצמך בין שונאין? אמר לו ממרא: עמד לך אלהיך בכבשן האש, ברעבון, במלכים, והדבר הזה שאמר לך למול. אי אתה שומע לו?". למרות הדעות החלוקות נימולו כולם עם אברהם אע"פ שלא נצטוו.

הסיפור שלהם הוא בגדר "מעשה אבות סימן לבנים". הסיפור של כל הגרים שעתידיים להצטרף לעם ישראל. בגללם נקרא אברהם – אב המון גויים. בזכותו גר יכול להביא ביכורים ולומר: "באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו". אבותינו – כי אברהם הוא נח ארא ולוהן הנרית ארא ושל רל הורית

שבועולס. אמנם לא כל הגרים שווים. יש מהם כמו ענר אוהבים את ה' יותר ממה שהם שומעים לציווי ה'. "כבר אתה בן תשעים ותשע שנה ואת ומצער עצמך". מדוב אהבה שאוהב את אברהם אומר לו לא למול. יו שהם כמו אשכול. אוהבים את אברהם וגם אוהבים את דבר ה' אבל מ מאומות העולם. ויש גרים שהם צדיקים גמורים כמו "ממרא". לא מ מאומות העולם. "בעצם היום הזה".

הודאה על גשמים

עצירת הגשמים – סכנת חיים. ירידת גשמים – שפע חיים

בשיעור של פרשת בראשית דיברנו על תפילת הגשמים. התפילה שאנו בסוכות. ההודאה על הגשמים שאומרים בכל יום בתפילה. הבקשה על ה שאומרים כל תפילת י"ח. ולמה מרבים בזה כל כך? כי בגשמים תלוי האדם. אמנם רק בארץ ישראל מרגישים את עצירת הגשמים במלוא משו יש מקומות שיש בהם ריבוי גדול של גשמים עד שלא מרגישים כלל את נ בארץ ישראל קל במיוחד להבין שגשמים הם חיים.

חכמינו בגמרא אומרים שגשמים הם לא רק חיים גשמיים. השפעתם היא ג רוחניים. עצירתם היא סימן לקפידה של הקב"ה עלינו. והורדתם היא לרחמים של הקב"ה עלינו. כך אומרת הגמרא במסכת תענית זא. "אמר רבי בריה דרבי חיא איש כפר עכו: אין הגשמים נעצרים, אלא אם כן נתחייבו ע של ישראל כליה, שנאמר, (ויב כד) "ציה גם חם יגזלו מימי שלג, שאלו אמר ליה זעירי מדיהבת לרבינא: אתון, מהכא מתניתון לה? אנה מהכא מה (ודברים יא) "נעצר את השמים ולא יהיה מטר וגו' ונאבדתם מהרה". כי עצירו היא תחילתו של אבדן. חלילה. אשר על כן אנו מרבים בתפילה על גשמי

חובת ההודאה

כשיורדים גשמים אסור לאדם לומר: זה טבעו של עולם. כמו שבבקשת ר לא אמרנו טבעו של עולם, כך בירידתם צריך להרגיש בהם את השפער האלוקי. באותה מידה של בקשה צריכה להיות ההודאה. הגמרא סנהדרין מספרת שרצה הקב"ה לעשות את חזקיהו המלך למשיח שעל יד גאולתם של ישראל. אבל בגלל שלא אמר שירה – התבטלה ממנו אות הוא לא יכול להיות ממשיד של דוד – נעים זמירות ישראל. הוא לא יכו משיח בן דוד. למרות שהוא צאצא ישיר של דוד בן אחר בן. ועיי' סנהדרין ז לעומתו נגאלו בני ישראל ויצאו ממצרים אחרי שאמרו שירה על הים. מעמד הקב"ה מבטיח להם את ההנעה לארץ ובגית בית המקדש – דבו אחרי ארבע מאות שמונים שנה. והם חזו אותו כבר באותה שעה של שירה. שירת הים. והתורה מעידה שזו לא הייתה סתם שירה אלא ובמחולות, כמו שראוי להודות על נס. "ותקח מרים הנביאה אחות או התוף בידה ותצאן כל הנשים אחריה בתופים ובמחולות".

עם הגשמים יורד מלמעלה כוח אור

עד כמה גדולה ההשפעה החיובית של הגשמים ניתן ללמוד מדברי בתענית שאומרת זא. "אמר רבי חמא בר חנינא, גדול יום הגשמים שנבראו בו שמים וארץ. שנאמר, וישעיה מה" "הרעיפו שמים ממעל, וישחן צדק, תפתח ארץ, ויפרו ישע, וצדקה תצמיח יחד אני ה' בראתי", "בראה נאמר, אלא "בראתיו".

להבין עניין זה ראוי לראות את דברי בעל הבן איש חי שהביא (בספרו בן י מסכת תענית דף י) בשם האר"י ז"ל דבר יסודי בהבנת עניין הגשמים. והוא י רואים גשמים יורדים, אנו רואים את הצד הגשמי של השפע שיוור משנ הגשמייות. אבל באמת הגשמים הם תוצאה של השפעה רוחנית מהשמים. של חיים. אלוקים משפיע לנו את החיים הללו דרך הגשמים שהם הצד של השפע. ובלשון האר"י ז"ל "יורד עם הגשמים מלמעלה כוח אור".

הגמרא אומרת את הדברים הללו במילים של גמרא: "אמר רבי תנן חנינאי, אין הגשמים יורדים, אלא אם כן נמחלו עולותיהן של שנאמר, ותהלים מה" "רצית ה' ארצך, שבת שבות יעקב, נשאת עון עמך, חסאתם סלה". אמר ליה זעירי מדיהבת, לרבינא, אתון, מהכא מתניתון מהכא מתניתון לה, (מלכים א ח) "ואתה תשמע השמים וסלחת לחטאת" |

פקידה באשה ובגשמים

הגמרא (תענית ח) אומרת שירידת גשמים היא דומה ללידה של אשה. "צציה" בגשמים, ונאמרה "צציה" באשה. נאמרה "לידה" באשה, "לידה" בגשמים דכתיב, (בגשמים, ישעיה נח) "כי פאשר ירד הגשם וך השמים ושמם לא ישוב כי אם הרה את הארץ והולידה והצמיחה ו לארע ולחם לאכל". וכן נאמרה "פקידה" באשה, דכתיב, (בראשית כא) " את שרה". (נאמרה "פקידה" בגשמים, דכתיב, ותהלים סה) "פקדת הארץ רבם חשונה כל אלהים מלך עולם

וכך נפסק בשולחן ערוך (אורח חיים סימן רכא) "ומה מברך? אם אין לו שדה - אומר 'מודים אנחנו לך ה' אלהינו על כל טפה וטפה שהורדת לנו ואילו פינו מלא שירה כים' וכו' עד 'הן הם יודו ויברכו את שמך מלכנו' וחזון" בא"י אל רוב ההודאות". ואם יש לו שדה בשותפות עם אחר - מברך "הטוב והמטיב". ואם אין לו שותף בשדה - מברך "שהחיינו".

דעת הרא"ש - גשמים תמיד של כולם

דעת השו"ע, היא דעת הרא"ש והרמב"ם והיא פשט דברי הגמרא. שרק על שותפות של יהודי בקרקע מברכים "הטוב והמטיב". הטוב - לי, והמטיב - לאחרים. והסביר הביאור הלכה: "דאף על גב דגשם זה הוא טובה גם כן לכל העולם, שהרבה אנשים יש להם שדות. מכל מקום לא שייך לברוכי "הטוב והמטיב" דבעינן שיהיו שותפין עמו גופא בטובה זו שהוא מברך עליה". הם צריכים להיות שותפים ממש בקרקע ולא רק שותפות כללית בשמחה. ורא"ה שאלו. לדעת המשנה ברורה (ו) אם אדם נשוי - יש לו שותפים ממש בשמחה. אשתו וואו ילדיו. והם מברכים "הטוב והמטיב". יש חולקים עליו ואומרים שאשתו וילדיו הם כגופו. ועל זה לא מברכים.

דעת הרא"ש גשמים הם תמיד טובים לו וטובים לאחרים. לדעתו אלו שיש להם קרקע תמיד מברכים על גשמים רק "הטוב והמטיב" ולא "שהחיינו". ומה שהגמרא אמרה שמברכים "שהחיינו" זה רק על דברים אחרים ששמת בהם והוא שמת לבדו. "ולא נהירא מה שכתב שצריך שיהיה לו עמו שותף בקרקע דהא כיון שיש לו קרקע כל שכניו משותפים עמו". (סי' טו). "שטובת גשמים היא לכל בעלי שדות - מברך הטוב והמטיב".

בפועל אנו לא נוהגים לברך בשם ומלכות, לכן אין כל כך נפ"מ במחלוקת זו. כולם אומרים ברכת "מודים אנחנו לך על כל טיפה וטיפה". כפי שיתבאר לקמן. אמנם לאלו הנוהגים לברך בשם ומלכות, הלכה נפסקה כדעת השולחן ערוך ורוב הפוסקים.

מי ששומע על גשמים ולא ראה את ירידתם - האם יברך?

יש לנו כלל שאומר "ועל בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב" (ברכות נד). ועל פי זה הגמרא שאלה למה צריך כלל ברכה של "מודים אנחנו לך על כל טיפה וטיפה". יברכו תמיד רק "הטוב והמטיב". והגמרא עונה כי ברכת "מודים אנחנו לך על כל טיפה וטיפה" היא ברכה על מי שרואה בעיניו. והיא ברכה הרבה יותר חזקה. אבל באמת מי שרק שמע - יברך "הטוב והמטיב".

על התירוץ הזה בגמרא יש קושיה ונאמרו עליה שלשה תירוצים אחרים. בין הפוסקים ישנה שאלה האם התרוץ הזה נדחה מההלכה או לא? כתב הרשב"א והובאו דבריו ברמ"א "השומע שירדו גשמים - מברך הטוב והמטיב". והסבירו את דבריו רק במי שיש לו שדה בשותפות עם אחר. אבל אם יש לו שדה לבדו - יברך "שהחיינו" כמו אם ראה. וההבדל בין שומע לרואה הוא רק במי שאין לו שדה כלל. שברואה אומר "מודים אנחנו לך על כל טיפה וטיפה". אבל מי שרק שומע לא יאמר "מודים אנחנו לך על כל טיפה וטיפה". (מגן אברהם).

ובמשנה ברורה (ו) הביא את דעת ה"שיטה מקובצת" שאומר כי גם שומע שאין לו קרקע יכול לברך ברכת "מודים אנחנו לך על כל טיפה וטיפה". ומכריע למעשה שאם רק שמע - יאמר "מודים אנחנו לך על כל טיפה וטיפה". אבל לא יחננו את ההודאה הזאת בברכה בשם ומלכות.

האם לומר "מודים" כשלא הייתה עצירת גשמים ושמחה ברצונות והגשמים?

הרמב"ם (נ"ב) מהלכות ברכות לא הזכיר אם היו בצער. ואפשר לומר שגם הרמב"ם מודה שמדובר רק אחרי עצירת גשמים. רק שלא טרח לפרט. אמנם אפשר לומר שבארץ ישראל אפילו אם לא הייתה עצירת גשמים. עצם העובדה שהם באים פעם ראשונה אחרי הקיץ - זו שמחה גדולה ומברכים על כך. כי בארץ ישראל "כל אחד מצפה וממתין על עת הגשמים ומצטער על העדרו ושמח מאד בירידתו".

לזה נוטה דעת המשנה ברורה שכתב כי בארץ ישראל שמצוי יובש גדול. "בודאי יש שמחה רבה כשירד מטר וצריכין להודות" אפילו אין עצירת גשמים, כמו שמברכים "שהחיינו" כל שנה על פרי חדש, אפילו שלא נעצר אלא בא בעונתו. "כך יש לברך על גשמים פעם ראשונה מרוב שמחה". למסקנה כותב הרב "ועל כן נראה דיברך בלא שם ומלכות" כיון שיש דעות שחולקים על כך. וספק ברכות להקל.

מהו הזיון בגשם שני ושלישי?

בתענית גשמים כתוב (שו"ע אורח חיים סימן תקעה ה) כי אם ירדו קצת גשמים והפסיקו וצמחו הצמחים קצת ופסקו הגשמים והתחילו הצמחים להתייבש. - "הרי אלו מתענים וזועקים עד שירדו גשמים או עד שיבשו הצמחים". כי כשיבשו הצמחים הרי זה מתפלל לשעבר על הצמחים הללו. ועל גשמים אחרים - יתפללו לפי הסדר הרגיל.

כמו כן אם ירדו מעט גשמים ולא התמלאו האוצרות. ובימינו שהם מאגר המים הלאומי - אם היא נשארה ריקה יחסית - "הרי אלו וזועקים עד שירדו גשמים". וכן אם "פסקו הגשמים בין גשם לגשם מ' יו הגשמים - הרי זה מכת בצורת ומתענים וזועקים עד שירדו גשמים או עו זמנם". בכל המקרים הללו - אם ירדו גשמים בתענית - אומרים הן כדלעיל. ואם לא התענו - יאמרו "מודים אנחנו לך על כל טיפה וטיפה אמנם אם ירדו קצת גשמים קודם זמנם. ואחר כך ירדו גשמים בז הראשונים לא אמרו "מודים", שמה אינם גשמי ברכה. ועל האחר יכולים לברך - שמה כבר לא מדובר בגשמים ראשונים. על כן הטוב ר את נוסח ההודאה בלי ברכה ושם ומלכות.

נוסח הודאה על גשמים

מודים אנחנו לך ה' אלהינו ואלהי אבותינו על כל טפה וטפה שהורדת פינו מלא שירה כים, ולשוננו רנה כהמון גלים, ושפתותינו שבת כמרח ועינינו מאירות כשמש וכינור, וידינו פרושות כנשרי שמים, ורגלי כאלות, אין אנחנו מספיקים להודות לך, ה' אלהינו ואלהי אבותינו, וי שמך על אחת מאלף אלפי אלפים, ורב רבי רבבות פעמים הטוב והפלאות שעשית עמנו ועם אבותינו. מלפנים ממצרים גאלתנו ה' אלהי עבדים פדיתנו, ברעב זנתנו ובשבע פלפלתנו, מחרב הצלתנו, מדבר ומחללים רעים ורבים דליתנו. עד הנה עזרנו ורחמנו ואלו עזבונו חסדי אבירים שפלגת בנה ורוח ונשמה שנפחת באפנו, ולשון אשר שמת בפינו יודו ויברכו וישבחו ויפארו את שמך מלכנו תמיד. ברוך אל רב ההודא.

הערות לנוסח הברכה

הגמרא אמרה שצריך לומר "מודים אנחנו לך על כל טפה וטפה שהורד ורבי יוחנן סיים את הברכה בנוסח "נשמת כל חי" אבל לא סיים "שתבח" אלא "ברוך אתה ה' רב ההודאות". הגמרא מקשה וכי אנו לו רק על חלק ממה שעשה איתנו. למה לא על "כל ההודאות"? על כך פ' למר "הא' ההודאות". אבל על זה קשה קצת כי אנו רוצים לברך על וטיפה וגם לברך על הריבוי העצום של טיפות הגשם. על ריבוי הבו מסכם בגמרא רב פפא לומר את שני הנוסחים. "רב ההודאות, והא' הו ברמב"ם (והלכות ברכות פרק ו) פסק לומר "ברוך אתה ה' אל רוב ו והתשבחות". הנוסח הזה של והתשבחות" הוא לא נוסח הגמרא ולכן ערוך לא פסק אותו. אבל פסק לומר "ברוך אתה ה' אל רוב ההודאות" שעושה איתנו הרבה ניסים ואנחנו צריכים להודות לו הרבה הודאות.

למה אומרים נשמת?

נוסח ההודאה כולל חלקים נרחבים מ"נשמת כל חי". הסיבה הפשוט שבידידת הגשמים כל החי על פני האדמה שמת. כל העצים וכל העשב שרים. כל החיות וכל הבהמות. כולם שמחים והאדם שמודה, הוא לי אמנם ריבוי ההודאות הוא לא רק בגללם. ירידת הגשמים היא שפע ש גדולות ורבות כמו שהובא לעיל בגמרא ובדברי האר"י ז"ל. על כן אנו "רוב ההודאות".

הוסיף על כך הבית יוסף (אורח חיים סימן רכא) בשם הרב רבי מנחם טעם חלקים מ"נשמת". **"מפני שבסיבת הרעב בני אדם יוצאים ללסס דם נקי וכן בסיבת הרעב חלאים באים לעולם לכך תקנו לומר הצלתנו ומדבר מלסתנו ומחללים רבים דליתנו".**

רוצה לומר כי חסרון הגשמים גורם לאנשים לרצות זה את זה. ולשפוך דם נקי כפי שלערינו הגדול ראינו בעינינו כמה פעמים. וג הגשם גורם יוקר השערים ועלול להביא למשבר כלכלי. וחסרון הגשם גם מחלות רבות. על כן אנו אומרים את הנוסח הכולל יותר שאנו מכ ויהי רצון שהקב"ה ישפיע עלינו שפע של טוב וברכה רבה. גם ח שלום. גם פרנסה וגם ישועה. גם תורה וגם קדושה. ורפואה שלימה למו"ר הרב שליט"א יחד עם כל שאר חולי עמו ישראל. אמן.

סעודת אמנים לנשים

במוצאי שבת הקרוב - פרשת וירא - יתקיימו בכל ה: סעודות אמנים לרפואת הרב שליט"א סעודה מרכזית תתקיים בשעה שמונה בערב בבית המדרש "היכל יעקב" ברחוב דיינס בירושלים. לארגון "סעודות אמנים" בכל הארץ להתקשר 4-7777915.

נשא קול
בעז"ה עמ"י עש"ו

אפי"ר

חדריו

לכבוד

לכבוד

שעורו השבועי של מרן הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי הרב מרדכי אליהו שליט"א

המועבר בשידור לזין ובתקשורת האלקטרונית ברחבי הארץ והעולם

גיליון מס'

תפילת הגשם

פרשת בראשית תש"ע

השיעור נמסר ע"י הרה"ג שמואל אליהו הרב הראשי של צפת

אחריות האדם על העולם בתפילה עם גשמים
כשברא אלוקים את האדם הוא אומר: "נעשה אדם בצלמנו כדמותנו" ולמה הוא נתן לאדם כוח כזה בגלל התפקיד שלו, לשלוט ולהניע את העולם. "וירדו בדת הים ובעוף השמים ובבהמה ובכל הארץ ובכל הרמש על הארץ". כך חוזר ומצווה אלוקים את וחות אחרי שהוא בורא אותם: "פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשה ורדו בדת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרמשת על הארץ".

ה"כיבוש" הזה הוא לא ניצול והרס חלילה. שהרי "לא תוהו בראה אלא לשבת יצרה". וגוי ששבת חייב מיתה כיון שתפקידו לבנות את העולם ולא לנחש כשלא צריך נאמר על האדם "ויום ולילה לא ישבותו" (סנהדרין נח). ו"בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן ואמר לו: ראה מעשי כמה נאים ומשן. וכל מה שבראתי - בשבילך בראתי. תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי. שאם קלקלת - אין מי שיתקן אחריך". (מדרש רבה קהלת פרשה ז פסקה יט).

הניחול של האדם את העולם בא לידי ביטוי בכמה דברים. גם חיובי - בקריאת שמות. וגם שלילי, במבול. שכשהוא חוטא כולם טובלים אחריו. הביטוי הראשון לא של האדם על העולם היא בתפילה על גשמים. כך קרה בגשם הראשון שבעולם, שלא ירד עד שאדם הראשון בא והתפלל עליו. "וכל שית השדה טרם יהיה בארץ עשב השדה טרם יצמח כי לא המטיר ה' אלהים על הארץ" למה. כי "אדם אין לעבד את האדמה". ומתי העבודה? - תפילה. רק אחרי שאדם הראשון מתפלל על הג - יורד גשם וכל הצמחים שנבראו במשך שבעת ימי בראשית צומחים ועולים על פני האדמה. לפני כן הם היו רק בחכנה לפני פני הקרקע. מתחילים לתפלתו של

תפילה בבית התפילה
התפילה הזאת הייתה במקום בריאתו של אדם. במקום שבו נבנה בית המקדש, שבו הוא נברא. במקום שבו אלוקים נתן לאדם נשמת במקום הזה התקבל השפע הגדול של החיים לעולם. במקום הזה מתפלל אדם הראשון על הגשמים והעולם מתחיל לפרות. גם לעתיד במקום הזה אלוקים ימשיך לו לעולם חיים ושפע. "כי שם צוה ה' את הברכה חיים עד העולם". פה משפיע אלוקים את הנבואה והתורה "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים" זה גם המקום בני האדם יתקשרו לאלוים בעיקר בתפילה, "והתפללו אליך אל המקום הזה". בעבודת המקדש. ביראה שקונים שם. "למען תלמד ליראה את ה' אלוך כל הי בכל מה שקשור לעבודת ה' של האדם אשר על פני האדמה.

גשמים - המיוחד של ארץ ישראל
בגלל הדברים הללו של אדם הראשון בבריאת העולם אומר משה לישראל כי עיקר מעלתה של ארץ ישראל היא שהיא תלויה בגשמים משמים. שהיא מקרבת את האדם בעל כורחו לאלוים. למה? שהיא בארץ ישראל אפשריים רק אם אדם מחובר לאלוים. זהו שאומר "ושמרתם את כל המצוה אשר אנכי מצוה היום למען תחזקו ובאתם וירשתם את הארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה: ולמען תאריכו ימים על האדמה אשר ה' לאבותיכם לתת להם ולזרעם ארץ זבת חלב ודבש".

ולמה הוא מזהיר אותם על התורה דווקא בהקשר של ארץ ישראל? "כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים היא אשר יצאתם משם אשר תזר ורצו והשקית ברגלך כגו היקף: והארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה ארץ הרים ובקעת למטר השמים תשפת קיים".

אין ספק שזו מעלה לחיות ב"ארץ אשר ה' אלהיך דרש אתה תמיד". אין ספק שזה מחייב לחיים אחרים במקום ש"עניי ה' אלהיך בה, מרשית השנה ועד אחרית במיוחד אם זוכרים את המציאות הרוחנית של מצרים - מציאות שנובעת מהצורה שבה הם מקבלים את המים שלהם. דרך הגילוס. בארץ כזו אפשר לזלזל בבני אפשר להשליך אותם חיים לנילוס. מה הם שווים? לעומת זאת בארץ ישראל מכירים את הערך שיש לכל אדם. שהגשמים והחיים תלויים בתפילה, ולפעמים איש פשוט שמתפלל מהלב יכול להושיע מה שלא הושיעו אנשים הידועים כתלמידי חכמים. זה הפירוש הפנימי של "צלם אלוים שבאדם".

הציבור מתבקש להרבות בתפילה לרפואת מו"ר הרב מרדכי צמח בן מוזל בתוך שאר חולי עמנו ישראל
אמירת תהילים בקבר החיד"א
תקיים אי"ה ביום חמישי כ"ז תשרי ער"ה חשון בשעה 14:00

"שמע ישראל" אומרים באהבה

הפסוקים הללו בספר דברים הם הפסוקים שקודם קריאת שמע. חכמינו למדו מהחזרה על הציווי לאהבת ה' כי אפשר לומר "שמע ישראל" באימה, ביראה, בשמחה, בניגון או בשירה. אבל העיקר הוא לומר אותה "באהבה". כך אנו חוזרים ומזכירים לעצמנו כל פעם בקדושת כתר, בקרבנות בשחרית ובתחנון שני וחמישי. לומר שמע ישראל "באהבה". לכן לפני שאנו אומרים שמע ישראל אנו מעוררים את האהבה לאלוקים ומזכירים שבע פעמים את המילה "אהבה" בברכת "אהבת עולם" של שחרית.

תפילה מתוך אהבה

מכאן באים לתפילת י"ח. "וְהָיָה אִם שָׁמַעְתָּ שְׁמֵנוּ אֶל מִצְוֵי אֲשֶׁר אֲנִי מֵצִוְךָ אֶתְּכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם וּלְעִבְדוֹ בְּכָל לִבְבְּכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם". ומהו "לעבדו בכל לבבכם"? מסביר רש"י: "תפילה". ועיקרה של התפילה היא תפילת י"ח. ועיקרה הוא לא קריאת המילים מהסידור, אלא עבודת הלב. לנקות את הלב ממחשבות זרות. לטהר את הלב, לבקש מאלוקים באמת מכל הלב.

ומנין שהתפלה קרויה "עבודה"? מהמלך הגוי דריש שלפני שהוא משליך את דניאל לגוב האריות הוא אומר לו: "אֵלֶיךָ דִּי אֲנִימָה פִלַח לָהּ בְּתִדְרָא הוּא יִשְׁתַּבֵּחַ" (דניאל ו) האלוקים שאתה עובד לו בקביעות הוא יצילך מהאריות הללו. מזה למדנו שכדי לקיים "וּלְעִבְדוֹ בְּכָל לִבְבְּכֶם" באמת - מתפללים מהלב. וכשתתפללים באהבה - הקב"ה מבטיח גשמים. שזה עיקר החיים של האדם. "וְנִתְּתִי מִטֶּר אֲרֻצְכֶם בָּעֵתוֹ יוֹרֶה וּמִלְקוֹשׁ. וְאֶסְפֶּת דֶּגַּךְ וְתִרְשֶׁךָ וְיִצְהַרְךָ. וְנִתְּתִי עֶשֶׂב בְּשֶׂדְךָ לְבִהְמֶתְךָ וְאֶכְלֶת וְשִׁבְעֶת" (דברים פרק יא יג). ובאמת כשיש גשמים יש ברכה לכל החיים על פני האדמה. וגם ישועה פרה ורבה בו. גם הגאולה של עם ישראל תלויה בגשמים הללו. כי בלעדיהם - אין קיום כאן בארץ ישראל.

אליהו בחר הכרמל

לא לחינם כשרצה אליהו הנביא לעורר את ישראל לתשובה בימיו של אחאב הוא השתמש בגשמים בשביל לעוררם לומר בקול גדול "ה' הוא האלוקים". שכולם כאחד יקחו את נביאי הבעל וישחטו אותם אל הנחל. שכולם יבינו שאלוקים רוצה ויכול להשפיע עליהם שפע של ברכה אם הם רק יפנו את פניהם אל ה' ולא אל הבעל והעשתרות.

הרב תמיד מביא את הסיפור על הבבא סאלי שהגיע לעיר אחת במרוקו וראה שהם לא טובלים במקווה כי באותו מקום נדירים הגשמים, לא היו מעיינות ואין אפשרות למלא מקווה אלא על ידי מי גשמים או מעיינות. אמר להם הבבא סאלי: אנחנו נעשה את שלנו והקב"ה יעשה את שלו. לקח בידו כלי עבודה ונכנס לבור המקווה שהיה מלא בוצ ולכלוך והחל לנקותו.

ראו בני הקהילה את הרב עושה כן, מיד שינסו את מותנם וגם הם סייעו בידו לסחוב את הפסולת, לנקות את הכלוך מהמקווה, לתקן את החורים שלא יהיו ניזולות בקירות וברצפת המקווה. אחרי שתקנו את הכל כראוי, אמרו לו: חכם מה עכשיו? אמר להם אנחנו עשינו את שלנו, נבקש מהקב"ה שיעשה את שלו. התפלל הרב התפללו כולם יחד איתו. נקשרו שמים בעבים, ירדו גשמים של בורות שיחין ומערות והתמלא המקווה על גדותיו. שמחו כולם על כך שיש להם מקווה עם מים נקיים וביותר על כך שכולם ראו בחוש איך שהקב"ה שמע תפילתם.

תוד כדי שהמים יירדו רואה הבבא סאלי שהמים נכנסים למקווה דרך צינור ברזל. אמר להם: זה לא לפי דעתו של הנודע ביהודה שאומר כי מקווה צריך להיות על ידי טהרה. אפילו שהצינור ברזל הוא קבוע בקרקע - לדעתו של החכם הזה המקווה פסול. אמר להם: בואו נרוקן את המים, נתקן את הצינור הזה שלא יהיה ברזל שמקבל טומאה, ומי שעשה לנו נס ושמע את קולנו פעם ראשונה יעשה כן גם פעם שנייה. הקהל שמע וחשש. אמרו לו: רבנו בבקשה, אנחנו לא נוהגים כמו דעת הרב "נודע ביהודה" שהוא דעת יחיד בזה. אבל הבבא סאלי החל לרוקן את המים מהמקווה ויבש אותו. מיד אחר כך באו האנשים ותיקנו את המרזב המביא את המים שיהיה עשוי עץ לפי דעתו של הנודע ביהודה. כשהמקווה היה מוכן בשנית החל הרב בבא סאלי להתפלל שנית ואמר: רבינו הנודע ביהודה, אנו עשינו זאת על פי הפסק שלך, תעתיר עלינו בשמיים שיתמלא המקווה הזה שנית.

מיד נתקשרו השמים בעבים בפעם השנייה באותו יום. שוב החל לרדת גשם בכמות מרובה. שוב התמלא המקווה במים מתחילתו ועד סופו וגם גלש החוצה. כולם ראו בחוש את כוח התפילה של הבבא סאלי. את כוחם של תלמידי חכמים שבעולם הזה ובעולם העליון.

כשמו"ר ורבינו הרב שליט"א מספר על הבבא סאלי הוא תמיד חוזר להזכיר כי הרב ז"ל היה חי בדורינו. את הנסים הללו ראינו עין בעין בדור שלנו. ללמד כי זה לא רק סיפורים של צדיקים שהיו פעם. אלוקים קרוב אלינו בכל קראינו אליו.

תפילה של נשים על גשמים

בדיוק לפני עשר שנים בשנת תש"ס הייתה בצורת ממושכת, ומו"ר הרב שליט"א הציע לנשים שהיו בשיעור שלו להתפלל על הגשמים בכותל. ואמר להם

שהסיפור שבגמרא על אשתו של אבא חלקיה שבזכותה באו הגשמים מהכיוון שלה, זה לא רק סיפור היסטורי. זו הדרכה לנשים של דורינו ל כותן הגדול בתפילה. וקבעו תפילה ביום שני בכותל המערבי.

ובאותו יום בתפילה ירדו להם גשמים. אחר כך אמר הרב כי זה מה ג אומרת שזהו הזמן המעולה לקבלת התפילה כמו שמוסר בגמרא (ו) ששמואל הקטן גזר תענית וירדו גשמים קודם הנץ החמה. סבורין היו הן שבה הצבור שנשמעה תפילתם קודם שביקשו. אמר להם שמואל הקטן סימן ברכה. המשיל להם משל לאדם שבקש דבר מהמלך ורצה לדבר עי המלך: תנו לו מבוקשו מיד ולא אשמע את קולו. שוב פעם גזר שמואל תענית וירדו גשמים לאחר התענית, לאחר שקיעת החמה כסבורים ה שבחו של ציבור שנשמעה תפילתם. אמר להם שמואל הקטן שגם זה לא משל לעבד המבקש פרס מרבו, אמר להם המתינו לו עד שימתקמק ואח"כ תנו לו.

שואלת הגמרא, לדעת שמואל הקטן מתי שבחו של ציבור? ועונה מתפללים "משיב הרוח" ונושבת רוח, אומרים "מוריד הגשם" ויורד אמר שמואל הקטן בעונה שלו. כי בגמרא משמע שיש חילוק והבדל תענית וירדו גשמים אם לפני חצות או אחרי חצות. אם לפני חצות היום לצום "ולערב יתקבצו ויאמרו הלל הגדול" ועיני תענית י"ט כ"ה, ש"ע תקע"ו הרמב"ם פ"א תענית הלכה ט"ז) היינו הודו לה' כי טוב - כ"ו פסוקים.

ועל כן הזכיר הרב לאותן נשים שקבעו לעצמן להתפלל תפילה לירידה שהן צריכות ללכת לכותל להודות לה' ולאמר הלל הגדול, מזמור 'הוד טוב, כי לעולם חסדו שיש בו כ"ו פסוקים. וכמובן גם לנשים אחרות. או את הסיפור הזה כי מו"ר הרב שליט"א תמיד מזכיר לאנשים כי התפי לא זכות ששייכת רק לבבא סאלי או לצדיקים אחרים. היא זכות שג ישראל. "כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרבים אֵלָיו כָּה' אֱלֹהֵינוּ בְּכִי אֵלָיו" (דברים פרק ד ו).

משיב הרוח זה הודאה או תפילה?

בגמרא (תענית ד) מובאים כמה מקרים רבים שכשהמתפלל אמר "משי נשבה הרוח". אמר "מוריד הגשם" ירד הגשם. ומפורסם הסיפור שמביאר בבבא מציעא (נ"ה ע"ב): "אליהו הוה שכיח במתיבתא דרבי (ואליהו הנביא בשיבתו של רבין. יומא חד ריש ירחא הוה נגה ליה ולא אתא (ביום ר"ח או אליהו הנביא ולא בא) א"ל (ורבי לאליהו הנביא) מאי טעמא נגה ליה למר (התעכבת מלבוא) אמר ליה (ואליהו הנביא): אדאוקימנא לאברהם ומשינא ידי ומגנינא ליה (הלכתי למערת המכפלה והערתי את אברהם אבינו ושטפתי את שיתפלל ואח"כ השכבתיו) וכן ליצחק וכן ליעקב. ושאל אותו רבין ולוקמינהו בר ומדוע לא הערתי את שלוששתם ביחד? סברי תקפי ברחמי ומייתי ליה למשיח בל ואם הייתי מעיר את שלוששתם ביחד הם היו מרבים בתפילה ומיד היה בא המשיח ש לכן אין ניתן לי רשות להעמיץ (יחד) א"ל (ורבין ויש דוגמתן בעולם הזה ושתפילתן אמר ליה (ואליהו): איכא ר' חייא ובניו.

גזר רבי תעניתא, אחתינהו לר' חייא ובניו (בקשו מר' חייא ובני להיות שלי אמר ור' חייא) "משיב הרוח" ונשבה זיקא (ונשבה הרוח) אמר "מוריד הגשם מיטרא. כי מטא למימר (כשהגיע לומר) "מחיה המתים" רגש עלמא, (נ בעולם העליון שחששו שמא יאמר מחיה המתים ויקמו המתים לתחיה קודם זמן ברקיעא: מאן גלי רזיא בעלמא? (מי גילה רז זה בעולם? אמר: אליהו! לאליהו מחיהו שתי פולטי דנורא (היוכו את אליהו הנביא בששים מלקות אתא אידימי להו כדובא דנורא על בינייהו וטרדיניהו" וירד אליהו הנביא ונדמה להם כמו דב של אש, ובלבל אותם ולא יכלו להמשיך בתפילתם).

ולכאורה זה פלא כיון שאנו יודעים שזה בדיוק ההבדל בין "משיב הרוח הגשם" שנאמר בברכת מחיה המתים. שהוא הודאה, ולכן אם אדם שי אותה בברכה השניה הוא לא יכול לומר אותה בברכת שומע תפילה. הו ברכה המיועדת לבקשות, ו"משיב הרוח" אינה בקשה אלא הודאה. מ "מי כמוך אב הרחמן" שמי ששכח לומר לא יכול לומר אותו בשומי מאותה סיבה. וצריך לומר שיש אנשים שההודאה שלהם מספיקה "וְהָיָה סֶרֶךְ יִקְרָאוּ וְאֲנִי אֶעֱנֶה עוֹד הֵם מִדְּבָרִים וְאֲנִי אֶשְׁמָע" וישעיה פר שזה אמנם בחינה של התפילה בימות המשיח, אבל יש צדיקים שכבר ע ה' מתייחס לתפילתם.

לא חיבו להזכיר טל ורוחות

הגמ' (תענית ג) אומרת: "תנא בטל וברוחות - לא חיבו חכמים להזכיר, להזכיר - מזכיר". ולמה אין חובה להזכירם. כי לעולם הרוחות והטל לא לא בימות החמה ולא בימות הגשמים. ובאמת אין אנו יכולים להודו הטובות שה' עושה לנו בעולם. כמו שאנו אומרים "ואילו פינו מלא ש אין אנו מספיקים וכו'" אבל דברים שלעיתים באים ולעיתים לא. הב ביותר, ולכן אם לא נודה עליהם - הרי זו חסרון בתפילה. ובמיוחד שעליהם עיקר התפילה של האדם.

חשש שלא ישים ליבו

אומרים הב"ח והמהרש"ל שלצאת ידי חובה בתפילה הש"ץ זה בעיה לחוש שמא המקשיב לא ישמע היטב את כל המילים מהש"ץ. **חולק עלי השלמי ציבור** ואומר שמדברי הגמרא בעניין תפילת ראש השנה אנו שאפשר לסמוך על הקשבה לתפילת השליח ציבור ועיין ש"צ עמוד ק"ח בא יחזור להתפלל - יפסיד "קדושה" ו"ברכת כהנים" וכד'.

לכן אם צריך לחזור - יעמוד בשתיקה כמו בשמונה עשרה, ישמע בש"ח חזרת הש"ץ מהחזן עם "ברך עלינו", יענה על קדושה, יענה "אמן". "ברוך הוא וברוך שמו" לא יענה "אמן" על ברכת כהנים. ובסיום שמו יפסע ג' פסיעות ב"עושה שלום". ותעלה לו תפילה ששמע מהש"ץ כמו בעצמו. ובלבד שישים לב לא לדבר ולכוון לכל ברכותיו של הש"ץ. ועדי כשסידור בידו. ושו"ע בסימן קכ"ד ס"ע א. ב"ח שם ועיין כה"ח שם ס"ק ד'.

האם יוצא בשמיעת הש"ץ בברכת יוצר וקריאת שמע?

כתב הרא"ש וכלל ד' יט הובא בטור נט) שמתחילת יוצר אור עד שמונ לכתחילה היה יכול כל אדם לסמוך על תפילת הש"ץ אם לא שיש חי כיוון דעתו. "כי אין אדם יכול לכוין תדיר עם ש"צ בשתיקה. וגם אם ה לדברי ש"צ בשתיקה ובאמצע הברכה היה פונה לבו לדברים אחרים הו הכוונה כי הפסיק באמצעיתא. אבל כשאדם קורא בפיו ואף אם קורא בלא כוונה - יצא".

והסביר דבריו הב"י שם "ומ"מ קשה לי על תשובת הרא"ש דשמע מי לא היה חושש שמא יפנה לבו לדברים אחרים לא היה מברך בפיו ו היה סומך לצאת בשמיעתו משליח ציבור, ואמאי. הא אסיקנא בסוף רז (דף לה) דאין שליח ציבור מוציא את הרבים ידי חובתן אלא בברכות רז ויום הכיפורים בלבד (וא למי שאינו בקי).

ושמא יש לומר דהיינו דווקא בברכות דתפלה ד"רחמי ניהו" (שהו ב מתעורר האדם שאומרם בפיו). אבל בברכות דק"ש וכיוצא בהן, בשומי ציבור יוצא "והוא שיכוין לכל דבריו".

אמנם כבר כתב הרא"ש שאין לעשות כן כיון שיש חשש לאיבוד הכו ה"ט"ו שבימינו המצב קשה עוד יותר כי יש גם כאלה שבאמצע החזרה לב ולא מכוונים. ולכן כתבו הב"ח והמהרש"ל שהיום לא תועיל שמיי ועיין מש"ב בס"ק קכ"ד ס"ק מ' וכה"ח שם ס"ק נ"ו.

ברך עלינו

ברך עלינו בימות הגשמים

הזכרנו קודם את ההבדל בין משיב הרוח שהוא הודאה, לברך עלינו שה על גשמים. האשכנזים לא מבדילים בפתיחת הברכה בין "ברכנו" ל"בו רק שהם בחורף אומרים "ותן טל ומטר לברכה" מה שלא נאמר בימו

הגמרא במסכת תענית אומרת שדוחים את תפילת הגשם לז' חשוון אלינו את תפילת האחרון שבישראל: כך אומרת הגמרא: ותענית י' ע"א במרחשון שואלין את הגשמים. רבן גמליאל אומר בשבעה בו, חמשה אחר החג, כדי שייגיע אחרון שבישראל לנהר פרת". והלכה כרבן גמלי איש מסביר כי גם הסיבה של תנא קמא שאומר כי שואלים בו במרחשון, היא מאותה סיבה "שיגיע האחרון שבישראל לנהר פו שנחלקו כמה זמן לוקח עד לאחרון שבישראל להגיע לנהר פרת.

יש כאן התחשבות בתפלתו תפלת יחיד, עובר דרכים, שלא ירדו עליו ו עוד הוא בדרך. בגללו קבעו חכמי ישראל את זמן בקשת הגשמים ב' ו עם ישראל. הכל בגלל ה"אחרון שבישראל" שלא רוצה גשם עד שיו ולכאורה זה סותר לתפילת הכהן הגדול בבית המקדש בקודש הקודש כיפור שהיה אומר: "ולא תכנס לפניך תפלת עוברי דרכים בענין הגי שהעולם צריך לו".

וצריך לומר שההסבר הוא בסיבתו של הולך הדרכים. אם זה יחיו מתנגשת בטובת הכלל, "שלא תיכנס תפילתו". אבל אם הוא עולה לרג חכמי ישראל ומתקנים תקנה למענו. סימן לדבר הוא רבי חנינא שהגמרא מביאה את המעשה שלו מיד אחר כך: "דבי חנינא בן דוסאן בארץ חמא, שדא מטרקא עליה. והיה הולך בדרך וירד עליו גשם. אמר לנפיו: רג פל העולם פלו בנחת, וחנינא בצער? - פסק מטרקא. (פסק הגשם) כי את. וכשבא לביתו אמר: רבון העולמים, פל העולם פלו בצער, וחנינא בנחתו מטרקא. (חזר הגשם) אמר רב יוסף, מאי אהניא ליה צלותיה דכהנא רבא חנינא בן דוסאן? מה הועילה תפילתו של הכהן הגדול לגבי תפילו חנינא בן דוסאן?

לרבי חנינא בן דוסאן לא היה משלו כלום. הוא היה חסותך בקב חר וישרה ולא הזכיר אותו וישרה רגו ושלח ציבור מוציא

וכן נפסק בשו"ע וק"ד סעיף ג' "אם אמר משיב הרוח או לא - אין מחזירין אותו. וכן ב"טל" - אם הזכירו בימות הגשמים או לא הזכירו בימות החמה - אין מחזירין אותו". ובאמת יש מבני אשכנז שלא היו אומרים "מוריד הטל" בימות החמה. וכך מביא הרמ"א שם. (סי' קיד ס"ב) "ואנו בני אשכנז, לא מזכירין טל לא בימות החמה ולא בימות הגשמים, רק אומרים בימות החמה ורב להושיע מכלכל חיים וכו'". אבל בימינו המנהג של רוב האשכנזים בארץ ישראל הוא לומר בימות החמה מוריד הטל. ומנהגי ארץ ישראל עמ' י"ט). ולכן בימות הגשמים אם לא אמרו משיב הרוח ומוריד הגשם לא צריכים לחזור ולהתפלל כיוון שמי שמזכיר טל, אע"פ שלא הזכיר מטר בהודאה - יצא ידי חובת התפילה ולא צריך לחזור ולהתפלל.

למה חזרת הטל פוטרת את הגשמים?

בבית יוסף הקשה: למה הזכרת טל מועילה במקום הזכרת הגשם? הרי "גשם" חייבים להזכיר, ו"טל" לא חייבים? למה אם אדם אמר בחורף "מוריד הטל" לא צריך לחזור ולהתפלל? ותייר: שבאמת זה רק בדיעבד, אבל כיון שהאדם הזה הודה לקב"ה על השפע שהוא משפיע עלינו. ושבחו על גבורותיו בענין שהוא דומה קצת. הרי שהזכיר שבחו של ה' ובדיעבד יצא ידי חובה.

עוד יש קושיה של המגן אברהם (שם בס"ק ח') מדוע אנתנו מבקשים "ותן טל ומטר לברכה". הרי הטל לא נפסק לעולם. ואמרנו שאם לא הוודו על הטל - יצאו ידי חובה. אם כן למה בבקשה אנו מבקשים טל במיוחד. ותייר המגן אברהם כי הגמרא אומרת שיש טל של ברכה ויש טל שאינו של ברכה. וכשאנו מבקשים על הטל ועל הגשם, אנו מבקשים שהוא יהיה לברכה. לכן גם הנוסח המיוחד של "ותן טל ומטר לברכה" - כי לצערנו יש מצב של טל וגשמים שאינם לברכה.

אם אמר "מוריד הטל" - לא חוזר

אמרנו קודם שאם אמר בברכת מחיה מתים בימות הגשמים "מוריד הטל" במקום "משיב הרוח ומוריד הגשם" - בדיעבד יצא. אבל אם נזכר שלא אמר "משיב הרוח ומוריד הגשם" לפני שסיים את ברכת "מחיה המתים" - יחזור לתחילת הברכה ויאמר שוב: "אתה גיבור לעולם ה' וכו' ויאמר "משיב הרוח ומוריד הגשם". אמנם אם אמר כבר מלת "ברוך אתה ה'" של ברכת "מחיה המתים" - אין מחזירים אותו. ושו"ע קיד סעי' ה, ונו"כ).

הגמרא (ובברכות כט) אומרת בשם רב תנחום אמר רב אסי: טעה ולא אמר "משיב הרוח" וגם לא אמר "מוריד הטל" - מחזירים אותו. אבל לא אמר "ותן טל ומטר לברכה" - לא מחזירים אותו כיון שיכול לאומרה ב"שומע תפילה".

דהיינו אם לא אמר שום שבה בברכת מחיה המתים - מחזירים אותו. וכן אם לא אמר את הבקשה לגשמים בברכת "ברך עלינו" וגם לא אמר אותה בשומע תפילה - לא יצא ידי חובת התפילה וצריך לחזור ולהתפלל כיון שעיקר גדול בתפילה היא על חיים וגשמים שמביאים חיים.

מי ששכח לומר - האם יוצא בשל הש"ץ?

הגמרא שם (וברכות כט) אומרת שאם אדם שכח ולא אמר משהו שבגללו צריך לחזור על התפילה הוא יכול לצאת בתפילת השליח ציבור. בחזרת הש"ץ. ובמשנה (ראש השנה לג) יש מחלוקת תנאים האם אדם שיועד להתפלל יכול מלכתחילה לסמוך על שמיעת חזרת הש"ץ. לדעת חכמים רק מי שאינו בקי יכול לסמוך על שמיעת חזרת הש"ץ במקום תפילת שמונה עשרה. ולדעת רבן גמליאל גם הבקי יכול לכתחילה לצאת ידי חובת תפילה בשמיעת חזרת הש"ץ. ו"כשם שמוציא ש"ץ את אינו בקי כך מוציא את הבקי" וגמרא דף ל"ד תוס' שם ד"ה כך וכן תוס' בברכות כט ד"ה טעה). משמע שבה"ג פסק כרבן גמליאל, אך הרמב"ם והלכות תפילה פרק ח הלכה טו פסק כחכמים. ובשו"ע (וקד סעיף י') פסק כמותו שלכתחילה אדם לא יכול לסמוך על חזרת הש"ץ במקום תפילת י"ח של יחיד. אמנם אם טעה הדין שונה. וכך נפסק בשו"ע (וסח) שאם אדם שכח וטעה והתפלל תפילת חול בשבת, יכול לשמוע חזרה מעין שבע - ומועיל במקום תפילה. וכן פסק השו"ע (בסימן קכד) שאם שכח "יעלה ויבוא" - יכול לשמוע תפילת הש"ץ.

ומקשה בבית יוסף הרי לכאורה הדין של אפשר לשמוע מש"ץ רק באינו יודע להתפלל, כי הלכה כדעת חכמים שמוציא רק את מי שאינו בקי ולא כרבן גמליאל? ותייר הב"י כיון שכבר התפלל ורק בא לתקן מה ששכח יעלה ויבוא - הרי כאינו בקי. וזה כמו "עם שבשדות" שניכר רצונם לקבל ברכה ולכן גם אם הם עומדים אחרי גבם של הכהנים - הם נכללים בברכה. לעומת מתפלל שנמצא בבית הכנסת ועומד אחרי גבם של הכהנים שניכר שלא חפץ בברכה והברכה לא כוללת אותו.

אותו דבר כאן. האדם לא מזלזל בתפילה חלילה. שהרי התפלל, רק שטעה. לכן מספיק לשמוע את הש"ץ כאילו הוא "אינו בקי". אבל מי שבקי ולא רוצה להתפלל אלא לצאת מהש"ץ - הרי זה כמי שאינו בא לפני הכהנים, שאינו מתבודד. ע"כ פסק בשו"ע סי' קכ"ד סעי' י' בלשון זה "דכיון שכבר התפלל אלא ושכח ולא הזכיר אותו וישרה רגו ושלח ציבור מוציא

הפרטיים. גם כשהוא מגדל בעלי חיים זה לצורך השבת אבידה של משהו פרטי. מאידך למדנו שחיינו הם לצורך הכלל. הגמרא אומרת שהיתה בת קול יוצאת ואומרת שבזכותו של דָּבִי הָיָה בְּךָ דֹּקָא העולם ניוון. ממש כמו שהיה צריך להיות הכהן הגדול. דואג גם לכלל וגם לפרט. וכן גם פה העולה לרגל הזה לא הלך לצורך פרטי שלו. הוא עלה לרגל לירושלים להתפלל יחד עם כולם על כלל ישראל. לכן כולם מחכים לו עד היום.

כשאין בהמ"ק קיים שואלים במקום שמזכיר

הגמרא ותענית ב' ע"א דנה במחלוקת על הזמנים השונים שבהם מתחילים לבקש גשמים. הגמ' מביאה סתירה בדברי רבי יוחנן. **שואמר כי ברגע שמתחילים להזכיר ולומר "משיב הרוח" בהודאה, מתחילים לבקש גשמים ב"ברך עלינו" לומר ותן טל ומטר לברכה.**

מתרצת הגמ' לא קשיא, הא לן והא להו. בני בבל דוחים את בקשת הגשמים כיון שיש להם פירות בשדות. אבל בני ארץ ישראל כבר אוספים את התבואה מהשדות לפני סוכות ולכן יכולים לבקש גשמים מיד אחרי סוכות ולא לחכות ל' חשוון. מקשה על זה הגמרא הרי גם בני ארץ ישראל חוששים בגלל עולי הרגלים? מתרצת הגמרא שרבי יוחנן דיבר רק בזמן שאין בית המקדש קיים. שאין עולי רגלים ולכן לא חוששים לחכות ל' בחשוון.

דעת הר"ן – לא לחכות ל' חשוון

בימינו, שאין לנו בית המקדש, היה ראוי לשאול ולבקש גשמים ביחד עם הזכרת השבח שלהם מיד אחרי סוכות. ברגע שאומרים משיב הרוח צריכים גם לומר ברך עלינו, אבל בפועל אין אנו עושים כן, ומה הטעם לכך?

הר"ן באמת כותב שכיום למעשה צריכים לקבוע שלשה זמנים, בארץ ישראל מיד אחרי החג. אם יש פירי בדברא דהיינו שיש פירות בשדות וסיבות מיוחדות לדחית הבקשה – יבקשו ב' מרחשוון. בחוץ לארץ – שואלים ומבקשים גשמים ששים יום לתקופת תשרי.

ואומר הר"ן שזהו הדרך המחזור בעיניו, וכך צריך לנהוג אלא שאין כת בידינו לשנות נגד דעת הר"ף והרמב"ם (נפ"ב מהלכות תפלה) שקבעו רק שני זמנים, והם ז' מרחשוון וששים יום לתקופת תשרי ותו לא, ולמעשה אינו יכול לחלוק עליהם. ומוסיף הר"ן, שהוא שמע שגם בימינו עולים לרגל אף על פי שאין בית המקדש, כמו שהיו עולים בזמן בית המקדש. ואם כן, יש הצדקה למנהג שגם בימינו ממתינים ל' מרחשוון, שהוא הזמן שיקח לאחרון העולים בימינו לרגל, שיגיע חזרה לבבל.

בפועל משתמשים בדעת הר"ן במקרה של טעות. אם אדם אמר "ברך עלינו" ושאל בגשמים בתקופה שבין שמיני עצרת ל' חשוון – למרות שזו טעות, לא יחזור הואיל ומעיקרא זה זמן שאלת גשמים ומה שאין אנו שואלים זה משום עולי רגלים.

האם בזמנינו יש להקדים שאלת גשמים

מור"ד ורבינו הרב שליט"א היה רגיל לשאול האם בימינו שאמצעי התחבורה מהירים מאוד ולא לוקח חמשה עשר יום להגיע לנהר פרת אלא מספר שעות. אם יעשו את הנסיעה במטוס יכולים להגיע אפילו לקצה העולם במטוס תוך 24 שעות. האם משום כך משתנה זמן שאלת הגשמים בימינו שהמציאות השתנתה, ולמה לנו לעכב את הגשמים אם ממילא זה לא מפריע כלל להולכי דרכים?

במיוחד שבנבואות ישעיהו כתוב על הזמן שיבנה בית המקדש כל האומות ינהרו אליו. וישעיהו (ס') **אֵלֵי נְבוֹת יִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּחֲוּ לָךְ וְעַפְרַיִם יִלְחָצוּ וְיִדְעֶתָ כִּי אֲנִי ה' אֲשֶׁר לֹא יִבְשֶׁוּ קָיִי.** כולם יתגייסו לעזור לעם ישראל להגיע לירושלים ולחזור לבתיהם. לשם כך יפעילו את כל המטוסים שבעולם לעשות רכבת אווירית אדירה לירושלים לפני החגים. ויש לשער שבדואי לא יצטרכו חמשה עשר יום לחזור לביתם, ואף לא יומיים. ואם כן, כבר בימינו שתנאי התחבורה שונים, מן הראוי להקדים את שאלת הגשמים.

וענה שבאמת בזמן המשיח יתכן ויקדימו את שאלת הגשמים לפי העניין ולפי המהירות שבה מגיעים לכל מקום. מאידך מאוד יתכן שכשיבאו לעתיד לבוא בני חוץ לארץ להקריב קרבנותינם בארץ, יעכבו אותם לבל יחזרו לארצם אלא ישארו בארץ הטובה הקנויה לעם ישראל קניין עולם, ומה להם ולחוץ לארץ, אדרבה עליהם להשאר כאן ולקיים מצוות התלויות בארץ, ולהיות בקרבת ירושלים ובמחיצת בית המקדש וכו', ועל כן לא יהיו כלל עיכובים בגלל החוזרים, שלא יהיו כאלה. ושמה ישאלו עדיין ב' במרחשוון, לפי שיקח שבועיים לאותם העולים מחוץ לארץ, שבדאי יעמדו בתור בפתחי בתי הדיינים, לבקש היתר לחזור לחוץ לארץ כדי ללכת ולהביא את חפציהם לכאן ולגור בארץ.

בחז"ל שישים יום חוץ מבמה מקומות

בחוץ לארץ, מתחילים לומר ברך עלינו ששים יום אחרי התקופה. ומיהו, יש כמה ארצות בחוץ לארץ שנגררו אחרי התאריך של ארץ ישראל, ומתחילים לומר ברך עלינו ב' מרחשוון. במדינת תוניסיה יש אי גדול וחשוב שכולו כהנים מיוחסים, ג'רבה. שם היו נוהגים להתחיל ברך עלינו ב' מרחשוון. גם בצור וצידון נהגו לבקש גשמים ב' מרחשוון. אפילו בארגנטינה תנהיגו לומר ברך עלינו ב' מרחשוון.

מרחשוון, למרות ששם הקיץ והחורף משתנה, ואין האקלים שם כמו של ישראל.

למעשה, הזמנים לא משתנים, אלא מתחילים לומר ברך עלינו בארץ ישראל מרחשוון, ובחוץ לארץ לששים יום לתקופת תשרי.

אדם המסופק בברכת השנים אם אמר גשם או טל

אדם התפלל מנחה, ובלילה לפני ערבית או לאחרית התעורר אצלו ספק במנחה אמר "ברכנו" או אמר "ברך עלינו" או בנוסח האשכנזים אם אמר ברכה" או "ותן טל ומטר לברכה". וזה היה בתוך 30 יום ולא אמר 90 פעם עלינו". הכלל אומר שאם מסופק בתוך הזמן – חוזר.

אומר הרב כף החיים שהדין של "ספק" שחוזר זה דווקא בסמוך לתפילה, אם הספק התעורר לאחר זמן רב, אין זה "ספק" ואינו חוזר. ואפילו אם התספק בסוף התפילה היינו בסוף אותה תפילה לא חוזר והטעם כי אנו אוו"אם זה בתוך התפילה הספק ספק. אבל אם זה אחר זמן היינו בסיום כל התיתכן ואמר כדיך ועתה לאחר זמן הוא מסתפק ועל כן לא חוזר. וכו"ה מח). לפי המשנה ברורה (ס"ק ל"ח) אם אתה זוכר שחשבת על כך לפני התפילה – צריך לחזור, אך אם לא חשבת על כך – עליך לחזור אפילו כשהספק החל לאחר זמן רב. למעשה מדין ספק ברכות להקל יש לנהוג ככה"ת שלא לחזר יכול לומר תפילת נדבה.

מה קורה אם נזכר בטעות לפני שהתחיל את הברכה הבא

כשאדם נזכר בטעותו בתוך התפילה כתב מרן השולחן ערוך (ק"ד ה') "אם ב הגשמים לא אמר מוריד הגשם ולא מוריד הטל – חוזר". ובסעיף ו' כתב: 'דברים אמורים שמחזירין אותן, כשלא אמר בימות הגשמים "מוריד הגשם" אמר "מוריד הטל", היינו כשסיים כל הברכה והתחיל ברכה שאחריה ואז לראש התפילה" וכו'. ואפילו אם סיים הברכה ונזכר קודם שהתחיל אותה אין צריך לחזור אלא אומר משיב הרוח ומוריד הגשם בלא חתימה".

יש מחלוקת יסודית בין רבינו יונה לראב"ה בענין זה, אם אדם סייך הברכה, ואמר "ברוך אתה ה' מחיה המתים" ונזכר שלא אמר "משיב ומוריד הגשם", האם יאמר כאן או שיחזור לראש הברכה? לפי הראב"ה סיים ברכה ולא התחיל את הברכה הבאה הרי זה כאילו עדיין לא סייך הברכה הקודמת ויכול לתקן עכשיו בדבר שחייב לחזור. ולפי רבינו יונה סיים את הברכה, אף על פי שלא התחיל את הברכה הבאה אינו יכול לתקן הברכות וחוזר לראש.

מרן השולחן ערוך פסק כמו הראב"ה שרק אם התחיל את הברכה הבאה חוזר לראש אבל אם סיים את "מחיה המתים" ולא התחיל את "אתה קד יכול לתקן במקום ויש לזה השלכות לעוד הלכות.

המשנה ברורה בבאור הלכה, (ק"ד ד"ה "בלא חתימה") כתב את המחלוקת ונוטה לומר שלא פוסקים כהשולחן ערוך שפסק כהראב"ה אלא פו כרבינו יונה, וכתב שמשמע מהגאון בבאור הגר"א שפוסק גם כן כרבינו ועיין בדבריו "להכריע נגד השולחן ערוך קשה מאד והרבה מגדולי האחר קיימי בשיטת השו"ע".

ומכל מקום גם המשנב"ד לא יפסוק כן במקום של חשש ברכה לבטלה. כו ששכת לומר "יעלה ויבוא" בראש חודש ונזכר לאחר שסיים את ברכת "הנ שכינתו לציון" שלפי הראב"ה יאמר שם "יעלה ויבוא" וגם המשנב"ד יודו שכך צריך לעשות. אבל בשאלת גשמים אם אדם סיים את ברכת השנים "ברוך אתה ה' מברך השנים, ונזכר שלא אמר ותן טל ומטר לברכה, אינו במקום הואיל ויכול לתקן "בשומע תפילה".

אבל אנו לא זזים מדעת השולחן ערוך שפסק כהראב"ה שאם סיים ברכו התחיל את הברכה הבאה יכול לתקן במקום גם בברכת השנים. לכן, אם "מחיה מתים" ולא הזכיר גשמים וגם לא הזכיר טל ונזכר שם – יתקן ב ויאמר "משיב הרוח ומוריד הגשם" לפני שיתחיל אתה קדוש. וכן אם אמר במקום ברך עלינו ונזכר לאחר שאמר "מברך השנים" – מתקן במקום "תקע בשופר". ואם אמר "המחזיר שכינתו לציון" ולא הזכיר יעלה ויבוא חודש בשחרית ובמנחה יאמר שם יעלה ויבוא.

ויהי רצון שיתקיימו בנו הברכות האמורות בפרשת בחוקותי. ויקי המתחילות בגשמים והולכות ועולות בהשראת שכינה ובהולכת עם י קוממית. ונתתי גשמיכם בעתם ונתתה הארץ יבולה וצח השדה ויתן פריה: לְכֶם דִּישׁ אֶת בְּצִיר וּבְצִיר יִשְׂגֵי אֶת זֶרַע וְאֶכְלֶתֶם לְחֶמְקֶם לְשֹׁבַע וְיִשְׁבְּתֶם בְּאֶרְצֶכֶם: וְנָתַתִּי שְׁלֹם בְּאֶרְץ וְיִשְׁכַּבְתֶּם וְאִין מִחֲרִיד וְהִשְׁבַּתִּי חֵיהָ רָעָה מִן וְהָרֵב לֹא תִעַבֵר בְּאֶרְצֶכֶם: וְיִדְפְּתֶם אֶת אִיבֵיכֶם וְנִפְּלוּ לִפְנֵיכֶם לְחֶרֶב: וְיִדְּפוּ חֲמֹשֶׁה מֵאָה וּמֵאָה מִכֶּם רַבְּבָה יִדְּפוּ וְנִפְּלוּ אִיבֵיכֶם לִפְנֵיכֶם לְחֶרֶב: וְאֵלֵיכֶם וְהִפְרִיתִי אֶתְכֶם וְהִרְבִּיתִי אֶתְכֶם וְקִיַּמְתִּי אֶת בְּרִיתִי אִתְּכֶם: וְאֶכְלֶתֶם יֶשֶׁן נֹשֶׁן וְיֶשֶׁן מִפְּנֵי חֶדֶשׁ תִּזְכְּרוּ: וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא תִגָּע אֶתְכֶם: וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם וְהִיִּיתִי לְכֶם לֵאלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי לְעָם: אֵלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵהֵלֶּת לָהֶם עֲבָדִים וְאֲשֶׁבֶר עֲלֵיכֶם וְאוֹלָךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִית" אכ"ר.

קול צופין

השיעור השבועי מיסודו של מרן הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי
חוב מרדכי אליהו זצוק"ל

המועמד בשידור ליו"ר ובתקשורת האלקטרונית ברחבי הארץ והעולם

פרשת ויחי תשע"א

הוראה על גשמים

גיליון מס' 5

השיעור נמסר ע"י הרה"ג שמואל אליהו שליט"א, הרב הראשי של צפת

מתי מודים אחרים עצירת גשמים?

אחרים עצירת גשמים של חודשים ארוכים ואחרים תקופה של שנים שבהם היו גשמים מועטים זכינו לחזרת הגשמים ובשפע שלא היינו רגילים אליו. הגמרא בברכות אומרת: "מאימתי מברכין על הגשמים? משיצא חתן לקראת כלה. מאי מברכין? אמר רב יהודה, 'מודים אנחנו לך על כל טפה וטפה שהורדת לנו'. וכך אומרים חל רבים מנשמת כל חי 'אלו פינו מלא שירה פנים וכו', אין אנו מספיקין להודות לך ה' אלהינו עד תשתתתה. ברוך אתה ה', אל רב ההודאות'. מה פירוש 'משיצא לקראת כלה'?

שלושה פירושים נאמרו בזה וכולם הם ביטוי של ריבוי מי גשמים. רש"י במסכת תענית (דף חב) אמר "שירדו כל כך שכשהטפה נופלת יוצאה אחרת ובולטת כנגדה". והכו שהמים צפים על הארץ וכשיורדת טיפה משמים עולה כנגדה טיפה מהארץ ולפי חוק הנמיות. וזה כמו חתן שיוצא לקראת הכלה שלו. פירוש שני שאומר רש"י בשם המ של: "שהשווקין מקלחין מים, שוק מקלח וזה מקלח כנגדו". ויש פירוש שמוצא בשולחן ערוך בשם הרמב"ם: "משירדו כל כך שרבו על הארץ שיעלו עליהם אבעבועה המטר וילכו זה לקראת זה". כל הפירושים הם ביטוי של ריבוי מים שמתנגשים זה בזה. אבל יש לשאול למה חכמים אמרו ביטוי שאפשר לפרש אותו בשלושה פירו או יותר. למה שלא יגידו את דבריהם בצורה שאינה משתמעת לשתי פנים? והתשובה היא שיש להם עוד רמז חשוב בביטוי הזה של "חתן וכלה". שלא תחשבו שגשו הם רק ענין כלכלי. מדובר כאן בריבוי אהבה. בקריאת שמע למדנו שעצירת גשמים היא ביטוי של כעס ודברים פרק יא יא: "ותרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא י מקטר". לעומתם גשמים הם ביטוי של אהבה, אם תשמעו לי "לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם: ונתתיו מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש".

אור יורד משמים בעת ירידת הגשמים

זו הסיבה שכל אחד מאיתנו מרגיש שמחה בלב בשעת ירידת הגשמים. לא מדובר רק על חסכון בכסף של מתקני ההתפלה של המים, אלה התחושה שמדובר כאן בגשמי של אהבה. אלוקים הסיר את כעסו מאיתנו. אלוקים אוהב אותנו. ואם יש כל כך הרבה גשמים יש הרבה אהבה. לכן הביטוי חתן וכלה.

כתב על זה בעל הבן איש חי בספרו בן יהודע ועל מסכת תענית (דף י) בשם האר"י ז"ל דבר יסודי בהבנת עניין הגשמים: שכשאנו רואים גשמים יורדים, אנו רואים את הגשמים של השפע שיוצא משמים, את הגשמים. אבל באמת הגשמים הם תוצאה של השפעה רוחנית מהשמים. השפעה של חיים. אלוקים משפיע לנו את החיים הללו הגשמים שהם הוצא הגשמים של השפע. ובשם האר"י ז"ל "יורד עם הגשמים מלמעלה כוח אור". הגמרא אומרת את הדברים הללו במילים של גמרא: "אמר רבי תנן בר תנא, אין הגשמים יורדים, אלא אם כן נמחלו עונותיהן של ישראל, שנאמר: והגלים פרו (ד' ציון ה' ארצו). שבת שבות יעקב, נשאת עון עמך, כסית כל חטאתם סי הגמרא במסכת תענית אומרת וז"ל: "אמר רבי תנחום בריה דרבי חיאי איש כפר עכו. אין הגשמים נעצרים, אלא אם כן נתחילו שונאיהן של ישראל כלה. שנאמר, ואין ציה גם חום יצאו מימי שלג, שאול חטאו". אמר ליה זעירי מדיהבת לרבינא: אתוה מהקא מתניתו להו אנו, מהקא מתניתו לה ידבריו יא: "ועצר את השמים ולא י מקטר וגו' ואבדתם מהרה". כי עצירת הגשם היא תחילתו של אבדן, חלילה. אשר על כן אנו מרבים בתפילה על גשמים. וכשהם באים אנחנו כל כך מודים עליהם.

אסור לומר מזג אוויר גרוע

כשיורדים גשמים אסור לאדם לומר: זה טבעו של עולם. כמו שבבקשת הגשמים לא אמרנו טבעו של עולם, כך בירידתם צריך להרגיש בהם את השפעתו השפע האז עוד יותר צריך להזהר כשיורדים גשמים לא להסחף אחרי לשון תזאי מזג האוויר שאומרים כי "מזג אוויר גרוע". ולדבר על ה"הרס בעקבות השטפונות". אסור להז את הצד השלילי של הגשמים. להפך חייבים להדגיש את הברכה שבהם. למה הדבר דומה? לאדם שקיבל פרחים מחברו. ואומר לו: "תודה על הפרחים, אבל אחי הפר בקצה וזיא קצת גבול". זו לא רק חוצפה וטפשות, אלא המקבל גורם לנותן המתנה להימנע ממתנות אחרות בעתיד.

כך צריך אדם להרגיל את עצמו לדבר רק על השפע של הגשמים שהוא לאין ערוך בעל חשיבות מאיזה מכונית שקרס עליה עץ ומאיזה סככה שהוצפה במים. צריך ל על השפע ועל הברכה ועל החיים הרבים שאנו זוכים להם בעקבות השפע האלוהי. חכמינו אמרו שחוקיהו שלא הודה על הברכה שהייתה לו ולא אמר שירה - נ ממנו להיות משיח. רק בגלל שלא אמר תודה כמו שצריך. הוא לא זכה להיות משיח בן דוד. למרות שהוא צאצא ישיר של דוד בן אחר בן עיני סנהדרין צ"ע (א"א).

מכון לכתובת סת"ם עפ"י כל ההידורים של מרן הרב זצוק"ל

לאור פניות הציבור הרחבים להדר בכל ההידורים שהנהיג מו"ר הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

בשעתו"מ זכינו בטיעתא דשמיא לייסד מכון לכתובת ספרי תורה תפילין ומזוזות

עפ"י כל ההידורים של מרן הרב זצוק"ל - פרטים והזמנות בטל. 050-4112610

שלושה סוגי חודאה אחרי עצירת גשמים

המשנה בברכות (נ"ד ע"א) אומרת: "על הגשמים ועל בשורות טובות אומר: 'ברוך הטוב והמטיב'". ובגמרא (נ"ט): הדברים יותר מורחבים ומפורטים. שם הגמרא אומרת שברכה זו של "הטוב והמטיב" אומר אדם שיש לו שדה ביחד עם אחרים. כמו מושב שיתופי או קיבוץ או סתם שתי שותפים. שהגשם הוא טוב לו וטוב גם לאחרים (ש"ע רכא). ויש אומרים שכל בעל שדה שיש לו אשה וואו בנים גם יברך הטוב והמטיב שהרי זה טוב לו וטוב לבני ביתו ומשנה ברורה רכא ושער הציון).

אמנם מי שיש לו שדה בפני עצמו מברך "שהחיינו" כמו כל דבר שבא לאדם והוא שמת. שהרי הוא רואה את שדהו כשהוא מוצף מים ויש לו שמחה בלב. ההודאה של "מודים אנחנו לך ה' אלוקינו על כל טיפה טיפה" – היא הודאה של מי שאין לו שדה פרטי או בשותפות (רמב"ם הלכות ברכות פ"י הלכה ה', וש"ע סי' רכ"א סעי' א', ב').

גשמים תמיד של כולם

יש שאלה למה לא מברכים תמיד הטוב והמטיב על גשמים. הרי תמיד גשמים הם טובה כללית ולא טובה פרטית. תמיד הגשמים הם טוב לאדם וטוב לסביבתו וכך כתב הרא"ש: "ולא נהירא מה שכתב שצריך שיהיה לו עמו שותף בקרקע דהא כיון שיש לו קרקע כל שכניו משותפים עמו" (סי' טו). "שטובת גשמים היא לכל בעלי שדות – מברך הטוב והמטיב". לדעתו, אלו שיש להם קרקע תמיד מברכים על גשמים רק "הטוב והמטיב" ולא "שהחיינו". ומה שהגמרא אמרה שמברכים "שהחיינו" – זה רק על דברים אחרים ששמחה בהם והוא שמח לבדו.

דעת השו"ע, היא דעת הר"ף והרמב"ם והיא פשוט דברי הגמרא, שרק על שותפות על יהודי בקרקע מברכים "הטוב והמטיב". הטוב – לי. והמטיב – לאחרים. והסביר הביאור הלכה: "דאף על גב דגשם זה הוא טובה גם כן לכל העולם, שהרבה אנשים יש להם שדות. מכל מקום לא שייך לברוכי 'הטוב והמטיב' דבעינן שיהיו שותפים עמו גופא בטובה זו שהוא מברך עליה". הם צריכים להיות שותפים ממש בקרקע ולא רק שותפות כללית בשמחה ורכא ד"ה שאינו. לדעת המשנה ברורה (זו) אם אדם נשוי – יש לו שותפים ממש בשמחה, אשתו וואו ילדיו, והם מברכים "הטוב והמטיב". יש חולקים עליו ואומרים שאשתו וילדיו הם כגופו ועל זה לא מברכים.

בפועל אנו לא נוהגים לברך בשם ומלכות, לכן אין כל כך נפ"מ במחלוקת זו. כולם אומרים ברכת "מודים אנחנו לך על כל טיפה וטיפה". כפי שיתבאר לקמן. אמנם לאלו הנוהגים לברך בשם ומלכות, הלכה נפסקה כדעת השולחן ערוך ורוב הפוסקים.

למה אומרים נשמת?

נוסח ההודאה כולל חלקים נרחבים מ"נשמת כל חי". הסיבה הפשוטה היא שבירידת הגשמים כל החי על פני האדמה שמח. כל העצים וכל העשבים. כולם שרים. כל החיות וכל הבהמות. כולם שמחים והאדם שמודה הוא להם לפה. אמנם ריבוי ההודאות הוא לא רק בגללם. הוסיף על כך הבית יוסף ואורח חיים סימן רכא בשם הרב רבי מנחם טעם לאמירת חלקים מ"נשמת". "מפני שבסיבת הרעב נגזר אדם יוצאים ללסטם ולשפוף דם נקי וכן בסיבת הרעב חלאים באים לעולם לכך תקנו לומר מחרב הצלתנו ומדבר מלטתנו ומחלואים רבים זיליתנו".

רוצה לומר כי חסרון הגשמים גורם לאנשים לרצות זה את זה. "ללסטם ולשפוף דם נקי" כפי שלצערינו הגדול ראינו בעינינו כמה פעמים. וגם חסרון הגשם גורם יוקר השערים ועלול להביא למשבר כלכלי. חסרון הגשמים מביא גם מחלות רבות. על כן אנו אומרים את הנוסח הכולל יותר שאנו מכירים.

למה מברכים רוב החודאות?

הגמרא (תענית ה) אומרת בלשון ראשונה שצריך לברך "ברוך רוב החודאות" ולשון זו היא קצת בעייתית כי משמע שרק על הרוב אנחנו מודים ולא על הכל. ולשון זו היא שונה ומיוחדת מכל הברכות כולם שאנו מודים לה' "ועל הכל ה' אליהנו אנחנו מודים לך ומברכים אותך" בברכת המזון. וכן בתפילה "ועל כלם יתברך ויתרומם שמך מלכנו תמיד לעולם ועד: וכל החיים יודוך סלה". למה רק רוב?

המסקנה של הגמרא שיאמר את שניהם "אל החודאות ורוב החודאות". ולמה הלשון המיוחדת הזו? כי המילה "רוב" היא לא מתוך "רוב ומיעוט", אלא מלשון ריבוי. שיש הרבה על מה להודות. כי כשיורד גשם מודים על כל טיפה וטיפה. וכשיש כל כך הרבה טיפות – גם אם פינו מלה שירה כים אין אנחנו מספיקים להודות לך עליהם. והחתימה היא מעין הברכה, הרבה הרבה חודאות יש להודות

חודאות מסוג אחר – גמרא בירושלמי

הגמרא בתלמוד ירושלמי (ברכות סה) מספרת בשם רבי יהודה בר יחזקאי על אביו שהיה מברך על ירידת גשמים בלשון זו: "יתגדל ויתקדש ויתרומם שמך מלכנו על כל טיפה וטיפה שאת מוריד לנו שאת ממני והפירוש הוא שהטיפות שם מפוזרות ולא מרוכזות ולא מתנגשות זו.

כדי להבין את הפירוש של דבריו צריך לדעת כי אחד היעדים של יצרניו היא לחקות את האופן שבו יורדים הגשמים על הארץ. שהפיזור של ר אחד. בכל מקום שבו יורד גשם, כל חלקת אדמה מקבלת את אותה מים מפוזרת על כל החלקה באופן שווה. יצרני הממטרות שמפי מתאמצים להגיע לרמת פיזור של מים שקרובה לרמת הפיזור של הג כוונת הברכה של רב יחזקאל אביו של רב יהודה. שהוא מודה גם עי עצמם וגם על ריבוי הטיפות וגם על כך שהן מפוזרות באופן הנכון שהא

הגמרא ממשיכה ואומרת שם, כי רבי יוסי בר יעקב בא ממקום ששם ופגש את רבי יודן שבא מ"מגדליא". תוך כדי הפגישה שלהם בדרך שמע אחד את חברו מברך: "אלף אלפין וריבוי ריבוון חייבין להוד מלכנו על כל טיפה וטיפה שאת מוריד לנו שאת גומל טובה לחייב אותו מנין לך הנוסח הזה של הברכה? ענה לו: כך היה רבי סימון מברך גשמים.

הכוונה בברכה זו היא שהגשם יורד לטובים ולרעים כאחד. "טוב ה' ל כל מעשיו" וזו גדולה יותר מ"טרף נתן ליריאי וזכור לעולם בריתו" היה מזכיר תמיד את הרש"י שאומר כי בגלל שהשבת של "טוב ה' יותר גדול. לכן אנחנו אומרים כל יום "אשרי יושבי ביתך" ולא "הלו ה' בכל לבב" ורש"י ברכות ד: ד"ה דאית ביה תרתי "דאית באל"ף ב"ת, ויש בו מזון לכל חי". למדנו מהגמרא הזו שיש לכל אדם להודות בלשונו על כל רואה את שבת המעלה של הקב"ה בעת ירידת הגשמים ובכל עת. שי את עצמו להודות לה'. טוב להודות לה'. ערב ובוקר וצהריים. ימלא פ

האם רק כשהיו בעצור או בכל פעם שיש ריבוי גשמים

בשו"ע (ורכא) כתוב שההודאה הזו היא לא כל פעם שיורדים גשמים כשהיו בעצור מחמת עצירת הגשמים. ולכן אומר הרמ"א: "ימה שאין ב זמן הזה בברכת הגשמים, משום דמדינות אלו תדירים בגשמים וא כל כך". ולכן גם אם הם נעצרים – אין בכך צער וכשהם חוזרים ל את ברכת הגשמים הללו. אמנם השולחן ערוך לא חילק בכך וגם המע אומר שדברי הרמ"א רק באו להסביר למה לא נוהגים בברכה זו באמת היה צער של חסרון גשמים, כשהחזרים מודים עליהם.

אמנם לשון הרמב"ם היא "ירדו גשמים רבים – אם יש לו שדה מבר ואם היתה שלו ושל אחרים מברך הטוב והמטיב ואם אין לו שדה מו אנחנו לך ה' אלהינו על כל טפה וטיפה שהורדת לנו ואילו פינו מלא הם יודו וישבחו ויברכו את שמך מלכנו ברוך אתה ה' אל רוב והתשבחות". ומשמע מלשונו שההודאה הזו על הגשמים היא לא קי של עצירת גשמים, אלא כל פעם שאדם רואה ריבוי גשמים ושמת : ולהודות על כך. וכיון שזו מחלוקת צריך אדם להודות על הגשמים שהם יורדים והוא שמח. אמנם לא יברך בשם ומלכות. אבל בודאי י רבה לך ה' על הגשמים או בכל לשון שהוא בוחר. ואם יאמר נשמת כ עליו ברכה.

שעת ירידת גשמים – זמן להתפלל על עקרות

הגמרא (תענית ה) אומרת שירידת גשמים היא דומה ללידה של אשה "עצירה" בגשמים, ונאמרה "עצירה" באשה. נאמרה "לידה" באש "לידה" בגשמים דכתיב, (בגשמים). ישעיה (נה) "כי כאשר ירד הגשם השמים ושמה לא ישוב כי אם הרוח את הארץ והולידה והצמיחה לירד ולחם לאכל". וכן נאמרה "פקידה" באשה, דכתיב, ובראשית כ את שרה". ונאמרה "פקידה" בגשמים, דכתיב, ותהלים סה) "פקדת הארץ רבת תעשרנה פלג אלהים מלא מים".

לשם מה הגמרא משווה בין לידה לגשמים? רש"י מפרש שם: "כלום מבקשים רחמים". ומסביר גאון עוזנו ותפארתנו בעל הבן איש חי יהוידע שם: "דאם ראינו עת רצון להשפיע גשמים. נכון להתפלל באו אשה גם כן. וכן להפך. כיון ששמו אהדדי". דהיינו כמו שראינו אצל "שרה נפקדה, אחרים מה איכפת להם? למה אחרים באים למשתו אברהם בשעה שנפקדה שרה. "אלא בשעה שנפקדה אמנו שרה – הו נפקדו עמה. הרבה חרשים נתפקחו. הרבה סומים נפתחו. הרבה שוט

מכאן למדנו שכשנפתח שער של פקידה לאחת, הוא נפתח גם לאחר אותנו הגמרא שהשער של פקידה באשה הוא אותו שער של פקיד

חודש טבת - תרגום התורה ליוונית

תרגום התורה - חושך שלשה ימים

בש"ע (אורח חיים סימן תקפ"א) "אלו הימים שאירעו בהם צרות לאבותינו וראוי להתענות בהם". השולחן ערוך מביא רשימה של כמה וכמה תאריכים שאירעו בהם אסונות לעם ישראל בנייהם הוא מביא: "בשמונה בטבת - נכתבה התורה יונית בימי תלמי המלך והיה חשך בעולם שלשה ימים. בתשעה בו - לא נודע איזו היא הצרה שאירע בו. בה' בשבט - מתו הזקנים שהיו בימי יהושע. בכ"ג בו - נתקצו כל ישראל על שבט בנימין על ענין פלגש בגבעה. ב' באדר - מת משה רבינו ע"ה. בט' בו - נתלקו בית שמאי ובית הלל". מה שחשוב לעניינינו הוא תרגום התורה שהיה בח' טבת שאנו מתאבלים עליו שלושה ימים לומר שבי' בטבת אנו מתאבלים גם על כך. בט' בטבת אנו מתאבלים "לא נודע איזו היא הצרה שאירע בו". אם לא נודע למה צמים. מקובל שחכמים בהחלט ידעו מה הייתה הסיבה, רק שלא רצו לגלות אותו כי זה קשור לתחילת לידתה של הנצרות, ולא רצו לגלות.

תרגום התורה - טוב או רע?

התנ"ך תורגם ליותר מאלפי שפות, הוא הודפס ביותר משלושה מיליארד עותקים. זה כמובן יותר מכל ספר אחר בהיסטוריה האנושית. הדבר הזה אמור לשמח את ליבנו. הנה תורת ה' הופכת להיות יסוד התרבות האנושית. עם ישראל שהוא הנושא בתנ"ך מקבל מקום מרכזי באנושות. ממש כמו שנאמר לאברהם אבינו "אב המון גוים".

את התפקיד הזה של אברהם נצטוו בני ישראל להתחיל למלא בעת שנכנסו לארץ. הם נצטוו לתרגם את התורה לשבעים לשון ולחרוט אותה על אבנים. כלי ספק עבודה קשה. הכל כדי שיבואו אומות העולם וילמדו את התורה ודברים כזו סוטה לה. אם זה הצינוי משמע שתרגום התורה הוא דבר חיובי.

אם כן למה בשולחן ערוך כתוב שאחד הדברים הרעים שקרה לעם ישראל במהלך חודש טבת הוא תרגום התורה ליוונית. בשולחן ערוך מופיע כי התרגום הזה היה כל כך רע עד שבגללו בא חושך בעולם שלשה ימים ואו"ח תק"פ. צריך להבין למה "תרגום השבעים" הביא חושך לעולם כולו?

בשורה טובה למהדרין בהלכות שבת - ניתן שוב להשיג
פלטת ירושלים
 הפלטה ההלכתית המהודרת
 פותחה בהדרכתו של מרן הראשון ל"הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל
 * אפשרות למשלוחים * גדולה * איכותית
 להזמנות: 052-6122117
 49

הגמרא אומרת במסכת יומא (ע"ב) "אמר רבי יהושע בן לוי מאי דכתיב התורה אשר שם משה? זכה - נעשית לו סם חיים. לא זכה - נעשית מיתה". גם תרגום התורה יכול להיות סם חיים לעולם או סם מוות לעולו ביחס. כשהיוונים תרגמו את התורה הם הורידו אותה אליהם. ולכן הי גדול בעולם. לעומת זאת התורה שהייתה חקוקה על אבנים בכניסה הייתה כמות שהיא. היו צריכים הגויים להתאמץ ולהסיר את הסיד מעל ה וללמוד את התורה כמות שהיא בלי שינויים.

השינויים בתורה כתובים במסכת מגילה נ"ח ט"ז: "מעשה בתלמי המלך שבעים ושנים זקנים, והושיבם בשבעים ושנים בתי, ולא גלה להם פנסם. ונכנס אצל כל אחד ואחד, ואמר להם, כתבו לי תורת משה רבך הקדוש ברוך הוא עצה בלב כל אחד ואחד, והספיקה דעתם לדעת אחד, לו, ובראשיתו א' אלהים בראשיתו". "אעשה אדם בצלם ובדמות" "ויכ הששי וישבות ביום השביעי". "זכר ונקבה בראו", ולא כתבו, "בראם" ארדה ואבילה שם שפתם". ושם יח "ותחקק שרה בקרובה לאמר". ושם נ באפס הרגו שור, וברצונם עקרו אבוס". (שמות ד) "ויקח משה את אשתו וז וירכבם על נושא בני אדם". (שמות יב) "וימושב בני ישראל אשר ישבו ב ובשאר ארצות, שלשים שנה וארבע מאות שנה". (שם כד) "וישלח את זאטו ישראל". (שם) "ואל זאטו בני ישראל לא שלח ידו". (במדבר טז) "לא חמ מהם נשאתי". (דברים ד) "אשר חלק ה' אלקיך אותם להאיר לכל העמים ב השמים". (שם יז) "וילך ויעבד אלהים אחרים אשר לא צויתי לעבדם". וכ במקום, ויקרא יא "הארנבת" - "את צעירת הרגלים". ולא כתבו ל הארנבת", מפני שאשתו של תלמי המלך, "ארנבת" שמה, כדי שלא יאמר בי יהודאי, וכתבו שם אשתי בתורה.

כתב בעל הבן איש חי בספרו בן יהודע כי הם שינו יד פרשיות בתורה בסה"כ חמשה עשר שינויים. ועל זה נאמר מפני היד שנשתלחה במקדשן שינו בקודש מפני הפחד שהיה להם מאומות העולם. "שאם לא היה חרב לא היו משנים ולא היו חוששים ממנו" וסיפרו לנו את השינויים הלל נקרא בתורה שלהם, נדע שלא לטעות בכך שלא נלך אחר התרגום ה אלא אחר המקור.

ויהי רצון שהקב"ה ישפיע עלינו שפע של טוב וברכה רבה. גם חי שלום. גם פרנסה וגם ישועה. גם תורה וגם קדושה. אמן.

בס"ד
לידידי מו"ר
הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל
 היו שותפים בהחזקת אחד ממפעליו שי
 מרן זצ"ל - כולל דרכי הוראה לרבנים.
 בו לומדים כ-250 אמרים ב"י.
 נא לחתום על הודאת קבע למסך 12 חודשים טעור
 לזי"ז קול צופיך או בפקל: 73-72-99-800-
 נעניק לחתומים שי -
 לחתומים על הודאת קבע י"ס ו"ה שיה לחודש - נעניק שני ספרים
 מו"ר "אביהם של ישראל" חלק א' חלק ב'.
 לחתומים על הודאת קבע י"ס ו"ה שיה לחודש - נעניק שלושה ס
 על מו"ר "אביהם של ישראל" חלק א', חלק ב' חלק ג'.
 עם החזר הודאת הקבע תתמנה על ידם נשלח את הספרים לכתו
 שתצוין על ידם בהודאת הקבע.

קול צופין

השיעור השבועי מיסודו של מרן הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי

הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

המועבר בשידור ליון ובתקשורת האלקטרונית ברחבי הארץ והעולם

גיליון מס'

ברך עלינו

לך לך תשע"א

השיעור נמסר ע"י הרה"ג שמואל אליהו שליט"א, הרב הראשי של צפת

גוי גדול - הכח העצום של הברכה אברהם אבינו נועד להקים את עם ישראל. הקב"ה אמר לו שהתפקיד הוא להביא ברכה לעולם. "ואעשך לגוי גדול ואברךך וְשָׁמַךְ וְהָיָה בְרָכָה: וְאֶבְרַכְךָ וּמִקְלָךְ אֶאֱרָךְ וְנִבְרַכְךָ בְּךָ כָּל מְשַׁפְּחַת הָאָדָמָה" (בראשית יב). גם תהיה גדול, גם שמך יהיה גדול. גם תבורך, גם אברך את מי שמברך או יתברך בך כל בני האדם. האם ההבטחות הללו קשורות אחת בשניה? רש"י מסביר בשם המדרש כי עיקר העיקרים של הברכה הוא ללמד שכוח הברכה יהיה אצלך. "וְהָיָה" - "הברכות נתונות בידך, עד עכשיו היו בידך. ברכתך לאדם ונתן, ומעכשיו אתה תברך את אשר תחפוץ". (רש"י בשם מדרש רבה). וזה המשמעות של "גוי גדול". "כִּי מִי גוֹי גָּדוֹל לֹא אֱלֹהִים קִרְבִּים אֵלָיו כֹּה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל קְרָאנוּ אֵלָיו" מברך, מתפלל וה' שומע.

רק לברך מו"ר הרב זצ"ל סיפר פעם על מקרה בו הוא ראה לפני חג הפסח שזורקים על חתן וכלה גרעיני חיטה על אנשים לברכה. כיוון שזה היה לפני פסח הוא הזהיר הנוכחים מהחטים שלא יכנסו בין קפלי הבגדים ויהיו בתוכם בפסח ועלול להיות חמץ. היה שם איזה רב חשוב שלבש שטריימל וקצת זלזל באזהרה של הרב זצ"ל. בליל הסדר חבש אותו רב את אותו השטריימל שלבש באותו ארוע. וברגע שהגישו לפניו מרק הוא התכופף וגרגר חיטה נפל מעל השטריימל אל תוך המרק הרוותח. כמובן המרק נשפך כדיון חמץ בפסח.

אותו רב הזדעזע מהחמץ בפסח שקרה לו בתוך הצלחת שלו ורץ מיד בליל הסדר לבית הרב אליהו לשאול מה עליו לעשות כדי לתקן את מעשיו. הוא ראה בזה סימן רע ושל הרב אליהו זצ"ל. הרב אמר לו: זה לא קללה, זה רק בא ללמד אותך להזהר בכל אזהרות השולחן ערוך על חמץ לפני הפסח. אני לעולם לא מקלל. כך למדנו מהבבא רב לברך ולא לקלל. ואת הסוד הזה למד הבבא סאלי מאברהם אבינו. רק לברך.

רק חזק ואמץ סיפר לי מישוה כי ראה בעצמו את הרב אליהו זצ"ל רואה יהודים עומדים במחסום ולא נתנו להם להיכנס לבית הכנסת ביריחו. הם היו קצת בעצב. אמר הרב זצ"ל: אצל יהושע כתוב (בפרק א') שלוש פעמים "חֲזַק וְאַמֵּץ". פעם בפני עצמו. פעם "רַק חֲזַק וְאַמֵּץ מְאֹד", ופעם "הֲלֹא צִוִּיתִיךָ חֲזַק וְאַמֵּץ" למה צריך שלוש פעמים "חֲזַק"? ענה הרב תוך כדי שאלה, כי לפעמים גם אנשים חזקים נחלשים לרגע. מתעצבים אל ליבם, ייאוש מתגנב ללב והכל בגלל סיבות שנראות להם מוצדקות באותו רגע. בעינינו יכול להראות בסדר כי אחר כך הכל עובר והם מתחזקים. כנגד זה אמר ה' ליהושע, "חֲזַק וְאַמֵּץ" זה לא רק תכונה טובה - זה מצווה: "הֲלֹא צִוִּיתִיךָ חֲזַק וְאַמֵּץ". עוד תדע כי צריך להיות חזק. אל תרשה למחשבות של חולשה להתגנב אל ליבך אפילו לא לרגע, זה יתיש אותך, זה יחליש אותך. "רַק חֲזַק וְאַמֵּץ מְאֹד".

רק קצת הקפאה מכאן תשובה לאלה שמרשים לעצמם להסכים על "הקפאה של התיישבות בארץ ישראל" רק לחודש ימים תמורת שחרורו של פולארד או תמורת הבטחות ואחרות. כולם זוכרים איך הם אמרו רק תשעה חודשים הקפאה ואחר כך נתיחל לבנות במלוא הכח. ועכשיו הם רוצים שנאמין להם שזה שוב רק חודשים ואחר כך נבנה בכל הסיפור הזה מזכיר את סיפורו של רבי אמנון שחיבר את "נתינת תוקף" בעקבות אסון נורא שקרה לו. וגם הוא בא בעקבות דחייה של שלושה ימים לבקשת ההגמון ממנו לר זה היה ברור לרבי אמנון שהוא לא הולך להתנצר, אבל הוא נתן זמן להגמון לחשוב שיוכלה להיות אפשרות כזו. האפשרות הזו לחשוב שהוא שוקל בכלל להתנצר וזה בכל שחושבים עליו - היא זו שגרמה לו לקבל על עצמו עונש כל כך נורא.

מניין למדנו כן? ממש רבנו שאמר "כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים" שואלת הגמרא למה משה אמר בערך "כחצות" למה לא בדיוק "בחצות"? "ימי איכא ספינקא; שְׁמִינִי!" (ברכות דף מב). ואחת התשובות בגמרא היא "שְׁמָא יַעֲקֹב אֶצְטִגְנִי פְרָעָה, וְיֹאמְרוּ: 'מִשָּׁה - בְּדָא הוּא'". אפשר שהשעון של החרטומים לא יהיה מדויק. כשיבוא חצו שעון החרטומים ולא תבוא מכת בכורות. יהיה חילול ה' כי יאמרו שמשה משקר. שמשה "בְּדָא הוּא". על הגמרא הזאת שאל הרב זצ"ל: ומה בכך? הרי בשעה האמיתית של הם יראו את מכת בכורות ויבינו שמשה הוא לא בדאי. הוא יבינו שהם טעו בזמן! אם כן כל הדיבור שלהם "מִשָּׁה - בְּדָא הוּא" יהיה סך הכל מספר הדקות של הטעות! אמר הרב זצ"ל מכאן למדנו שאסור לתת לכפירה אפילו חמש דקות של חיים. רק אמונה.

ויתור על ארץ ישראל - זלזול במתנה של הקב"ה בפרשת השבוע נקרא על ההבטחה שהבטיח הקב"ה לאברהם, שיתן לו את כל ארץ ישראל. וכך התורה (בראשית י"ג יז) 'קֹם וְהִלַּךְ בְּאֶרֶץ לְרַחֲמָהּ כִּי לְךָ אֶתְנֶנָּה'. מורנו הרב זצ"ל היה תמיד אומר כי מה שכבשנו את ארץ ישראל בשנת תש"ח או בששת הימים הוא ה' גלוי. עזרת ה' הגמרה. ברור שהחילולים נלחמו ומסרו את נפשם. אבל כח של בשר ודם לבדו לא היה מצליח לעשות את המעשים הגדולים הללו. להנהיג הזאת יש משמעות ה' אם ארץ ישראל היא כיבוש שלנו - אנחנו לקחנו אנחנו נתן אותה לאומות העולם. אבל אם היא מתנה של הקב"ה - מי מרשה לנו לתת אותה לאומות העולם?

פעם אמר הרב כי ויתור על ארץ ישראל הוא כפירה במתנת ה' ה' אמר ונשבע והבטיח וכתר ברית על הארץ הזו ואנחנו מזלילים במתנת ה'. "כִּי אֶת כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָתָּן לְךָ אֶתְנֶנָּה וְלֹאֲרָעָה עַד עוֹלָם" (בראשית י"ג טו). "בְּיוֹם הַהוּא כָּרַת ה' אֶת אֲבְרָם בְּרִית לֵאמֹר לֹאֲרָעָה נָתַתִּי אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת" (בראשית ט"ז). וכן גם ליצחק "גֹּיִר בְּאֶרֶץ הַזֹּאת וְאֶהְיֶה וְאֶבְרַכְךָ כִּי לְךָ וְלֹאֲרָעָה אָתָּן אֶת כָּל הָאָרֶץ הַזֹּאת וְהָקַמְתִּי אֶת הַשְּׂבָעָה אֲשֶׁר נִשְׁפַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אָבִיךָ" (בראשית פרק כ"ג).

אהבת ה' לאברהם - לתת כח נגד המקטרגים על המוסריות בישיבת הארץ יש בגמרא דיון האם קונים קרקע בהליכה. (ובא בתרא ק"ע"א) רבי אליעזר סובר ש ולמדו כן מאברהם שה' אמר לו 'קֹם וְהִלַּךְ בְּאֶרֶץ לְרַחֲמָהּ כִּי לְךָ אֶתְנֶנָּה' וחכמים אומרים שהליך הוא לא קנין. אם כן למה אמר אלוהים לאברהם שיתהלך ישראל? "משום חביבותך דאברהם הוא דקאמר ליה הכי - כְּדִי שִׁיחָא נֹחָה לְכַבֹּשׁ לְפָנֵי בְנֵי". בפשטות, הבנת הגמרא היא שבנינו יכבשו את הארץ ללא מלחמות וללא צירוף רש"ם" כתוב על זה שיהיה נח מהמקטרגים. כמו שאנחנו יודעים היום שכל הזמן אומרים לנו שזה לא מוסרי לגרש מפה את הערבים. לקחת להם את הארץ. לתת להם זכויות להסתח להם עצי זית. על כל גרגיר של זית שנקטף להם - מיד כולם צועקים "חמס". יש בעולם יותר כתבות ו'ל עצי זית של ערבים שנעקרו מאשר על דם יהודי שנשפך.

את הסוד הזה לימד אותנו רש"י בתחילת ספר בראשית. הוא גילה לנו שכיבוש הארץ הוא לא כמו כיבוש כל ארץ אחרת. כיבוש הארץ מיוחד בכך שתמיד יהיו מקטרגים על כיבושה. תמיד אומות העולם יאמרו לישראל: "ליסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים". כך מתחיל רש"י את פירושו לתורה. כנגד זה אומר אלוקים לאברהם – אתן לך מתנה מרוב חביבות. מרוב אהבה. "קום התהלך בארץ לארץ ולך רחוקה פי לך אֶתְנָנָה" (בראשית יג יז) עכשיו בניך יוכלו לומר אנחנו יורשים, אנחנו לא גזלנים. האחרים שיושבים כאן הם הגזלנים. "ולא יהיה רשות לשטן לקטרג ולא פתחון פה לבעל מדת הדין". (רשב"ם ב"ב ק.)

המלשינים על בניה בארץ ישראל – ממשיכיו של לוט "הצדיק"
 בימינו יש כאלה שמצלמים כל יהודי שבונה בארץ ישראל ומיד רצים לאומות העולם ומראים להם איך מישוהו בנה בית או סגר מרפסת. הם מלשינים בפני אומות העולם כדי שיוכלו לצעוק בכל כוחם: "יהודים הם לא מוסריים". "ליסטים אתם!" וכבר ראינו אותם בצביעותם בפרשת גולדסטון ובפרשת המשט לעזה. הפלא הגדול הוא שזה נכתב בתורה ובכל המפרשים שלה מאות ואלפי שנים לפני שזה קורה בפועל.

על פי זה פירש הרב ז"ל את מה שכתוב בפרשה (בראשית יד-יז) 'וְהָאֵל אַבְרָם אַחֲרֵי הַפָּדֹת לוֹט מַעֲמֹו שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֶתָּה שָׂם צִמְחָה וְנִגְבָּה וְיִדְמָה וְיָמָה. כִּי אֵת כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֶתָּה רֹאֶה לְךָ אֶתְנָנָה וְלֹאֲרָעָד עַד עוֹלָם. וְשָׁמָּה אֵת זֶרְעֶךָ כְּעַפְרַי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אִם יוּכַל אִישׁ לִמְנוֹת אֵת עֵפֶר הָאָרֶץ גַּם זֶרְעֶךָ יִמְנֶה. קוֹם הַתְּהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאֶרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ כִּי לְךָ אֶתְנָנָה'. יש לעיין עדיין בדבר, למה רק עתה אומר לו הקב"ה שהוא נותן לו את הארץ, והלא כבר אמר לו "לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך"?

וענה הרב ז"ל לפי שאם היה מבטיח הקב"ה לאברהם על ירושת ארץ ישראל בפני לוט, הוא היה הולך ו'מלשין' על אברהם שהוא מתכוון לכבוש ארץ שלמה שיושבים עליה עשרה עממים. הוא היה מראה את עצמו כצדיק. וצריך לזכור כי ההלשנה הזאת היא צורך קיומי בשביל לוט. חכמינו אמרו שהרועים שלו היו רועים בשדות זרים וכשהיו מעירים להם שהם גזלנים, הם לא היו חוזרים בהם מדרכם הרעה אלא מצדיקים את עצמם ועושים מהגל הזה אידיאולוגיה. כהמשך ישיר לדרכו של לוט הוא הולך לסדום שזאת עיר שעושה גזל ורשע, אבל בשונה מכל האומות הוא עושה מהרשע הזה "חוקים" ומצדיקה אותו באידיאולוגיה ותורת חיים שלמה.

אדם מושחת כזה צריך להראות בפני עצמו כמו צדיק, איך עושים זאת? מטיפים מוסר לאחרים. מראים לכולם כמה אברהם לא מוסרי. על כן אלוקים אמר לאברהם את הבטחת הארץ רק אחרי שלוט נפרד ממנו.

בקשת הגשמים – ותן טל ומטר

חמשה זמנים שמתחילים לשאול בהם גשמים ביום שישי שלפני פרשת נח מתחילים לבקש על הגשמים. הספרדים מחליפים את הברכה שאומרים בימות החמה ואומרים נוסח מיוחד של ברכה ארוכה יותר המתחילה במילים "ברך עלינו" במקום "ברכנו" שאומרים בימות הקיץ. האשכנזים מחליפים בחורף ובמקום לומר: "ותן לך רכה" כמו בקיץ, הם אומרים בחורף: "ותן טל ומטר לברכה". להלכה העיקר הוא המשפט הזה. אם אדם ספרדי או אשכנזי אמר את המשפט: "ותן טל ומטר לברכה". לא כל כך משנה הנוסח של הברכה אם אמר ברכנו או ברך עלינו. העיקר שהוא ביקש גשמים.

וזאת לדעת כי אם אדם לא ביקש גשמים בתפילתו, הוא כאילו לא התפלל כלל. אע"פ שהוא ביקש דעת ותשובה ורפואה וסליחה וכל שאר שמונה עשרה הברכות האחרות שבתפילת י"ח. אם לא ביקש גשמים בימות הגשמים ומצא את עצמו אחרי תפילת י"ח שלא אמר "ותן טל ומטר לברכה" – לא יצא ידי חובה וצריך לחזור ולהתפלל. וזה פלא למה המשפט הזה כל כך חשוב? למה אם לא אמר אותו כאילו לא התפלל כלל?

למה בקשת הגשמים כל כך חשובה? כל התפילה מתחילה מהגשמים. כשהקב"ה מסביר את ההבדל בין ארץ ישראל לארץ מצרים הוא אומר שמעלתה של ארץ ישראל היא שהגשמים יורדים לפי התפילות. "כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֶתָּה בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא כְאֶרֶץ מִצְרַיִם הָיָה אֲשֶׁר יֵצְאתֶם מִשָּׁם אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת זֶרְעֶךָ וְהִשְׁקִיתָ בְּרִגְלֶךָ כִּגְ הִירָק וּבְחִשְׁתָּהּ: וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אֵתָם עֲבָדִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ אֲרֶץ הָרִים וּבְקָעֵת לְמִטְרַיִם הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה מִיָּם" וכך התורה ממשיכה ואומרת את כל פרשת קריאת שמע. הפרשה שהתורה מכוננת אותנו לומר אותה כל יום ולזכור אותה כל שעה ושעה. ומה כתוב בה?

"אִם שָׁמַעְתָּ תִּשְׁמְעוּ אֵל מִצְוֹתַי, אִם תֹּאחֲבוּ אֶת ה' בְּכָל לִבְבְּכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם – וְנִתְתִּי מִטְרַיִם אֲרֻצְכֶם בְּעֵת יוֹרָה וּמִלְקוֹשׁ" וְאִם "וְיָתָה לְבַבְכֶם וְסָרְתֶם וכו'" – "וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מִטְרַיִם וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יוֹבֹלָהּ". למעשה כל הגלות והגאולה היא חלק מהסיפור הזה של הגשמים. גלות מתחילה בעצירת גשמים. גאולה מתחילה בגשמים שיורדים בעיתם. לכן זה כל כך חשוב שאנו מזכירים את זה לעצמינו פעמים בכל יום לפחות, ומזכירים את זה לעצמינו כל הזמן. "וְשָׁמַעְתָּ אֶת דְּבָרֵי אֱלֹהִים עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם". קושרים אותם בתפילין על הידים ועל הראש. כותבים אותם בכניסות כל הבתים שתמיד תמיד נזכור את זה.

אם אדם שכח את הדבר החשוב הזה בתפילה. מה הוא כן זוכר? זה שהוא לא שם לב לקריאת שמע שהוא קורא כל יום. אם הוא לא מבין החשוב הזה הוא במסלול שטופי גלות חס ושלום. לכן הוא צריך לכוון ולשוב שנית ולהתפלל. ואם לא נזכר בזמן – יחזור ויתפלל את התפילה פעמיים. תפילת תשלומין.

בקשת הגשמים לפני מצבם של העולים לבית המקדש
 חמש שיטות מתי להתחיל לבקש גשמים. רבי יוחנן – במצאי שמחת אין הלכה כמותו. תנא קמא – בג' מרחשוון. רבן גמליאל – בז' מרחשוון. רבן גמליאל – בז' מרחשוון. בחוץ לארץ – מתחילים לומר בדרך עלינו ששים יוסי – בג' מרחשוון. וזה לשון המשנה: (תענית י"א) "בשלושה במרחשוון שואלין אה רבן גמליאל אומר בשבעה בו, חמשה עשר יום אחר החג, כדי שישבישראל לנהר פרת".

על זה אומרת הגמרא שם: "אמר רבי אלעזר, הלכה כרבן גמליאל שמתחילים בז' מרחשוון. החז"א מבאר שמה שהמשנה אומרת האחרון שבישראל לנהר פרת לא מדבר רק על רבן גמליאל אלא גם שאומר ששואלים גשמים בג' מרחשוון, אומר כך כי לדעתו אחרון מגיע לנהר פרת בג' בחשוון, אבל הוא לא חולק על עיקר הדין שצו לאחרון עולי הרגלים שייגיע לביתו.

גם בזמנו מבקשים גשמים למרות שאין בית מקדש
רגלים דעת הר"ן היא שכל הבקשה בז' חשוון היא רק בזמן שבית הו קיים והיו עולי רגלים. והוא מסתמך על הגמ' בתענית שאומרת הגשמים בתאריך זה: "כאן בזמן שבית המקדש קיים, כאן בזמן המקדש קיים". כל מה שפוסקים כרבן גמליאל שמתחילים לבקש מרחשוון הוא דוקא בזמן שבתמ"ק קיים, אבל אם אין בית המקדש מתחילים בז' מרחשוון אלא מתחילים כבר ביום טוב אחרון של חג.

הרי"ף והרמב"ם לא חילקו בין זמן בית המקדש קיים לאחר כך. ושלמרות שזאת דעתו אין כח בידיו לשנות נגד דעת הרי"ף והרמב"ם (ובתפלה שקבעו רק שני זמנים, והם ז' מרחשוון וששים יום לתקופת תש ולמעשה אינו יכול לחלוק עליהם. ומוסיף הר"ן, שהוא שמע שגם בירגל אף על פי שאין בית המקדש, כמו שהיו עולים בזמן בית המקדש יש הצדקה למנהג שגם בימינו ממתינים לז' מרחשוון, שהוא הזמן שיש העולים בימינו לרגל, שייגיע חזרה לבבל.

האם בזמנינו יש להקדים שאלת גשמים בגלל אמצעי
 הרב ז"ל היה שואל מה יהיה הדין היום בבקשת הגשמים? האם בזמן התחבורה מהירים מאוד וכבר לא לוקח חמשה עשר יום להגיע וברכב המרחק בין ירושלים לנהר פרת נגמע במספר שעות. ואם הנסיעה במטוס, מתקצר הזמן עשרות מונים, ומה עוד שיוכלים לו לקצה העולם במטוס תוך 24 שעות; השאלה האם משום כך משתנה הגשמים בימינו שהמציאות השתנתה, ולמה לנו לעכב את הגשמים? זה לא מפריע כלל להולכי דרכים?

בנבואת ישעיהו כתוב (ישעיהו ס) 'אֵילִי נְבִיאוֹת יִשְׁתַּנְּנָךְ, וְהַבִּיאוֹר הוּא לְבוֹא אַחֲרֵי שִׁבּוּא הַמְּשִׁיחַ וְיִהְיֶה לָנוּ אֵת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, יִתְגַּיֵּסוּ כָל אוֹ לַעֲזוֹר לָעַם יִשְׂרָאֵל לַהֲגִיעַ לִירוּשָׁלַיִם וּלְחַזֹּר לְבֵיתָהֶם, מִכָּל מְקוֹם שֶׁוּ בְעוֹלָם. וְלִשְׁם כֵּךְ יֵשׁ לְשַׁעַר שִׁיפְעִילוּ אֶת כָּל הַמִּטּוּסִים שֶׁבְעוֹלָם, וּר אוֹיֵרִית אֲדִירָה לְכִיוּן יְרוּשָׁלַיִם לִפְנֵי הַחֲגִים, וּמַחֲצוּצָה לַה לְאַחֲרֵיהֶם וְשֵׁם מ"ט כג' 'הָיוּ מְלָכִים אֲמִנְנִי וְשָׂרֵיהֶם מִיִּנְקִיתִיךְ אִפְסִים אֲרֶץ יִשְׂרָאֵל וְלִחְכֹּךְ וְדַעַת כִּי אֵי ה' אֲשֶׁר לֹא יִבְשׁוּ קָיִי. וְיֵשׁ לְשַׁעַר שְׁבוּדָאֵי חֲמֵשֶׁה עָשָׂר יוֹם לְחַזֹּר לְבֵיתָם, וְאִף לֹא יוֹמִיִם. וְאִם כֵּן, כִּבֵּר בִּיכ הַתְּחַבּוּרָה שׁוֹנִים, מִן הָרָאוּי לְהַקְדִּים אֶת שְׁאֵלַת הַגְּשָׁמִים.

וענה הרב כי יתכן שבזמן המשיח יקדימו את שאלת הגשמים לפי המהירות שבה מגיעים לכל מקום. אבל יתכן גם שבזמן המשיח אם שיגורו בבבל או במדינות אחרות הם יתעכבו עוד קצת ללמוד בו דירה. לברר על אפשרות לגור בארץ. אולי לטייל ולהתאהב בארץ.

ומאוד יתכן הדבר, שכשייבאו לעתיד לבוא בני חוץ לארץ להקריב בארץ, יעכבו אותם בדברים לבל יחזרו לארצם אלא יישארו בא הקנויה לעם ישראל קניין עולם, ומה להם ולחוץ לארץ, אדרבה עליו כאן ולקיים מצוות התלויות בארץ בלבד, ולהיות בקרבת ירושלים וב המקדש וכו'. ושמה ישאלו עדיין בז' במרחשוון, לפי שייקח שבוע העולים מחוץ לארץ, שבוודאי יעמדו בתור בפתחי בתי הדיינים, ו לחזור לחוץ לארץ כדי ללכת ולהביא את חפציהם לכאן ולגור בארץ.

תפילת עובדי דרכים – מול תפילת עולי רגלים
 שהלכה כרבן גמליאל שאין לשאול גשמים עד ז' מרחשוון, משום מישוהו שהולך לאיטו ויגיע לנהר פרת רק אחרי שבועיים מציאותו וראה זה פלא, שיש כאן התחשבות בתפלתו תפלת יחיד, תפלת ע שלא ירדו עליו גשמים כל עוד הוא בדרך, עד שאנחנו נקבע מא לבקש גשמים. וזה פלא כי כהן גדול היה מבקש בבית המקדש שלא ו

עוברי דרכים לפניך בעניין הגשם בשעה שהעולם זקוק לו. וכאן נשמעים לו. מכאן תראה מהי כוחה של תפלה של מי שהיה בירושלים בבית המקדש.

תפילת כהן גדול – מול תפילת רבי חנינא בן דוסא (וימא נ"ג ע"ב) מביאה את תפלת הכהן ביום הכיפורים, ובסוף הוא אומר: "ולא תכנס לפניך תפלת עוברי דרכים". ומיד הגמ' מביאה מעשה ברבי חנינא בן דוסא שהלך בדרך וירד עליו גשם ואמר: "רבונו של עולם, כל העולם כולו בנחת וחנינא בצער? פסק מיטרא והפסיק הגשם". כי אתא לביתיה וכשבא לביתו אמר: רבונו של עולם, כל העולם כולו בצער וחנינא בנחת? אתא מיטרא". (בא הגשם). אמר רבי יוסף ראה כי לא הועילה תפילת הכהן הגדול מול תפילת רבי חנינא בן דוסא.

סיפר הרב משה תררי (מחבר סדרת הספרים "מקראי קודש" על המועדים) "כי פעם בליל שבת חורפי וסוער במיוחד, יצא הרב זצ"ל ל"שלום זכר" אצל אחת המשפחות בשכונת קריית-משה. לאחר שבידק את המשפחה, המשיך לבית הכנסת לתפילת הבקשות, כמנהג הספרדים בלילי השבת של החורף.

באותה שבת היה מאוד גשום. אנחנו ליווינו את הרב וראינו כי כל הזמן ירד גשם, פרט לשעה שבה הרב היה הולך ברחוב. באותן דקות שהרב היה הולך ממקום למקום, הגשם הפסיק. ברגע שהרב נכנס לתוך מבנה – הגשם הסוער התחדש. כשיצאנו מהבקשות בבית הכנסת ראינו, כצפוי, שהגשם פוסק. לא התאפקתי ואמרתי לרב: "אומרים עליך, הרב, שבכל פעם שאתה הולך בחוץ, הגשם פוסק, וכאשר אתה בבית – הגשם מתחדש". הרב הודיע: מייד הוא אמר: "מה פתאום? בגללי הגשם פוסק? אם זה תלוי בי, אני גוזר עכשיו שירד גשם".

באותו הרגע שהרב סיים את דבריו קרה דבר פלא. גשם זלעפות שלא נראה במקומו בדרך כלל החל לרדת. הרב, שהיה ללא מעיל, נרטב כולו עד לשד עצמותיו, ואני כל כך הצטערתי שגרמתי לצדיק צער. גם בגלל שנרטב בגללי, וגם בגלל שגילתי את סודו.

חורגל מאוד לומר בך עלינו, ונסתפק והוא תוך ל' יום בירושלמי מובא שאם אדם מתפלל, וקרוב לסוף התפלה הסתפק אם אמר בך עלינו או ברכנו. בהלכה כתוב שאם הספק שלו תוך שלשים יום – חייב לחזור כי מן הסתם נמשך אחרי הרגל לשונו. כך נפסק להלכה בשו"ע. וסימן קי"ד סע"ח. שואל מרן ה"בן איש חי, האם הלכה זו היא כללית, או אישית? אדם שהסתפק לפני ז' כסליו אם אמר בך עלינו או לא ועד אותו יום לא טעה כלל, סביר להניח שגם עתה אמר בך עלינו, ולמה צריך שלשים יום?

הרב בעל הבן איש חי מביא את דעת הרב 'בני דוד' שאומר כי באמת זה תלוי באדם עצמו. אם הוא כל כך בטוח בעצמו שעד עתה מעולם לא התבלבל, כך ינסוק לעצמו מעתה שמסתמא לא התבלבל. כנגדו יש את דעת הרב 'אוהל יצחק' שאומר כי כיוון שהז' קבעו שלשים יום – אין לזוז מזה וחיוב לחזור. אפילו אם הוא בתפלה האחרונה שבתוך השלושים יום, ואפילו שעד עתה לא התבלבל כלל. דעתו של הרב בן איש חי נוטה לפסוק כמו הרב אוהל יצחק, וכל מי שהסתפק ועדיין הוא תוך שלשים יום, חייב לחזור.

אמר ברוך אתה ה' (מברך השנים) – ונוצר שטעה מי שלא אמר "ותן ומטר" בברכת מברך השנים ונזכר בשעה שאמר "ברוך אתה", ועדיין לא גמר לחתום את הברכה, יש האומרים שיאמר במקום "ותן טל ומטר לברכה" ויחתום "ברוך אתה ה' מברך השנים". כי זה העיקר – בקשת הגשמים. אבל מרן ה"בן איש חי" כתב על זה שלא יאמר רק "ותן טל ומטר" ותו לא, שכן אם יאמר רק מלים אלו, נמצא שמדלג על כל התפלות היפות שהתקינו בברכה, כגון בך עלינו את השנה הזאת ואת כל מיני תבואתה לטובה, ורווח פני תבל, ושבע את העולו כולו מטובך, ומלא ידינו מברכותיך ומעושר מתנות ידך וכו'.

על כן, אומר הבן איש חי, שאם עוד לא אמר ברוך אתה ה', טוב שיחזור לראש הברכה ולא משום שזה לעיכובא, אלא משום שברכה זו מלאה בתפילות יפות ומעוילות לאדם ולכל העולם כולו.

אמר ברוך אתה ה' (מברך השנים) – ונוצר שטעה כתב הרב ז"ל בשיעוריו בשנים שעברו. מה הדין אם נזכר שלא אמר ותן טל ומטר רק אחרי שאמר ברוך אתה ה'? האם בגלל שלא חתם 'מברך השנים' יכול לחתום ולומר "למדני חקיד" שאז לא נחשב לו לחתימה כלל, או שמא יש בזה הפסק? ואולי לא נתיר לו כן כי בשעה שאמר "ברוך אתה ה'" היה על דעתו לחתום "מברך השנים", לכן אולי לא יכול לסיים "למדני חקיד"?

יש בזה מחלוקת באחרונים וראינו את דעת המשנה ברורה שאומר לומר "למדני חקיד" שזה עדיף על סיום הברכה כתיקנה וחזרה לתקן אחר כך. ואע"פ שאנו הולכים על המשנה ברורה בעיקר הדין כמבואר לקמן. בדבר זה מסכימים איתו שיאמר "למדני חקיד" ויאמר "ותן טל ומטר" או שיחזור לתחילת הברכה כדעת הבן איש חי.

אם נזכר אחרי הברכה לפני שהתחיל ברכה שאחריה מה הדין אם אדם שכתב יעלה ויבא ונזכר קודם שהתחיל "מודים". האם יכול לתקן ולומר "יעלה ויבא" קודם שאומר מודים? מה קורא אם אדם שכתב לומר "ותן טל ומטר" ונזכר קודם שהתחיל "תקע"? האם יכול לומר "ותן טל ומטר" לפני "תקע"? מה הדין אם אדם היה צריך לומר "ותן טל ומטר" ב"שמע קולנו" כי שכתב לבקש גשמים בברכת השנים. ושכתב פעם נוספת לבקש גשמים גם ב"שמע קולנו" ונזכר קודם שהתחיל "רצה" האם יכול לתקן ולומר "ותן טל ומטר" לפני "רצה"?

יש בדבר זה מחלוקת ראשונים מעניינת וחשובה בין הראב"ה לבין רבינו שייד בכל ההזכרות השונות שיש בתפילות ובברכות, אם בעניין הזכר במשיב הרוח ומוריד הגשם, או בחתימת המלך הקדוש או המלך המשפט הן בדין שאלת גשמים בברך עלינו, הן בדין אמירת יעלה ויבא בתפלה ו המזון, וכן באמירת "רצה ותחליצנו" בשבת. הכלל הפשוט הוא בדין זה ו גמר כבר את התפלה ומתכוון לעקור את רגליו, חוזר לראש התפלה.

הרא"ש מביא את דעת הראב"ה שהוא רבינו אבי העזרי, וכן מביא והבית יוסף מאוד מאריך בדבר זה, ולדעתו יש כלל מחודש ומעניין **שבכל מקום שחייב לחזור כל עוד לא התחיל את הברכה שלאחרי לו כאילו עדיין עומד באותה הברכה עצמה.**

לדוגמה בנדון שלנו, אם למשל אדם אמר בתפלתו 'ברכנו' במקום ל עלינו, או שאמר 'ותן ברכה' במקום לומר 'ותן טל ומטר', ונזכר לאו ברוך אתה ה' מברך השנים, אבל עוד לא התחיל בברכה 'תקע' על הראב"ה, שכיון שהוא עוד לא התחיל בברכה 'תקע בשופר', נחשב לו ל לא סיים את אותה הברכה (מברך השנים) ועדיין עומד בה, וממילא י במקומו 'ותן טל ומטר לברכה על כל פני האדמה', כמו שהיה אומר כ היה מסיים עדיין מברך השנים, ואחר כך ימשיך תקע בשופר גדול כסדר. כמו כן אם לא אמר 'יעלה ויבא' קודם ברכת המחזיר שכינונו לצ לאחר שחתם כבר המחזיר שכינונו לציון אבל עוד לא התחיל לומר המלה 'מודים', כיון שהוא עוד לא התחיל 'מודים', נחשב לו הדבר חתם את ברכת 'המחזיר' כלל, ויכול לומר יעלה ויבא במקומו.

רבינו יונה חולק עליו ואומר שכל ברכה תחומה עד חתימתה. מרגע שחו לדוגמה 'ברוך אתה ה' מברך השנים', נחשב לו שסיים את הברכה לגמור אם לא התחיל עדיין "תקע בשופר", נחשב כאילו התחיל אותה, שאז היה הדעות שהתנתק לגמרי מברכת השנים לגמרי ולא יכול לומר "ותן טל ומטר

מחלוקת מרן השולחן ערוך והמשנה ברורה למעשה **להלכה כדעת ראב"ה והרמ"א לא חלק עליו** בדין זה כלל. אבל דע ברורה ועוד אחרונים להחמיר כדעת רבינו יונה מספק, אבל לא לפס בכל המקרים דלעיל.

מרן פסק כן בדיני הזכרת גשמים שצריך לומר משיב הרוח ומוריד הג או"ח סימן קי"ד ס"ו אם לא אמרו ונזכר אחרי שחתם "ברוך אתה המתיים", ועוד לא התחיל בברכה "אתה קדוש" – על זה אומר מרן ש: לחזור, אלא אומר שם "משיב הרוח ומוריד הגשם" וממשיך "אתה קד וזה לשון מרן שם: "ואפילו אם סיים הברכה, ונזכר קודם שהתחיל א א"צ לחזור, אלא אומר משיב הרוח ומוריד הגשם בלא חתימה".

המשנה ברורה פסק מסתמך על הרבה אחרונים שפסקו נגד דעתו ו נמצא את הדברים בהרחבה בביאור הלכה וסימן קי"ד בד"ה בלי חתימו להביא את כל הדעות ומסכם: "והנה אף דלהכריע נגד השו"ע קשה מ דהרבה והרבה מגדולי האחרונים קיימי בשיטת השו"ע ויישובו בודח הקושיות שעל השיטה הזו. עכ"פ נראה לי דאם אחר שאמר "ברוך אתר ששכה "משיב הרוח" – לא יגמור את הברכה, אלא יסיים "למדני ח שיהיה כקורא פסוק לבד, ויחזור ל"משיב הרוח" ויגמור כסדר. ו ב"יעלה ויבא" וכחאי גונא אם שכתב ונזכר אחר שאמר "ברוך אתה "למדני חקיד" ויחזור אח"כ ויאמר "יעלה ויבא" "ותחזינה" כסדר. ו ומטר" גם כן. לפי זה נראה דאם שכתב להזכירו באמצע וסיים "ברכו אף שלא התחיל "תקע" – מכל מקום שוב לא יאמר כאן טל ומטר מ ו לאמרו ב"שומע תפלה" ויצא לכו"ע".

למעשה, אין לנו אלא את דעת מרן השולחן ערוך שפסק כדעת הר ההלכה קיימת בכל פרטי ההלכות שהזכרנו לעיל, בין בעניין הזכר גשמים, והן ביעלה ויבא, או בדין רצה בברכת המזון בשבת.

אמר 'תקע' ונוצר שטעה אם כבר פתח ואמר 'תקע', ונזכר שלא טל ומטר, אז באופן זה בודאי ש'התנתק' מהברכה הקודמת וגם לדעת הנ"ל לא יכול שוב לומר ותן טל ומטר במקומו, אלא ימשיך כסדר וי בשומע תפלה. המקור מדברי הגמ' וברכות כ"ט ע"א וע"ב. והסדר באנו שבהגיעו לברכת שומע תפלה יאמר עד "כי אתה שומע תפלת כל פ "ותן טל ומטר לברכה", ואחר כך יאמר "כי אתה שומע תפלת כל פ "ברוך אתה ה' שומע תפלה".

אמר ברוך אתה ה' של שמע קולנו ונוצר אם גם בבר תפלה" שכתב שצריך לומר "ותן טל ומטר" ואמר "ברוך אתה ה'" על ד שומע תפלה, כל עוד לא חתם 'שומע תפלה' יכול לסיים ולומר "למו ויאמר "ותן טל ומטר", ויאמר אחר כך "כי אתה שומע תפלת כל פ ברוך אתה ה' שומע תפלה" וימשיך כסדר.

אמר 'ברוך אתה ה' שומע תפלה' – ונוצר שטעה הראב"ה ורבינו יונה שזכרנו לעיל על סיום ברכת מברך השנים קיימ רק ששם יש אפשרות לתקן על ידי שיתקן בשומע תפלה וכן אם אפשרות לתקן וצריך לחזור להתפלל חזרה מברכת השנים. לדעת

את הסוד הזה לימד אותנו רש"י בתחילת ספר בראשית. הוא גילה לנו שכבוש הארץ הוא לא כמו כיבוש כל ארץ אחרת. כיבוש הארץ מיוחד בכך שתמיד יהיו מקטרגים על כיבושה. תמיד אומות העולם יאמרו לישראל: "ליסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים". כך מתחיל רש"י את פירושו לתורה. כנגד זה אומר אלוקים לאברהם - אתן לך מתנה מרוב חביבות. מרוב אהבה. "קום התהלך בארץ לארצה ולך חבה פי לך אֶתְנָנָה" (בראשית יג יז) עכשיו בניך יוכלו לומר אנחנו יורשים, אנחנו לא גזלנים. האחרים שיושבים כאן הם הגזלנים. "ולא יהיה רשות לשטן לקטרג ולא פתחון פה לבעל מדת הדין". (רשב"ם ב"ב ק).

המלשינים על בניה בארץ ישראל - ממשיכיו של לוט "הצדיק"
בימינו יש כאלה שמצלמים כל יהודי שבונה בארץ ישראל ומיד רצים לאומות העולם ומראים להם איך משהו בנה בית או סגר מרפסת. הם מלשינים בפני אומות העולם כדי שיוכלו לצעוק בכל כוחם: "יהודים הם לא מוסריים". "ליסטים אתם!" וכבר ראינו אותם בצביעותם בפרשת גולדסטון ובפרשת המשט לעזה. הפלא הגדול הוא שזה נכתב בתורה ובכל המפרשים שלה מאות ואלפי שנים לפני שזה קורה בפועל.

על פי זה מירש הרב ז"ל את מה שכתוב בפרשה (בראשית יד-יז) 'וְהָאֱמֹרָאֵל אֲבָרָם אַחֲרֵי הַפָּדֹת לוֹט מַעֲמֹו שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֵתָּה שָׁם צִפְנָה וְנִגְנָה וְסָדְמָה וְיִזְמָה'. כי את כל הארץ אשר אתה ראה לך אֶתְנָנָה וּלְזָרְעֶךָ עַד עוֹלָם. וְשִׁמְתִּי אֶת זֶרְעֶךָ בְּעֶפְרַיִם הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אִם יוֹכַל אִישׁ לִמְנוֹת אֶת עֶפְרַיִם הָאֶרֶץ גַּם זֶרְעֶךָ יִמְנֶה. קום התהלך בארץ לארצה ולך חבה פי לך אֶתְנָנָה". יש לעיין עדיין בדבר, למה רק עתה אומר לו הקב"ה שהוא נותן לו את הארץ, והלא כבר אמר לו "לך לא מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך"?

וענה הרב ז"ל לפי שאם היה מבטיח הקב"ה לאברהם על ירושת ארץ ישראל בפני לוט, הוא היה הולך ו'מלשין' על אברהם שהוא מתכוון לכבוש ארץ שלמה שיושבים עליה עשרה עממים. הוא היה מראה את עצמו כצדיק. וצריך לזכור כי ההלשנה הזאת היא צורך קיומי בשביל לוט. חכמינו אמרו שהרועים שלו היו רועים בשדות זרים וכשהיו מעירים להם שהם גזלנים, הם לא היו חוזרים בהם מזרעם הרעה אלא מצדיקים את עצמם ועושים מהגזל הזה אידיאולוגיה. כהמשך ישיר לדרכו של לוט הוא הולך לסדום שזאת עיר שעושה גזל ורשע, אבל בשונה מכל האומות הוא עושה מהרשע הזה "חוקים" ומצדיקה אותו באידיאולוגיה ותורת חיים שלמה.

אדם מושחת כזה צריך להראות בפני עצמו כמו צדיק, איך עושים זאת? מטיפים מוסר לאחרים. מראים לכולם כמה אברהם לא מוסרי. על כן אלוקים אמר לאברהם את הבטחת הארץ רק אחרי שלוט נפרד ממנו.

בקשת הגשמים - ותן טל ומטר

חמשה זמנים שמתחילים לשאול בהם גשמים ביום שישי שלפני פרשת נח מתחילים לבקש על הגשמים. הספרדים מחליפים את הברכה שאומרים בימות החמה ואומרים נוסח מיוחד של ברכה ארוכה יותר המתחילה במילים "ברך עלינו" במקום "ברכנו" שאומרים בימות הקיץ. האשכנזים מחליפים בחורף ובמקום לומר: "ותן לך ברכה" כמו בקיץ, הם אומרים בחורף: "ותן טל ומטר לברכה". להלכה העיקר הוא המשפט הזה. אם אדם ספרדי או אשכנזי אמר את המשפט: "ותן טל ומטר לברכה". לא כל כך משנה הנוסח של הברכה אם אמר ברכנו או ברך עלינו. העיקר שהוא ביקש גשמים.

וזאת לדעת כי אם אדם לא ביקש גשמים בתפילתו, הוא כאילו לא התפלל כלל. אע"פ שהוא ביקש דעת ותשובה ורפואה וסליחה וכל שאר שמונה עשרה הברכות האחרות שבתפילת י"ח. אם לא ביקש גשמים בימות הגשמים ומצא את עצמו אחרי תפילת י"ח שלא אמר "ותן טל ומטר לברכה" - לא יצא ידי חובה וצריך לחזור ולהתפלל. וזה פלא למה המשפט הזה כל כך חשוב? למה אם לא אמר אותו כאילו לא התפלל כלל?

למה בקשת הגשמים כל כך חשובה? כל התפילה מתחילה מהגשמים. כשהקב"ה מסביר את ההבדל בין ארץ ישראל לארץ מצרים הוא אומר שמעלתה של ארץ ישראל היא שהגשמים יורדים לפי התפילות. "כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא בארץ מצרים הוא אשר יצאתם משם אשר תזרע את זרעך ותשקית ברגלך וגו' הירק ובחשקיהו ותאריך אשר אתם עברים שמה לרשתה ארץ הרים ובקעת למיטר השמים תשקה מיט" וכך התורה ממשיכה ואומרת את כל פרשת קריאת שמע. הפרשה שהתורה מכוונת אותנו לומר אותה כל יום ולזכור אותה כל שעה ושעה. ומה כתוב בה?

"אם שָׁמַע תִּשְׁמָעוּ אֶל מְצוֹתַי, אִם תֹּאחֲבוּ אֶת ה' בְּכָל לִבְבְּכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם - וְנָתַתִּי מִטָּר אֲרֻצְכֶם בְּעֵת יוֹרָה וּמַלְקוֹשׁ" ואם "יִפְתָּה לְבַבְכֶם וְסָרְתֶם וכו'" - "וְעַצֵּר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ". למעשה כל הגלות והגאולה היא חלק מהסיפור הזה של הגשמים. גלות מתחילה בעצירת גשמים. גאולה מתחילה בגשמים שיוורדים בעיתם. לכן זה כל כך חשוב שאנו מזכירים את זה לעצמינו פעמים בכל יום לפחות, ומזכירים את זה לעצמינו כל הזמן. "וְשִׁמְתֶם אֶת דְּבָרֵי אֱלֹהִים עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם". קושרים אותם בתפילין על הידים ועל הראש. כותבים אותם בכניסות כל הבתים שתמיד תמיד נזכור את זה.

אם אדם שכת את הדבר החשוב הזה בתפילה. מה הוא כן זוכר? זה שהוא לא שם לב לקריאת שמע שהוא קורא כל יום. אם הוא לא מבין החשוב הזה הוא במסלול שסופו גלות חס ושלום. לכן הוא צריך לכוון ולשוב שנית ולהתפלל. ואם לא נזכר בזמן - יחזור ויתפלל את התפילה פעמיים. תפילת תשלומין.

בקשת הגשמים לפני מצבם של העולים לבית המקדש
חמש שיטות מתני להתחיל לבקש גשמים. רבי יוחנן - במוצאי שמתח אין הלכה כמותו. תנא קמא - בג' מרחשוון. רבן גמליאל - בז' מרחשוון. רבי יוסי - בי"ז מרחשוון. בחוץ לארץ - מתחילים לומר בדרך עלינו ששים התקופה. וזה לשון המשנה: (תענית י"א) "בשלשה במרחשוון שואלין או רבן גמליאל אומר בשבעה בו, חמשה עשר יום אחר החג, כדי שיבישראל לנהר פרת".

על זה אומרת הגמרא שם: "אמר רבי אלעזר, הלכה כרבן גמליאל. שמתחילים בז' מרחשוון. החז"ל מביא שמה שהמשנה אומרת האחרון שבישראל לנהר פרת לא מדבר רק על רבן גמליאל אלא גם שאומר ששואלים גשמים בג' מרחשוון, אומר כך כי לדעתו אחרון מגיע לנהר פרת בג' בחשוון, אבל הוא לא חולק על עיקר הדין שצו לאחרון עולי הרגלים שיוגיע לביתו.

גם בזמננו מבקשים גשמים למרות שאין בית מקדש ורגלים
דעת הר"ן היא שכל הבקשה בז' חשוון היא רק בזמן שבית ה' קיים והיו עולי רגלים. והוא מסתמך על הגמ' בתענית שאומרת הגשמים בתאריך זה: "כאן בזמן שבית המקדש קיים, כאן בזמן המקדש קיים". כל מה שפוסקים כרבן גמליאל שמתחילים לבקש מרחשוון הוא דוקא בזמן שבהמ"ק קיים, אבל אם אין בית המקדש מתחילים בז' מרחשוון אלא מתחילים כבר ביום טוב אחרון של חג.

הרי"ף והרמב"ם לא חילקו בין זמן בית המקדש קיים לאחר כך. ושלמרות שזאת דעתו אין כח בידי לשנות נגד דעת הרי"ף והרמב"ם (ובתפלה שקבעו רק שני זמנים, והם ז' מרחשוון וששים יום לתקופת תש ולמעשה אינו יכול לחלוק עליהם. ומוסיף הר"ן, שהוא שמע שגם בי לרגל אף על פי שאין בית המקדש, כמו שהיו עולים בזמן בית המקדש יש הצדקה למנהג שגם בימינו ממתנינים לז' מרחשוון, שהוא הזמן שיי העולים בימינו לרגל, שיוגיע חזרה לבבל.

האם בזמננו יש להקדים שאלת גשמים בגלל אמצעי הרב ז"ל היה שואל מה יהיה הדין היום בבקשת הגשמים? האם בזן התחבורה מהירים מאוד וכבר לא לוקח חמשה עשר יום להגיע וברכב המרחק בין ירושלים לנהר פרת נגמץ במספר שעות. ואם הנסיעה במטוס, מתקצר הזמן עשרות מונים, ומה עוד שיכולים לו לקצה העולם במטוס תוך 24 שעות; השאלה האם משום כך משתנה הגשמים בימינו שהמציאות השתנתה, ולמה לנו לעכב את הגשמים זה לא מפרע כלל להולכי דרכים?

בנבואת ישעיהו כתוב (ישעיהו טו) 'אֵילֵי נְבִילֹת יִשְׁתַּנְּנוּ, וְהַבְּיָאֹר הוּא לְבֹאֹ אַחֲרֵי שִׁבּוֹא הַמַּשִּׁיחַ וְיִהְיֶה לָנוּ אֵת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, יִתְגַּיֵּסוּ כָל אוֹ לַעְזָר לַעַם יִשְׂרָאֵל לַהֲגִיעַ לִירוּשָׁלַיִם וּלְחַזֵּר לְבֵיתָהֶם, מִכָּל מְקוֹם שֶׁ-בְּעוֹלָם. וְלֵשֶׁם כֵּךְ יֵשׁ לַשַּׁעַר שִׁימְעִילוּ אֶת כָּל הַמַּטּוּסִים שְׂבָעוֹלָם, וּוְאוֹרִית אֲדִירָה לְכִיּוֹן יִירוּשָׁלַיִם לִפְנֵי הַחַיִּים, וּמִחוּצָה לָהּ לְאַחֲרֵיהֶם וְשֶׁמֶט כֹּג' הָיוּ מְלָכִים אֲמָנָה וְשִׁירוּתֵיהֶם מִיִּנְיֻקֵּי אֲפִים אֶרֶץ יִשְׁרָאֵל וְלִחְנוֹ וְלִדְעָתָ כִּי אֵינִי ה' אֲשֶׁר לֹא יִבְשׁוּ קִיּוֹ. וְיֵשׁ לַשַּׁעַר שְׂבֻדָּאִי חֲמֵשֶׁה עָשָׂר יוֹם לְחַזֵּר לְבֵיתָם, וְאֵף לֹא יוֹמִיִּים. וְאִם כֵּן, כִּבְר בִּי הַתַּחֲבֹרָה שׁוֹנִים, מִן הָרָאִי לְהַקְדִּים אֶת שְׁאֵלַת הַגִּשְׁמִים.

וענה הרב כי יתכן שבזמן המשיח יקדימו את שאלת הגשמים לפי המהירות שבה מגיעים לכל מקום. אבל יתכן גם שבזמן המשיח אם שיוגרו בבבל או במדינות אחרות הם יתעכבו עוד קצת ללמוד ב: דירה. לברר על אפשרות לגור בארץ. אולי לטייל ולהתאהב בארץ.

ומאוד יתכן הדבר, שכשיבאו לעתיד לבוא בני חוץ לארץ להקדיב בארץ, יעכבו אותם בדברים לבל יחזרו לארצם אלא יישארו בז הקנויה לעם ישראל קניין עולם, ומה להם ולחוץ לארץ, אדרבה עליו כאן ולקיים מצוות התלויות בארץ בלבד, ולהיות בקרבת ירושלים וב המקדש וכו'. ושמה ישאלו עדיין בז' מרחשוון, לפי שייקח שבוע העולים מחוץ לארץ, שבודאי יעמדו בתור בפתחי בתי הדיינים, י לחזור לחוץ לארץ כדי ללכת ולהביא את תפוציהם לכאן ולגור בארץ.

תפילת עוברי דרכים - מול תפילת עולי רגלים
הגב שהלכה כרבן גמליאל שאין לשאול גשמים עד ז' מרחשוון, משום משהו שהולך לאיסור ויגיע לנהר פרת רק אחרי שבועיים מציאותו וראה זה פלא, שיש כאן התחשבות בתפלתו תפלת יחיד, תפלת ע שלא ירדו עליו גשמים כל עוד הוא בדרך, עד שאנחנו נקבע מא לבקש גשמים. וזה פלא כי כהן גדול היה מבקש בבית המקדש שלא ו

תעניות גשמים בארץ ישראל בימינו

סימן יג

שאלה

האם צריך להתענות בדורנו תעניות גשמים וא"כ לפי קביעה של מי ובאילו סדרים?

א. סדר תעניות גשמים

בראש הלכות תעניות כתב הרמב"ם: "מצות עשה אחת והיא לזנוק לפני ה' בכל עת צרה גדולה שלא תבא על הצבור".

ובפרק א (הל' א-ז) כתב:

"מצות עשה מן החובה לזנוק ולהיעזר בחצוצות על כל צרה שתבא על הצבור, שנאמר על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצות (מזמור י), כלומר כל דבר שיצר לכם כגון בצורת ודבר וארבה וכיוצא בהן זעקו עליהן והריעו.

"ודבר זה מדרכי התשובה הוא, שבזמן שתבוא צרה ויזעקו עליה ויריעו ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן כחוב עונותיהם והטו נגד (ירמיהו ה), וזה הוא שיגורם

1. הערת הרמ"ג אביגדור נבנצל רב העיר העתיקה — ירושלים: הדבר שנוי במחלוקת עי' ברכות מ"ח ע"א רש"י ד"ה עד.

תשובת המחבר: אף שרש"י כתב שקטן אינו מוציא את הרבים בזימון מפני שאינו מחויב ורק אביו מחויב ולא הוא, ניתן לומר שכל זה לגבי הוצאת אחרים ידי חובה אבל לעצמן, אם אין לו אב, חייב לברך. וכן כתבנו שלא יוציא את הרבים אבל יברך לעצמו.

2. הערת הרמ"ג אביגדור נבנצל רב העיר העתיקה — ירושלים: גם אדמו"ר זללה"ה (=הגרש"ז אוירבך) פסק דיספור בברכה.

זהם להסיר הצורה מעליהם.
 "אלב אם לא יתקן ולא ירשע אלא יאמר
 דבר זה מתקן השולם אידע לו וצרה זו
 נקרה לקהית, ודין לו דרך אכזרית ותקופה
 להם להרבה במעשריהם הרעים, ותוסף הצרה
 צרות אחרות, הוא שכתוב בתורה והוסף הצרה
 עמו בקרי והלכתי עמכם בחקותי קרי (ויקרא)
 כי, כלומר כשאנא עליכם צרה כדי שתשבו
 אם תאמרו, שהוא קרי אוסף לכם חזות אותו
 קרי."

"ומדברי סופרים להתענות על כל צרה
 שתבוא על הצבור עד שיתרחסו מן השמים.
 ובכשי התענית האלו יועילו בתפלות
 ומתענים ויחזיקו בתצורות צדק, ואם היו
 במקום מרעין, בתצורות גשפופי, והשפופ
 מקצר והתצורות מאריכות שמצות ויוס
 ברצונות, ואין תתקן בתצורות ושופר
 באחד אלא במקום, יעמוד בתצורות ויזיל
 שופר הריע לפי המלך ה' (התלים צח)."

למנו מדברי הרמב"ם שיסוד תענית על
 צרות הבאות על הציבור אינו עצם התענית
 אלא זקקה והתקנה בתצורות או אף
 בשופרות והשובה על מעשים רעים.
 והתענית היא מדברי סופרים.
 סדר תענית הגשמים מפורט במסכת
 תענית, ואקוה בקצרה: אם לא ירדו גשמים
 עד י"ז במרחשוון תלמודי תכנים מתחילים
 להתענות בשני חמישי ושני, אם לא ירדו
 גשמים מוספים עוד שלש תעניות על כל
 הציבור בשני חמישי ושני ובחן התענית
 מתחלה, מעלות השחר בלבד. לאחר מכן
 אם לא ירדו גשמים מוספים עוד, שלש
 תעניות חמורות יותר של שני חמישי ושני
 בהן מתחילים את התענית מתקרב
 ואסורים במלאכה, ולאחריו שבע תעניות
 אחרונות בהן בוססו לחומרי תעניות

הקדמות מתחילים ברחובות של עיר
 ומוציאים לשם את ארון הקודש והמוספים
 בתפילה עוד שש ברכות ותקיעות בתפילות.
 (פיוס החלכות בספר תענית, רמב"ם הל' תענית
 פ"ג ופ"ד ופ"ה סי' תענית).

ב. במה תלוי סדר תעניות הציבור

הרמב"ן (תענית טו ע"א) דן מה טעם
 קביעת הנמזה (מסכים די ע"ב, תענית יא ע"ב)
 שאין תענית ציבור בבבל וקביא את טעם
 הראב"ד שבני בבל עניים וגל מן לא
 התמיהו עליהם, ודוהה אותו ומסיק: "אלא
 הטעם הובנו מפני ששטנו ב"ד גוריון על
 הצבור, ואין בחזק לארץ ב"ד שחזותו הם.
 ואין כח בבורות להשחית תענית שלום
 לתענית של חרות שהוא יחיד, והשטה באר
 שדוא גורות בביאית."

עולה מדבריו שטעם הוא משום
 שבוהל אדם סמוכים בסמיכות זמנים
 הנמשכת ממשי רבתי, ורק בא"י שביד דין
 הן סמוכים וכלו לגור תענית ציבור.
 מתבאר מדבריו שאין התענית חלות
 כתובה קבועה אם לא ירדו גשמים אלא
 הדבר תלוי בגודל בית דין, והחלכות
 והתארכות העולים מהש"ס הם רק לאחר
 שביד דין גורו על הציבור את התענית.

מוסיף הרמב"ן טעם נוסף שאין תענית
 ציבור בבבל: "וזאתו כדושתו כדני יצא
 חזון מחרוזת ונשיא וכלה מחפזה זה אב
 ב"ד ר' חלבו אמר דר' יוחנן נשיא פה נענו
 בצענו נבדיו, אר' יוחנן הדא אמרה אנן
 תענו דאן, נבדיו ית' אנו, תענו, למח
 דלית נשיא נענו, וגם זה מן הטעם התבטל
 דין ד"צ בבבל וכל חוצה לארץ, לפי שאין
 שם נשיא ולא אב ב"ד שמתענו נענום

וזכרשם חקוקי של ישראל והן שחורין
 התענית על הצבור והצבור מקבלים עליהם
 דעות וגזירות, וכדאמרינן ומי לקמן (כ"ד
 א) דבי נשיא גור תענית ולא אודעי דר'
 יוחנן ולר"ש בן לקיש לצפרא אודיענו א"ל
 ריש לקיש דר' יוחנן הא לא קבלין א"ל און
 בתייהו גרין, היכן כיון דקבלה נמי לא
 צריא דר"ל תענית צבור, אבל בחזק לארץ
 שאין גוריון אחד נשיא וכל אחד ואחד צריך
 קבלה בפני עצמו כתענית יחיד הוא וזהו
 טעם נכון ובוודאי, ומה שאמרו אין ד"צ בבבל
 כלומר אין תענית בחוצה לארץ, שכן זכרשם
 מוכיחין בחומד ד"ל בשם בבב כמו שאמרו
 אין דין דין קשות בבב מפני שאין מטייה
 אלא בארץ, והוא הלשון והטעם לתענית
 צבור כמו שפירשתי בפ"ג."

לכאורה טעם זה שונה במעט מטעם
 הסמיכה מפני שהנמזה הוא סמכות
 שלטונית-דתית, כלפי כל הציבור ובעוד
 שלגבי הסמיכה התבטא הרמב"ן שלא
 סמיכה זו אפשר להטיל חומרי תענית
 ציבור, הרי לגבי הנשיא בלעדיו אין סמכות
 הסלת תענית על הציבור, כפי"ה נראה
 ברמב"ן שאיחד בין שני הצדדים הללו.
 וכ"ל הריטב"א (מסכים די ע"ב) שמתעניות
 אלו תלויות בגודל בית דין, סמוכים ותלמידיו
 הצעיר שצריכים אף נשיא, וכן כתב הר"ן (על
 ה"ף תענית ה ע"א).

בהתבונן לתענית (וכ ע"ב) מוסיף
 1. מקור הכינוי בירושלמי תענית (פ"ה ה"ף), וכן במדרש שמואל (פרשה ג', משם הציטוט): "האמרו
 שם חסאנו לה' ר' הונא ורבי ירמיה בשם רבי שמואל בר' רב יצחק נתענף שמואל גדולקו
 של ישראל אמר לפניו רבו העולמים בלום אותה חובע מן האדם, אלא שיאמר לפניו חסאותי,
 וישראל, אמרתי לפני חסאנו ואין אותה מונח להם, והאמרו שם חסאנו לה' מפרש קדשו
 עתה שיענו בעד כלל", והפני משה כתב שיעשה עצמו כאילו נכלל עמהם, ולכן אמר על
 עצמו שאף הוא חסא, "נתענתו עמך לומר כן".

כתב בחידושי הריטב"א (פסחים נד ע"ב):

ג. חומר תענית שאינה תענית ציבור

תפילות הנאמרות בהן.

ציבוריות המתקבלות כשאין נשיא ודיינים סמוכים, הן לגבי חומרות התעניות והן לגבי תפילות הנאמרות בהן.

אלא בזמן שיש צורך דאמור ר' יוחנן ט' באב אית כתרעית ציבור ומפיקין איתו תענית ציבור לעשרים וארבע ברכות ושאר תעניות

בלבד ואנ"פ טו אין אומדן כ"ד בט' באב, אלא בזמן שיש צורך דאמור ר' יוחנן ט' באב אית כתרעית ציבור ומפיקין איתו תענית ציבור לעשרים וארבע ברכות ושאר תעניות

נאמר בתשובות הגאונים (הריב"ן סי' רסז): "ושאלת עשרים ד' ברכות שלחנעית ציבור עבדין לוח בנלוח דונכאטא על כל צרה שתבא על הציבור. או דיקמא כיון דתנו ומתנין אפר מקלה על גבי התבא ובראש השנה ובראש אב בית דין לא עבדין אלא במקום נשיא ואב בית דין דאית פלוגתא בין גאונים ז"ל ברה מילתא "כך ראיתו כי זה שאמרת תענית ציבור אית בבבל ובכל ארצות אין לנו תענית ציבור אלא ט' באב לכלב כרשומא. דאמור שמואל אין תענית ציבור בבבל אלא תשנה באב

סדרי התפילה והתענית בו.

נאמר בתשובות הגאונים (הריב"ן סי' רסז): "ושאלת עשרים ד' ברכות שלחנעית ציבור עבדין לוח בנלוח דונכאטא על כל צרה שתבא על הציבור. או דיקמא כיון דתנו ומתנין אפר מקלה על גבי התבא ובראש השנה ובראש אב בית דין לא עבדין אלא במקום נשיא ואב בית דין דאית פלוגתא בין גאונים ז"ל ברה מילתא "כך ראיתו כי זה שאמרת תענית ציבור אית בבבל ובכל ארצות אין לנו תענית ציבור אלא ט' באב לכלב כרשומא. דאמור שמואל אין תענית ציבור בבבל אלא תשנה באב

נאמר בתשובות הגאונים (הריב"ן סי' רסז): "ושאלת עשרים ד' ברכות שלחנעית ציבור עבדין לוח בנלוח דונכאטא על כל צרה שתבא על הציבור. או דיקמא כיון דתנו ומתנין אפר מקלה על גבי התבא ובראש השנה ובראש אב בית דין לא עבדין אלא במקום נשיא ואב בית דין דאית פלוגתא בין גאונים ז"ל ברה מילתא "כך ראיתו כי זה שאמרת תענית ציבור אית בבבל ובכל ארצות אין לנו תענית ציבור אלא ט' באב לכלב כרשומא. דאמור שמואל אין תענית ציבור בבבל אלא תשנה באב

נאמר בתשובות הגאונים (הריב"ן סי' רסז): "ושאלת עשרים ד' ברכות שלחנעית ציבור עבדין לוח בנלוח דונכאטא על כל צרה שתבא על הציבור. או דיקמא כיון דתנו ומתנין אפר מקלה על גבי התבא ובראש השנה ובראש אב בית דין לא עבדין אלא במקום נשיא ואב בית דין דאית פלוגתא בין גאונים ז"ל ברה מילתא "כך ראיתו כי זה שאמרת תענית ציבור אית בבבל ובכל ארצות אין לנו תענית ציבור אלא ט' באב לכלב כרשומא. דאמור שמואל אין תענית ציבור בבבל אלא תשנה באב

נאמר בתשובות הגאונים (הריב"ן סי' רסז): "ושאלת עשרים ד' ברכות שלחנעית ציבור עבדין לוח בנלוח דונכאטא על כל צרה שתבא על הציבור. או דיקמא כיון דתנו ומתנין אפר מקלה על גבי התבא ובראש השנה ובראש אב בית דין לא עבדין אלא במקום נשיא ואב בית דין דאית פלוגתא בין גאונים ז"ל ברה מילתא "כך ראיתו כי זה שאמרת תענית ציבור אית בבבל ובכל ארצות אין לנו תענית ציבור אלא ט' באב לכלב כרשומא. דאמור שמואל אין תענית ציבור בבבל אלא תשנה באב

נאמר בתשובות הגאונים (הריב"ן סי' רסז): "ושאלת עשרים ד' ברכות שלחנעית ציבור עבדין לוח בנלוח דונכאטא על כל צרה שתבא על הציבור. או דיקמא כיון דתנו ומתנין אפר מקלה על גבי התבא ובראש השנה ובראש אב בית דין לא עבדין אלא במקום נשיא ואב בית דין דאית פלוגתא בין גאונים ז"ל ברה מילתא "כך ראיתו כי זה שאמרת תענית ציבור אית בבבל ובכל ארצות אין לנו תענית ציבור אלא ט' באב לכלב כרשומא. דאמור שמואל אין תענית ציבור בבבל אלא תשנה באב

נאמר בתשובות הגאונים (הריב"ן סי' רסז): "ושאלת עשרים ד' ברכות שלחנעית ציבור עבדין לוח בנלוח דונכאטא על כל צרה שתבא על הציבור. או דיקמא כיון דתנו ומתנין אפר מקלה על גבי התבא ובראש השנה ובראש אב בית דין לא עבדין אלא במקום נשיא ואב בית דין דאית פלוגתא בין גאונים ז"ל ברה מילתא "כך ראיתו כי זה שאמרת תענית ציבור אית בבבל ובכל ארצות אין לנו תענית ציבור אלא ט' באב לכלב כרשומא. דאמור שמואל אין תענית ציבור בבבל אלא תשנה באב

חבל נחלתו

לעומת זאת לפי הראב"ה והרא"ז נראה שבימינו כיון שהסמכות המדינית יכולה לתת כח זה בידי הרבנות הראשית, יש מקום לומר שהרבנות הראשית תוכל לגזור תעניות ציבור על כל ישראל. אולם המגיד משנה (הל' תענית פ"ג הי"א) חתם בין שני הדברים וכתב: "וכתב הרמב"ן ז"ל שרשומא מפני שאין נשיא בחז"ל וגוררין גדות הדין והדין". ולפי"ז הסיבה היא אחת: שאין לנו סמכות תורנית שיכולה לגזור תענית כזו. ולכן כל תעניותינו (פרט לתעניות הקבועות) הן תעניות יחיד. ולפי"ז אין הבדל בין א"י וחז"ל וע"י לקמן.

הרבני יוסף השתמש בד"ן סמוכים ונשיא להחליט שאין התעניות חלות ללא גזירת בית דין. וכך כתב (סי' תקעה סי"ז): "דעת וכו' בית דין גוררין וכו'. כתב בספר שלחן מלכים דאם לא גזר בית דין תענית גשמיים אט עבר ר"ח כסליו חלה הגזירה והייבוס להתענות שכבר הם גוררים מחובי המעשה עכ"ל. וליתא, דלשון המעשה והפסקים דנקטי בי"ד גזרין. והיא חובבית גם מ"ש בש"ס (תענית יג ב) אמר שמואל אין תענית צבור בבבל, דא היא תבררית וכן מצאתי בתשובות הרב החסיד מהר"ד יעקב מולכו כ"י אשר בידי שכתב בס"ד דאם לא גזר אונס חלים, והביא ראיה מ"ש ועוד האריך להכריח דבית דין צריכין לגזור. והראיות השבועות לרבי זמנתי ושמואל לדבריה".

וצריך לדון מה דיניהן של תעניות ציבוריות המתקבלות כשאין נשיא ודיינים סמוכים, הן לגבי חומרות התעניות והן לגבי תפילות הנאמרות בהן.

אלא בזמן שיש צורך דאמור ר' יוחנן ט' באב אית כתרעית ציבור ומפיקין איתו תענית ציבור לעשרים וארבע ברכות ושאר תעניות

בלבד ואנ"פ טו אין אומדן כ"ד בט' באב, אלא בזמן שיש צורך דאמור ר' יוחנן ט' באב אית כתרעית ציבור ומפיקין איתו תענית ציבור לעשרים וארבע ברכות ושאר תעניות

סימן נ"ו — תעניות גשמים בארץ ישראל בימינו

שאנו קובעין בבבל אין כתרעית ציבור ואין בו כח לאסור מלאכה מפני שאין נשיא ואין אב בית דין שדומהים גרס לחם, ובעי ארץ ישראל אומר אומר ר' יוסה היה אמרה אילין תעניאנא דאיתן קביעין קבעין לא תעניאנא איתן משום דלית ביין נשיאת ואף על פי כן מתנה תענית שבת בבל שבת ברכות ארוכות על כל צרה שתבא עליהן ומתעניין ואנ"פ שאין שם נשיא ואב בית דין אין מתעניין חזרת. אלא מירא צריך שיהא חכם מובהק שנתל ונתן בראשו והכל דאין ומודעו. ובני ישיבת מחסה במוט שהיה בסורא היו מקילין הרבה בדבר זה ותמיד בכל שנה היו קובעין תענית בראש חודש אב בל ישיבתו וכו' מתעניין ולא היו עושין כך אלא בצרה גדולה ובמקום שיש חכמים הרבה או חכם גדול מובהק ובאילו הירידו עצמן לסכנה וברחמי שמיים הנהיגו שאין חוררין יקום. ואנו כבר קבענו כמה פגמים תעניות כאלה וגם במקומות אחרים שאין מקום שיש רב מובהק עושין כן".

למדנו מהתשובה הגאון כמה וכמה הלכות חשובות: תעניות שבבבל אע"פ שאין תעניות ציבור ולכן מותרות במלאכה בכל"ז מהפגמים שבע ברכות ארוכות של תעניות ומריעים (במצוצות או בשופרות ע"י לחל). ושמים אפר מקלה בראש החכם ובראש כל אזור (ומצויים את המיכה לרחוב של עיר). כמו"כ נראה מדבריו שבכל התעניות אשר נגזרות על הציבור כתרעיות ציבור מוסיפים שש ברכות, וא"כ גם בתעניות ציבור בחז"ל

מובאר שלכ"ע התעניות בחז"ל אסורות

2.

יש שכתבו שבע ברכות ויש שכתבו שש ברכות ושניהם לרבי אחד תכנונו, כיון שהוספת שש

הברכות הן אחר ברכה גאל ישראל, ובברכה גאל ישראל מוסיפים ומאריכים בזכרונות וע"כ יש שנקטו שבע ברכות. ע"י תענית טו ע"א ברט"י ד"ה על השניה. ושם בסוגיא בוף טז ע"ב "הני שש

שבע הויין".

שש ברכות, וא"כ גם בתעניות ציבור בחז"ל

שש ברכות, וא"כ גם בתעניות ציבור בחז"ל

שש ברכות, וא"כ גם בתעניות ציבור בחז"ל

שש ברכות, וא"כ גם בתעניות ציבור בחז"ל

שש ברכות, וא"כ גם בתעניות ציבור בחז"ל

שש ברכות, וא"כ גם בתעניות ציבור בחז"ל

שש ברכות, וא"כ גם בתעניות ציבור בחז"ל

שש ברכות, וא"כ גם בתעניות ציבור בחז"ל

שש ברכות, וא"כ גם בתעניות ציבור בחז"ל

שש ברכות, וא"כ גם בתעניות ציבור בחז"ל

שש ברכות, וא"כ גם בתעניות ציבור בחז"ל

שש ברכות, וא"כ גם בתעניות ציבור בחז"ל

שש ברכות, וא"כ גם בתעניות ציבור בחז"ל

שש ברכות, וא"כ גם בתעניות ציבור בחז"ל

שש ברכות, וא"כ גם בתעניות ציבור בחז"ל

שש ברכות, וא"כ גם בתעניות ציבור בחז"ל

שש ברכות, וא"כ גם בתעניות ציבור בחז"ל

שש ברכות, וא"כ גם בתעניות ציבור בחז"ל

באכילה ושתיה בלבד ולא בשאר חמשת העניינים, ומדברי הגאונים והרמב"ן עולה שמוסיפים בהן שש ברכות ועל כך תמה הלח"מ כיון שהן תעניות יחיד מדוע מוסיפים ברכות.

כתב על כך האור שמח (שם): "דמה לענין הרשפת שש ברכות ענין לחם משנה בזה, ומפרש הוא בירושלמי (הענין) פ"ק הלכה א', בנחה דרכין לתענית. תענית בחד פסחא כ', לכו ונעשו, ובלבד שלא תנשו ממנו שם חפלה, היכן הוא אומרה כ', ע"ד דר"י היכן אומרה בשש שהוא מוסיף, עד כזו צבור שיש לו שש כ', הרי דבחוזה לארץ מוסיפין שש ברכות ואולי כיון שנעשו עפ"י רבי שהיה נשיא ואפשר הינה נשיאורו גם על חוץ לארץ לכן היו מוסיפין שש ברכות, דדון תענית ציבור יש לזה, כיון שכל השנה שאין ח"צ בחז"ל הוא כראור בירושלמי ריש פרק ב' (ה"א), הרי אומרה אילן תעניתא דאין עובדין לית אילין, ובאן היה על פי רבי, [ולכן לדין ש"ן מזכיר בשומע תפלה ככל דרכי יחיד, כיון דאין רק כיחיד] וראית לדברי נטיס סוף פ"ק (הענין ה' א בפי ה"ף) שנעמד בזה, ואין דבריו מוכרחים, כיון דקבעו על פי הגמרא וד"ק, ויטוין ספר הקוסמות לדמב"ן בה"י עולה עפ"י הא"ש שבימינו שאין נשיא אין מוסיפים שש ברכות, אמנם ה"ן הוכיח מהירושלמי שמוסיפים ולא קיבל שכוון של רבי היה לגזור אף שש תענית ציבור, ולכן לדעתו אף בימינו מוסיפים שש ברכות בתעניות אף שאין לנו נשיא ואין לנו סמכות.

וכן כתב הרמב"ן (הענין טו ע"א): "ומן השנה הזה נלמד שלא אמרו בקולא וו אלא שלא יאסרו במלאכה ותעניתו הללו, אבל לענין תפלות מתפללין כ"ד ברכות בחוזה

לארץ ומתעניתו ייש להם נעילה כמו שכתבתי לתפלה ולענין אפשי רחמי לא גדיע, ומצאתי לה"מ במזל שהוא סבור שאין מסיקין בתענית ואין מרגין בחומות אלו אלא על גשמים, אבל מודה שמתפללין בהם כ"ד ומתענית ומתפללין נעילה בכל מקום, ואין זה נכון".

הריטב"א: "פרשו המפרשים כלם ז"ל דדיעו בחיודישו לתענית (יב ע"ב) באר שאין בו (=בכל) תענית צבור לנהוג בחומות וסנדל ותשמיש המטה, אבל באכילה ושתיה נהוין וכדמוכח מהאי דמייחזק מרבנן דבי רב אשי דמסיימי מסאי שריו מתענים בבבלי".

עוד כתב הריטב"א בתענית (יב ע"ב): "מנחה ונעמד דברי שמואל שאין תענית צבור בכל חוץ לארץ, חוץ מט' באב שהוא גורד נביאים ותרגים בו חומתי תענית, אבל שאר תעניות בין על גשמים בין על שאר צרות אינן תענית צבור אלא תענית יחידים שאין בו איסור אלא באכילה ושתיה".

"ודעת הגאונים ז"ל שלא נאמר זה אלא לענין חומתי איסור ריוס בהפסק מבעוד יום ושאר עניינים, אבל לענין תפלות ובקשות תענית צבור הוא שאין בזה צורך לגירוד נשיא וכל צבור ושאר לבקש רחמים על עצמו, הילכך אף בתעניות שלנו יש נעילה וי ברכות וחתונות כמו בא"י, וכן תהיו הגאונים ז"ל... וכל זה לראיה שיש כ"ד ברכות ושפלות תעילה בתענית של חוץ לארץ כדברי הגאונים ז"ל, וכן אנו נוהגים בארצות הללו אלא שאין אנו נוהגים בתפלת נעילה, כי אנו חוששים שמוא להוסיף תפלה יתירה כענין יחיד תענית צבור גמור בעי, ומספק תפלה דאמרינן שמוא כ"ד ברכות הוה דהנה נמי

ברבב, ואנ"פ שאין זה מחוחר אין מבטלין מנהג דבר. "מצאתי למד שלענין חומר יום התענית ולהפסיק מבעוד יום ציצ"ל תענית צבור שתחת הסכמה אחת וציצ"ל אחד, אבל לברכות והתענית כל צבור וצבור רשאי להתעייב בכך, אלא שאין לעשות כן אלא בהגיע עת צרה שומעו טוב והשעה דחוקה וצריכה רחמים, כך קבלתי לשיטה זו מפי מורי נ"י בשם רבינו הגדול ז"ל, וליכא למימא מניה".

למדנו מדברי הריטב"א שאין חומתי תענית ציבור לחיוב בהמשה עיניים ואסורים באכילה ושתיה בלבד אבל הוספה בברכות (שש ברכות אויכות) ותקיעה בשופרות ותפילות נעילה מוסיפים אף בחז"ל שנושבים כיחידים, וכן נהגו במקומות, פרט לתפילות נעילה שמה הוא שייך אף לתענית ציבור.

וה"ן (על ה"ף הענין ה ע"א) כתב: "פרשו בו שאין חומר תענית ציבור של נעילה הסנדל והציצה וסיכה ונהגת בבבלי אלא בס"ב בלבד... וכיון שלמדנו על תפילה נעילה ונעל כ"ד ברכות ועל התענה שבהוצאה לארץ היכא אמרינן שאין שם תענית צבור בבבלי אלא תענית יחידים י"ל דכי אמרינן הכי ה"מ לענין ה ענינים שאין כח בתענית יחידים להשוות תעניות שלהם לתענית יחיד שיהא על כל ישראל ומש"ה לא מחסר בעינין הללו אלא תענית דומיא דדיה דהיון תענית ציבור שהוא מקובל על כל ישראל, אבל לענין נעילה וכ"ד ברכות והתענה לא אמרו שכוין שכל הצבור מצטרפין להתענות ראויין הם לכך".

ה"ן כתב שיש נעילה בתעניות בחז"ל, אלא שלא העיד מה נהגו למעשה.

הרמב"ם (הל' תעניות פ"ד ה"ח) פסק: "ובכל תענית מתעניות הצריך ששחיון על הצבור הוסיף: "מפורש בפ' בג' פ"ק שיש נעילה בתענית, ופרש הראב"ד ז"ל דבכל ח"צ קאמר בין בראשונה בין לאחרונה דאין באחרונה בדוקא הוה ליה לחזקי במה דאין יתירות על הראשונה ואף בזה הוה הדין כך הוה דעת רבינו אנ"פ שלא נהגו כן הוא עיקר".

אמנם הסור כתב שמתפללים נעילה רק בשבע אחרונות אבל לא בכל התעניות. הבית יוסף (או"ח סי' תקעט) הביא את ה"ן שכונ שבתעניות אמצעיות מתפללים נעילה ובתעניות ראשונות הסתפק ומוסיף ה"ן: "אבל עכשיו לא נהגו להתפלל נעילה בתעניות שחזיון על הצרות ועל הגשמים". וכן ביט"ע לא הזכיר זאת.

הבית יוסף (או"ח סי' תקעה אות ג) הביא שתי תשובות של הרשב"א שבהן סובר שלא נהגו כלל בהוספת שש ברכות. וה"ל: "כתב הרשב"א (ה"א סי' שט) שאילת בכל מלכותו נמנע המסר מחודש אייר עד צאת חג השבועות והחזיקו הצמחים לשנות מקצתן וגורני תענית והחלוק הצמחים להשנות בתפילה בת אומרת שאין לומר עכשיו שש ברכות אלא שומדין בתפילה ומתעניין בשופרות בלבד וכת אומרת שאין שהות לגזור שלש עשרה תעניות לפי שיתייבש כל העולם ולפיכך תנו לזה חומרא נשבע תעניות וכן מצאנו מפורש לה"י יתרו. תשובה נראה לי כדברי הת הראשונה דכיון שאינם מחזיקין גשמים או אלא בשומע תפלה ובהדיא דבני יטוה (הענין י"ה) היאך יוסיפו שש ברכות ולא ראוי מעולם מי שנעשה כן עכ"ל, וכתב בתשובה אחרת (שם

סי' (ה) מה שאמרת שנעשית מנשה כשריד גשמים בעתם ואחר כך נעצרו הגשמים ושנו הורעם ואמרת להחריע ולהחסיף הגבולות כמו שנתקט בשבט אחרות ולולא שאמרת שמתצאת כן להחסיף זכרון לברכה (ה"ה) ויהי דקא) לא יהיה אומר כן שלא תיקנו על הגשמים להחריע אלא באחרות דוקא אבל כשריד גשמים ושנו הדעים לאחר מכן מחמת נצירת גשמים זה לא שמתנו ומה ששנינו שנו מחריעין מיר לא אמרו אלא כששנו מחמת מכה אחרת כשדפן וכיצא בו וכן פירש הראב"ד (ספר האשכול ח"ב ע"ב 8) וכן נראה גם מדברי הרמב"ם (פ"ב הי"א) אבל אם מצאת להחסיף זכרון לברכה איך אמרו כבר ורדה זמן שאין משיבין את הארץ (ע"י גיטין פג) אלא שאני לא ראיתי לו בשום מקום כן עכ"ל".

ולכן נראה שבגמרא להוצאת התיבה בתעניות אחרות והוספת שש ברכות שאותן מביא הסור והשר"ע להלכה היא תפילת נעילה לא נהגו להוסיף.

הבית יוסף (או"ח סי' תקעט) הביא מדברי הר"ן על הר"ף (תענית ד ע"ב) מחלוקת בין הראשונים באיזו תפילה מוסיפים את שש הברכות. הר"ן עצמו כותב שלא משמע שהוסיפו אותם בשחרית. הר"ף דייק שמוסיפים אותן בעילה בלבד. בעל המאור סבר שמתפללים תפילת עמידה נוספת ובה מוסיפים ברכות אלו. ובשם הרמב"ם הרמב"ן והסור הביא שנהגו לאומן בבוקר ובערב ומשמע בתפילת שחרית ובתפילת מנחה.

כמו"כ מביא הב"י שהברכות אינן מעכבות זו את זו ולא את התקיעות.

הסור (סי' תקעט) מוסיף שמוסיפים בקשה מיוחדת על הגשמים בברכה שמע קולנו

(י"ענו ברא עולם).
עוד כותב הסור שש בתפילת שחרית מוסיפים קריאת התורה את כל פישות בחוקותי ומפסירים בדברי הוצאות בידיהם. ובתפילת מנחה קוראים את ויחל משה. אבל תפילת יוסף (ל"ה סי' תקעט) מעיר: "זכרת הר"ן (שם יא ד"ה מנחה) וסור אין אנו נוהגים כן אלא קורין ויחל משה. וגם התוספות כתבו בסוף פרק כל שעה (פסחים פ: ד"ה אבל שאנו קורין בתעניות ויחל אנ"ג דתנו בתעניות ברכות וקללות ואנו שומעים על מסכת סופרים (פ"א הי"ז) עד כאן. וגם הרב המגיד כתב בפ"ק א' (ה"ה): אנו מנהגנו לקרות בבוקר ובערב בפרשת ויחל ומפסירין בדרוש (ישעי' נה י - ו, יז) ואין אנו נוהגים לא כסדר שאמרו תלמידי לא לקרות אחר חצי היום ולא לקרות מה שנהגו הם ומדברי קצת הראשונים (סיד רב עמוד ח"ב סי' נ"ח, המדה נהיה סי' קמח נראה שאף הם היו נוהגים במנהגנו, ואינו יודע מנע לשנינו מנהג חז"ל שנתקנו ונהגו הם עכ"ל. אבל הרב רבי דוד אבדורם (ע"י רמט) כתב סתם שקורין ברכות וקללות ומפסיר בדיניה על דברי הוצאות עד ושמך עליו מקרא אל תניחם (וי' א - ט) וקורא אותה בניתן הפסות תשעה באב עכ"ל. נראה מדבריו שכן היו נוהגים במונח. בשר"ע (סי' תקעט) לא הביא הלכות אלו אלא כתב שהן מבוארות יפה בסור. וכן הרמב"ן בחידושי להעניות הביא את נוסח התפילה.

ז. תקיעות בשופר והוצאות בגבולין
הבאנו בתחילה שהרמב"ם כתב בראש הל' תעניות (פ"א ה"א): "מצות עשה מן התורה לזנוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתגב על הצבור, שנאמר על הצר הצורך אתכם והרעוכם בחצוצרות (במדבר י"ט).

ויקרא מדבריו שהתקיעה בתעניות היא עיקר המצוה מן התורה.

ולא על התקיעות במקדש בשער המזרח. בין הראשונים מחלוקות בכמה עניינים. ראשית באלו תעניות גשמים היו נוהגים לתקוע. שאלה שניה שחלקו בה היא באיזה כלי היו נוהגים לתקוע. ושאלה נוספת מהי בתפילה היו תקיעים.

מהסור (סי' תקעט) משמע שרק בשבע תעניות אחרונות היו תקועים וכן הזכיר זאת הרמב"ם (תענית י' ע"ב): "זאנ"פ שאין הורעה לדברי הכל אלא או באחרות בלבד לדעת רבינו יצ"ל, או אף באמצעיות לדעתנו. לא מפני שראוי לומר י' ברכות ואחרות אלא לתענית התמיד כפי באב באיסור עניין. שוח אינו כי מה ענין זה אצל ה' אלא לפי שהורעה סוף בקשות רחמים, והיא בגי' עת צרה שאין לה המנוחה כדכתיב (פסלים י') וכן תבא מלחמה בארצכם על הצר הצורך אתכם. והרעוכם בחצוצרות ותזכרתם. מאחרים ההורעה וגם סדר הברכות עד האחרונות ששנו ומן הגשמים. ובצמצום ששנו ושאר צרות שאין להם המנוחה שנית (פ"ב) שמתדעית עליהם מיד, ולעולם אין הברכות וההורעה תלויין בחומי תעניות רחיצה תענית הסנדל וחבידן, ויבדאי דלמנוסי הוא אומר חזק חזק בדיני סי' באב לומר שאין דיני שמואל אלא בדיני סי' באב ומחומי סי' באב הוא בלחוד דאמנוסי תעניות של בבל, לא מכ"ד ברכות והורעה תעילה שאין כפי באב בארצות בפ"ק מקום שנהגו (פ"ד ב').

מתבאר שישנה מחלוקת בין הראשונים האם תקיעת בתעניות אמצעיות או רק בתעניות אחרונות, ונראה שאין זה תלוי

בשאלה האם תעניות אלו הן תעניות ציבור.
הראשונים האיצו בשאלה באיזה כלי תקיעים ע"פ סוגיות הגמרא בבבלי ובירושלמי.
הרמב"ם כתב (פ"א הי"ז): "לבימי התעניות האלו וזקנין בתפלות ומתחננים ומריעין בחצוצרות בלבד, ואם היו במקדש מריעין בחצוצרות ובשופר, השופר מקצר והחצוצרות מאריכות, שצות היום בחצוצרות, ואין תקיעין בחצוצרות ושופר כאחד אלא במקדש שנאמר בחצוצרות וקול שופר רייעו לפני המלך ה' (תהלים צח)."

הרמב"ן (תענית טו ע"ב) האריך בדיון בנושא זה והביא את דעת הראב"ד ומסקנת הרמב"ן שבגבולות תקיעים בשופרות בלבד. וז"ל: "וראיתי להראב"ד ז"ל דלאו על שופרות של ברכות קאמר וזהו חצוצרות חני ומתים הו. אבל בתקיעה שלאחר תפלה קאמר כשמכריזין בחתונות תקיעין בשופרות כדי לחזיר אילו של יצחק ובירושלמי למה תקיעין בקרנות לומר הנה אנו גוועין לפניך כבמה, והיינו דקמי ברייתא שבע תעניות וברם י' התענות, ואם על תקיעות של ברכות קאמר סובא הו, אלו דברי יצ"ל, ולא מילתא היא שכבר הכחנו מן סוגית הירושלמי שבמסכת ראש השנה שאין להם בגבולין אלא שופר ואין להם חצוצרות כלל, ועוד שהביייתא מפרשת היא וברון שבע שבע התענות, כלומר שבע התענות בכל תענית ותענית דשבע ברכות עניו כדעתנו על השביעית הוא אומר ועל כל ברכה תקיעה וזכרונות לה בהדיא באירי פרקי. והשמיט הסופר מנוסח הרב ז"ל שבע אחר אבל בכל התוספות שבע שבע התענות כתוב בן וסימן לדבר ידיוח".

חבל נחלתו

בית כהונה ח"א א"ח מערכת ג' אות י"ב ע"ש¹.
 עולה משני המקורות שבשנת העיבור יש
 לאחר את התעניות, אולם בשאר שנים
 התאזינים שקבעו חז"ל שרירים וקיימים.
 לעומת זאת לגבי הסיום של הצומות
 נפסק עפ"י הירושלמי (תענית פ"א ה"ח)
 שכאשר יצא ניסן של תקופה מפסיקים אף
 היחידים שהמשיכו להתענות. וכן לשון
 הרמב"ם (הל' תענית פ"ג ה"ט): "תלמידיו
 חכמים חזרין לבדם ומתענים שני וחמישי
 ושני עד שיצא ניסן של תקופה אבל לא
 הצבור, שאין גזרין על הצבור בשביל גשמים
 שלא ירד יתר משלש עשרה תעניות אלו,
 וכשמתענות היחידים עד שיצא ניסן מתחין
 לאכול בליה ומתחין בעשיות מלאכה
 וברחיצה ובסיכה ותשמיש המטה תעילת
 הסנדל כשאר כל התעניות, ומפסיקין לראש
 חדשים ולפסחים. יצא ניסן של תקופה והוא
 כשחגג השמש לחולות מזל סדר אין
 מתענים, שאין הגשמים בזמן הזה אלא סימן
 קללה הואיל ולא ירדו כל עיקר מתחלות
 השנה". ועפ"י רש"י ב"ה (טו ע"א) שהסביר
 שבט של תקופה, נראה שכאן ניסן של
 תקופה הוא שלשים יום אחר כניסת
 תקופת ניסן (26-28 אמריל).

ג. תעניות גשמים בימינו בארץ ישראל ובחול

כתב בשו"ת כנסת הגדולה (סי' יח):
 "כמדומה לי ששומעוני בשם הרב מר קטשטא
 כמדור" אשקנאפה וזה"ל ששטח ברכות

2. ז"ל ברית כהונה (שם): "בשנת העיבור אין לנהוג כסדר הנכרי לעיל אות ח' כמ"ח ה' הלכות קטנות
 ח"א סי' צ"ו וז' בני בנימן וקרב אוש דף ק"ד ע"ב באות י' מתקנות א"י ע"ש, ומאחר דבא"י נקטי
 הכי אין לזוז מהה ל"כ פה, ולענ"כ בכונתם דבריהם יהיה התחלת תענית היחידים מיום כסלו
 והלאה שכן נראה סתמיות דבריהם כל עוד שלא נמצא במירוש דמנהג א"י הוא באופן זה"ל וז'".

שומעני אין נוהגין עכשיו ואם נוהגים עכשיו
 הגשמים אין נוהגין עכשיו ואם נוהגים עכשיו
 אינם נוהגין אלא בא"י לא בחול והוא ליתא
 שו"ת הרי"ף והר"ש וד"ב עקב נבל השדרים
 הרבני ירוחם כלס הביא כ"ד ברכות
 בספריהם ואין דרכם להביא מה שאינו נהוג
 גם שאינו נהוג אלא בא"י ליתא שו"ת כד
 הרמב"ם סוף פ"ד מהלכות תעניות כל מקום
 שגזרוס אחרת שם אחר שמתפללין כר וידא
 פירוש דבריו כל מקום שגזרוס אחרת בין
 בא"י בין בחול ואף אם נפסק כל מקום
 שגזרוס הם בארץ ישראל תשובת הרשב"א
 הביא הרב בב"י א"ח סי' תקנ"ה והוא
 בהשבתו ח"א סי' טע"ז דבריה ברור מללו
דאף בחול אומרים י"ד ברכות שכתב ז"ל
 שם כתב הרשב"א ז"ל שאגלת בכל מלכותו
 נמנע המטר מחדש איך עד צאת חג
 השבעות כ' וגזרוס תענית תחילתו ודלומתיה
 ברפלה כת אומרת שאין לומר עכשיו שש
 ברכות וכת אומרת שאין שורח עכשיו לגזרוס
 י"ג תעניות לפי שיתירשם כל העולם ופיכ
 נתנו לזה חומרא כשנב תענית תשובה נ"ל
 כדברי הכת הראשונה כ' **היי שאנצ**
שומלכותו היה בחול וזו אומרים השם ברכות
נוספות גם בטי' וז"ל והביא הרב ז"ל שט
 בטי' וז' כתב מה שאמרת ששנת מעשה
 כשירדו גשמים בעתם ואחר כך נעצרו
 הגשמים ושני הורטים ואמרת לחידע
 ולהוסיף הברכות כ' הנה מכל הגין משמע
 בבואר משש ברכ' נהגות אף בזמן הזה
 ובד"ל מיהו כתב נבל צידה לזר במאמר

סימן ג' — תעניות גשמים בארץ ישראל בימינו

ה' כלל א' פ"ז שלדעתו אין אומרים סדר זה
 אלא בעצירת גשמים.
 דברים אלו הביא בקצרה הברכי יוסף
 (א"ח סי' תקנ"ה ט"ז ס'). ומוסיף ומעיר הרב
 חיד"א: "ראשיתמיתיה דברי הר"ן סוף פ"ק
 דתעניות (א) שהוכיח מהבבלי והירושלמי
 שמביכין בחול כ"ד ברכות, וגם לא זכר מ"ש
 הרב לח"מ סוף פ"ג דתעניות, שגם הוא
 הוכיח כן מתשובת הרשב"א, מ"ש הוא ז"ל.
 גם לא העיר במה שיש לעמוד בדבר דתענית
 חז"ל בתענית יחיד, ואמאי מביכין כ"ד
 ברכות כמו שהעיר הרב לח"מ שם. וכבר
 ה"ן שם ראה והזכיר הכל, וגם מורכ לח"מ
 אשתימתיסיה לשון הר"ן, כמו שכתבתי
 בגאזהתי להרמב"ם שם. והרשב"א בחידושו
 שם ספ"ק דתעניות, כתב באור דבריו הר"ן.
 ומסי בה משם רבי משם הרמב"ן, ועיין
 בתשו' הר"ש בן הרשב"ץ סי' שפ"ה ולהרב
 אביי בתשב"ץ ח"ג סי' רכ"ד.
 ולעומתם לגבי חז"ל פוסק הנוהג ביהודה
 (מהרי"ק א"ח סי' לא):
 "מה ששאל מכת' שגזרוס חכמי טירי בימי
 הקיץ בהעצר השמים ולא היה מטר וצריכין
 לפוש ברחמי סובא ובתענית, שקצתם אמרו
 לגזרוס סדר המעשה ג' תעניות ואח"כ עוד ג'
 ואח"כ שבע תעניות וכו' וסמכים שלוחם
 מדברי הש"ע בא"ח סימן הקנ"ה טעף ט'
 שמקומות שזמן גשמים שלהם קודם י"ן
 חשוון או אח"כ כשיגיע זמנם ולא ירדו
 גשמים זכ' שששים כסדר המעשה, וכת
 אחרת אומרת שכל זה בימות הגשמים ואו
 זמן רביעה וכל לפי המקום אבל בימות הקיץ
 דחז"ל לומר הוא כהא לא איירי הש"ע ושאל
 להורות הדרך הישר בזה.
 "תמתי ובי לא ראה דברי רמזן אבררם שם
 בטי"ק ט' בשם הרשב"א שאפילו שנת

הגשמים הוא אחד חג השבועות כן הוא חז"ל.
 וכן הוא באמת שם בב"י בשם הרשב"א.
 ואנצ"כ אני אומר גם במדינתנו בעיה מצוי
 מאוד ברובה שנים עצירת גשמים בימי
 הקיץ ואנצ"כ **תענית לא שומענו לעשות סדר**
 ובסליחות ובקשות וגזרין כ"כ תענית א' או
 ב' לפי הצורך אבל סדר המעשה לא שומענו...
 (א) כתב: "מנהג פשוט פה אי גרברא וגליליותיה
 דמשגזיג י"ן זושן ולא ירדו גשמים הייטס
 מדיעטי בש"ק בבית כנסיות שיתענו
 היחידים ג' תעניות ב' ה' וב'... עברו אלו ולא
 נענו ב"ד גזרין עוד ג' תעניות ב' ה' וב'
 ומדיעטי לצבור בית שבה בכל בתי כנסיות
 ועיין למזן ז"ל סי' תקנ"ה ט"ב בתעניות אלו
 בארץ ישראל, תעניות אלו איננו כמה
 פעמים אבל השבע תעניות אחרות שאמר
 זה שכתב מרן ז"ל שם סי' י"ד איננו זוכרים
 שדור פה כי על הרוב נענים או שחריה סיבה
 מונעת מצד הימים שאין גזרין בטי'
 תענית".
 וכן בשו"ת שואל ונשאל (ח"ה א"ה סי'
 צב ד'): "בשנת הגזר"ד התענו המזל קדוש
 ה"י שלש ראשונות וג' אמצעיות וגמורו
 האמצעיות ביום כ"ש שבט וסחפקי אט
 מתענים עוד שבטה האחרות כמ"ש במקום
 אחר דשומענו מן המקנים שגזרו פה העירה אי
 גרברא יע"א בסדר י"ג תעניות". ומסיק שלא
 לקבוצ ז' תעניות נוספות לציבור בגלל
 התאחרות הגשמים ושלא להכביר על
 הציבור.
 וכן מסכם זאת בשערי תשובה (סי' תקנ"ה
 סי' א): "זמנין בלוק"ט סי' צ' שיש לזרז סדר
 תענית בוד"ז, ועיין בר"י שהביא שכן שומע
 מוקני ירושלים וזקני חברון ששנו פעם א'

זונויות הלכתיות

נדונים בהלכה במעגל השנה > נדונים הלכתיים אלו נכתבו על מנת לעזור לב הלומדים, ולהלכה יש לעיין במקורות. שהובאו בביאורים ובמוספים של משנה ברורה מהדורת 'דרשו'

< השותה מים ביום חם לאגור נוזלים בגופו, האם נחשב שותה לצמא?

< השותה מים ביום חם כדי לצנן גופו, האם יברך 'שהכל'?

< 'מי סודה' האם נחשב כמים או כשאר משקים לענין ברכה?

< האם שיין שישתה אדם רביעית מים ויברך בתחילה 'שהכל' ולא יוכל לברך בסוף 'בורא נפשות'?

השותה מים ביום חם לאגור נוזלים בגופו, האם יברך שהכל?

אין מברכים על מים ברכת 'שהכל' אלא כשותה מים לצמא, כך פסק השו"ע בהלכות ברכות (סימן רד סעיף ז). וביאר המשנ"ב (ס"ק מ) שנראה שלא דווקא לצמא ממש, אלא בסתמא כל שהחיר נהנה מהמים מסתמא הוא צמא קצת וצריך לברכה, שאם לא היה צמא כלל לא היה החיר נהנה ממנו.

ומי שאינו צמא קצת ושותה מים כרי שלא יצמא אחר כך, כתב הא"א (בוטשאטש, מהר"ח) שייתכן שצריך לברך, שזהו בכלל "לצמא", שהרי סיבת השתייה היא כדי שלא יצמא אחר כך, אך בדעת תורה (כאן) כתב שמסקנת הא"א בכתביו שאין לברך אלא כשהוא כבר צמא. וכן דעת מרן הגר"ש אלישיב (אשרי האיש ח' א' פל"ו אות יח) ומרן הגר"נ קרליץ (חוט שני רבית עמ' קלו, ברכות עמ' קצד) שהשותה מים בערב תענית כדי להרבות נוזלים בגוף ובשעת שתייתו אינו נהנה כלל, אינו מברך, ורק אם מרגיש קצת הנאה בפיו, כגון בארץ ישראל שהמים חמים לפני צום יום הכיפורים או צום תשעה באב, דעת מרן הגר"נ קרליץ (שם) שצריך לברך. מאידך בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' מב וח"י סי' מב ס"ק יב) כתב שדעתו נוטה שהשותה על מנת שלא יצמא אחר כך צריך לברך, כא"א שלפנינו, וכן הורה מרן הגר"ש וואזנר למעשה (שערי הברכה פי"ח הע' עז) שהשותה לפני צום מברך משום שהוא לצורך הצימאון של אחר כך, וחוסף שכן נוהגים העולם.

וארם השותה מים על פי עצת הרופאים לשתות הרבה בכל יום, או לפני בריקה רפואית, הורה מרן הגר"נ קרליץ (חוט שני ברכות עמ' קצד) שאם אינו צמא ואינו מרגיש הנאה כלל, לא יברך. ובשו"ת שבט הלוי (ח"י שם) כתב שאף שלכאורה אינו מברך, מ"מ לפי מה שכתב במשנ"ב שכשיש הנאה החיר מסתמא הוא צמא קצת וצריך לברך, אולי גם בזה יכול לברך, וצריך עיון למעשה.

'מי סודה' האם נחשב כמים או כשאר משקים לענין ברכה?

קלו, ברכות עמ' קצד) שאין כל בני אדם ואין כל העינים שווים בזה, והמרגיש בשתייתם נעימות נחשב שנהנה מן המים, ואין צריך דווקא טעם עצמי כמו סוכר וכדו', ויברך ברכת הנהנין אף כשותה שלא לצמא. וכן הורה מרן הגר"ש וואזנר (שערי הברכה פי"ח הע' עה) שצריך לברך עליהם מפני טעם החמיצות שמרגיש. מאידך, דעת מרן הגר"א"ל שטיינמן (שלמי תורה הל' ברכות עמ' יז) והגאון הגדול רח"פ שיינברג (חידושי בתרא) שמי סודה דינם כמים לענין זה, כיון שהם מים בעלמא ואין הנאה לחיר מתוספת הגז שיש בהם.

כתב המשנ"ב (סימן רד ס"ק מב), שדווקא בשותה מים אם לא שותה לצמא לא יברך שהכל, כיוון שאין החיר נהנה מהמים אם לא שותה לצמא, אבל כשותה שאר משקים אף אם אינו שותה לצמא מברך 'שהכל', כי החיר נהנה מטעם המשקה. שאלה מעניינות יוצאת מהלכה זו, מה הדין במשקה של 'מי סודה' שהוא מים מוגזים בלא טעם נוסף, האם נחשבים כמים לענין ברכה, ואם אינו צמא אין מברך על שתייתו, או שנחשב שיש להם טעם נוסף ומברכים עליהם שהכל גם בלא שותה לצמא? דעת מרן הגר"נ קרליץ (חוט שני רבית עמ'

פניני חדר היומי בתלמוד

סימן קמ"ח הלכות קריאת התורה

**הנכנס לבית
הכנסת לאיזה צורך
והציבור באמצע
קריאת התורה,
האם צריך להישאר
עד סוף הקריאה?**

איסור חמור נאמר על היוצא מבית הכנסת כשספר התורה פתוח, כך פסק השו"ע (סימן קמו סעיף א), וכתב המשנ"ב (ס"ק א) שהעושה כן עליו נאמר "ועוזבי ה' יכלו" ומתרגמינן 'ודשביק אורייתא דה' ישתצון', ודין זה הוא אפילו אם נשארו עשרה מלבדו בבית כנסת ששומעים את קריאת התורה. והוסיף השו"ע שבין גברא לגברא מותר, וכתב המשנ"ב (ס"ק ב, ג) שהוא דווקא אם נשארו עשרה מלבדו בבית הכנסת, ודווקא אם כבר שמע קריאת התורה או שרעתו לכוא מיד, ורק כאשר הוא צורך גדול. הלכה זו כתב המשנ"ב (ס"ק א) היא גם כשכבר התפלל ושמע את קריאת התורה, ואפילו הכי אסור לו לצאת באמצע הקריאה כשהספר תורה פתוח.

ומי שנכנס לאיזה צורך לבית הכנסת והציבור אוחז באמצע הקריאה, הסתפק הפרי מגדים (א"א ס"ק ב) אם נאמר בו דין 'ועוזבי ה' יכלו', והכף החיים (ס"ק ג) הביא את דעת הרוח חיים להחמיר, וכן דעת מהרי"א מקמרנא (שלחן הטהור ס"ק ה). וכן הורה מרן הגר"נ קרליץ (יד בקריאת התורה סי' לג ס"ד). אכן בין גברא לגברא התיר הכף החיים (שם) אפילו כשאין זה צורך גדול. מאידך, צידד מרן הגר"ש אלישיב (הערות ברכות עמ' מג) שכיוון שאינו יושב שם בדרך קבע מותר לצאת, וכתב, שבשעת הרחק יש לסמוך על סברא זו.

השותה מים ביום חם כדי לצנן גופו, האם יברך 'שהכל'?

אופן נוסף יש באדם ששותה לא לצמא כלל, ויש שהחשיבו זאת לשותה לצמא, והוא במקרה של יום חם שאדם שתה כדי להרוות את צמאונו, והביאו בפניו מים קרים ורצה לשתות עוד רק כדי לצנן גופו, האם נחשב לצמא?

דעת בעל הא"א מבוטשאטש (ברכת אברהם עמ' ה) שספק אם צריך לברך, ועל כן יברך על דבר אחר לפוטרו. אך בשו"ת פעולת צדיק (ח"א סי' פב) הביא בשם הפרי חדש (כת"י) שיש לברך, כיון שגם זה נחשב הנאה. וכן הורה מרן הגר"נ קרליץ (שלמי תורה הל' ברכות, עמ' יח) במי ששותה מים חמים כדי להחם עצמו. מאידך דעת מרן הגר"א ל' שטינמן (שלמי תורה שם) שלא יברך.

והשותה מים כדי למנוע כאב ראש, הורה מרן הגר"ח קנייבסקי (שאלת רב עמ' רפ) שאם אינו נהנה מעצם השתייה לא יברך. ומרצה שמרגיש יובש כפה בזמן הרצאתו ושותה קצת מים להרטיב את פיו, הורה מרן הגר"ש אלישיב (נשמת אברהם מהר"ב ס"ק א-1) שלא יברך, כיון שאינו שותה לצמא, והוא כשותה מים לאחר נטילת תרופה (שמבואר דינו בביאורים ומוספים הע' 28).

האם שייך שישתה אדם רביעית מים ויברך 'שהכל' ולא יוכל לברך בסוף 'בורא נפשות'?

דין זה של שותה מים לצמא, שייך גם בברכת 'בורא נפשות' שמברכים לאחר שתיית רביעית מים, ואם שותה רביעית מים שלא לצמא אין מברך גם ברכה אחרונה, כך נפסק בשו"ע (סי' רד סעי' ו). אכן, מי שנהנה משתיית מים בתחילת שתייתו אך בהשלמת שיעור רביעית כבר אינו צמא ואינו נהנה, מה יהיה דינו האם נלך אחר תחילת שתייתו או אחר סופה?

בספר אמרי נועם (ברכות מה, א) כתב בשם הגר"א שלא יברך ברכה אחרונה, משום שצריך לשתות את כל השיעור לצמא, וכן הורה מרן הגר"ש וואנדר (קובץ מבית לוי ח"ד עמ' נד). ודעת מרן הגר"ב קרליץ (חוט שני ברכות עמ' קצד) שאף שכן ההלכה, מ"מ למעשה אין זה מצוי כלל, מפני שצמא שחולך לשתות, אף שמסתפק בחצי רביעית, מ"מ אם שותה עוד חצי רביעית נחשב הדבר כשותה לצמא, שמסתמא עדיין צמא קצת. וכן כתב מרן הגר"ש אויערבך (מאור השבת ח"ב מכתב כז) שצריך עיון ברברי הגר"א, שאף אם רק תחילת השתייה היתה לצמא, מ"מ כל מה ששותה נחשב להנאה.

זונוית הלכתית

נדונים בהלכה במעגל השנה < נדונים הלכתיים אלו נכתבו על מנת לעזור לב הלומדים, ולהלכה יש לעיין במקורות. שהובאו בביאורים ובמוספים של משנה ברורה מהדורת 'דרשו'

< במה שונה פריסת טלית מעל 'חתן בראשית' מפתחת מטרייה בשבת?

< איזה גדר לעם ולדורות ראה מרן החזו"א באיסור פתיחת מטרייה בשבת?

< מדוע אין להתיר הוצאת מטרייה לרשות הרבים בשבת, מטעם שמותר לשאת דברים המגנים מצער הגוף?

< כובע המחובר למעיל גשם ברוכסן, האם מותר לצאת בו בשבת?

במה שונה פריסת טלית מעל 'חתן בראשית' מפתחת מטרייה בשבת?

כתב השו"ע (סימן שטו, סעיף א) אסור לעשות אוהל בשבת ויו"ט אפילו הוא ארעי, ודווקא גג וכו'. וכתב המשנ"ב (שם ס"ק ב) שמה שאסר השו"ע עשיית גג, היינו אף בלי מחיצות כלל תחתיו, וכגון מי שפורס מחצלת על ארבעה קונרסין דרך ארעי להגן מפני החמה והגשמים.

ומה שכתב המשנ"ב שפורס מחצלת על ארבעה קונרסין, נחשב כאוהל, אכן, אם אוהו הסדין או המחצלת בידו ומזה נעשה גג, כתב מרן החזו"א (או"ח סימן נב ס"ק ב) שאין בזה משום עשיית אוהל, ואפילו כשעשאו לצל. וכעין זה כתב התהלה לדוד (ס"ק ז), וביאר שמה שאוהו אדם בידו אינו נחשב כאוהל כלל, והוסיף (שם ס"ק ט) שבזה יש ליישב את מנהג העולם לפרוס טלית בשעת קריאת 'חתן בראשית' בש"ת, ולא חששו משום עשיית גג ומחיצות של אנשים, אף שהמעמיד גם את הגג וגם את המחיצות בשבת עובר על איסור עשיית אוהל גם כשאינו עושה כן כדי להצל, כמבואר בשו"ע להלן (ס"ג). וראה מה שכתב התוס' רי"ד (שבת מג, ב) [אמנם ראה בכיה"ל ח"ה מיטות שלנו בסעיף ג, מה שהביא מהגר"א ובמה שהעיד מרן החזו"א על כך, הובא בביאורים ומוספים שם]. ולעניין פתיחת מטרייה בשבת, כתב הביאור הלכה (שם סעיף ח ד"ה טפח) שיש הרבה המחמירים ואוסרים שלא לפתחה בשבת, מטעם עשיית אוהל, וכמו שכתבו הפוסקים, וכל היכא דמתכוין לשם אוהל, דהיינו להגן מפני החמה והגשמים, אפילו בשביל הגג לבד בלא מחיצות, גם כן יש איסור, ובמטרייה הרי מתכוון להגן מפני החמה והגשמים. ואף שמטרייה זה אוהל האחוז בידו, שאינו נחשב אוהל, כדברי התהלה לדוד והחזו"א [למעלה], ביאר מרן הגר"ש ז"ל אויערבך זצוק"ל (שש"כ פכ"ד הע' כא) שהיינו דווקא אם נעשה האוהל על-ידי האחיזה בידו, מה שאין כן במטרייה, שנחשבת כאוהל בפני עצמה [שהרי לאחר שפתחה היא פרוסה ועומדת] גם ללא שאוחזה בידו, אין במה שאוחזה בידו חיסרון בשם אוהל.

איזה גדר לעם ולדורות ראה מרן החזו"א באיסור פתיחת מטרייה בשבת?

לכיסא טרסקל, אלא שמ"מ יש לדון לאסור זאת משום איסור 'מתקן מגא', כיוון שבפתיחתו ראויה המטרייה לשימוש בכל מקום, ואין זה ככל פריסת אוהל שאינה בכלל תיקון מגא, משום שהאוהל אינו ראוי לשימוש אלא במקומו.

והוסיף מרן החזו"א שמאחר שהדבר נעשה לעין כול, יש לדון לאסורו גם משום 'עוברין רחול' וגרימת פרצה על-ידי זה, והדבר מסור לחכמים לגדור גדר במקום הפרצה, וחמור הדבר יותר מאיסור פרטי של אדם יחיד, שהרי זה גדר לכל העם ולדורות.

[ולעניין פתיחת וסגירת מטרייה שעל גבי עגלת תינוק, דעת מרן הגר"נ קרליץ שליט"א (חוט שני ח"ב פל"ו ס"ק י) שמותר לפותחה ולסוגרה, שמאחר שאינה מאהילה אלא על העגלה עצמה, אין פתיחתה בכלל איסור תיקון מגא].

באיסור פתיחת מטרייה בשבת כתב הביאור הלכה (שם) שהוא משום איסור עשיית אוהל, והוסיף הביאור הלכה שאינו דומה דין פתיחת מטרייה לדין פתיחת כיסא טרסקל [כיסא מתקפל] בשבת, המבואר בשו"ע (שם סעיף ה) שמותר לפותחו בשבת, כיוון שבכיסא מתקפל אינו עושה שום מעשה עשיית אוהל בשבת, שהרי העור פרוס כבר על הברזלים שמהם עשוי הכיסא, ורק פותח ופושט את העור שהיה כבר פרוס ועשוי מאתמול; מה שאין כן בפתיחת מטרייה, שצריך לקשור אותה ברצועות אחר פתיחתה, או להעמידה ולהדקה אחר כך מתחתיה בחוט של ברזל כמנהגנו, כדי שלא יתמוטט הגג ממצבו, לכך זה נחשב עשיית אוהל שלא הייתה לפני כן, ואסורה בשבת.

אכן, מרן החזו"א (או"ח סי' נב ס"ק ו) כתב, שאין לאסור את פתיחת המטרייה משום איסור עשיית אוהל, שהרי יש לדמותו

עד כמה מותר להגביה קולו באמירת 'אמן יהא שמיא רבא'?

בטעם ענייית 'אמן שמיא רבא' בקול רם, כתב המשנ"ב (סי' נו ס"ק ה) שהוא מפני שעל-ידי זה מתעורר הכוונה, ועל-ידי קול זה מתבטלין גזרות קשות. ואף שכתב השו"ע בדין זה שיש לענות 'אמן יהא שמיא' בקול רם, יש לדעת שיש הלכה נוספת עד כמה מותר להגביה קולו, שהתבאר בהלכות תפילה (סי' קכד סעי' יב) שהעונה אמן, לא יגביה קולו יותר מהמברך, והטעם, כתב המשנ"ב (שם ס"ק מז) שכתוב "גדלו לה" אתי וגרוממה שמו יחדיו".

אכן, לעניין אמירת 'אמן יהא שמיא רבא' [שכבר נאמר בחז"ל (שבת קיט:) שיש לענותו בכל כוחו, וביארו הראשונים ב' פירושים - בכל כוונתו ובקול רם, ושניהם פסק השו"ע כאן], נחלקו הפוסקים האם מותר להגביה קולו יותר מהמברך. הפמ"ג (משב"ז ס"ק א) הסתפק אם מותר לענות בקול רם אפילו יותר מהש"ץ. וטעם הדבר, כיוון שרק לעניין שבח נאסר על העונה להגביה את קולו יותר מהמברך, אך לא כשעונה על בקשה, וכאן הרי ה'אמן' הינו של בקשה שיהא זה בימינו מיד. והגשר החיים (ח"א פ"ל אות ה ס"ק יג) כתב שמותר להגביה את קולו בעניית 'אמן יהא שמיא רבא', וכן דעת מרן הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ו סט"ז) שב'אמן יהא שמיא' מותר לעונה להגביה קולו יותר מאומר הקדיש, מה שאין כן בשאר הקדיש, שאסור.

מאידך, הדברי תמורות (ברכות פ"ג אות סב) והא"ר (ס"ק ב) והכף החיים (ס"ק טו) כתבו שלא יגביה את קולו כשעונה 'אמן יהא שמיא רבא'. ומרן הגר"ח קניבסקי שליט"א (דולה ומשקה עמ' פד) כתב שרק ב'יהא שמיא רבא' יגביה את קולו, אבל בתיבת 'אמן' לא יגביה את קולו יותר מהאומר קדיש.

ואם מגביה קולו כדי לזרז את העם שיענו גם הם, כתב המשנ"ב (סי' קכד שם) שבכל עניין מותר להגביה את קולו יותר מהמברך.

מדוע אין להתיר הוצאת מטרייה לרשות הרבים בשבת, מטעם שמותר לשאת דברים המגנים מצער הגוף?

לעניין יציאה במטרייה בשבת לרשות הרבים, כתב בביתאור הלכה (שם) שמלבד שיש לדון בזה משום חשש עשיית אוהל כמבואר, לפעמים יש בזה עוד איסור הוצאה והכנסה, והוא כשנושא במקום שאין עירוב.

ומה שלא הותרה הוצאת מטרייה מטעם שהיא כדברים המצילים מצער הגוף, שהותר לצאת בהם לרשות הרבים בשבת, כמבואר בשו"ע (סימן שא סעיף יג), כתב הפמ"ג (משב"ז סוף סי' שא, שהוא מקור דבריו של הבי"ל), שאין להשוות את נשיאת המטרייה לדברים שמותר לשאת דברים המצילים מצער הגוף, שלא נאמר היתר הנשיאה אלא כשלושם על גופו ונושאם דרך מלבוש, אבל לא כשנושאם בידו.

וכעין זה כתב המשנ"ב (שם ס"ק פח), שאין יוצאים בקמיע מומחה בשבת, אלא כשמוציאו דרך מלבוש, שהוא כתבשיט לחולה כאחד ממלבושיו, אבל לא כשאוחזו בידו, שאז אין בזה דרך מלבוש.

כובע המחובר למעיל גשם ברוכסן, האם מותר לצאת בו בשבת?

כל חלק הקשור לבגד שדרכו להיות מחובר לבגד, פסק הרמ"א (סי' שא סעיף כג) שמותר לצאת עמו בשבת, אבל אם חיבר דבר שאין דרכו בכך, אסור לצאת בו.

ומטעם זה כתב הביתאור הלכה (שם ד"ה שדרכו) שמותר לצאת בכיסין התפורין המחוברים בהבגד, וכן בקאפטור [כובע המחובר למעיל] שתלוי בבגד שמכסה ראשו בשעת הגשמים. ואף כשיוצא עמו שלא בשעת הגשמים ואינו מכסה בו ראשו, כתב הנשמת אדם (כלל נו אות ד) בשם האגור (אות תלג), שכיוון שהוא חלק מחבגד, מותר לצאת עמו.

ואף אם כובע הגשם אינו מחובר לבגד, אלא על-ידי לולאות או רוכסן, כתבו הנשמת אדם (שם) והקצות השולחן (סי' קטו בדה"ש ס"ק לו) שאם אין לחוש שייפול, מותר לצאת בו, שכיוון שדרך העולם לעשות את המלבוש באופן זה, די אפילו בחיבור מועט. וכן כתב בספר שמירת שבת כהלכתה (פי"ח הערה קלב).

הדמה

פנינים, פתגמים, רעיונות, חידושים לפרשת השבוע

פניני חסידות ברסלב

הצלם והדמות
 "ויאמר אליהם נעשה אדם בצלמנו כדמותנו" פסוק מרתק זה ושאר תמיד בגדר תעלומה ושגבת מבינתו, מה הכוונה בצמד המילים צלם ודמות, היו אחד מיסודי היהדות, הוא, לבואר אין גוף ולא דמות הגוף, במה אם כן אנונו בצלמו ובדמותו של אלהים?
 אלא שבלשון הקודש המילה צלם אינה במשמעות של תמונה או תבנית, המילה צלם משמעותה מהות הדבר, כי תבנית של עצם כלשהו נקראת בשם "תואר", ו"צלם" פירושו מהות. ומה היא מהות האדם? השכל! כי מהותו של כל דבר היא אמיתות הפנימית, ובאדם זהו השכל, שבשביל להעפיל לשלמותו צריך לעזרה של הכח המדמה, וזהו 'בצלמנו כדמותנו' שכל דמיון.
 וראיה לכך שאין הכתוב מדבר על דמיון גוף כתבובים כמו "קטנית לקאת מדקד" (ותהלים קב) שאין כוונת הנביא לומר שהוא דמה לציפור בצורתה הגשמית, אלא באבלה ובצורה, ובאומרו קטנת למו קדמות קטת נחש (ותהלים נח) כוונתו לומר שהכעס של אותם אנשים דומה לחימה של הנחש, כך גם המילה כדמותנו עניינה דמיון רוחני המתבטא בהשגה השכלית.
 על הצלם והדמות נאמר "נעשה אדם" כי היוצרות מדרגת "אדם" נעשית בכך שאדם

זה שאומר דבי נתן (שלוחין ה) המדמה תפקידו להיות שליח השכל, לשמש לו כגשר בין העולם הגשמי לרוחני, כי השכל עצמו רוחק מגשמי, והיכולת לדמיון דבר במחשבה באה מהמדמה, אמנם נכון שהדבר אותו אנו מאבחים בשכל הוא חפץ גשמי, אולם ראייתו במחשבה זו חוויה רוחנית המתאפשרת לשכל בעזרת הכח המדמה. למעשה אפשר לומר, שהדמיון הוא נקודת השיא של העולם הגשמי, ונקודת התחית של העולם הרוחני, בזה יובן מדוע ראוי לקרוא ליצר הרע בשם 'כח המדמה' (ל"מ כ"ה), כי הפגמים שייכים לעולם הדמיון שבא במגע עם החומר, לא לשכל.
 ובאמת, רוב בני האדם מסתמכים על דמיונם בלי להפעיל הרבה את השכל, למרות שהשכל עומד הרבה מעל הדמיון, ומדד האמינות של הדמיון נמוך מאד ביחס למדד האמינות של השכל. נכון שהדמיון הוא המקור לנתונים הראשונים שאדם אוסף במשך חייו, וכל תפיסת המרחב, הזמן, מוצקות החומר, מוחשיות המציאות וכדומה, מועברים לתודעה דרך הדמיון, אך תפקיד השכל הוא להסיק מסקנות הגיוניות מאותם נתונים ראשונים שקבעו בדמיונו, זה שכתוב "נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, שהצלם יהיה קודם לדמות, שהשכל ימשול בדמיון וזהו מדרגת 'אדם'.

קשקש פנים רבנו בדרך, התפאר לקניו הקלון בגדל מוקחיותו הנסייעת הדרכים, שמהממת שדרה המלך הנגיל היתה מלאה בוץ וטיט מרוב הנשימים והקשירות השוללים, על-כן עקם וסבב את הדרך בדרך ארצה יתרה, אולם קרב מוקחיותו חזר שוב לדרך המלך הנדאוי שאין בו בוץ ונפש; ענה רבנו ואמר: "תענית וסגופים היא דרך ומסע ישנה להתקרב על ידה לשם יתברך, תפלה והתבודדות היא דרך ומסע חדשה להתקרב על-ידיה לשם יתברך, אולם הכל חוזר ונשב לדרך הקצון. (שי"ש כ"ב רח"צ)

קשקש פנים רבנו מה שאמר הרב הצדיק מאבאר דייטשטוב זצ"ל, ששפנת תק"ע תהיה שנת הגאולה, ונכון לדבר: "תק"ע בשופר גדול להריתנו"; אומר רבנו: "תבנה"ם גם היא שנה! מאמר: אם תק"ע היא שנת הגאולה, והקמץ לה פתוח "תקע בשופר", הרי שגם שנת תרמ"ח, מרוקם פה ענין הגאולה, כמו שכתוב: "אתה תקום ותבנה"ם ציון" (תהלים קב, יד); וענין בספר "היכל הברכה" (לגרי"א מקאמרא) בפר' וישב, דף ריד, וישן בתי מוקד"ו סימן תקכו שואמר: "קבל וכן שאומרים ומקבלים איהן וכן קז תגלוה, בנדיא לא יבוא משיח, אז מי אין בן דוד בא אלא הריסח הדעת" (סנהדרין צז). (שם ב-רעט)

הדמה

הדמה

ד"ר ח' נחום-מנשה ויספיש, טל': 052-7612300. בעמח"ס "משנת זכויות היוצרים" על דיני זכויות יוצרים, משנת השולחן ע"י יו"ר מסי' קפ"ג עד ס"ו, "משנת הברכה". הספרים כוללים גם תשובות ופסקים מגדולי הפוסקים וההוראה ומגמר הגר"ש אלישיב זצ"ל, וכן סדרת ספרי "משנת התלמוד" - סיכומי סוגיות על מסכתות שבתלמוד.

הל' משיב הרוח ומוריד הגשם
 א. מתחילתו לומר משיב הרוח ומוריד הגשם במסופ' של ויל' אחרון של הג' (ש"ע ס"י קיד א), ואם אמר מוריד הגשם בליל יו"ט אינו חוזר (מ"ב סק"ב).
 ב. לא אמר מוריד הגשם ולא מוריד הטל [כנראה וול' שאין אומרים מוריד הטל מחזירין אותו, ואם אמר מוריד הטל אינו חוזר (ש"ע ס"י ט"ו ה), ואם נזכר לפני שאמר השם יחזור ויאמר (בנעוץ דסלוק עיניו) מוריד הגשם (במאה"ל ד"ה אה), ולשמתקן אינו צריך לחזור למכלכל חיים אלא יכול להזכיר גם בסוף הברכה לפני החתימה (מקור חיים ועוד): ו"א יחזור למכלכל חיים (אשר ישאול כ"כ הערה קכ"ו בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א).
 ג. סיים מחיה המתים ועדיין לא התחיל "אתה קדוש", ו"א שיאמר שם משיב הרוח ומוריד הגשם (ש"ע שם ס"י ט), ובמ"ב מביא חולקים על דעה זו וכתב דאי אמר רק "ברוך אתה ה'" - יאמר למדני חוקין ויחזור למוריד הגשם. ואי סיים הברכה ואמר מחיה המתים, כתב הביאור"ל שצ"ע לדניא (ע"י מ"ב סק"ב והביאור"ל ד"ה בלא). ולהלכה: אי אמר מחיה המתים, אומר שם מוריד הגשם (הגר"א דור שיליט"א), ובטל ומטר אי סיים ברכת השנים - לא יאמר שם כיון שיכול לאומרו בשומע תפילה (במאה"ל שם).
 ד. שכן לומר מוריד הגשם [וכן מוריד הטל] בליל שבת, יש מסתפקים האם צריך לחזור, כיון דלא גרע אם היה מתפלל מעין שבע שאין שם הזכרת גשם שיוצא בדיעבד (במ"ב בשם רע"א); ו"א דדבריו רע"א ליתא לדניא (ש"ת שבת ה"י ס"י ט), ו"א

דין המושג "ע" בית ההוראה "חוט של חסד" ויש לחשוש לדברי רע"א ואינו חוזר (מ"ב סק"ב) ויש לומר כי הגר"א דור שיליט"א, ה' אין נכון לומר "מוריד הגשם" בקול רם באמצע תפילת לחש כדי להזכיר לאחרים לומר כן (במאה"ל ס"י ק"ד ד"ה אסור, דינים והנהגות להחזיר פ"ד אות כ"ד).
 ו. יש מדקדקין לומר מוריד הגשם "בקמ"ץ" כיון שהוא סוף ענין (ש"ת אגרות משה אורח ח"ד ס"י פ, וכן שמעתי בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל); ו"א דאדרבה עדיף לומר "בסגול" [מוריד הגשם] כיון דהוא שייך להמשך התפילה (מונהג חת"ס פ"א אות ט', אגרות בינו ח"א ע"י ס"ג שכן נהג הסייפל זצוק"ל, הליכות שלמה פ"ח).
 ז. אם נסתפק אם אמר מוריד הגשם (כשלא אמר מוריד הטל), עד שלושים יום בחזקת שלא אמר (ש"ע שם ס"י ט), ואם אמר צ' פעמים אתה גבור עד מוריד הגשם אינו חוזר (הר"א ס"י ט' ומ"ב סק"ב), ולכתחילה צריך לומר מאה וא' פעמים (מ"ב סק"ב) ובדיעבד אפי' בצ' פעמים אינו חוזר (מ"ב שם). ויתחיל ממחיה מתים ולא מן אתה גבור, שלא יאמר שם ה' ובלעל, ולא ישנה את שם ה' כי אז יש לחשוש שגם בתפילה יהיה (מ"ב סק"ב).
 ח. יש מספקים בהעצה של צ' פעמים (ביאור"ל ד"ה אם בשם הגר"א והר"א) ולכן יש סוברים שנכון להימנע מעצה זו (ש"ע הרב). הליכות שלמה פ"ח אות כ"ו (ועוד). ובדאי אם עשה כן יש לסמוך על זה ואינו חוזר (ש"ע הרב ע"י ביאור"ל שם שכל האחרונים העתיקו עצה זו).
 ט. אם ברור לו שהיה בדעתו לומר מוריד הגשם בתוך התפילה, ולאחר זמן מופלג נפל ספק בלבו, אינו חוזר, ואם נתעורר הספק מיד לאחר התפילה יש לחזור (מ"ב סק"ב). ואפי' במי שמחשבותיו טרודות ומצוי שישכח אף שהיה בדעתו לומר כן בתוך התפילה, אפי' דברי המ"ב שריר וקים זאינו חוזר (ועיין בשבת הלוי ח"א ס"י קס"ג שיש סוברים שבאופן שמחשבותיו טרודות צריך לחזור).
הל' מטר
 י. מתחילין לשאול מטר בליל ז' מרחשון [ובחול בערבית של יום שישיס אחר תקופת תשרי] (ש"ע ק"א א) ויכריז השמש קודם התפילה ושוב שכן לשאול מטר, ממשיך ושואל

בשומע תפילה, ואינו חוזר לברכת השנים, ואינו דומה להבדלה (הגר"ב פלמן שליט"א בקונטרס גשמי ברכה בשם הגר"א שטיינמן והגר"ח קניבסקי שליט"א).
 יז. שאל מטר לפני ז' תשון יחזור שנית (הגר"ב פלמן שליט"א בשם החו"א בקונטרס גשמי ברכה), ולפי הגר"ש זאוויירעבאך (שם) לא יחזור, אבל בני חול' שאמרו ותן טל ומטר לפני יום ס' אינם חוזרים (רע"א בגליון ש"ע). יח. הסתפק אם אמר טל ומטר, עד ל' יום בחזקת שלא אמר, לאחר ל' יום בחזקת שאמר (ע"י לעיל ס"י ח'). וכיון שבשבת אין אומרים טל ומטר, לכן ו"א שצריך יותר מל' יום כדי שיהיה צ' תפילות, ו"א שנתלוי בל' יום ולא בצ' תפילות, וספק ברכות להקל (מ"ב ס"י קיד ס"ק ל"ז ושע"צ סק"ח).
 יט. כשאומר צ' פעמים לא יתחיל מן "ברך עלינו" אלא מ"אות כל מיני תבואתה וכו'" שלא יאמר שם ה' (מ"ב סק"ב). ואם אמר צ' פעמים ותן טל ומטר בלי המילים שלפני זה משמע מהמ"ב דאינו מועיל (הגר"ב פלמן שליט"א). ובני עדות המזרח יאמרו "רופא חולי עמו ישראל ברך עלינו את השנה הזאת" עד ותן טל ומטר ובל' הזכרת ה' (כ"ף החיים סק"ב).
 כ. שכן לומר טל ומטר במנחה דערב שבת, נחלקו הפוסקים האם מתפלל מעריב ב' פעמים [כיון דבין כן אינו מזכיר גשם]: יש שמדמים כן ליעלה ויבוא [כשיים שיש היה ר"ח] שאינו חוזר כיון דאי-אפשר לעלושות דאני בשבת, דהא אין תפילות נדבה בשבת [ע"י שיע"ת ס"י ק"ח וע"י מג"א שם סק"ב]; ו"א דאינו דומה וחיוב לחזור (הגר"ח בסנטרל), ולהלכה: ו"א שיכיון בברכת מעין שבע; ו"א שלא יתפלל ערבית עם הציבור אלא ימתין שהחזן יאמר ברכת מעין שבע, ועשה תנאי שאם חייב לחזור זה יהיה לתפילתו ואח"כ יתפלל שמו"ע לתשלומין, ושם אינו חייב לחזור יכוון שלא לצאת בברכת מעין שבע ואח"כ יתפלל שמו"ע (הגר"ב פלמן שליט"א); ו"א דלא יתפלל תפילתו תשלומין כלל (הגר"ש אלישיב זצ"ל).

מסר לזכרה

מסר לזכרה

התוכן

מזרז הגשם

גדולה גדות גשמים
שלשה מפתחות
גשם מן השמים
גשמים בעתם
אוצר טוב
מעשו צדיקים

7
9
10
12
14
15

בצרת

עצרת גשמים
תענית גשמים
חוני המעגל
חנן הנחמא
נקדימון בן גוריון
אבא חלקה

19
20
22
24
25
28

ותן של ומטר

תפילה אדם הראשון
תפילות חכמים
תפילות לגשם
זכרת גשמים
שאלת גשמים
בחד נדונים על המים
ברכת הגשם

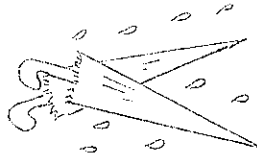
33
34
35
36
38
41
45

העורך:
המחברים:

ר"ר יהודה איזנברג
גירסה ראשונה: רחל ניסן ויוכבר טננהווי, בי"ס נועם בנימין;
גירסה שנייה: יהודה איזנברג ורחל אופנהיימר
גירסה שלישית: דבורה אופנהיימר ועדינה עטיה
החבורה כוללת עבודות שהוכנו ע"י לאה ריימן בבית הספר בקבוץ
שעלבים

הרכיב ש' מן ההר
אביגיל איזנברג
שרונה אשכנזי
רליה לאופר
יעל גלברד

העורך:
המחברים:
העיצוב:
העריכה לשונית:
ניקוד:

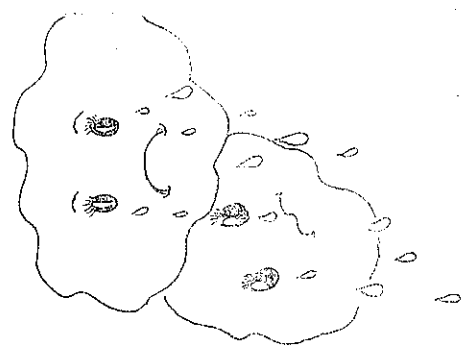

הצוות הונחה בעבודתו ע"י הוועדה לתכנון חושבע"פ לממ"ד, ראלה חבדיה:
יו"ר הוועדה:
פרופ' יצחק ר' גילת
חברי הוועדה:
א' אביגד, מ' ארנו, י' ברידע, ש' ברנשטיין, מ' גלס, מ' גרוזמן, י'
הרס, ח' טובולסקי, מ' ידקוני, צ' ליבמן, מ' לאבל, י' נפחא, נ'
שטיינברג, ר' שפרבר.
קטעי התנ"ך:
מתוך תנ"ך קורן, וברשותם
צילומים:
ארכיון הקרן הקימת

המלכה ירדנה השנייה

גדולה ירדנה גשמים יותר מתחת המות.
 שתחת המות לאדם, וזו לאדם ולבהמה.
 תחת המות לישראל, וזו לישראל ולאמות העולם.
 גוי אחר שאל את ר' יהושע בן קרחה: אמר לו:
 אתם יש לכם מועדות, ואנו יש לנו מועדות.
 בשעה שאתם שמחים, אין אנו שמחים.
 ובשעה שאנו שמחים, אין אתם שמחים.
 ואימתי אנו ואתם שמחים?
 בירידת הגשמים.
 (בראשית רבה נא)

1. כתוב מלך אחרת במקום המלך יור' המזכרת בקטע שקראת.
2. קרא שוב את המשפטים עם המלך ששנצת.
3. מדוע ירדנה גשמים יותר מתחת המות? מעא סבה נוספת.
4. (רמו: "תמיד" לעומת "עמיד").
5. מדוע הגשמים גורמים שמחה לעולם כולו, לפי דברי הגוי?
6. מה, לדעתך, ענה ר' יהושע בן קרחה לאותו הגוי?
7. האם השמחה שלנו ושל הגוים שונה?

רמזא אלגל לז יסו, ר סמס רמזא ר

הַיְּהוָה אֱלֹהֵינוּ וְהַיְּהוָה אֱלֹהֵינוּ וְהַיְּהוָה אֱלֹהֵינוּ

ר' אברהם:

[illegible]

ר' אבא אבא

[illegible]

חברים ואיגודים:

[מ]שפטים [מזכירות]

5' ଝିଲି ଏବଂ ପୁଝିଲିର ଘା ପୁଝିଲି:

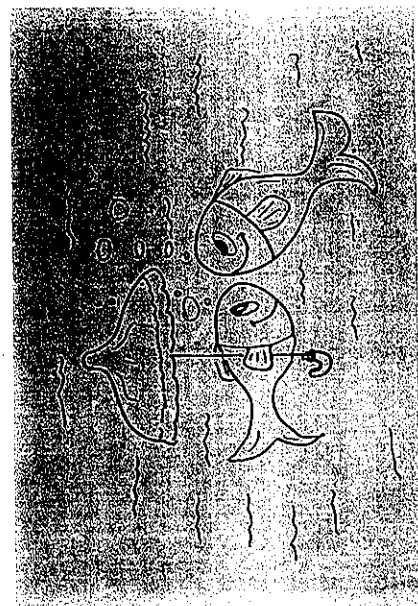
Xi. 136:

צומח:

2. 2007

העצק את הטבלה הבאה למחברתך ומלאנה.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----

וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת הַקּוֹל
'וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת הַקּוֹל

இவ்வாறு

உதவித் துணை

Ἐξῆς τε καὶ μετὰ [ἡμετέρας]

සූර්‍යයාගේ උෂ්ණත්වය

(תענית ב' ז')

7. קשוב, מהו תפקיד המפתח?

8. צבע אח אוחיות השרש במלך "מפתח".

וְהַלְבֵּשׁ אֶת הַיָּלָד בְּבִגְדֵי שָׂרָף

מה פותחים?

האם בכל פתיחה יש צורך במפתח משמשי?

6. תחבש את המסכת

לְהַחֲזִיק בָּאֵשׁ וּבַיָּד הַיְמָנִית לְפָנֶיךָ

נִסְכָּה לְהַסְתִּיר אֶם בְּרֵעֵינוּ וְצִיָּאָה־בִּינָה "מִפְּסֵם" וְשִׁמּוֹת כִּנּוּי בְּהִרְבֵּה

[מקצת] לר, וי, אי, שם:

ה' הוא המוריד את הגשם

אנו יודעים מראש, מתי תורה השמש ומתי היא חשך בכל יום מימות השנה. (בדקן בלור שנה). אך אינו יודעים בשום אופן, באיזו ימים ידרו גשמים, וזאת ודאי שאיננו יכולים להודיע גשמים. כי "מפתח גשמים הוא בידי ה'הב"ה".

מהי תפוצה באמרה זו? הערך למחברתך מותר לחשובה הנגדית לך
נכונה:

המחברים מודים לפרופ' אריה ל. רבינוביץ' על עזרתו במחקר זה.

ב. השב"ח רלכר ירול לאוריד זמזמ רלע מלעד אז עד

הַיְּהוָה יִשְׁמַר אֶת צְדָקָתְךָ יְהוָה וְיִשְׁמַר אֶת כָּל צְדָקֹתֶיךָ יְהוָה

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

10. הקשב לתחויות מוג האויר ברדיו, ושים לב, אם היתה התחוית גבוהה

ו. כתוב את התפחית שאתה שומע כרדיו: אילו מלים תוסיף לנֶסֶח הדריגל

של התנאים?

12. גזור מן העתון הודעות הקשורות למוג האויר, הדפס אותן במחברתך.

יחזקאל בן בוזי.

שם מן השמים

דברים י"א

אתה בא שמה לרשתה לא בארץ מצרים הוא אלהי ישראל
 השם אשר חורגו וחרגו וישראל בחרו בך כגדולך והוא
 אשר אתם עבדים שמה לרשתה ארץ הים וכלת לבשר
 השמים תשתה מים

13. אילו מים שותים בארץ ישראל, ואילו מים שותים במצרים?
14. קרא דברי רש"י לסוף פסוק י בפרק יא בדרברים ותוכל להעזר בהם ולערך השוואה בטבלה זו:

המים בארץ ישראל	המים בארץ מצרים
פנימ?	פנימ?
מתי?	מתי?
היכן?	היכן?

ביצד הוחה הארץ שמה מהחלה?

ר' יהודה אומר: כמו הנלוס [שהוא עולה ומשקה את הארץ].
 וקוד בו הקדוש ברוך הוא, שלא תהא הארץ שומה אלא מלמעלה [ממי גשמים]

ר' שמואל בן נחמן אומר:

מפני ארבעה דברים חור בו הקב"ה, שלא תהא הארץ שומה אלא מלמעלה:

מפני בעלי ארוע [שלא יקחו מן הנזה לעצמם]

ובשביל לעדיות טללים רעים [כי הנזה מניע רק למקום נמוך]

ושומה הנבזה שומה פגמוך [כי הנזה מניע רק למקום נמוך]

ועוד: שיהיו הכל תולים עניהם בלפי מעלה [שיתחבלי לשמים ויתפללו לה']

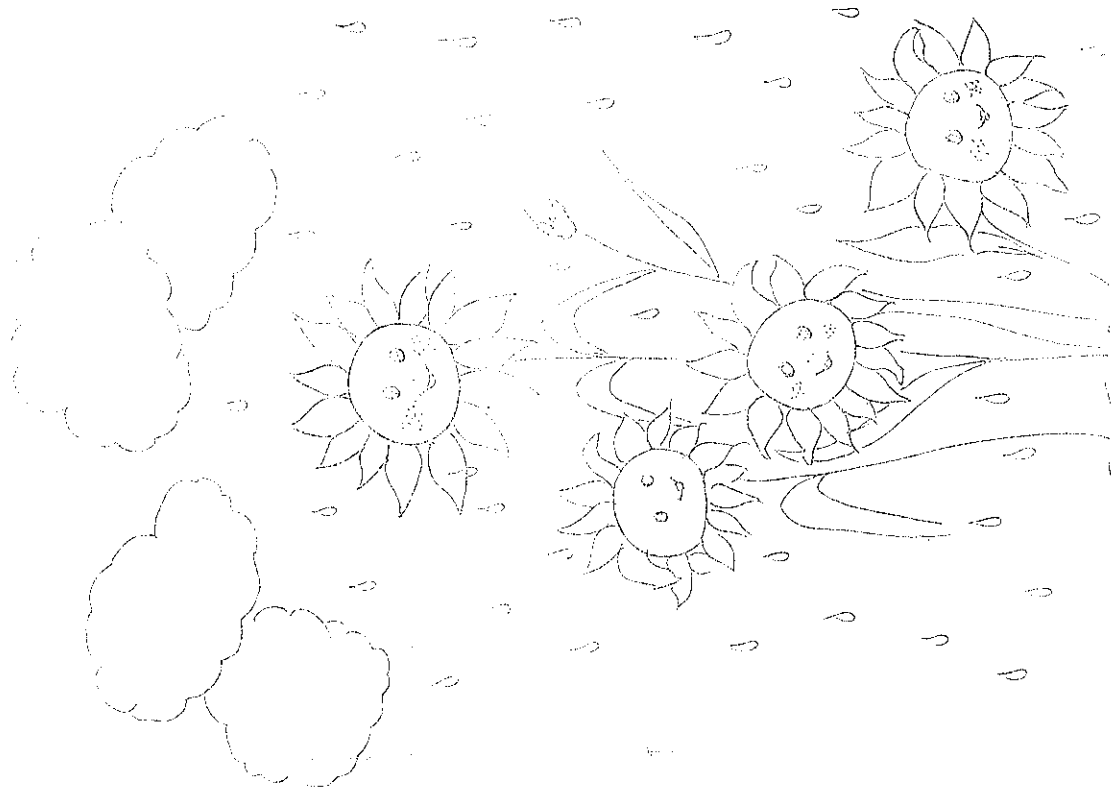
(בראשית רבה יג)

15. מה, לדעתך, נות יותר: מי נתר העולה ומשקה את השדות או גשמים

היורדים מהשמים? נמק.

16. הסבר על פי המדרש, מדוע ה' נותן גשם ואינו מסתפק בהשקנה על-ידי נהרות.

17. בקטע שקראת מקורות ארבע סבות שבהלן החליט ה' להשקות את הארץ על-ידי הגשמים. שתי סבות מוכרות על גני האדם, ושתי סבות מקורות על השקע. אילו סבות מוכרות על בני האדם, ואילו – על השקע?

18. חלק רב במחברתך לארבעה חלקים וציר בכל חלק ציור על פי אחת הסבות שהמדרש מונה.

חן לכל ציור כותרת על פי המדרש.

19. חלקו את הדמה לארבע קבוצות. כל קבוצה תמחזי סנה אחת לגשם, על פי המדרש. הקבוצה גם תסבר דרישית מתאים.

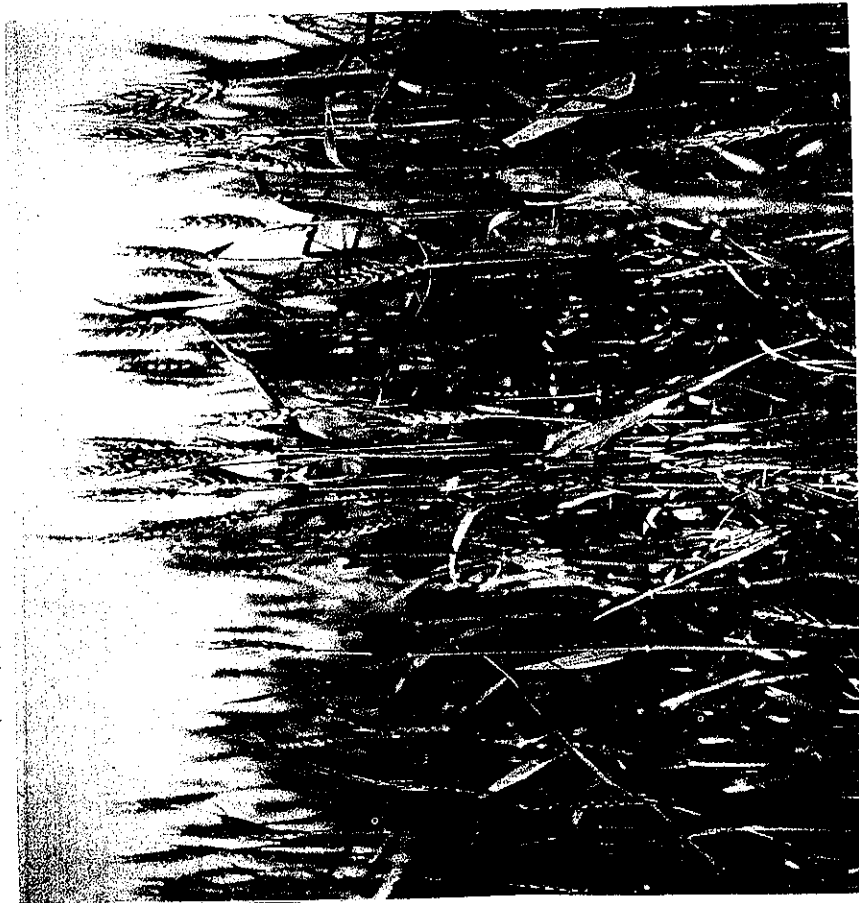
"בעתם" — בליל רבועות ובליל שבתות

(תענית כב, ב)

22. אילו גשמים נעים יותר, גשמים היורדים ביום או גשמים היורדים בלילה? (הסבר את תשובתך.)
23. מדוע גשמים היורדים בלילות שבת יש בהם ברכה מיוחדת?
24. נסה לחת פרוש נוסף לבטוי "גשמים בעתם". באילו חרשים הגשמים הם בעתם?

וכן מצונו במו הורדים — בזמן שהיו עוסקין בבנין בית המקדש, והיו יורדים גשמים בלילה — למחר נשבה הרוח ונתפורו העיבים ויצאו כל העם למלאכתם, וירעו שמלאכת שמים בידהם.

(תענית כב)

שנו רבותינו: "ונחתו גשמים בעתם" (דברים כח, יג).
 "בעתם": לא שפורה ולא צמאה, אלא בינונית, שכל זמן שהגשמים מרובים מטשטשים את הארץ ואינה מוציאה פרות.

(תענית כב, ב)

20. לכל בטוי כטור הימני מתאים בטוי השמאלי. העתק למחברתך את המשפטים מהטור הימני, והתאם לכל בטוי הסבר מהטור השמאלי.
1. בזמן המתאים ביותר
2. לא כאשר האדמה יבשה מאד
3. שהשקו את האדמה ביון
4. לא לאחר שאדמה כבר שתתה לרונה
5. לא גבוהה ולא נמוכה
6. גורמים לנוף לקראות מטשטש
7. כשהאדמה לא רטבה מדי ולא יבשה מדי
8. מזיקים לאדמה
9. האדמה אינה יכולה להצמיח
10. בזמן שיש יותר מדי גשמים

21. התאם בין הבטויים המתאים את מצב האדמה ובין הבטויים המתאים את מצב הגשמים:

האור האדמה

1. האדמה היתה כשפורה
2. לכן האדמה מאד צמאה
3. כשהאדמה בינונית.

האור הגשם

1. כבר עבר אור ולא נרד מטר
2. כמשך כל השבוע לא פסק הגשם
3. כיו במרחשון גמון ה' גשמי ברכה, ממש בזמן.

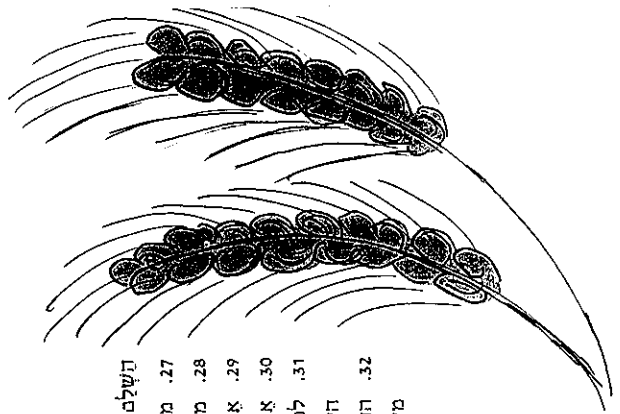

דברים כח:
 וַתֵּלֶךְ יְהוָה לְךָ אֶת־אֲוֶצֶר־טוֹב
 אֶת־הַשָּׁמַיִם לַחֵם מִטֶּר־אֶרֶץ כְּעֵתוֹ וּלְכַדֹּת אֶת־כָּל־בְּעֵשֶׂה
 יָדְהוֹלְלִים וְכַפִּים וְאֶת־לֵאלֹהֵי:

25. לֹה יֵשׁ אֲוֶצֶר טוֹב, וְהוּא יִפְתָּח אוֹתוֹ לַמַּעֲנָנִים. הֲיֵכַן הָאֲוֶצֶר?
 מִה יֵשׁ בָּאֲוֶצֶר? מִהוּ הָאֲוֶצֶר?
 26. שְׁחֵי כְרֻכּוֹת כְּתוּבוֹת בְּפִסְקֵי. הֵעֵתָּךְ אוֹתָן.

אמר ר' חסדא:
 מיום שֶׁתָּרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אֵין הָשָׁמַיִם יוֹרְדִים מֵאֲוֶצֶר הַטּוֹב. שֵׁנִי אָמַר: "וְהָיָה אִם שָׁמַע
 תִּשְׁמַע בְּקוֹל ה'... וַפֶּסַח ה' לָךְ אֶת אֲוֶצְרוֹ הַטּוֹב" (דברים כח).
 בּוֹמֵן שׁוֹשְׂרָא עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם וְשִׁרְיוֹנָם עַל אֲדָמָתָם, וְשָׁמַיִם יוֹרְדִים מֵאֲוֶצֶר הַטּוֹב.
 (בבא בתרא כח)

אמר ר' אלעזר בן פרטא:
 מיום שֶׁתָּרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, נָעִשׂוּ הָשָׁמַיִם צְמוּקִים לְעוֹלָם. יֵשׁ שָׁנָה שֶׁהָשָׁמַיִם מְרֻבִּים, וְיֵשׁ שָׁנָה
 שֶׁהָשָׁמַיִם מְעֻטִּים; יֵשׁ שָׁנָה שֶׁהָשָׁמַיִם יוֹרְדִים כְּעָתָם וְיֵשׁ שָׁנָה שֶׁאֵין הָשָׁמַיִם יוֹרְדִים בְּזִמְנָם.
 (תענית טו, ב)

- תְּשַׁלֵּם: עַל פִּי רַב חֲסֵדָא וְעַל פִּי ר' אֲלִיעֶזֶר —
 27. מִיּוֹם שֶׁתָּרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אֵין
 28. מִיּוֹם שֶׁתָּרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, נָעִשׂוּ
 29. אֵילָן הָשָׁמַיִם הֵם הָשָׁמַיִם הַיּוֹרְדִים מֵאֲוֶצֶר הַטּוֹב?
 30. אֵילָן הָשָׁמַיִם הֵם "צְמוּקִים"? (תְּשַׁלֵּם בֵּין צְמוּקִים לְעָנְבִים)
 31. לְפִי רַב חֲסֵדָא, דְּרוֹשִׁים שְׁנֵי תָנָאִים לִירֵדֵת הָשָׁמַיִם מֵאֲוֶצֶר הַטּוֹב.
 הֵעֵתָּךְ אֶת הַקִּטְעַ שֶׁבֹה הוּא מְפָרֵט שְׁנֵי תָנָאִים אֵלָּה וְהִסְבֵּר אוֹתָם.
 32. הִדְבֵּק הַמוֹנֶה אוֹ צִיר צִיּוֹר אוֹ סָפֵר עַל מְקוֹם שֶׁנִּפְגַּע מְהֵרָה שְׁמַיִם שְׁאִינִים
 מֵאֲוֶצֶר הַטּוֹב.

רַב דִּנְיָאֵל קָטְנָא הוּיָהּ לוֹ גִּגְה. כָּל יוֹם הִיָּה
 חוֹלֵף לְרֵאוֹתָהּ, וְהוּיָהּ אוֹמֵר: "עֲרֵבָה זֹאת צְרִיכָה
 מִיָּם, וְעֲרֵבָה זֹאת אֵינִי צְרִיכָה מִיָּם". וְהָיוּ הָשָׁמַיִם
 כְּאִם וּמִשְׁקָם כָּל מְקוֹם שֶׁצִּירָךְ לָמָּה.
 אָמַר רַבִּי יוֹסִי בְּרִי חֲנִינָא: מְלָמֵךְ, שְׂכָל צִידִיק
 וְצִידִיק הַקְדוֹשׁ בְּרִיךְ הוּא עוֹשֶׂה לוֹ עֵנַן בְּפָנָי
 עֲצֻמוֹ.

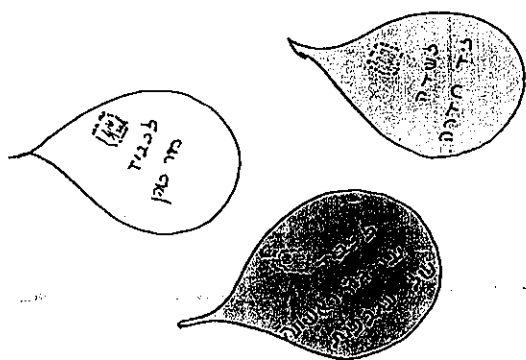
(תענית ט, ב)

רַבִּי חֲנִינָא בֶן דּוּסָא
 הוּיָהּ מְהֵלֵךְ בְּרֶדֶךְ, וְיָרְדוּ הָשָׁמַיִם.
 אָמַר לְקִנְיָן:

רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם,
 כָּל הָעוֹלָם כּוֹלֵל בְּנַחַת,
 וְחֲנִינָא בְּעֵצֶר!
 פִּסְקוֹ הַגִּשְׁמוֹת.
 כְּשֶׁהִגִּיעַ לְבֵיתוֹ, אָמַר:
 רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם,
 כָּל הָעוֹלָם כּוֹלֵל בְּעֵצֶר,
 וְחֲנִינָא בְּנַחַת!
 יָרְדוּ הַגִּשְׁמוֹת.

(תענית כו, ב)

33. מִדּוּעַ הָיָה ר' חֲנִינָא שָׂרִי בְּעֵצֶר?
 34. מִדּוּעַ הָיָה ר' חֲנִינָא שָׂרִי בְּנַחַת?
 35. גָּאֻמֵּר: "רָצוֹן נָרְאוּ נַעֲשֶׂה וְאֵת שְׁנֵעֵתָם יִשְׁמַע וְיִשְׁעֵם" (תהלים קמ, ה)
 לֵאמֹר סִפּוֹר מִחֲתָאִים הַחֵלֶךְ הַשֵּׁנִי שֶׁל הַפִּסְקוֹ?
 לֵאמֹר סִפּוֹר מִחֲתָאִים הַחֵלֶךְ הַשֵּׁנִי שֶׁל הַפִּסְקוֹ?
 36. הָאֵם יֵשׁ צֶדֶק בֵּין הַסִּפּוֹר עַל רַב דִּנְיָאֵל וְהַסִּפּוֹר עַל רַבִּי חֲנִינָא? מִדּוּעַ?

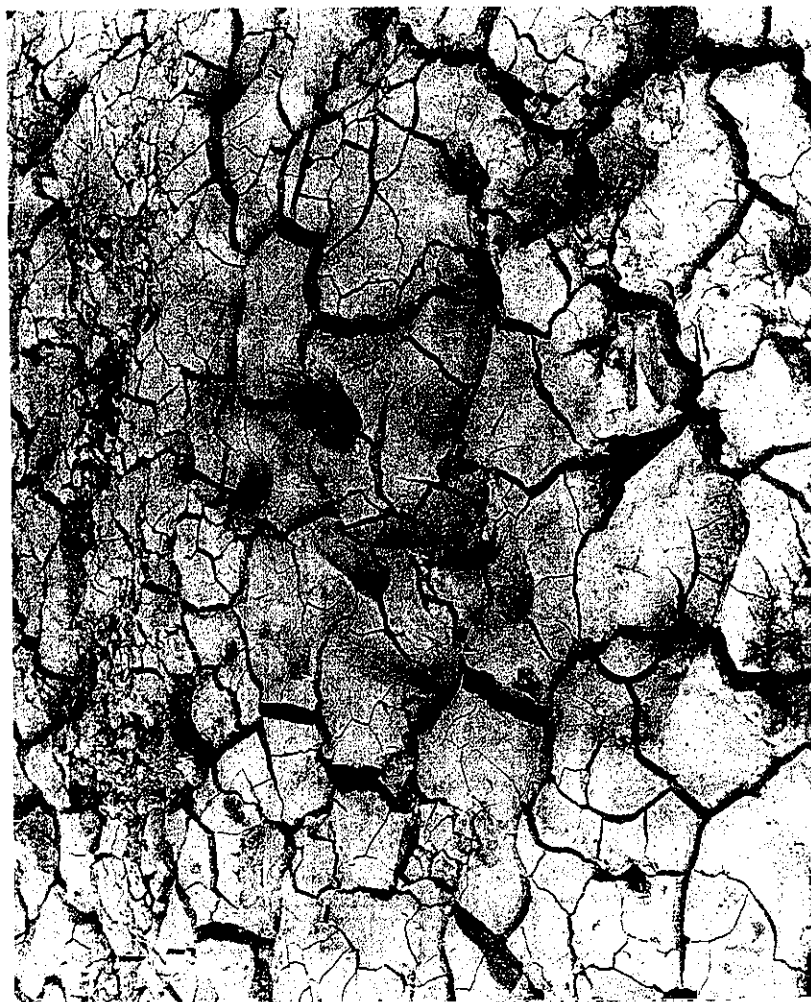
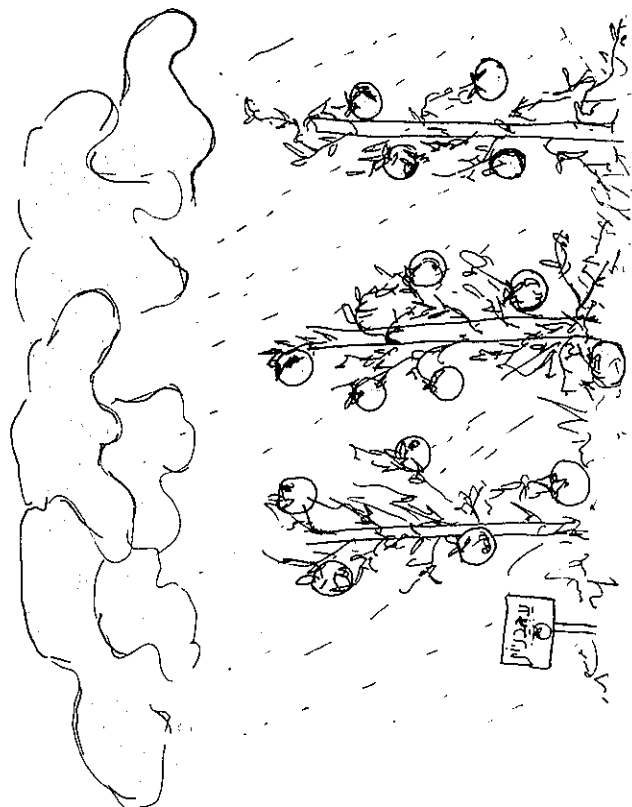

תפילת הבתן הגדול

ביום הפפורים היה הבתן הגדול מתפלל על הנשמים.
 ביום הקדוש ביותר בשנה — יום הפפורים,
 במקום הקדוש ביותר בעולם — קדש הקדשים.
 האיש הקדוש ביותר בישראל — הבתן הגדול.
 היה מתפלל ביצאתו תפילה קצרה:

"יהי רצון מלפניך ה' אלוקינו, שתהא שנה זו, אם שחונה [תמרה], תהא גשומה [שורדו]
 גשמים], ואל יפגום לפניך תפילת עובדי דרכים לעונן הגשם בשעה שהעולם צריך לו..."

37. שתי בקשות קשורות בגשמים. הריצד?
38. איזו תפילה חשובה יותר: תפילתם של עובדי דרכים, או של כהן גדול?
39. במה נבדל ר' חנינא בן דוסא משאר עובדי דרכים?
40. מצא במחזור יום הפפורים את תפילת הבתן הגדול וחתק אותה.
 (התפלה נמצאת בתורת הש"ץ של תפלת מוסף, בסוף "סדר
 העבודה".)

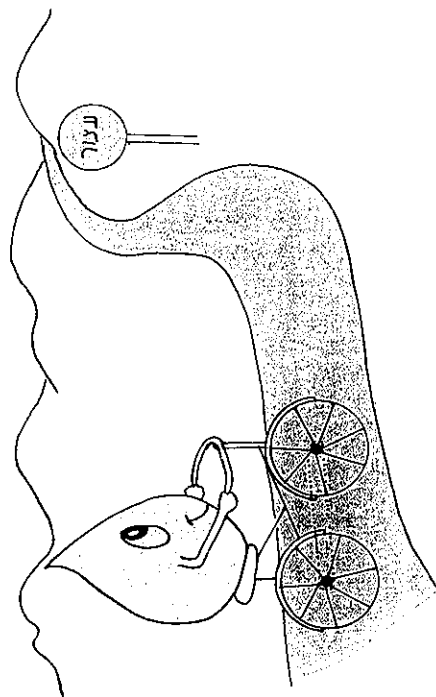

עלים דר שפט

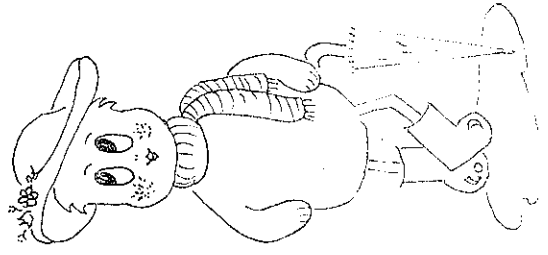
עצירות גשמים

- אין הגשמים נעצרים
אלא בשביל בטול הרומות ומעשרות
אין הגשמים נעצרים אלא
בשביל מספרי לשון הרע.
אין הגשמים נעצרים אלא
בשביל עוץ פגום.
אין הגשמים נעצרים אלא
בשביל בטול תורה.
אין הגשמים נעצרים אלא
בעון גל.
אין הגשמים נעצרים אלא
בשביל פוסקי צדקה רבים ואינם נוהגים
(מבטיחים לחת צדקה ואינם נוהגים)

(תענית ד'ח)

1. קראת על חמש סבות לעצירת גשמים. מנה אותן אחת אחת והסבר בלשונך.
2. הפך אף הדברים ומנה. באותה צורה או בטבלה. חמש סבות שבזכותן בן יורדים גשמים.
3. העתק מתוך "והיה אם שמע" שני פסקים.
פסק אחד ובו סבות שבגללן בן יורד גשמים.
ופסק אחד ובו סבות שבגללן לא יורד גשמים.

גם אנוחנו מוסיפים תפלה מיוחדת בשנה שאין גשמים קצא את התפלה הזאת בסדור.
 רקנו: מוסיפים תפלה זו לברכת "שומע תפלה" וקשה של ערות אשכנז.

וענו בורא עולם: במדת הרחמים, בחר בעמל ישראל להודיע ודלו
 והדרת כבודו. שומע תפלה. מן שיל ומסר על מני הארמה, והשפיע את
 העולם כלו מסובך. ומלא ידינו מברכותיו ומעשר מתנת ידו. שמר
 והצל שנה זו מפל דבר רע, ומפל מיני משחית ומפל מיני פרענות, ועשה
 לה מקרה ואחרית שלום. חס ורחם עלינו ועל כל תבואתנו ופרותנו,
 וברכתנו בגשמי ברכה, ונופה לתים ושבע ושלום בשנים הטובות, והסר
 מפני דבר הרע והרעב, ותהיה רעה ופני ופני, הצר הקצוץ וקצוץ ועם וקשים
 ומאצות רעים וקשים. וגור עלינו פרות טובות מלפניו, ויגלו רחמיו.
 על מדותיו ותחנתנו עם בניו במדת הרחמים, וקבל ברחמים וברחוק את
 תפלתנו.

8. העתק מתפלת יוענו בורא עולם: משפט אחד, שהוא יפה בעיניך
 במיוחד. עסר אותו.

הגיע שבעה עשר במרחשון ולא נרדו גשמים.
 התחילו היחידים מתענו שלש תענות.
 הגיע ראש ח'ש כסלו ולא נרדו גשמים,
 בית דין גוזרין שלש תענות על הצבור...
 עברו אלו ולא נענו,
 בית דין גוזרין שלש תענות אחרות על הצבור...
 עברו אלו ולא נענו,
 בית דין גוזרין עליהן עוד שבע,
 שהן שלש עשרה תענות על הצבור.

סדר התענות פיצר?
 מוציאין את התבה לארון הקדש לרחוקה של עיר,
 ונותנין אפר מקלה (אפר שרפה) על גבי התבה
 ובראש הנשיא ובראש אב בית דין,
 וכל אחד ואחד נותן בראשו.
 הזקן שבהם אומר לפניהם דברי פבושין
 (דברי מסר, דברי תוכחה).

עמדו בחפזיה,
 מורידים לפני התבה (חזן) זקן ורגיל,
 ויש לו כנים וביתו ריקם,
 כרו שוהא לבו שלם בתפלה.

(משנה, תענית פ"ק ב')

4. ספר כלשונך, מה היה "סדר" תעניות צבור ברחוב.
 5. מי היה החזן בתעניות אלו, ומדוע?

שנו רבותנו: מעשה ברי אליעזר, שגור שלש עשרה תעניות על הצבור ולא נרדו גשמים.
 בתענות האחרונה התחילו הצבור לעצמם: געו העם
 בבכי, ונרדו גשמים.

6. חשוב: מדוע שאל ר' אליעזר שאלה מורה כל-כך?
 7. מהו הדבר שכללו ירדו גשמים?

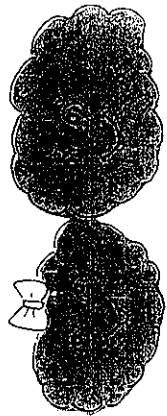
(תענית כ"ה ב')

העם	החוקים	המקום

התאם את סוגי הג'יט לפרויקטים הנכונים (ותאם אותיות למספרים).

1	מנהלים	מנהלים
2	מנהלים	מנהלים
3	מנהלים	מנהלים
4	מנהלים	מנהלים

בְּיָד אֶת הַחֲסִידִים הַנֶּכֶדִים שֶׁל בְּטוּיִם אֵלֶּה, וְהַעֲתֵק אוֹתָם לְמַחְבְּרָתְךָ

[illegible]

22

[illegible]

אָמרוּ לוֹ תִּלְמִידָיו: רַבֵּי, דַּאֲנוּה וְלֹא נִמּוּחַ: כְּמִדּוּמֵינוּ אֲנִי שָׂאִין תְּהִלָּתֵנוּ וְיִרְדִּים אֵלָּא לְהַחֲדִיר שְׂכָנֵינוּ.

כמדומים אני, שאין הגשמים יורדים אלא לאִפְדֵּר הָעוֹלָם.
וְרַדְדוּ בְּנֵשֶׁף, עַד שֶׁכֵּל טָפָה וְטָפָה בְּמִלּוֹא פִי חֲבִית. אָמְרוּ לוֹ תַלְמוּדֵינוּ: רַבֵּנּוּ, רֵאשׁוּנוֹךְ וְלֹא נִמּוֹת:

אמר לפניו: לא כִּי שְׂאֵלֹתִי, אֲלֵא גִשְׁמֵי יִצְחָן, בְּרַכַּה וְנִרְבָּה. יִרְדּוּ בְּתֻקָּנָן, עַד שֶׁעָלוּ כָּל הָעַם לְדֶרֶךְ הַבַּיִת מִפְּנֵי הַגִּשְׁמִים.

הביאו לו פֶּר הַדָּאָה, סָמָךְ שְׁתֵּי יָדָיו עָלָיו וְאָמַר:
אמר להם: בֶּר מִקְבְּלֵי, שֶׁאֵין מִתְפַּלְלִין עַל דֶּב הַטּוֹבָה. אִפִּיעַ-לִּי בֶן הָבִיאוּ לִי פֶּר הַדָּאָה.

הכינוי של עולם עמק שהוצאות ממזרים אינם יכולים לעמוד לא ברר טובה ולא בהכר פרענות. בעסת יעליהם אינם יכולים לעמוד; השפעת עליהם טובה אינם יכולים לעמוד. זהו רצון מלפני ה' שיפסול השמים, ויהיה כוח בעולם

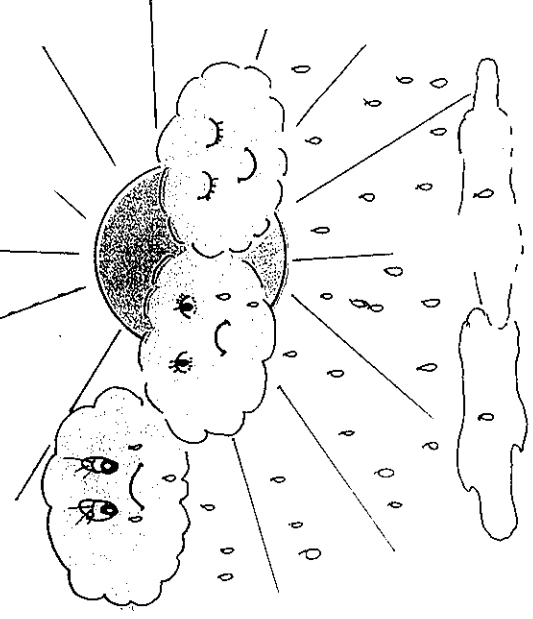
מִיָּד נִשְׁבַּח הַרְוֵם, וְנִמְצְאוּ הַשְׁבִּים, וְזָרְחָה הַחֲמִמָּה, וְנִאֲזָו הָעַם לְשָׂרָה וְהַבְּיָאוּ לָהֶם כְּמִלְחָמָה וּפְטָרִיּוֹת.

שֶׁלֹּחַ לֹא שֶׁמֶעַת בֶּן שֵׁשׁ: אֶלְמָלָא חוֹנֵי אֲתָה, גִּזְרִינִי עֲלֵיךְ נִדְרִי. אֲבָל מַה אַעֲשֶׂה לָּךְ, שְׂאֲתָה מִתְחַסֵּט לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ, וְעוֹשֶׂה לָּךְ רִצּוֹן, כִּבֵּן שְׂמֻחָתָא עַל אֲבוֹי, וְעוֹשֶׂה לֹא רִצּוֹן וְאוֹמֵר לוֹ: אֲבָא, הוֹלִיכִי לְרִצְוֵי בְּסִמּוּי, שְׂטֵפִי בִּצְוֵי, מִן אֲגוּזִים, שְׂקִידִים, אֶפְרָסְקִים וְזֻמְנִים, וְנוֹתֵן לוֹ. וְעֵלִיךְ הַכְּתוּב אוֹמֵר: "וַיִּשְׁמַע אֲבִיר וַתֵּבֶל וַתִּלְחֶמֶת."

חנן הנחמא, בן חנו של חנו המנעל היה.
 כשהיה העולם נצרך לשמים, היו חכמים שולחים אצלו תנוקות של בית רבן, והיו תופסים בשולי בגדיו ואומרים לו:
 אבא, אבא, חן לנו גשמים!
 אמר לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, עשה בשביל אלו, שאין מבירים בין אבא שנותן גשמים לאבא שאינו נותן גשמים.

12. מדוע בחרו חכמים לשלוח אל חנן הנחמא תנוקות של בית רבן?
13. מדוע בחרו חכמים לשלוח נקמא אל חנן הנחמא?
14. קרא בשמואל א, פרק י, על מי נאמר "הנה הוא נחמא אל הכלים"? מה פרוש הפסוק הזה?
15. מה חשבו התנוקות על חנן?
16. ספן, איך היו התלמידים צריכים לבקש מתן גשם:
 * בקש מהחזאי שירדו גשמים.
 * חן לנו גשמים.
 * התפלל עבורנו שירדו גשמים.
 * הבא לנו גשמים.
17. מה פגנת חנן במילים "שאין מבירים בין אבא שנותן גשמים לאבא שאינו נותן גשמים"?

פעם אחת עלו כל ישראל לנגל לירושלים, ולא היה להם מים לשותה. הלך נקדימון בן גוריון אצל הנגמון אחד ואמר לו: תלויני שנים עשר מעצמות מים לעולי רגלים, ואני אמן לך שנים עשר מעצמות מים. ואם אינו נותן לך, הריני נותן לך שנים עשר כבדי כסף, וקבע לו זמן.

כיוון שהגיע הזמן ולא נרדו גשמים, פשקורית שלח לו: שגר לי או מים או מעות שיש לי בידך. שלח לו: עדין יש לי זמן, כל היום כלו שלי הוא.

במקרים שלח לו: שגר לי או מים או מעות שיש לי בידך. שלח לו: עדין יש לי שחות ביום.

במקרה שלח לו: שגר לי או מים או מעות שיש לי בידך. שלח לו: עדין יש לי שחות ביום.

לנגל עליו אותו הנגמון: אמר: אפשר כל השנה בלה לא נרדו גשמים, ועכשו נרדו גשמים: נכנס הנגמון לבית המרחץ בשמחה.

עד שהנגמון נכנס בשמחתו לבית המרחץ, נקדימון נכנס לבית המקדש כשהוא עצב. נתעטף ועמד בתפלה ואמר לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, גלוי ונודע לפניך, שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא עשיתי, אלא לכבודך עשיתי, שיהיו מים מצויים לעולי רגלים.

מיד נתקשרו שמים בעבים, ונרדו גשמים. עד שנתמלאו שנים עשר מעצמות מים ורחלורו.

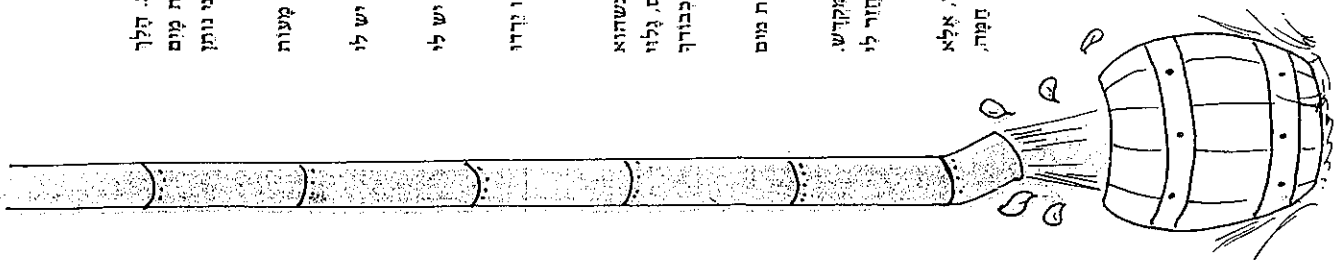
עד שניא אותו הנגמון מבית המרחץ, נקדימון בן גוריון יצא מבית המקדש. כשפגעו זה בזה, אמר לו נקדימון: חן לי דמי מים וזה שיש לך בידו והחזר לי עורך, כי נתתי יותר מים משקיותי תוב לך.

אמר לו הנגמון: וידע אני שלא הרעיש הקב"ה את עולמו אלא בשבילי, אלא עדין יש לי פתחון פה עליך, שאוציא ממך את מעותי, שכבר שקעה חמה, וגשמים כרשותי נרדו.

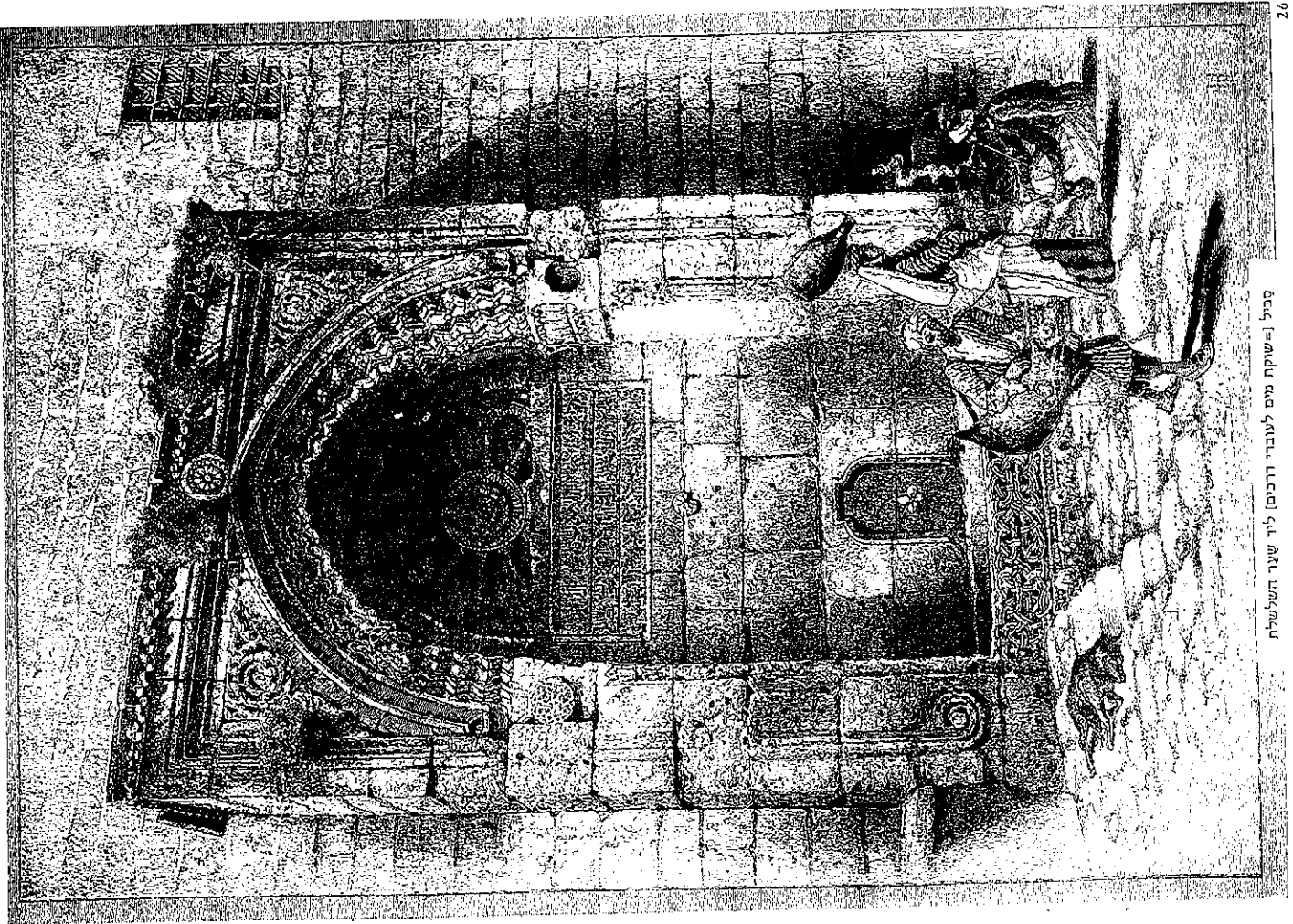
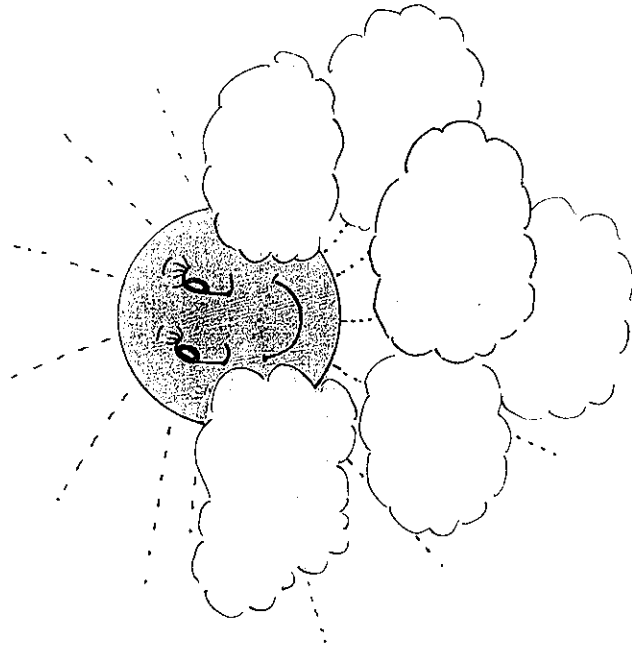
חזר ונכנס נקדימון בן גוריון לבית המקדש, נתעטף ועמד בתפלה. אמר לפניו: רבונו של עולם, הודע שיש לך אהובים בעולמך.

מיד נתפצרו העבים, ונרחה החמה. באותה שעה אמר לו הנגמון: אלו לא נקדרה החמה, היה לי פתחון פה עליך, שאוציא ממך את מעותי.

(תענית יט"ב)

18. מה בָּקַשׁ נִקְדִּימוֹן מִן הַגִּמְלוֹן וּמַדּוּעַ בָּקַשׁ בְּקִשָּׁה כּוֹאֵת?
19. מָהִי מִצְאָנוּ בַּמָּקוֹם אַחֵר שְׁנֵים עָשָׂר מַעֲנוֹת מִים?
(עֵין בִּסְפֵר שְׁמוֹת פֶּרֶק טו, פָּסוּק כו.)
20. מַדּוּעַ חָקָה נִקְדִּימוֹן עַד זֶמֶן הַמִּנְחָה וְלֹא הִתְפַּלֵּל עַל הַנֶּשֶׁם מִיָּד?
21. הַפְּגִישָׁה בֵּין הַגִּמְלוֹן וּבֵין נִקְדִּימוֹן הָיְתָה בּוֹמֵן שְׂהוּגָמוֹן יָצָא מִן הַמִּדְבָּר, וְנִקְדִּימוֹן יָצָא מִן הַמִּקְדָּשׁ. מַה מִּסְפַּל הַדְּבָר?
22. שְׁתֵּי תַּפְלוֹת הַתְּפִלָּה נִקְדִּימוֹן. בְּחַר אֶת הַתְּפִלָּה הַיְפָה כַּעֲנוֹךְ הַעֲתִק אוֹתָהּ. רְצוּי גַם שֶׁתִּלְמַד אוֹתָהּ כַּעַל-פֶּה.
23. שְׁנֵי נִסִּים נַעֲשׂוּ לְנִקְדִּימוֹן. מַה הֵם?
24. חֲשׁוֹב: הָאֵם הָיָה הַשָּׁנִי שֶׁנַּעֲשָׂה לְנִקְדִּימוֹן רִמָּה לִנֶּסֶם שֶׁנַּעֲשָׂה לַיהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון? עֵין בִּסְפֵר יְהוֹשֻׁעַ, פֶּרֶק י, פָּסוּקִים יב-יד.

קְבִיל [שׁוֹקֵת מִים לַעֲבוּרֵי הַרְכָּס] לִיד שַׁעַר הַשְּׁלֵשֶׁלֶת

25. אבא חֲלָקְהָ הַתְּנִיחַ בְּצוּרָה מוֹרָה, וְהֵאָרְחָם לֹא הִבִּינוּ אֶת הַתְּנִיחוֹתָיו.

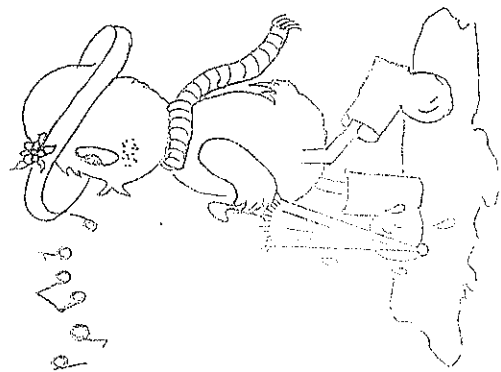
עֲדִיר בְּמַחְבֵּרְתָּךְ רְשִׁימָה שֶׁל מַעֲשֵׂי הַתְּנִיחוֹתִים וְשֶׁל הַהִסְבְּרִים שֶׁנָּתַן אבא חֲלָקְהָ לַמַּעֲשִׂים אֵלֶּה:

מַעֲשֵׂי הַתְּנִיחוֹתִים שֶׁל אבא חֲלָקְהָ	הַהִסְבְּרִים לַהֲתַנְיחוֹתָיו הַמְּשֻׁנָּה

26. בְּאִילוֹ חֲבוּנוֹת רִנָּה אבא חֲלָקְהָ: בֶּן בָּנוּ שֶׁל חוּנֵי הַמַּעֲגָל, לְחֵן הַנֶּחֱבֵא.

בֶּן בָּנוּ שֶׁל חוּנֵי הַמַּעֲגָל?

27. אַחֵה רֹצֵחַ לֹחֵחַ עֲדִיקָה לַעֲנִי: מִה חֲמֵן לוֹ, כְּרִי שֶׁחֲזַכְהָ בְּמַעֲנוֹת הָעֲדִיקָה הַגְּדוּלָּה בִּיחֻר?

בְּצֶרֶת

אבא חֲלָקְהָ בִּירְגָנוּ שֶׁל חוּנֵי הַמַּעֲגָל הָיָה, וּבְשֹׂהוּ הַעוֹלָם צִוֵּר גְּשָׁמִים, הָיוּ חֲבָמִים שׁוֹלְחִים אֶצְלוֹ, וּבָקֶשׁ רַחֲמִים וְיִרְדּוּ גְשָׁמִים.

פַּעַם אַחַת נִצְרָךְ הָעוֹלָם לְגְשָׁמִים. שָׁלְחוּ אֶצְלוֹ שְׁנֵי הַלְמִירֵי חֲבָמִים, שִׁבְקֶשׁ רַחֲמִים וְיִרְדּוּ גְשָׁמִים. בָּאוּ לְבִיתוֹ וְלֹא מָצְאוּהוּ. הִלְכוּ לְשִׂירָה וּמָצְאוּהוּ שֶׁהָיָה עוֹרֵד. נָתַנוּ לוֹ שְׁלוֹם, וְלֹא הִסְבִּיר לָהֶם מָה.

לְעֵצָה בְּשִׁלְקֶט עֲצִים לְבִיתוֹ, הָיוּ עֲצִים וְיַעֲרֵד עַל בְּהֶמָּה אַחַת, וְטִלְחוּ עַל בְּהֶמָּה שְׁנִית. כָּל הַדֶּרֶךְ לֹא הָיָה נוֹעַל נֶעְלָיו; כְּשֶׁהִגִּיעַ לָמוֹם נָעַל נֶעְלָיו. כְּשֶׁהִגִּיעַ לְבֵיתוֹ קוֹצִים וּבָרָקִים הִגְבִּיהוּ בְּהֵמָּה. יָשַׁב לְסֻעֹד וְלֹא אָמַר לַחֲבָמִים: בָּאוּ וְסָעְדוּ.

אָמַר אבא חֲלָקְהָ לְאִשְׁתּוֹ: יוֹדַע אֲנִי שֶׁבָּאוּ הַחֲבָמִים בְּשִׁבְלֵי הַגְּשָׁמִים. נִעְלָה עַל הַגֶּגֶב וּבִקֶּשׁ רַחֲמִים, אֲפָשִׁיר שִׁיתְרַעֲהָ הַקְּרוֹשׁ בִּירוֹךְ הוּא וְיִרְדּוּ גְשָׁמִים. וְלֹא נִחְזֹק טוֹבָה לַעֲצָמָיו. עַל עַל הַגֶּגֶב. עֲמִיד הוּא כְּוִוִּית זֶה וְאִשְׁתּוֹ כְּוִוִּית זֶה. לֹא הִסְפִּיקוּ לְבָקֶשׁ רַחֲמִים, קָדְמוּ וְנָעְלוּ עֲנָנִים מִצֵּד יוֹיִת שֶׁל אִשְׁתּוֹ.

כְּשֶׁנָּדָּר אָמַר לָהֶם: לָשֵׁם מִה בָּאתֶם, רַבּוֹתֵי?
אָמְרוּ לוֹ: הַחֲבָמִים שָׁלְחוּ אוֹתָנוּ אֵלָיו, שֶׁתִּבְקֶשׁ רַחֲמִים עַל הַגְּשָׁם.
אָמַר לָהֶם: בִּירוֹךְ הַמָּקוֹם שֶׁלֹּא הִצְרִיךְ אֶתְכֶם לֵאמֹר חֲלָקְהָ.
אָמְרוּ לוֹ: יוֹדַעִים אֲנִי שֶׁהִגְשָׁמִים בּוֹגֵלִין יוֹרְדִים. אֵלָּא וְפָרֵשׁ לָנוּ אֲדוּנֵי דְבָרִים שׁוֹם תְּמוּדָהּ לָנוּ:

- מַפְנֵי מִה כְּשֶׁנָּתַנוּ לָךְ שְׁלוֹם לֹא הִסְפַּרְתָּ לָנוּ מָה?
- אָמַר לָהֶם: שְׂכִיר יוֹם הָיִיתִי וְאָמַרְתִּי: לֹא אֶתְבַּטֵּל.
- מַפְנֵי מִה הָיִיתָ טָעֵן הָעֲצִים עַל בְּתָף זֶה וְהִטְלִיתָ עַל בְּתָף אַחֵר?
- טִלְחִיתָ שְׁאוּלָּה הָיִיתָ; לֹא (לְבִשְׁתָּה) שְׁאֵלְתָהּ. לֹא (לָשִׁים עָלֶיךָ עֲצִים) לֹא שְׁאֵלְתָהּ.
- מַפְנֵי מִה כָּל הַדֶּרֶךְ לֹא נִעְלָה נֶעְלָיִם, וּבְשֹׂהוּ לָמוֹם נִעְלָה?
- כָּל הַדֶּרֶךְ אֲנִי רוֹאֶה. כְּמוֹם אֵין אֲנִי רוֹאֶה.
- מַפְנֵי מִה כְּשֶׁהִנֵּחְתָּ לְקוֹצִים וּבָרָקִים הִגְבַּהְתָּ בְּדִירְךָ?
- זֶה מַעֲלָה אֲרוּכָה (מִתְרַפֵּא). זֶה אֵינוֹ מַעֲלָה אֲרוּכָה (בְּגֵד שֶׁנִּקְרַע וְיִשְׁאֵר קְרוֹעַ).
- כְּשֶׁנִּשְׁבַּח לְסֻעֹד, מַפְנֵי מִה לֹא אָמַרְתָּ לָנוּ: "בָּאוּ וְסָעְדוּ"?
- מִשּׁוֹם שֶׁלֹּא הָיִיתָ פֶּתִי מְרַבֵּה, וְאָמַרְתִּי: אֵל יִחְזֹק לוֹ חֲבָמִים טוֹבָה בְּחָם.
- מַפְנֵי מִה קָדַם וְעַלָּה הָעֵנָן מִצֵּד יוֹיִת שֶׁל אִשְׁתְּךָ, וְאַחֵר בְּךָ מִצֵּד יוֹיִת שֶׁלִּי?
- מִשּׁוֹם שֶׁהִנֵּחְתָּ מַעֲנוֹת בְּהֵמָה, וְנִתְּנָה פֶּת לַעֲנִי, וְקְרוֹבָה הָיְתָה. וְאֲנִי נֹתֵן מַעֲנוֹת לַעֲנִי, וְאֵין הָיְתָה קְרוֹבָה.

(ע"פ הַעֲנִי ב. א. י.)

ביום השלישי של בריאת העולם כתוב (בראשית א. יב)

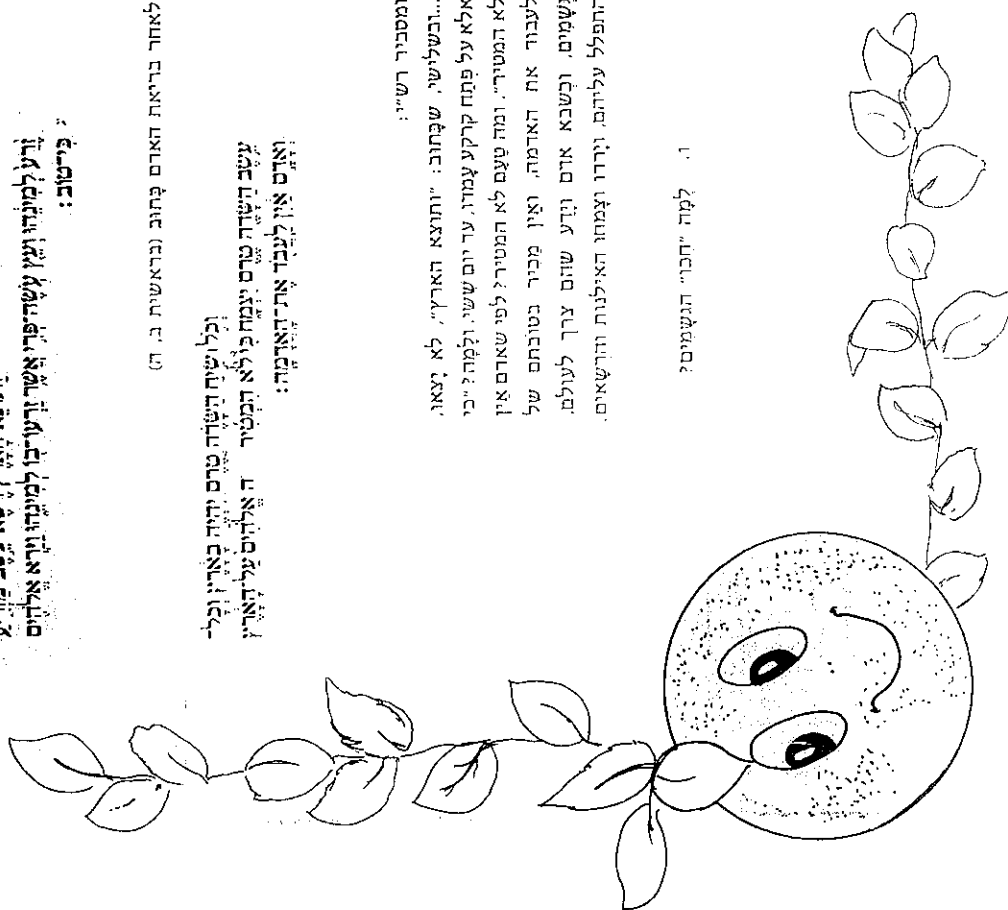
וַתֵּצֵא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא מְשָׁב מְרִיעַ
 וְרֵעַ לְמִינֵהוּ וְגַם עֵשֶׂה-פָּרִי אֲשֶׁר יִרְעֶיבֻ לְמִינֵהוּ וַתֵּרָא אֱלֹהִים
 בְּיָמִיכָב:

לאחר בריאת האדם כתוב (בראשית ב. ח)

וְכָל-יֶשֶׁת הַשָּׂדֶה טָרֵם יִצְמַח לָלֶאֱמֹר לְבָרְכְךָ ה' אֱלֹהִים עַל-הָאָרֶץ
 וְאָדָם אֵין לְעֹבֵד אֶת-הָאֲדָמָה:

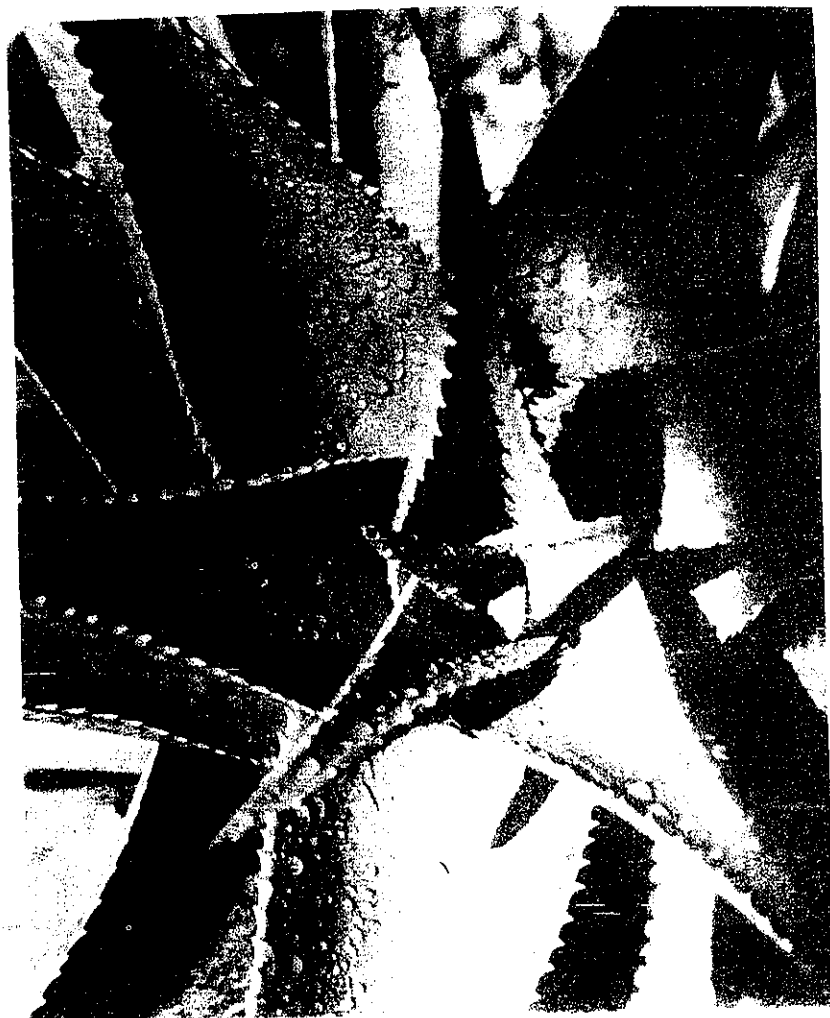
ומסביר רש"י:
 "...ובשלישי, שכתוב: "ותצא הארץ, לא יצא,
 אלא על פתח קרקע צמחו, עד יום ששי ולמה? כי
 לא המטיר". ומה טעם לא המטיר? לפי שאדם אין
 לעבוד את האדמה, ואין מכור בטובתם של
 וְשָׂמִים, וכשבא אדם ונדע שהם ערך לעולם,
 החפץ עליהם, וירדו וצמחו האילנות ודרשאים.

1. למה "חבר" הנשמים?

35

מסלול
 95
 151

31

אנו מתפללים על גִּשְׁמָה בשני מקומות בתפילת העמידה. (לפעמים קוראים לתפילת העמידה גם "תפילת שמונה עשרה").
במשנה כתוב: קְטִי מתפללים על גִּשְׁמָה. נקרא את המשנה. במסכת ברכות פרק ה', משנה ב':

מְזַכְּרִין גְּבוּרֹת גִּשְׁמִים בְּתַחֲתֵי הַמָּחִים,
וְשׁוֹאֲלִין הַגִּשְׁמִים בְּבִרְכַּת הַשָּׁנִים.

המשנה מבררת על שני עניינים: הזכרת גשמים ושאלת גשמים. הברכה בה אנו מזכירים גשמים היא ברכה גבורות המצולמת בעמוד 36, הברכה בה אנו שואלים (מבקשים) גשמים, מצולמת בעמודים 38-39.

7. כאשר אנחנו אומרים "תן לנו גִּשְׁמָה", האם אנחנו שואלים גִּשְׁמָה או מזכירים גִּשְׁמָה?
8. כאשר אנחנו אומרים "ה' מוֹרִיד לָנוּ גִּשְׁמָה", האם אנחנו שואלים גִּשְׁמָה או מזכירים גִּשְׁמָה?
9. במשנה מְזַכְּרִים שתי ברכות מתוך תפילת העמידה: "תַּחֲתֵי הַמָּחִים" ו"בִּרְכַּת הַשָּׁנִים". שתי הברכות האלה מצולמות בעמודים הבאים.
מָצָא אותן, ובדק איך מתחילה בִּרְכַּת "גְּבוּרֹת" ואיך היא מסתיימת.
איך מתחילה בִּרְכַּת השָׁנִים ואיך היא מסתיימת.
10. במשנה כתוב "גְּבוּרֹת גִּשְׁמִים". איזו גבורה יש בהזכרת גִּשְׁמָה?
הִזְכֵּר בפרק הראשון של החוברת, בקטע הנקרא "שלשה מפתחות".

"וְשָׂמַח ה' לֵךְ אֶת אֲנָפְרוֹ הַטּוֹב" (דברים כח, יב). רָאָה כִּמְה גְדוּלָה וְיִרְדָּה גְשָׁמִים. רַב יְהוּדָה בֶּר יַחֲזִקְאֵל, בִּשְׁעָה שֶׁהָיָה רוֹאֶה אֶת הַגִּשְׁמִים יוֹרְדִים, הָיָה מְבָרֵךְ:

יִתְפָּאֵר וְיִתְגַּדֵּל וְיִתְבָּרַךְ
שְׁמוֹ שֶׁל מִי שֶׁאִמְרָה הָיָה הָעוֹלָם,
שֶׁהָיָה מְמָנָה אֵלֶּף אֲלָפִים וְרִבְעֵי רִבְבוֹת שֶׁל מִלְאכִים
עַל כָּל טֶפֶה וְטֶפֶה שִׁיּוּרֵרֵת.
(דברים כה, ח)

רַבִּי יְהוּדָה מְגַדֵּלָהּ הִיא מְבָרֵךְ:
"אֵלֶּף אֲלָפִים וְרִבְעֵי רִבְבוֹת בִּרְכוֹת וְהוֹדָאוֹת
אֲנוּ צְרִיכִים לְהוֹדוֹת לְשִׁמְךָ,
עַל כָּל טֶפֶה וְטֶפֶה שֶׁאִתָּה מוֹרִיד לָנוּ,
שֶׁאִתָּה מְשַׁלֵּם גְּמוּלָם טוֹבִים לַחַיִּיבִים."

(בראשית רבה, יא)

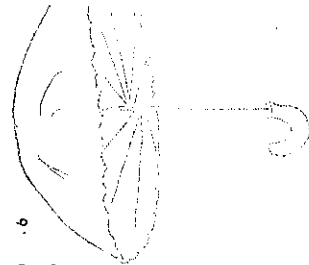
2. מֶה הִיא קוּדָה אֵלֶּף הִיא הַגִּשְׁמִים נִשְׁפָּכִים בְּזֶרְמִים, וְלֹא יוֹרְדִים בְּטֶפּוֹת?
3. לִפְנֵיךְ שְׁתֵּי הַתְּפִלוֹת שֶׁהֵבֵאנוּ לְעֵיל, זֶה מוֹל זֶה:

תְּפִילַת רַב יְהוּדָה בֶּר יַחֲזִקְאֵל

יִתְפָּאֵר וְיִתְגַּדֵּל וְיִתְבָּרַךְ
שְׁמוֹ שֶׁל מִי שֶׁאִמְרָה הָיָה הָעוֹלָם,
שֶׁהָיָה מְמָנָה אֵלֶּף אֲלָפִים... שֶׁל מִלְאכִים
עַל כָּל טֶפֶה... שֶׁאִתָּה מוֹרִיד לָנוּ,
שֶׁאִתָּה מְשַׁלֵּם גְּמוּלָם טוֹבִים לַחַיִּיבִים ז.

4. אִיזוֹ רַעֲיוֹן יֵשׁ בַּתְּפִילָה ר' יְהוּדָה בֶּן יַחֲזִקְאֵל שֶׁאִינוֹ נִמְצָא בַּתְּפִילָה ר' יְהוּדָה מְגַדֵּלָהּ? תְּסַבֵּר אוֹתוֹ.
5. אִיזוֹ רַעֲיוֹן יֵשׁ בַּתְּפִילָה ר' יְהוּדָה מְגַדֵּלָהּ, שֶׁאִינוֹ נִמְצָא בַּתְּפִילָה רַב יְהוּדָה בֶּר יַחֲזִקְאֵל? תְּסַבֵּר אוֹתוֹ.

6. מֶהוּ הָרַעֲיוֹן הַמְשׁוּתָף לְשֵׁנֵי הַקְּטָעִים הָאֲחֵרִים? בַּחֲשׁוֹבֶתךָ צִטַּט מִשְׁפָּט אֶחָד אוֹ שְׁנָיִם וְתְסַבֵּר אוֹתָם בְּלִשׁוֹנְךָ.

משנה, תענית פרק א, משנה א

מאימתי מוזכרין גבורות גשמים?
 רבי אליעזר אומר: מיום טוב הראשון של חג [הספות].
 רבי יהושע אומר: מיום טוב האחרון של חג [שמיני עצרת].
 אמר לו רבי יהושע: הואיל ואין הגשמים אלא סמן קללה בחג,
 למה מוזכר?
 אמר לו רבי אליעזר: אף אני לא אמרתי לשאול, אלא להזכיר
 "משיב הרוח ומוריד הגשם" בעונתו [להזכיר שה' מוריד גשם
 כאשר צריך גשם].
 אמר לו: אם כן, לעולם יהא מוזכר.

15. רבי אליעזר ורבי יהושע מתנבחים, מתי מתחילים להזכיר את הגשם.

מה דעתו של כל אחד מהם?

16. חכמים ספרו משל זה: "משל למה הדבר דומה? לעבר שבא למוזג כוס

לרבו, ושפך לו רבו קתון [כד מים] על פניו. המשל הזה בא להסביר
 מדוע גשם הוא סמן קללה בחג הספות. בחג נמשל למשל זה.

17. ערכו הרגמה כזאת: תלמיד אחד יהיה רבי אליעזר, ותלמיד אחר —

רבי יהושע. שני התלמידים יתנבחו ביניהם. מקמי מוזכרים גשמים
 בתפלה.

דינו "משיב הרוח"

א. בחג אומרים: "משיב הרוח ומוריד הגשם", ובקץ — "מוריד
 הטל".

ב. אם טעה בחג ואמר "מוריד הטל", תלוי היכן נזכר שטעה:

1. אם נזכר לפני שהתחיל "אתה קדוש" — אומר במקום
 שנוזר "משיב הרוח ומוריד הגשם", וממשיך בתפילה.

2. אם נזכר אחרי שהתחיל "אתה קדוש", ממשיך בתפילה
 ואינו אומר "משיב הרוח".

ג. אם טעה בקץ ואמר "משיב הרוח ומוריד הגשם", תלוי היכן נזכר
 שטעה:

1. אם נזכר לפני שגמר את ברכת "גבורות", חוזר ל"אתה
 גבור".

2. אם נזכר אחרי שגמר את ברכת "גבורות" וסיים את "יכרך
 אתה ה' מלכה המתים", חוזר לתחילת התפילה.

גבורות

אתה גבור לעולם אדני, מהיה מתים אתה,
 רב להושיע.

בקיץ מוריד הטל. | בחורף משיב הרוח ומוריד הגשם.

מכלכל חיים בחדר, מהיה מתים ברתמים
 רבים, סומך נופלים, ורופא חולים, ומחיר
 אסורים, ומקים אמונתו לישי עפר. מי כמוך
 בעל גבורות ומי דומה לך, מלך מלכות ומלך
 ומצמיח ישועה.

ונאמן אתה להחיות מתים. ברוך אתה ה'
 מלכה המתים.

11. היכן מופיעה ברכה זו בסדור התפלה?

12. כמה פעמים נאמרת תפלה זו ביום רגיל, כמה פעמים בשבת, וכמה
 פעמים ביום הכפורים?

13. התדע מדוע אנו מוזכרים גשם בברכה האומרת שה' הוא גבור? נסה
 לשער.

14. ערך רשימה של הדברים המראים על גבורתו של ה'.

מקמי מוזכרים גבורות גשמים?

ברך הסדור ראינו שורה זו:

עכשו נלמד. מקמי בדיוק מתחילים להזכיר גשם.

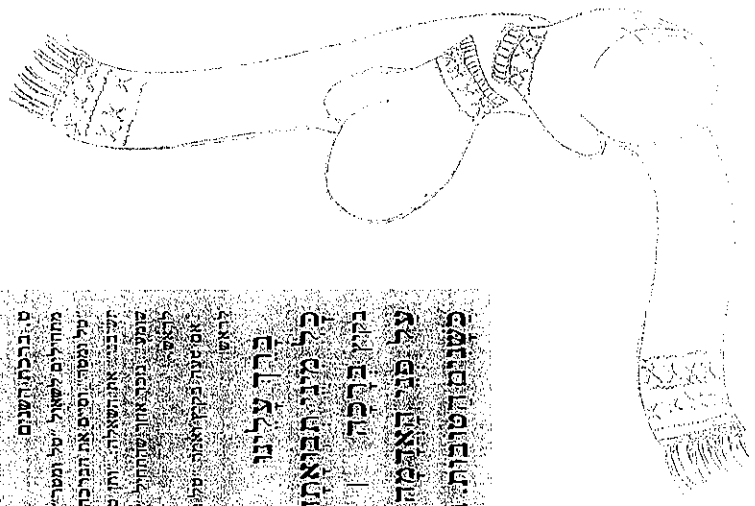
נקרא את דברי המשנה:

שאלות לעומה

למדנו כבר את המשנה במסכת ברכות פרק ה':
מזכירין גבורות גשמים בתחית המתים,
ושואלין הגשמים בברכות השנים.

עכשיו נלמד על ברכת "השנים". ברכת השנים יש לה שתי נסחאות. הנה הן:

ס. ברכת השנים
מחלה לים לשואל "טל ומטר" בליל י' במרחשוון ושואלים עד תפסת. מנה ולא אמר
כל ומטר. וס' את הברכה. ואמר בברכה "שמע קולנו" אחרי המלים "ירקס אל
הרבה" אחר השאלה. וחו' טל ומטר לברכה על פני האדמה. ונמשך. כ' אחר
שאלה. מבכר אחרי שיתחיל ירדנו. חזק ל' ברכת השנים. ואם גמר תפלתו חזר
לס' את שתי ברכות ונמנה. פל ומטר. חזר ל' ברכת השנים. ואם גמר תפלתו חזר
לראש.
ברך עלינו ה' אלהינו את השנה הזאת ואת
כל מיני תבואתה לטובה ותן
ביום ברכה | בחורף טל ומטר לברכה
על פני האדמה ושבנו לטובה וברך לשנתנו
כשנים הטובות בריך אותה ה' מבורך השנים

בחרף
ברך עלינו ה'
אלהינו את השנה
הזאת ואת כל מיני
תבואתה לטובה ותן
טל ומטר לברכה
על כל פני האדמה
ורוח פני תבל ושבנו
את - העולם כלו
מטובך ומלא ידינו
מברכותיך ומעשר
מחנות ירדך שמה השנים
והצילה שנה זו מפלדבר ירע ומפל מיני
משחית ומפל מיני פרענות ועשה לה תקנה
טובה ואחרית שלום חסם ורחם עליה ועל
כל תבואתה ופרותיה וברכה בגשמי רצון
ברכה וברכה ותהי אחריתיה חיים ושבנו לשלום
כשנים הטובות לברכה כי אל טוב וממנו
אתה ומבורך השנים בריך אותה ה' מבורך
השנים
כחן
ברכנו ה' אלהינו
בכל מעשי ידינו
וברך שנתנו בטל
רצון ברכה וברכה
ותהי אחרית חיים
ושבע ושלוש כשנים
ורוח פני תבל ושבנו
אל טוב וממנו אתה
ומבורך השנים בריך
אתה ה' מבורך
השנים

18. ברוך כבודך שלך. איזה נסח מופיע בו. הנסח הראשון או הנסח השני.
ועכשיו נבדוק בשערים של הסדרים שבהם חפשינו. ונמצא את
התשובה:
הנסח הראשון הוא נסח של עדות אשכנז;
הנסח השני הוא הנסח של עדות ספרד.

19. בָּקָשׁ הַסְפָּרִי יֵשׁ הֶבֶל בֵּין קִיץ לַחֹרֶף. מָצָא שְׁלֹשׁ דְּבָרִים שֶׁמִּבְכָּשִׁים אוֹתָם בַּחֹרֶף וְלֹא בִקֵּץ.
20. הֵנָּח אֵת הַמִּשְׁפָּטִים הַמְשׁוֹתָפִים לְכָל שְׁלֹשׁ הַיָּסָחִים. הִרְאָה, כִּי בַּמִּשְׁפָּטִים אֵלֶּה נִמְצָא הַרְעוּן הָעֶקְרִי שֶׁל הַבְּרָכָה.
21. הֵנָּח מִקְּבֵל נֶסֶח בְּרָכָה (מִהַאֲשֶׁכֶּנִּי וּמִהַסְפָּרִי, מִשְׁלַל הָרֶף וּמִשְׁלַל קִיץ) מִשְׁפָּט אֶחָד, שֶׁהוּא יִפְחַ בְּעֵינַי בְּמִיּוּחַר. עָטַר אֶת הַמִּשְׁפָּט הַזֶּה בְּצִיּוּר.

מִמֶּנִּי שׁוֹאֲלִים גִּשְׁמִיִּים?
נִלְמַד עוֹד מִשְׁנָה:

מִסֻּבָּת תַּעֲנִית פֶּרֶק א', מִשְׁנָה ג'

בְּשִׁלְשׁוֹ בְּמִרְהָשׁוֹן שׁוֹאֲלִין אֶת הַגִּשְׁמִיִּים.
לָרֶן גְּמִלְאֵל אוֹמֵר: בִּשְׂבָעָה בּוֹ,
חֲמִשָּׁה עֶשְׂרִי יוֹם אַחֲרֵי הָחֵן,
כְּרִי שְׂנוּעֵי אַחֲרוֹן שְׁבִישָׁרְאֵל לִנְחֵר פָּרָת.

22. בַּמִּשְׁנָה: יֵשׁ שְׁתֵּי דַעוֹת עַל הַשְּׁאֵלָה, מִתִּי מִתְחִילִים לִשְׁאֹל גִּשְׁמִים:

הַדַּעָה הָרִאשׁוֹנָה הִיא: (עֲנֵה בַּמַּחֲבֵרֶת!)

רַבְמִן גְּמִלְאֵל אוֹמֵר: (עֲנֵה בַּמַּחֲבֵרֶת!)

עוֹלֵי הָרֶגֶל עוֹבְרִים דֶּרֶךְ אֶרְצָה. שְׂבוּעִים הֵם הוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ, מִנְּהַר פָּרָת שֶׁבְּכָבֶל הַרְחֹקָה וְעַד יִירוּשָׁלַיִם.

אוֹמֵר רַבִּן גְּמִלְאֵל: לֹא יִתְכַּן שֶׁנִּתְחַלֵּל לְבָקֵשׁ גִּשְׁמִים, כֹּאשֶׁר עוֹלֵי הָרֶגֶל הַחֲדָרִים לְבִיתָם עֲדוֹן בְּדֶרֶךְ. נִתְחַלֵּל לְבָקֵשׁ גִּשְׁמִים רַק אַחֲרֵי שֶׁאֲחֵרֹן עוֹלֵי הָרֶגֶל גִּיעוּ לְבֵיתָם.

כְּמִי הַהִלְכָה? מִתִּי אֵנִי חֲתוּלִים לִשְׁאֹל גִּשְׁמִים? וְאֵת נִרְאָה מִיר:

דִּינוּ "וְתֵן טַל וְקֶטֶר":

א. מִתְחִילִין לִזְמֹר "וְתֵן טַל וְקֶטֶר" בַּתְּפִלָּה עֲרֵבִית שֶׁל לֵיל י' בַּמַּרְחֶשֶׁן.

ב. טַעַם וְלֹא אִמֵּר "וְתֵן טַל וְקֶטֶר" וְסִיּוֹם אֶת הַבְּרָכָה, יוֹסִיף אֶת הַבְּקָשָׁה בְּבִרְכַּת "שְׁמַע קוֹלֵנוּ": אַחֲרֵי הַמִּלִּים "רְדֵּם אֶל תְּשִׁיבֵנוּ" יֹאמֵר "וְתֵן טַל וְקֶטֶר לְבָרְכָה" וַיִּמְשֵׁךְ "כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ".

אִם נִזְכַּר אַחֲרֵי שֶׁנִּתְחַלֵּל "רְדֵּם", חֲזוֹר לְבִרְכַּת "הַשְּׁנוּיִים".

אִם גָּמַר אֶת תְּפִלָּתוֹ, חֲזוֹר לִרְאֵשׁ הַתְּפִלָּה.

ג. אִם טַעַם בְּקוֹץ וַאֲמֵר "וְתֵן טַל וְקֶטֶר", חֲזוֹר לְבִרְכַּת "הַשְּׁנוּיִים".

אִם גָּמַר אֶת תְּפִלָּתוֹ, חֲזוֹר לִרְאֵשׁ הַתְּפִלָּה.

בַּחֹג הַזֶּה עַל הַמִּיָּם

בִּרְאֵשׁ הַשָּׁנָה הַקְּבִי"ה ד' אֶת בְּנֵי הָאָדָם עַל מַעֲשֵׂיהֶם. אֲךָ לֹא רַק רֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא יוֹם דִּין; יוֹם חַג הַקְּסוּתוֹת הוּא יוֹם קִנּוּן. בַּחֹג הַקְּסוּתוֹת ה' ד' אֶת בְּנֵי הָאָדָם וּמַחֲלִיט, אִם לַחֹת לָהֶם גִּשְׁמִיִּים אוֹ, הַלִּילָה, לַעֲשׂוֹת שְׂהִשָּׁנָה חֲדָה שְׁנַת פְּצֻרָת.

בַּחֹג נְדוּנִים עַל הַמִּיָּם

(מִשְׁנָה רִאשׁ הַשָּׁנָה א. ב.)

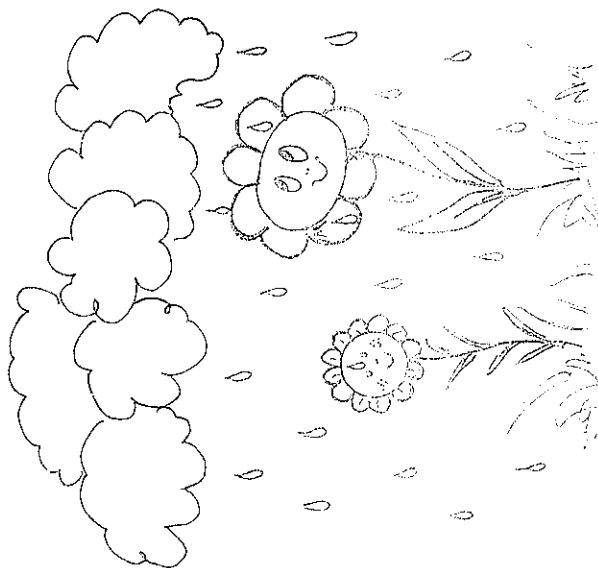
כְּמוֹ שֶׁבִּרְאֵשׁ הַשָּׁנָה אֵנִי מַחֲפִלִּים תְּפִלוֹת מִיּוֹחֲדוֹת כִּדִּי שֶׁה' יִדְוֶן אוֹתוֹנוּ לַחִיִּים, כִּרְ לְקְסוּתוֹת יֵשׁ מִצֻּחַ מִיּוֹחֲדוֹת בְּבִית הַמִּקְדָּשׁ, מִצֻּחַ נֶסֶךְ הַמִּיָּם.

בּוֹמֵן שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קִיץ, הוּא מְכִיבִים עִם כָּל קֶרֶן גַּם יוֹן לִנְסֹךְ עַל הַמִּזְבֵּחַ. בַּמִּשְׁכָּן שְׁבַע יָמִים בְּשָׁנָה, הָלַךְ הֵם שְׂבַע יָמִים חַג הַקְּסוּתוֹת, הָיוּ מְנַסְּכִים עַל הַמִּזְבֵּחַ נֶסֶךְ אֶחָד. וְהוּא נֶסֶךְ הַמִּיָּם.

23. כְּמִתָּה נִשְׁחַתָּ חַג הַקְּסוּתוֹת מִקְּבֵל יְמֹת הַשָּׁנָה לַעֲנִין הַקְּסִיבִים?

24. מִדּוּעַ נֶסְכּוֹ מִיָּם בַּחֹג הַקְּסוּתוֹת?

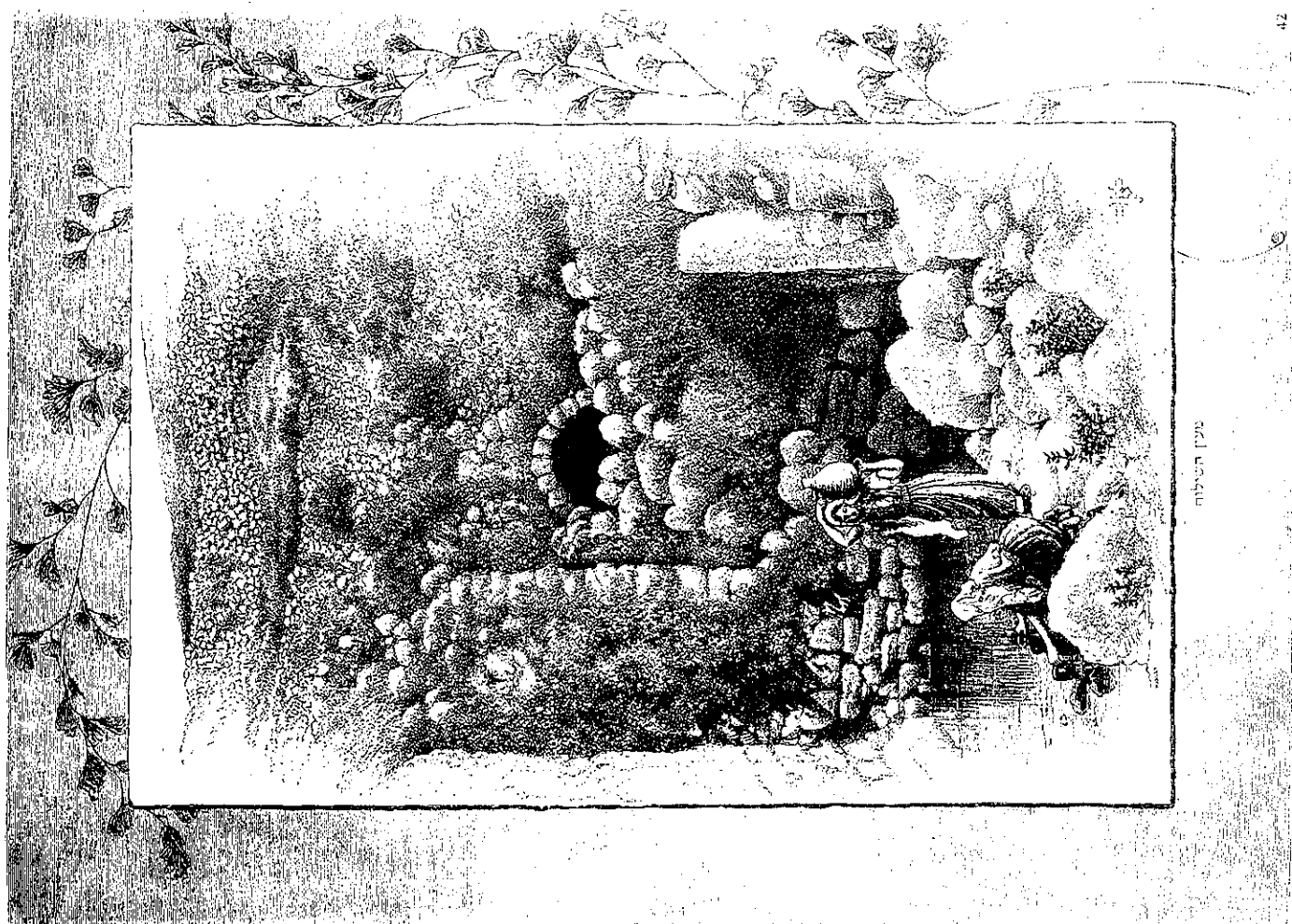
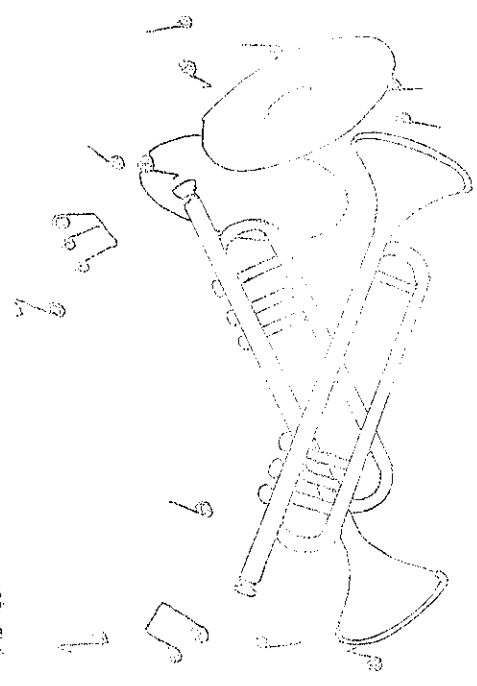
וכך היו מקומים את המצוה:
בכל יום היו הולכים למען השלוק וממלאים מים בבלי והב. אח המים היו מעלים אל המזבח ומנסכים [שופכים] אותם על המזבח.
נקרא ביצד נסכו את המים:

נסוך המים ביצד צלוחית של זהב מחוקת.
שלש לואים היו ממלאים מחולשות הנוע.
לשערה המזבח חקעו והרעו חקעו.
עלה בבכש [של המזבח] פנה לשמאל ושני
ספלים של כסף היו שם מערבי של מזב.
מזרחי של יין.
(משנה סנהדרין)

לחור הספל הזה שופך את המים וממנו היו
משפכים על המזבח.
ושמחה גדולה היו שמחים בחג הסוכות.
— "מו שלא ראה שמחה בית השואבה לא ראה
שמחה מימיו".
— "לא היתה חצר בירושלים שאינה מאירה
מאור בות השואבה".

חסידים ואנשי מעשה היו מרקדים לפני העם באכזקות של אור שבועות והיו אומרים
לפניהם דברי שירות ותשבחות, והלויים כנגנים ובמלחנים ובתצורות ובכלי
שיר בלא מספר, על המש עשרה מעלות היורות מערת ישראל לעורח נשום (כנגד
חמשה עשר "שירי המעלות" שבהללים), שעליהן לויים עומדים בכלי שיר ואומרים
שירה.

ספר שיר -

מזבן השלוק

וכשנפטרים זה מזה היו אומרים:

"ברוך ה' מצוץ וראה בטוב וירושלים כל ימי חיך וראה בנים לבנים, שלום על ישראל."

(הספד ספר ד')

25. שרטט חמש עשרה מדרגות ורשום על כל אחת פסוק אחד מתוך חמשה עשר "שירי המעלות" שבתהלים.

אמרו עליו על ר' שמעון בן גמליאל: בשהיה שמה בשמחת בית השואבה, היה נוטל שמונה אבקות של אור, וזרק אחת ונטל אחת, ואין נוגעות זו בזו. וכשהוא משתחוה, נוצץ שני אגוליו בארץ, ושוקה ונושק את הרצפה חזקה, ואין כל בריה יכולה לעשות כן, וזו היא קרה.

אמר ר' יהושע בן חנניא: כשהיונו שמחים בשמחת בית השואבה, לא טעמנו טעם שנה. מיצד?

שעה ראשונה — תמיד של שחר

משם לתפילה;

משם לקרבן מוסף;

משם לתפילת המוספים;

משם לבית המדרש;

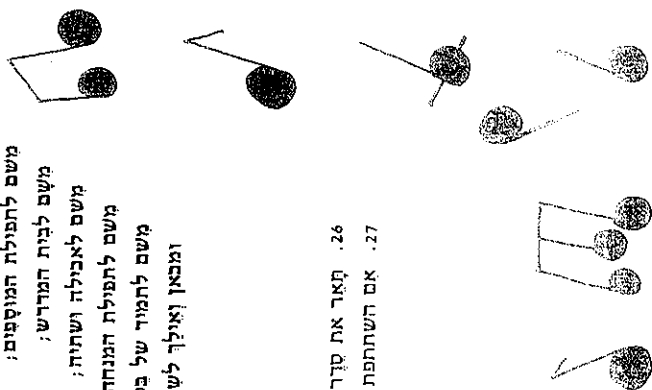
משם לאכילה ושתיה;

משם לתפילת המנחה

משם לחמור של בין הערבים.

ומבוא ואילך לשמחת בית השואבה.

(ספר נג)

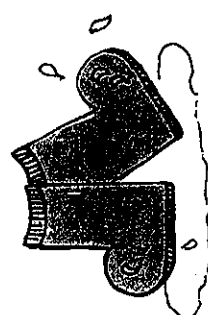
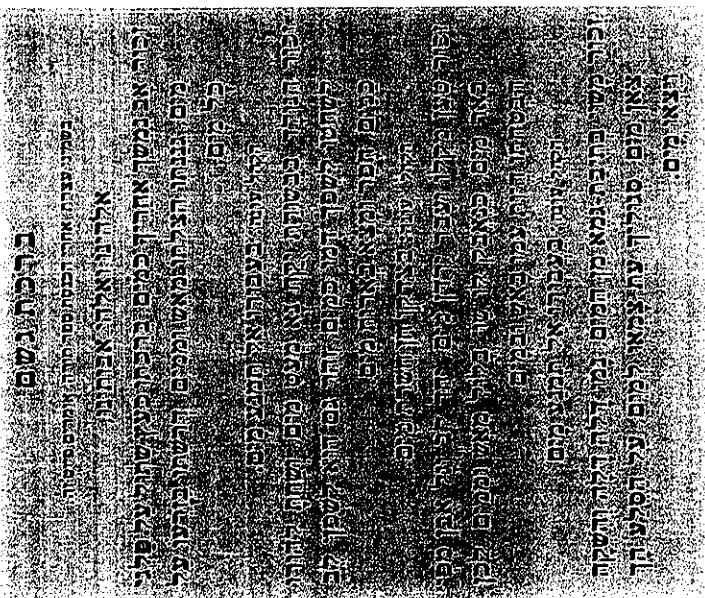

26. קאר את סדר היום והלילה בזמן שמחת בית השואבה.

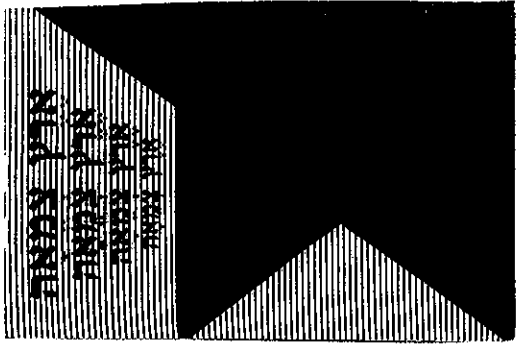
27. אם השתתפת בשמחת בית השואבה בימנו, קאר אותה.

ברכת הגשם

היום אין לנו בית מקדש, ואינו יכולים לנסך מים על המזבח בהג הסכות. אם כן, מיצד נתפלל אנו על הגשמים? והרי למדנו כי "בחו נדונים על המים"! אנו מתפללים על הגשמים בבית הכנסת. בשני העמודים הבאים נראה, מה הן התפילות שאנו מחפלים בשמיני עצרת, למחרת היום האחרון של חג הסכות, כאשר מחפלים להוכיח בחפלה "משביח הרוח ומוריד הגשם". לפנינו קטעים מתוך שתי תפילות גשם שונות, תפילות הנאמרות בשמיני עצרת.

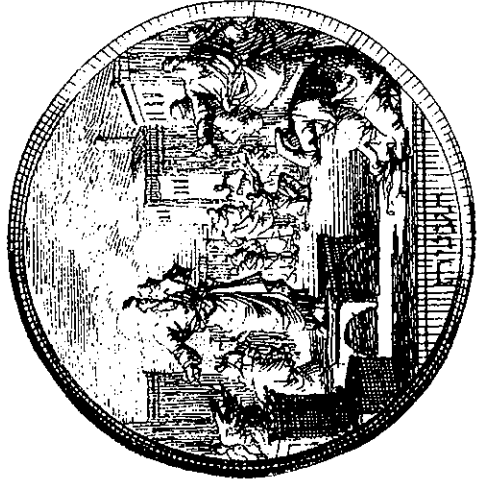

תוכן העניינים

הרב י"ד הלוי סולובייצ'יק	יום כיפור ותעניות ציבור על גשם	3
מרפ' יונה פרנקל	נקדימון והתגמון - זמן ועיצוב	3
א' סטריקובסקי	חוני המעגל	8
מרדכי בריחוקאל	תמילת התמים לגשם	14
דב נתן ברנינק	למטר השמים	16
זכויות גשמים		22
שיח גשמים		23
פניני גשמים		24
בהערך גשם		25
אברהם יערי	עצירת גשמים בירושלים בשנת שצ"ט	25
חיים שווארצבוס	הורדת גשמים במסורת הערבית	27
מרפ' דב נוי	תמילת התמים מורידה גשמים	27
אפי מאיר	בצורת השל"ט	29
יעקב פיכמן	מלקוש מאזור	31
זוהר	ובודת הטל	31
ר' נחמן מברסלב ור' נתן שטרנהוף	חודש אייר וסוללותיו	32
א' ס'	מענינו של יום - משא קוסובו	32

תחריט של שער למסכת תענית, הדנה בתעניות ותפילות עבור גשם, שירטט Mich Riekey, אמסטרדם, 1704-1705.

יום כיפור ותעניות ציבור על גשם

הרב יוסף דוב הלוי סולובייצ'יק

יום כיפור

ותעניות ציבור על גשם

העדר גשמים גמור ושאר צרות

הדמיון, בפרק א' מהלכות תעניות הלכה ד' כתב: "מצות עשה מן התורה לזקוק ולהרע בחצוצרות על כל צרה שתבוא על הצבור... כגון בצרות והרע וארבה וכדומה כחם... מדברי סופרים להתענות על כל צרה שתבוא על הצבור עד שיתרחקו מן השמים, ויבטל התענית האלו ויעקין בתפלות ומחצותם ומייעין בחצוצרות".

מדבריו משמע שאין חילוק בין צרה לצרה, כל אחת ואחת מחייבת את בית הדין בשינוי לגזור תענית על הצבור (זוהי תענית המתחילה בעלות השחר).

ענין ברמב"ם, בפרק ג' מהלכות תעניות הלכה י"א:

"כל תעניות שנזכרים בציבור בחיל אכילים בהם בלילה ודניקים כדן שאר התעניות, שאין גורמים על הצבור תענית (מורה) כגון צום כיפור אלא בארץ ישראל בלבד ובגלל הפטר".

שתי הלכות קבע רבנו: א) אין תענית ציבור גמורה בחוץ לארץ; ב) אין תענית ציבור גמורה אפילו בארץ ישראל אלא על העדר גשמים גמור.

והנה יש לשאול מדוע השתמש הרמב"ם במונח 'צום כיפור' ביחס לתענית ציבור גמורה?

נראה שיש להבין את אופי יום הכיפורים כתענית ציבור...

...ושני גורמים ישנם אשר הופכים את היום הקדוש לתענית ציבור על הצרה הכי גדולה: א) יום הכיפורים הוא יום דין; ב) יום הכיפורים הוא יום וידוי הפרת החטא, יום אשר בו האדם בוש מחטאתו. אמנם הקב"ה מטחור את ישראל ומכפר להם. אבל קודם

הכפרה, כנאוי מוחלט, צריכה התשובה, הסיועה הפרת החטא, לחזור ללב של אדם. והרי הפרת החטא היא הפרת הצדק הגדולה ביותר. הכרת הסתר פנים, ריחוק מחטא מן הקב"ה, היא האסון הגדול יותר, הצרה הרעה ביותר. הכרת זו אמנה ותקומה ביום הכיפורים, ולכן יום הכיפורים הוא תענית הציבור הגדולה והנוראה ביותר.

המסקנה ישירה. נוסף על כל הצריכה שבת דין גזר תענית ציבור עליה, ישנה צרה אחת, שלא נזכרה בשמה, שעליה נקבעה תענית ציבור אחת בשנה. יום הכיפורים הוא תענית הציבור מן הנוראה שתכליתה כפרת החטא והתקדשות לקב"ה. חטא בחור צדק נעוץ בהסתר פנים שגורם החטא, כמפורש ברמב"ם, פרק ג' מהלכות תשובה הלכה י':

"התשובה מקרבת את הרוחניים, אמר היה זה שגאון למי המקום משוקן ומחוקק והעבד והיום הוא אהוב ותומך קרוב וידיד וכו', אמש היה זה מובדל מ' אלוקי ישראל צעק ואינו נענה וכו', ועשו מעות וסורפין אותן בפני שני' מי בקש זאת מידם רחום תצרי' וכו', והיום הוא מודבק בשכינה".

חטא מרחיק את האדם מעל קונו והקב"ה מעלים עין ממנו. הסתר פנים מחייב תענית, ואופייה מתבטא על ידי ניהוג כל הדינים שנוהגים ביום הכיפורים: תענית ציבור על החטא דומה לתענית יום הכיפורים בכל הדינים (פוסקין מבעוד יום, איסור ח' עינויים), אבל אינו צדק תובעת גזירת תענית כזו? הצרה שהיא זוהי עם הצרה הגורמת תענית ציבור של יום הכיפורים: צרת החטא והסתר פנים הנובע מחטא.

כשלב זה אנו מתחילים להבין את הקשר בין יום הכיפורים לתענית הגשמים בארץ ישראל.

תענית על גשם ותענית על צרות אחרות זיקת חטא לתענית שונה בזו שעל הגשמים לעומת תעניות על צרות אחרות כגון מפלות, חיה רעה, וכדומה. אמנם אף הן מעורות בחטא ובתוצאותיו, שכן אין מיתה בלי חטא וייסורים בלי עוון. אך מחייב

התענית הוא הסבל והמכאוב הבאים בגין החטא ולא החטא עצמו. גזירת התענית נובעת מהכרת החטא והצורך בתשובה, אך היא נועדה ביסודה, להתחנך לפני הקב"ה שבעקבות התענית והתשובה המעוזה בה ישלך את הצרה. וכך הגדיר הרמב"ם: "פרק א' מסלכות תענית הלכה ב': 'ודבר זה מדדני החשוב הוא, שבזמן שתבא צרה ויועקו עליה ויריעו ידיו הכל שבגלל מעשיהם הרעים אירע לך ככתוב 'עונותיכם הטי' וכו', זהו שיגרום להסיר הצרה מעליהם'".

היות ותעניות אלו מתמקדות בהדפסת מתקפת הצרה שהיא תוצאת החטא אך לא בחטא עצמו, אין הן דומות ליום הכיפורים, שכל מהותו מושרשת בחטא שבן, והחטא הוא הוא הצרה שאנו מתפללים עליו: "מחל וסלח לעוונותינו ביום הכיפורים הזה, מוחל פשעינו מגד עיניך". ומכיון שכן, תענית כזו, השונה ביסודה ובאופייה מיום הכיפורים, אינה מתחילה מהערב מפני שלא תשבתו בגדר הכתוב: "מערב עד ערב תשבתו שבתכם". אנו משייכים אותה לסוג התענית שהתענה משה במלחמת עמלק, למרות גודל הצרה, כי הלא עמלק רצה להכחיד... שם ישראל מן העולם, מכל מקום הוא רק אומר ליהושע: "מחר אנכי נצב על ראש הגבעה ומטה האלקים בידך" - כלומר, התענית תחילת מחר עם עלות השחר. הנימוק הוא כפי שצינינו: התענית נקבעה על הצרה, לא על החטא; אף על פי שאי אפשר להסיר את הצרה בלי טיהור מן החטא, אין תענית כזו דומה ליום הכיפורים שבו נאמר "מערב עד ערב תשבתו שבתכם".

רק שתי תעניות דומות ליום הכיפורים: תענית תשעה באב ותענית על הגשמים בארץ ישראל בגלל עצירת מטר מוחלטת. אף על פי שגשמים גם הם משמשים יסוד לתענית רגילה (אם כשחשכו נשקפת מפאת ריבים ואם כשחשסור וצבירת גשמים מהפסקתם או מיעוטם), כשלא יורדים גשמים בארץ ישראל הפכת צרה אחרת - צרת הסתר פנים ורחוק שכנה - לתובעת תענית ציבור גמורה כמו יום הכיפורים. ביום הכיפורים ובתענית שהיא

בגלל עצירת גשמים מוחלטת סיבת התענית וכן קיומה דומים. בשניהם, הדבר המצר אינו חשש רעבון או צבירת כי אם חטא והסתר פנים, ומתחנכים אנו לפני הקב"ה שלא יסתיר פניו ממנו. כשגשמים יורדים בעתם מעידים המה על חסד הקב"ה עם ישראל, ולעומת זאת, העצירת הגשמים מעידה על הסתר פנים. לפי ההשקפה היסודית של היהדות, הקב"ה מנחל את אהבתו על ידי נתינת המטר בעתו ואת הסתר פניו כשהמטר נעדר לגמרי.

ביום, ביחס לנקודה זו, קיים הבדל יסודי בין ארץ ישראל לחוץ לארץ. שורש החילוק בדברי הגמרא בתענית (ז' א'): "ארץ ישראל משקה אותה הקב"ה בעצמו וכל העולם כולו על ידי שליח, שנאמר 'ונתן מטר על פני הארץ' (ארץ ישראל) ושלח (על ידי שליח) מים על פני חוצות (חוץ לארץ)". רק בארץ ישראל מבטאים הגשם והחיים גלויי אהבה או הסתר פנים. בחוץ לארץ, אין לעצירת גשמים משמעות מיוחדת מעבר לכל צרה והיא נידונית כשאר הדברים המצויים.

* * *

בעצם, הרי פרשה ערוכה היא בספר משנה תורה (דברים יא, יב): "כי הארץ אשר אשר בא שמה לרשעה לא כארץ מצרים היא אשר יצאתם משם אשר חזרע את זרעו והשקית ברזל כגן הירק, והארץ אשר אתם עובדים שמה לרשעה ארץ הרים ובקעת למטר השמים תשתה מים, ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה תמיד עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה".

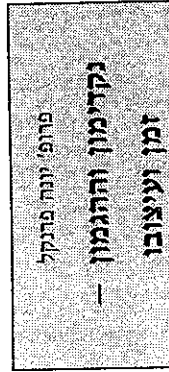
ג' דברים יסודיים נוסחו בפרשה זו: א) במצרים יכול הארץ להשקות את שדהו; הנילוס עולה, ועל ידי התעלות שדותיהם משקים את השדות. בארץ ישראל, לעומת זאת, כל הכלכלה תלויה בירידת גשמים. אם אין מטר יורד, לישא עמל האדם. בארץ ישראל האדם תלוי בקב"ה במידה גלויה יותר לעין (אף על פי שבמידה סמויה מן העין אין שום הבדל; התלות מוחלטת בכל מקום); ב) בארץ ישראל בני אדם המה

תחת השגחתו של הקב"ה ממש בלי שום אמצעים. הקב"ה בעצמו, שלא על ידי שליח, דורש אותה ומשגיח עליה: "ארץ אשר ה' אלקיך ידש אותה, תמיד עיני ה' אלקיך בה" (ג) אם אין הארץ שוחה מים ממטר השמים אז צריכים אנו להבין, כי הקב"ה הסיר את סדו והסתיר פניו ממנה, ועת צרה היא ליעקב. ההשגחה הייחודית נסתלקת.

סיפור

...גשמים בארץ ישראל הם לא רק צורך חיוני אלא סמל נפלא של קירוב הקב"ה לאומתו. עצירת גשמים היא לא רק סכנה איומה לקיומו הפיסי של הישוב, אלא בשורה עצובה, אשר המסור שלה הוא סילוק השכינה והסתר פנים. אך משמעות זו נודעה לגשמים רק בארץ ישראל. בחוץ לארץ אינם אלא כל תופעה טבעית אחרת. לכן פסק הרמב"ם כי אין תענית ציבור הדומה ומקבילה ליום הכיפורים, אלא זו שמחמת עצירת גשמים גמורה וזאת דווקא בארץ ישראל.

שיעורים לדבר אבי מר, עמ' קל"ט-קצ"ז
"לשונם ולחריץ על כל צרה..."

כל המכיר את סיפורי האגדה וידע כי הזמן ה'ריאליזמוס' שלהם (כלומר, אותו משך זמן שבו קורא הקורא או המקריא את הסיפור מתחילתו עד סופו) הוא קצר מאוד. לעומת זאת זמן ההזנח המסופר שונה מספור על עשרות שנים ויש שאין הוא מספר אלא על שיחה זיה שאורכה כאורך קריאת הסיפור כולו, כלומר שאורך זמן

הסיפור הריאלי כמעט זהה לאורך 'הזמן המסופר'.

בסיפור שלפנינו נבדד את חזיונות הזמן של נקדימון וההגמון (בבלי, תענית י"ט ע"ב).

מעם אחת עלו ישראל לרגל לירושלם ולא היה להם מים לשתות הלך נקדימון בן גוריון אל הגמון אחד שהיה לו שם מים.
5 אמר לו: הלוי שנתם עשרה מענות מים ואני אהאן קן שתיים עשרה מענות מים ואם לא הווי נותן לך שתיים עשרה כבד סכף.
קצץ לו מעות
10 כיין שהגיעו זמנו
שלח לו: שגר לי מים או מעות.
שלח לו: עדיו יש לי שרות כיום.
בצהרים שלח לו: שגר לי מים או מעות.
15 שלח לו: עדיו יש לי שרות כיום.
במנחה שלח לו: שגר לי מים או מעות.
שלח לו: עדיו יש לי שרות כיום.
אמר הגמון: לא השנה כולה לא ירדו גשמים, עכשיו ירדו גשמים?
מיד נכנס בשמחה לבית המרחץ.
20 עד שהגמון נכנס לבית המרחץ נקדימון בן גוריון נכנס לבית המרחץ ונתקפו יצמד בתמלה, אמר לפניו: רבונו של עולם גלוי וידוע לפניך שלא לכבוד עשיתי ולא לכבוד בות אבא
25 מצויין לעולי רגלים.
מיד עלו עבים וירדו גשמים עד שתמלאו כל המעינות מים וחיותיו.
עד שיצא אותו הגמון מבית המרחץ נקדימון יצא מבית המרחץ.
30 כשפגעו זה בזה, אמר לו:
ידוע אני בך שלא הדיעש אלהיך את עולמו אלא בשבילך
אלא עדיו יש לי פתוח פה עליך שאוציא ממך את מעותי
שכבר שקעה חמה נמים בירשותי וירדו.

ג. הנסח הוא על פי מ' מנכ"ן 140, הסיפור נמצא כידוע, גם באבות ד' נחן פק' ה' השניים שם חשפני קצת על נוסח כמה מתי יד של התענית הבבלי.

חור נקדימו בן גוריון ונכנס לבית המקדש
 35 נתקפו וגמד בתפילה, אמר לפניו:
 רבונו של עולם כשם שעשית לי נס
 בראשונה כך עשה לי באחרונה.
 מיד נשבה הרוח ונתפזרו העבים
 וזרח חמה
 באותה שעה אמר הגמון:
 40 היה לי פתוח פה עליך שאוציא ממך
 את מעותי.

יום ההלואה הוא יחידה אחת רצופה, אך
 יום הפירעון מתחלק לכמה שלבים. לאחר
 המגג (האקספוזיציה – שורה 10) אנו
 רואים כך:
 א. בתחילת יום הפירעון 2 שורות (11-12)
 ב. בצהריים 2 שורות (13-14)
 ג. במנחה עד רדת הגשמים 13 שורות (15-27)
 ד. עד לירידת החמה מחדש 14 שורות (28-41)

הניגוד בין משך זמן הסיפור לבין הזמן
 המסופר גלוי לעין: השלבים א' ו'ב' בוודאי
 נמשכים כמה שעות, וזמנם המיוחל קצר.
 שלב ג' הוא אולי בן שעה עד שעתיים והוא
 ארוך בסיפור פי שלושה משלבים א' ו'ב' יחד.
 שלב ד' הוא ענין של דקות בלבד, והוא השלב
 הספרותי הארוך ביותר. המספר מגדיל את
 מידת התיאור עם גידול המספר והעומת.
 בשעה שדגש שקיעת השמש עדיין רחוק ושמי
 הגיבורים עדיין רחוקים מזה (שלה' לי
 בשורות 11-16) התיאור קצר. נגדוהע
 הקובץ מתקרב (והגיבורים נגדוהע
 והעומת מתעמק, מתארכת העלילה
 המסופרת. זה ענין ספרותי פשוט, אך
 בתחילת הדיון כדאי להעיר עליו פעם אחת
 במפורט.

נעבור עתה אל סטיות מן הסדר הטבעי
 של המאורעות. הסטייה הבולטת ביותר היא
 בדברי הגמון 'ל' השנה כולה לא ירדו
 גשמים, עכשיו ירדו גשמים' (שורה 17).
 המשמעות הראלית של משפט זה היא
 כנראה זאת: סיפורנו פותח בחג הסוכות ויום
 הפירעון הוא בתוך חודש כסלו. מתקבל על
 הדעת שבחורף שקדם ל'חג הסוכות' של
 סיפורנו ירדו גשמים מועטים ואולי לא ירדו
 גשמים כלל. בניגוד להגמון – נקדימו אנו
 חושב על העבר – יש לפנינו רק התפקיד
 האחד, המוחלט 'שירו מים מצויין לעולי
 הגלים' (שורה 25).

כשנפגשים שני הגיבורים לאחר ירידת
 הגשמים, אומר הגמון (שורה 31) 'לא
 הרעיש אלוהין את העולם אלא בשבילי',
 וזוהו הוא נותן את פירושו שלו לירידת
 הגשמים. נקדימו אומר על ירידת הגשמים

בתחילת השנייה: 'עשית לי נס בראשונה'
 (שורה 36), וזה פירושו הוא. נסכם זאת כך:
 הגמון: נקדימו:
 למי ירדת 1 עבר: כל השנה 2 גלוי ירדו לפניך שלא
 הגשמים זכרים כלה לא ירדו 3 לבדו עשיתי ולא
 הגיבורים את גשמים. 4 לבדו בית אבא אלא
 העבר: עתה: עכשיו ירדו 5 לבדו עשיתי כדי
 גשמים: שמו מים מצויין
 לעולי הגלים
 לאחר ירדת 3 ירדו אני בך 4 עבר: כשם שעשית לי
 הגשמים מפרשם שלא הרעיש 5 נס בראשונה
 הגיבורים את אלוהין את עולמו עתה: בן עשה לי נס
 ירדת הגשמים: אלא בשבילך באחרונה

בולט לעין שיש הקבלות לשונות ותבניות
 בין 4' ובין 2' ר'ב מבחינת היותן מקבילים,
 למערכת 1' ו'ב' וכן 3' ו'ב'. מבין שיש לתת
 מודד לקבוע שאין היא מקריה.
 נענין כעת בביטויים המתארים את הזמן.
 ה'רגל' הוא זמנו של נקדימו, זמן שיש לפעול
 בו לטובת ישראל שעל לידושלים. זהו זמן
 'מהותי' אוניברסלי, ולא זמן אסטרונמי או
 מטאורולוגי. מקבילו הוא 'זמנו' של הגמון
 (שורה 10)³ שהוא עצמו קבע אותו כדי
 להרויח בו ממון.

הביטויים הנשמעים מפי הגיבורים עצמם
 מגלים לנו את השקפתם על הזמן. ההגמון
 אומר 'ל' השנה... עכשיו...'. (שורות 17-18).
 'עכשיו' בא במקום 'היום', וכאילו ברצונו
 להכריח את הזמן להיות כבר בגבול זמן
 הפירעון. דבר זה מנוגד לרצונו של המספר
 'לעצור' את הזמן (וכן היא כוונת ה'עדיין' של
 נקדימו). כאמור לעיל. לביטוי 'ל' השנה' יש
 שתי כוונות. זוהי הפרזה והגדלת העבר, ויש
 כאן השוואת העבר עם ההווה ככל שהעבר
 של חוסר הגשמים גדול יותר, מתקבל על
 הדעת יותר שהעתיד דומה לו. לכן ירידת
 הגשמים טורפת את קלפיו, והיא בשבילו
 משווה בלתי טבעי. הוא קורא לה 'אלוקים'

3. כך (זמנו) הוא בארצות חביו הדי שהיו לפני מלערי
 ובהגדת התלמוד (קושטא ר'א) ובעין עיני' (רפס'
 ראשון). ביטוי מיוחד ומעוצב זה מדגיש בתחנה את
 חשיבות ענין הזמן בעיני מספרנו. בכי' ויתכן 134
 (שלא היה לפני מלערי) יש 'הגיע לו זמן'. ב'רפס'
 (ובאבות ד' נח) העניין הולך לאיבוד.

מרעיש עולמו; זוהי מעין רעידת אדמה שאי
 אפשר לצפותה מראש. הוא צפה מראש רק
 מה שכבר היה – 'לא ירדו גשמים'. אך
 אפילו הגשמים עצמם לא שינו את תפסתו
 לגבי 'העכשיו', כי הוא משתמש כעת בביטוי
 זמן נוסף: 'עדיין יש לי... שכבר שקעה חמה'
 (שורה 32). 'עדיין' משמעו המשך, וזה משלים
 את 'העכשיו' שלפני הגשמים: הגשמים לא
 שינו כלום, כי באו 'כבר' לאחר 'הזמנו'
 וה'עכשיו'. כך בנה לעצמו ההגמון מערכת
 זמן ('קבע לו זמן') והוא סבור שהיא ריאלית
 מאוד.

למערכת זמן זאת מנוגדת למרי
 תפיסתו של נקדימו. 'העדיין' החורז
 שלוש פעמים בפיו (ומנוגד ל'עדיין' של
 ההגמון), אומר שבכל רגע הכל יכול
 להשתנות, ושאיין כל קשר בין העבר
 המטאורולוגי-טכני לבין העתיד. נקדימו
 אינו יכול להיות בסוף שירדו גשמים, אך
 הוא בטוח שיכולו לרדת, כי אין יחס
 סיבתי בין עבר לעתיד.

בתחילת הסיפור חולקים הגיבורים על
 'קביעת' העתיד; כאמצעו – המחלקות היא
 אם היום הוא 'עכשיו' או 'שעריין' זה
 שהות. בסוף הסיפור הגיבורים נפגשים זה
 עם זה, ואז מתעצמת המחלוקת על זמנם
 של המציאות הראלית – האם העבים
 והחשכה הם סימן שכבר שקעה חמה או
 שהם רק סימן שירד גשם. ונראה שטיפוסי
 הוא שלבסוף מתהפכת הקערה, ודוקא
 נקדימו הוא המקשר את ההווה לעבר.
 הוא אומר 'כשם שעשית לי נס בראשונה,
 כך עשה לי באחרונה', ודוקא לגבי הנס –
 שהוא לכאורה תופעה חד-פעמית –
 משווה הגיבור את ההווה לעבר, ומתפלל
 שהעבר יוכיח את ההווה. בתומה הלא-
 טבעית ראה נקדימו סיבותיו וחוקיות.
 לכן משפט זה הוא הניגוד לדבריו של
 ההגמון 'ל' השנה לא ירדו גשמים, עכשיו
 ירדו גשמים'?

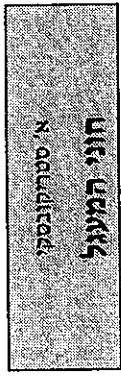
שני המשפטים האלה יוצרים סטייה
 מסדר התיאור הטבעי, הם מקבילים זה לזה
 בדרך כיאסטית, והם אבני היסוד למערכת
 ההקבלות שבנה המספר. מבחינת תוכנם הם

2. המשמעות של 'קבדו' היא כנראה 'צידה', על כל פנים
 נבחרה מלה נדירה זאת בגלל חזמיון לשם 'נקדימו',
 ענין במפרט, שם.

ממקדים את התהום הרחבת שבי תפיסת העולם והזמן של שני הגיבורים.

"הזמן ועיצובו בספרו 'האדום' ספר זיכרון ללב מרומ' יוסף היינמן; עמ' קל"ג-ק"מ.
העיבוד המקוצר לא עבר את בדיקת המחבר.

מובא במשנה:

על כל צד שאל תבא על הצבור, מתרעין עליה; חזק מרב ושמים. מעשה שאמר לו לחזק המעגל: התפלל שירדו לשמים. אמר להם: צאו והכניסו תגור, מסחים, בשביל שלא יפוקו. התפלל, ולא ירדו לשמים. מה עשה? עג עונה ועמד בתורה, ואמר לפניהם: 'דברו שלעולם, ביד שמו פניהם עלי, שאני כבד ביד לפניהם. נשבע אני לשמך הגדול שאני זו מפתח, עד שתורם על פניה. התחילו להשמים קנסמים. אמר: לא כך שאלתי, אלא נשמי ברות שחיו ומציות. התחילו לרד בדעתי. אמר: לא כך שאלתי, אלא נשמי רצון. בזה אנבה. ירדו כתיקנו, עד שיצאו ישראל מירשלים. להו ברות מפני הנשמים, באו ואמרד לו: 'שם שהתפלל עליהם שירדו, כך התפלל שילכו להן. אמר להן: צאו רצון, אם נקחת אכן הטועים. שלח לו שמעון בן אפרים: אלקים חזק אמת, ונודע עליך נדון. אכל מה אעשה לה, שאמה מתקטף לפני הקולם ועושה לך רצון? כן שהוא מתקטף על אבי ועושה לו רצון. ועליו הפתה אומר: 'שם אביך ואסף ותגל וילך'.

היו מתעניין וירדו להם לשמים קדם הגן התפוח, לא ישלמו; לאחר הגן התפוח, ישלמו. רבי אליעזר אומר: קדם תצוה לא ישלמו, לאחר תצוה ישלמו. מעשה שגור תענית בליל, וירדו להם לשמים קדם תצוה. אמר להם רבי טרפון: צאו ואכלו ושתו וישעו יום טוב. ויצאו ואכלו ושתו וישעו יום טוב. ויצאו בן הקצבים וקראו הלל הגדול.

תענית ג, ח"ט

אפשר לשלב את הסיפור המופלא על חזני בכמה מעגלים. במסגרת ההלכתית של המשנה משולב הסיפור בהלכה שאין מתרענים על רוב גשמים. ואכן חזני שנמנע מלהתפלל על הגשמים שילכו להם, פרסם בכך הלכה זו. במסגרת של הפרק מהווה הסיפור השלמה נגודית למוכח במשנה ו' "מעשה וירדו זקנים מירושלים לעירם וגורו תענית על... שיפון באשקלון", ובמשנתו יוצאים ישראל מירושלים, להר הבית מפני הגשמים וזנייהם חזני שגובר מעונתו להר הבית ושם סמוך לשעת הגזית מלמד הלכה זו ברוב עם.

לפי מבנה המסכת סיפור זה (משנה ח') משתלב עם הסיפור הסמוך על גס ירדית הגשמים בלוד (משנה ט') שני הסיפורים מהווים סיום מרומם לפרק ג' ולחלקה הראשון של המסכת חזן בתעניות ציבור. סיום זה מלמדת על כוחה של תפילה ועל חזיונות ה' לעמו.

אך ירדית גשמים בלוד מלמדת כוחה של תפילה ציבור, ואילו הסיפור על חזני מלמד על כוחה של תפילה יחיד. כשם שקריעת ים סוף מביאה את העם לידי הכרה במעמדו של משה – "ויאמרו בה' ובמשה עבדו" – כך מעיד נשיא הסנהדרין שמעון בן סחא, בעקבות ירדית הגשמים: "ועלך (חזני) הכתוב אומר: 'שם' אביך ואמר ותגל וילך" (א). כיצוד בכך מספר הירושלמי (תענית פרק א', הלכה ד') על צדיקים נסתרים, שגדלותם התגלתה לעיני כול כאשר קיבל ה' את תפילותיהם לגשם.

לסיפור הירדית הגשמים על ידי חזני המעגל, יש מקבילה במגילת תענית: "בעשרת ביה צמון עמא על מטר ונחת להן [בעשרים בו ירדית הגשמים]". זאת בניגוד למשנה דרומית: "על אלו מתרעין בשבת על עד ששקופה... הרי" (שם, משנה ז'). ואילו ה' היה ענה מיד לתפילה חזני, היו שתי תולדות זאת גם בכותב הציבור, אך כאשר ה' נעתר רק כשתנו בא לפניו כבן בית, וגם אז "התאסר" את הדרגות הגשמים למחזני חזני, ראו כלם שחזני הוא אכן בן ביתו של ה'.

(באדר) צמו העם על מטר ירד להם... מפני שהיה רעבון ובצורת בארץ ישראל ולא ירד להם גשמים שלוש שנים זו אחר זו".

בסבולין (מעין גמרא על מגילת תענית) מקושרת ירדית הגשמים לתפילותיו של חזני המעגל. זכה חזני למה שלא זכי בעלי תפילה ושלחי ציבור אחרים, והאריך הירושלמי הגשמים על ידו הוצח ונחג במשך דורות. ייתכן ששמעון בן שטח סייע בקביעת תאריך זה.

אך כשנבדק את כל דברי שמעון בן שטח, נמצא שהוא לא היה מרצה מדר התפילה של חזני: "אלמלא חזני אתה – גורני עליך נידון".

המשנה אינה מביאה את נימוקי שמעון בן שטח. הנימוק הראשון שעולה בדעתנו שחזני היה קורא אילו לא היה הגשם יורד. האם חזני יוצא מהמעגל ומפר את שבועתו? כיצד היה משפיע הכישלון על אמונתו של העם שכבר הכניס את חזני לרבותי מותר ציפיה לגשם?

נעבור לבדיקת שבבלי: תנו רבנן: פעם אחת יצא רוב אדרי ולא ירדו גשמים. שלחו לחזני המעגל: התפלל

2. גם במגילה שבבלי מובא שהסיפור אירע באדר. ספח. מכאן החשיבות של גשמי בורות שחיו ומציות לעלי רגלי.
3. לפי זה יובנו דברי שמעון בן שטח: 'אלמלא חזני אהר מוזני עלך ידיו שאילו גשם כשני אילו שפחתות גשמים בידו של אליהו, נמצא שם שמים מחלל על ידך' (תענית כג, א). קיימות השוואות נוספות בין חזני לאלהי: אליהו שם את ראשו בין ברכיו עד שירד גשם וחזני ביקש ארבע פעמים עד שירד הגשם הרצוי.
4. ושמא תפילה חזני בורות תנשם משום שהיה לו סידור נמש בעד עמו והיה מוכן ללמוד עצמו במעגל עד שייצגה מן השמים. נבחנו זו עולה מהשוואה שבבלי בין עונתו של חזני ובין בית האסורים שהובקעו שם בו. מסירות נפשו עולה מבין הסיפור המובא עליו על ידי יוספיטס כאשר חזני מוסר את מותו ונמנע מלקבל את אנשי ארטיסטובלוס (הסיפור מובא במסכת המסכתא) ראו בספר האגלי של אהרן איוס על הקשר של Isaac and Messiah. The Binding of Isaac.
5. שיתבאר שחזני פועל את חוסר המענה לתפילות הראשונה ל'המנה' לפני הדרגות השניות לה'.

וירדו גשמים! התפלל – ולא ירדו גשמים⁴⁴. עג עונה ועמד בתורה, כדרך שעשה חבקוק הנביא, שנאמר (חבקוק ב, א): "על משמרתך אעמדה ואנעבה על מצור [ואצפה לראות מה ידבר בי ומה אשיב על תוכחתי]". אמר לפניו: ריבנו של עולם, בנך שמו פניהם עלי, שאני כבן בית לפניך, נשבע אני בשמך הגדול שאני זו מכאן עד שתורם על בניך הגדול גשמים מנספין. אמרו לו תלמידי: רבי, ראינוך ולא נמוך! כמדומין אנן, שאין גשמים יורדו אלא להחיר שבועתך. אמר: לא כך שאלתי! אלא גשמי בורות, שחיו ומציות: ירדו בזמן, עד שכל טיפה וטיפה כמלוא פי חבית, ושיערו הכמים שאין טיפה פחותה מלוג. אמרו לו תלמידי: רבי, ראינוך ולא נמוך! כמדומין אנן, שאין גשמים יורדו אלא לאבד העולם. אמר לפניו: לא כך שאלתי! אלא גשמי רצון ברכי ונבה! ירדו כתיקנו, עד שעל כל העם לזה הבית מפני הגשמים. אמרו לו: רבי, כשם שהתפללת שירדו, כך התפלל וילכו להם. אמר להם: כך מקובל, שאין מתפלל על רוב הבית. אף על פי כן רבינו לי פר הודאה רביונו לו פר הודאה, סמך שתי ידיו עליו ואמר לפניו: ריבנו של עולם, עמך ישראל שהוצאות ממצרים אינן יכולין לא ברוב טובה ולא ברוב פורענות. כעסת עליהם – אינן יכולין לעמוד, השפעת עליהם טובה – אינן יכולין לעמוד. יהי רצון מלפניך שיפסקו הגשמים ויהא רווח בעולם. מיד נשבה הרוח

44. בנחמה זה השפט דברי חזני: צאו והכניסו תגור.
45. פסחים בשביל שלא ימוקו? כי צאו ראו אם נחזית 'אבן הסוסי'. ההשטה של חזני הפסחים – כשמודר בחורש אדר, ההשטה של 'אבן הסוסי' – שחר במספר של זכר התפלל חזני להפסקת הגשם.
46. הביטו על פי חבקוק א, ב.
47. על פי דברי מנחם לאשת: 'מות מות כי אלקים ראינו' (שופטים יג, 21). ראינו דבר מלאי מעין תגלות שכנה (שמעיה מפרש: אורח מירשק).
48. כבד גשמי בורות שחיו ומציות – 'גשמי רצון ברכי ונבה'.
49. דוק, אלו אינם תלמידיו.
50. כאן בבדיקת שבבלי, חזני מוזכר כמות הודאה בעל מסורת הלכתית המוקד בתלמידיו. וכן מובא שם בהמשך העניין, בדברי רבי יוחנן, שכאשר היה חזני נכנס לבית המדרש על קושיה שחינה לחכמים היה מתוך להם.

ותנצורו העבים והזוח החמק, ויצאו העם לשדה והביאו להם כמחין ופסויות.

שלח לו שמעון בן שטח: אלמלא הווי אחרת, גורזי עליך גידוי. שאילו שנים כשני אלית, שפופות גשמים בידו של אליהו – לא נמצא שם שמים מתחלל על ידו! אבל מה אעשה לך, שאתה מתחטא לפני המקום, ועושה לך רצונך כבן שמתחטא על אביו ורעושה לו רצונך, ואומר לו: אבא הולכיני לרחצי בחמין, שסמני בצונן, וזן לי אגוזים, שקדים, אפרסקים ורימונים, ונותן לו, ועליו הכתוב: אומר: "שמחו אבדך ואמן והגל יולדכן".

תנו רבנן: מה שלחו בני לשכת הגזית לחוני המעגל? "ותמך אומר ויקם לו ועל דרכך נגה אור [כי השפילו ותאמר גיה ושה עינים יושע]. נקלט איזק'י ונמלט בבר כפר" (אבות כב, כדל). "ותמך אומר" – אתה גורד מלמטה והקדש בידך הוא מקיים מאמרך מלמעלה, "ועל דרכך נגה אור" – דור' שהיה אפל, הארת בתפילתך, "כי השפילו ותאמר גיה" – דור שהיה אור" – דור שהיו בתפילתך, "ושם עינים יושע" – דור שהיו בעונו והשעתו בתפילתך, "נקלט איזק'י" – דור שלא היה נקי מליטתו בתפילתך, "ונמלט בבר כפר" – מליטתו במעשה ידך הבורח.

הדמיון למצור שבנבואת חבקוק מחזק את הפירוש, שהעונה שעל חוני היה מעין עוגיה (צלחת) שעורדים סביב לעץ. סוללת העפר הסלית שהקיפה את חוני, דומה היתה לדיק שהקיף את חבקוק⁹. חוני הנצור ידע שיאין תבוש מתיני עצמו מבין האסורים (ברכות ה, ע"ב) ומצפה שה' ישחררו ממצורו ומשבועתו. אך קיים דמיון נוסף: חוני חפץ לחוש הדהות מרבית עם סבל הבצורת, ולכן ניצב הוא כעץ המשווע

⁹ בנצור סלפני בני לשכת הגזית עמד התנחם האמר לפסוק באות המפריש על צדק המכה את חוני, ע"ש.

¹⁰ המיוחס לרש"י על אחר: "על משמתי אגמדה – כמין בית האסורים עשה (חבקוק) יושב ב' השוה רש"י לחבקוק ב, א.

למים במרכז העוגיה היבשה. הדמיונות משלימים זה את זה. חוני השותל בעונותיו לחוש לקונו: הריני לפניך כעץ וסול תוהו. חוני הנצור מצפה שה' יתיר את שבועתו וינהג עמו כבן בית.

כשהעם מבקש מחוני להספיק את הגשם, הרי הוא ככפי טובה, משתמש בביוטי הצורם: "התפלל וילכו להם", אך חוני מתבטא: "יהי רצון מלפניך" (שניפסקו הגשמים) שיהא רווח בעולם". כגד שלוש הפעמים שביקש חוני, מציע שמעון בן שטח שלוש בקשות שונות של הבן המוחטא. תגובת האל ומוצה בפסוק: "שמחו אבדך ואמן ותגל יולדכן".

במילים אחרות: חוני, אינך בן בית' לפני מלך, אלא בן מתחטא לפני אב. אמנם המלך שמחל על כבודו, אף לבן ביתו, אין כבודו מחול אך אב שמחל על כבודו -- כבודו מחול (קירושין לב, ב). עם זאת, מסתייג שמעון בן שטח: "אלמלא חוני אתה", אלא שר לפני מלך, אזי העונה לו היתה בחינת ערסות התרפקות אלא זירת התגוששות, זירת, שבה חוני שר עם אלוהיו ושבע בשמו (אלוהי היה חוני נשבע בשם המפורש היתה בבן סיבה נוספת להתגוששות של שמעון בן שטח). זירת, שבה חוני מגיש (בנסות) דברים כלפי מעלה (רבי אליעזר, ברכות טז) ומעמיד לביתו את ה'. צא ולמד מלוי בן מסידי שאמר לקונו: 'ריבוננו של עולם! עלית וישבת במדבר, ואין אתה מרחם על בניך! -- ירד גשם ונצטלע (הענית כה, א), דומה היה לי ליעקב-ישראל, השוה עם אל הצולע על ירכו. מסיפור זה מסיק רבי אליעזר: "לעולם אל יסיה אדם דברים כלפי מעלה" (שם).

לפי הבבלי והירושלמי בתענית, שמעון בן שטח הביא אפשרות היפותטית שבה אליהו גורד שחרה בצורת ואילו חוני משביע את ה' להוריד גשם. על חוני היה אפוא לחשוש שמה לא יענה ונמצא שום שמים מתחלל. והבדלים מתחרזים עם דברי רבי אליעזר: "אין אדם רשאי ללפול על פניו אלא אם כן מובטח לו שיענה מופיעים בשרית רב פעלים דברים דומים מופיעים בשרית רב פעלים (חלק י"ד, סימן ל"א) לדבי יוסף חיים מנבדר,

שיציקים עצמיתם' לא יהיו נחשבים במבוח את ה' בסגנון 'לא אור נכאן'?

רמב"ם בפירושו למשנה ז'מן את הקפידה על חוני בתפילתו להפסקת הגשם: 'וסוף המעשה שהוא (חוני) מתפלל על סילוקו (של הגשם) ונסתלק ומוח בו על כך שמעון בן שטח' (תורת קאפח). מכאן שרמב"ם לא מצא פסול בדרך התפילה של חוני ולא בכך שנשבע ללחצי והעם (כפי המובא בבבלי) והתפלל לעצירת הגשם. את האיסור להתפלל להפסקת הגשם נמנע רמב"ם: 'ואבאך ישראל... מפני שהיה ארץ הרי"ט ובהיותם בנויים באבנים ויהיה הגשמים טובה לחן ואין מתענין להעביר הסבה' (ולכחות תענית, ב, ט).

ייתכן ששמעון בן שטח ציק: 'הו חוני לא (רק) במה שאמר אלא גם במה שלא אמר. כפי שהעידו למקום אחר¹⁰, גדולי האומה הסתייעו בנס כמחוי ודומה להעלאת העם. אף פעל משה לפני נסי המן והשלו, כך עשו אליהו ויזאל לפני שהורידו גשם וכן יש לנהוג לעי' השמנה: "סדר תענית כיצד...". הוקן שבתן אומר לפניהם צרי כיבושין... (תענית ב, א). לפי כמון פושטני, חטאו של משה במי מריבה היה בהחמצת הדומנות להצניח נס במלוא נשמעוהו החיובית¹¹. האם חוני השמע 'צרי כיבושין' לפני הבאת הנס? הניסה לשוף את העט בתפילתו? מבחינה זו, החמיץ חוני הדומות מ לחינוך העם. העם אמנם למד מהורדת הגשם על מלכותו של חוני כבן בית' לפני ה', אך לא למד מכך כיצד להתפלל וכיצד להתעלות.

בניגוד לשמעון בן שטח סברו בני לשכת הגזית, שחוני מלא תפקידו באמונה ושלחו לו:

דור שהיה אפל הארת בתפילתך

סוג. להלן.

סוג. ראה בספר 'עם הגאון יצחק הענין' פרקים ז, ח, ט.

ד"ר עמנואל בן טאה חרב אליהו אבדך ויתיר הארת על המאמר.

דור שהיה שפל והבהות בנפילתך... דור ששה ציונו והשעתו בתפילתך... דור שלא היה נקי מליטתו בתפילתך ונמלט בבור כפר'.

מליטתו במעשה ידך הבורח. הדגש של אנשי לשכת הגזית על העלאת חזון, בא לציון שבניגוד ליעונו של שמעון בן שטח, חוני הצליח בדרך היחודית. לשתף את קהלו בחוויות התפילה והנס¹². ומכאן בבראשית רבה ע, ג: 'ואדם אין לעבוד את האדמה -- ואדם אין להעביר את הבריות להקב"ה כאלהו וחוני המעגל".

מבחינת הפרוט גדול היה הנס האחרון כן הראשון, שהרי בנס של הורדת הגשם על ידי חוני צפו מאות, ואילו בנס של הפסקת הגשם צפו רבבות ישראל "שיצאו... מירושלים" להר הבית מפני הגשמים" (משנה תענית ז, ח). הרי תפילתו העט לגשם הודלו בתצורת הנקדש (שם ב, ג). מאור שהגשם החל לרדת בהשבעת חוני העומד בעונות, היה ראוי שהמעגל יסגר בתצר המקדש. ואכן כך היה, 'בן הבית' עבר להר הבית ושם קידש שם שמים על הלכה מתחדשת ועל קרבן תודה ומשם נמקדו חזכרה רען רווח שופע וברכה שרה המהתחן לתפילת חוני ומניב פטריות.

התלמוד הירושלמי הפליג בשבחיו חוני עור יותו מוהבבלי: 'אמר להם: כשם שאי אפשר לאבן (הטועין) הזאת להימחות מן העולם, כך אי אפשר להתפלל על הגשמים שילכו להם, אלא צאו והביאו לי פר של זר. לכאורה חוני פועל כעל מוסף גידא, אך לשמחנות נמצא שהוא שור במעלותו הגדולה ולקחים נעלים. הוא מוחזק: 'בין שמו על עניניה שאין כבן בית לפניך, דהיינו, איני יכול לסרב לבניך ואיני יכול לאכזבם בבקשתו של חוני' 'הניסו תורו פסחים בשביל שלא יתקדק, יש מעין שיתוף העם בביטחון בה' שהתא אכן רבוא. שיתוף זהוה נעשה על ידי משה ששרד ממש להפמן אותם ודבסות על ידי שיתוף התנשכים מהסורים נסילות הסיכון בהקדבת קרבן משה 'זועבת מצרים', לענין המצרים, וכן במדברים המצוינים את קשיצת נחמן ואו בני המצות למים כותנה להנכחות חסיד. ודבריו חוני: צאו וראו אם נמנית אבן המעין', דומה מוכחה לאבן המעין שברב.

ההדיוט. הרי לפנינו שיעור חינוכי לעם המוראני. תחת לבקש בכפיות טובה על הגשמים "שילכו להם", יש להודות לה' על חסדו: "וסמך שתי ידי ואמר: ריבוני, הבאת דעה על בניך ולא יכלו לעמוד בת, הבאת טובה על בניך ולא יכלו לעמוד בה". אלא ירה רצון שתביא רווחה. הבקשה קצרה והרמוז מעורר: "יהי רצון שתביא רווחה" זאת בניגוד¹³ לבקשה המפורשת שבבבלי: "שישקפו הגשמים ויהיה רווח בעולם".¹⁴

והברכה באה ברווחה. בעוד שבבבלי מובא: "ויצאו העם לשדה וחביאו להם כמחין ופטריות" הרי בירושלמי נאמר: "ויצאו ומצאו מדבר מלא כמחין, המדבר חצותו פרח. אם הבבלי כלל בהודיות חונו את נאות מצרים הרי בירושלמי רואה בנס חונו מעין נאות העתיד של הפרחת המדבר. ואת פסוקו של שמעון בן שטח "שמעו אביר ואמר ורגל יולדת" מפרש בירושלמי: "יולדת - אומתו".¹⁵ דהיינו, ישמח אביר אמן ואומתו.

ומשמך בירושלמי ומביא בשם חכמים בבליים דרשה מקבילה על אותו הפסוק שנדרש בבבלי: "ותגור אומר ויקם לך" - מה תלמוד לומר לך? אלא אמילו הוא אומר: כך ואתה אומר: כך? - שלך קיים ושלי לא קיים. כאן מעביר הדרשן את רשות הדיבור לקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו:

12. במשך הדברים בירושלמי מובאים דברי רבי אליעזר המסבך ואת בביטחון בהנחות בעל החומים שאינו מביא מבול לעולם וכן בתוספתא על אתר. ההנחה מתחלת עם דברי חזני תפילתו: "עדי שתתם על בניך".
13. השוואת דברי יוספים: "אנחנו לא נבקש את האלקים כי ישמח עלינו טובה - כי האלקים תן ברכו את הטוב... רק נחפץ אליו לחדל לנו כוח לקבל את חסדו ולשמור עליהם" (גדל אפיון ב כ 197).
14. על הבטחה זו, בהקשר הלכתי, עמד רבי אליעזר גוטמבר בעדותו על המשנה וכן רבי ישעיה (פיק) ברין ב"ש מדר לשנה" (הפירוש מובאים בסוף משניות מדרשות וילנא תרס"ט).

15. ספר יואל מלמדו שהשפע חורף להורדת גשם יכול להתרחש ולהביא נאות עלולים. כמו כן מובא על רבי חייא ובניו שהתפללו בעבר נגמים ובמקום וחביאו לתחית המזים (בבא מצעא פ"ה א).
16. אום בערבית: אם ובמקום אשכנזי פלגי מבטאים שורוק מדרוק ואומה - כאמור.

"אני אמרתי להשפיל, ואתה אמרת לגאות, שלך קיים ושלי לא קיים...".
אני אמרתי לשחות עיניו ביעה ואתה אמרת להושיעני.
שלך קיים ושלי אינו קיים.
אני אמרתי: "מלט איימקי? ואתה אמרת: ימלט! אף על פי שאינו קניו שלך קיים ושלי לא קיים".

לפי הבבלי נחלקו בני לשכת הגזית על נשיאם, שמעון בן שטח: אך לפי בירושלמי הקב"ה בבבלי ובעצמו בא לחזק את ידי חונו. ה' מעיד שכשחזנו נשגב: "שאני זו מכאן עד שתרחם על בניך". הפך בכך את מידת דינו של ה' למידת רחמים. ה' שמח שמצאנו אותנו: שהרי מצאנו "שהקב"ה מתפלל... יהי רצון מלפני שכיבשו רחמי את עמם ויגילו רחמי על מידותי ואתנה עס בני במיתת רחמים ואכנס להם לפנים משורת הדין" (ברכות ז, א) והקב"ה נענע בראשו לרבי ישמעאל כהן גדול שבידו בברכה זו (שם). חונו הצליח לא רק למלא בורות ולהפריח מדבר אלא גם להשכיח אהבה בין ה' לעמו.

לסיכום, לפנינו שלוש הערכות על פועלו של חונו:
שמעון בן שטח הסתייג ממעשי חונו, ואלה הנמוקים: חונו נטל על עצמו סיכון שמו לא יענה (תענית), בבלי בירושלמי: הגיס דברים כלפי מעלה ואולי אף השתמש בשם המפורש (רבי אליעזר בברכות). לפי רמב"ם, לא היה פגם במעשי חונו אלא בכך שנכנע לחוצי העם להפסקת הגשם. לפי הצעתנו, אילו היה חונו משתמש בערוץ התינוכי של "דברי כבישין", שם ה' היה מתגדל ביתר שאת והדור היה מתעלה ביתר עילוי. ברם, לאחר מעשה, מסכם שמעון בן שטח, הביא הכס לחיזוק אמונה בה' וחונו כבנו המתחטא של אלקים.

לפי בני לשכת הגזית, הדור אכן התעלה, והדוקף והתחזק באמונתו.
לפי בירושלמי, ה' בכבודו ובעצמו העיד: ניצחתי בני זכה חונו להצטרף לאבות

העולם (לאילוה), וכפי שנראה להלן גם למשה בכך שהפך מידת דין למידת רחמים, הוסיף אהבה בין ה' לעמו והביא ניצוצי נאות לעולם.

אפשר אולי סיוע עקיף לתגובתו של שמעון בן שטח לספור על חונו המובא על ידי יוספים. לדבריו, בזמן מלחמת הורקנוס ואריסטובולוס, נזכרו אנשי הורקנוס בחוני המעגל וניסו לאלצו להתפלל על מפלת מתנה אריסטובולוס שהתברר בהר הבית:

צדק אחד תביא אליקים, חונו שמו, שהתפלל מעם לאליקים בשעת צעירות נגמים שיסור את הצבור, ואליקים שמע לקולו המסביר (חונו זה) והוא בראותו שהמתנה עומדת בנזקפה, הוא שהתפלל והפסיק את הצבור, כך יערוך תפילה נגד אריסטובולוס ובני סיעתו... כשהתנגד וסיב - הרכיזו ההמון (לכן). אז עמד בתוכם ואמר: "אלוקינו מלך העולם, מאחר שאלה תומדים אותו הם עמך, והצורים כהן - בבקשה ממך, אל תשמע את אלנו גו אלנו... (וכשעמך) והתפלל תפילה זו, הקיפו אותו הרעים שביהודים והדמו בסקילה".

כמדומני, שסופו הטראגי של חונו (חונו) היה נעוץ במחלוקת בנס הגשמים. אילו היה חונו פועל כמחנך, היה העם לומד שהגשם ירד מכוח התשובה וההזדככות שעורר חונו. אך כאשר השביע חונו את קונו, בהשתמשו בסמכותו האישית, קלט העם את המסר, שחוני גור והקב"ה מקיים. למיכך דרשו אנשי הורקנוס מחוני, להשתמש בכוחו ולקבל את אנשי אריסטובולוס, ומשסירבו - סקלחו. לפי כמה פרשנים¹⁶ יש למצוא מורה שווה בין כישלון החינוכי של חונו ובין הפגם החינוכי של משה בחטא מי מריבה. שניהם החמיצו הזדמנויות להנציח נס במלוא משמעותו הרוחנית והחינוכית.

16. קדמוניות היהודים, (ירושלים - תל אביב, תשל"ט) יד מספרים 21, 22.

סיפור חונו מובא כדוגמה לדורות בשני מדרשים:

ראה: כמה תביא צדיקים לפני הקדוש ברוך הוא, שכל מה שזן עושים ונורים, תקדוש ברוך הוא עושה.
אמרו רבותנו: מעשה בחוני המעגל שהיה מתפלל שירדו גשמים. עד עונה ועמד בתוכה. אמר לפניו: "בנין שמו מיהם עלי שאני בין בית לפניך, נשגב אני בשמן הגדול שאני זו מכאן עד שתתם על בניך", מיד ירדו גשמים.

ומה עם חונו המעגל שהיה מבני בניו של משה - כך, משה עצמו - על אותה כמה זכמה (תנחומא) בברך ואראו כב, עמ' ס"ג.
דבר אחר: אם שמעו תשמע - הישעם תפילתו. כון חונו המעגל, בשעה שצטרפו ישראל לגשמים, נתכנסו אצלו ואמרו: תפילתו עליו לשמוע מה שנואמים. מיד עד עונה ועמד בתוכה לקיים מה שנואמים: "על משעתי אעמוד". התחילו גשמים נוספים. אמר: לא כן אמרתי! אלא גשמי רצון, ברכה ונדיבה. החילו הגשמים יורדים כעתנו.

מי גרם לו להיות מתפלל והקב"ה שומע תפילתו - על ידי שהיה שומע לדברי תורה (תנחומא, כ תבא ו).

הקטע הראשון שואף לחזק את האמונה בכוחם של צדיקים ורואה את חונו כאחד מגדולי צדיקי הדורות, מעין משה. לכן יש כאן דילוג על תפילתו הראשונה שלא הביאה גשם. וכשם ששמע עצמו, לפי כמה מדרשים (דברים רבא יא, י; מדרש תהלים ב, ב), עד עונה ועמד בה ותתפלל, כך גם חונו. המדרש השני קובע שכל אחד השומע לדברי תורה יכול לזכות בדרגה שה' ישמע את תפילתו. לפיכך הושמטה שביעיתו של חונו, כי המסירה היא ללמד דרכי העבודה לראי ה' שבכל דור ודור.

* * *

תפילת התמים לגשם

உயிர் உயிர்

מעשה שמו רבי תננית שירי גשמים ועמדו זקנה אחת, ועשהו לה כיונים והעלתה אותן לראש הגג לייבשן. והיו הכנים מתרעין ומתפלגין שירי גשמים, ואותות ומוֹפְתִים חזקה מתפלגין שירי אחרת ואומרת, אל תשמע לזון עין שחינש הכינים שלי, ושמינה לה הקורט ברוך הוא. (אבות הראשונים מהדורית גביר, פרק מ"ד).

...and the way to the

ਅੰਤਰਿ ਸ੍ਰੀਮਤਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਰਿ
ਅੰਤਰਿ ਸ੍ਰੀਮਤਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਰਿ

באמיתות ופנימיות לבבו, וענתו בתתמלות.
האיש הזה, עץ היותו בעורל כוונת הלב,
ורחמנו לאַב בעי, על כן עורבו עליו דבריו.
שמו, הוא הבוחן לכוונת יודע נסחיות.
וירד להם הנשם לברכה. שהבורא, יתברך
למטו, לארץ. ועצו כל העם בתתמלות זאת.
"ולא יהיה מט"ל כלל בשמים, כי אם ירד הכוכב
יעצור ויסחט את השמים העליונים וכל. ואז
הכתבו, "ועצור את השמים, שהשם יתברך
הפסוק הזה? והשית לו, שהיה מכוון פניו
שם טוב וצליה": מה היתה כוונתו באמרו
הכוונה ובכיון ובעיקר דבר, ושאל אותו היענות
השמים ולא יהיה מט"ל, היה אמרו בודד
קריאתו שמו, שהיה עמו למסד: "ועצור את
מעם הארץ ותפוסו דעם, והיה אומר מרששו
נענו. וראו ביניהם העיני שם טוב איש אחד
מעם אחת נעצור הגשמים. והיו גורויה

ကျေးဇူးတင်အောင် ကုသပေးပါ။

המחלקה הכלכלית (7799 פאס)

מתיים אנשי העיר בצמא, ויזככם והעיר גזו בעיר אחת היפה עצירת גשמים, שהיה

[illegible]

יען אני עם האויץ היותר גדול בכל הקהלה, שאני יודע אות אחת בנותר, ואני יודע כי כמעט אפילו פסוק שמע' בתיקונ' אמו' לו תחבס: "היה מה שיהיה, תאמר מהו שאהיה וידע, ואני פוסט אות'". אזי פשט אותו החזונו את הטלית והתפילין, והניחו את הרב בצידו מדבר אתו, ויזא מביתו הנכנסת. אמרו ראשי הקהל אל הרב: "יעונה מה נעשה, אחרי שהחזונו כבר הלך?" אמר להם הרב: נמזין מעט, כחצי שעה, ונאמר מה "עשה". עודם מדברים, והנה חזיון החזונו ובא, וכך מאזינ עם חזונו בינו, ועלה ישר לתיבתו, ומשקל ביזו. וכל העם רואים ותמהים ומשחקים בקיובם לאמרי: "מה זה בא לעשות במשקל בביתו הנכנסת?" והחזונו פתח את פיו ואמר: "ריבוננו של עולם שתי כפות אלו של המאזנים, הן כגור שתי ההיין של שמן הקדוש הו"ה, והעץ האוירי באמצע, שבו תליות ועומדות שתי הכפות, הוא כגור הו"ה של הו"ה, ובתי יד העליון שמחזיקים בו, הוא כגור הו"ה של הו"ה. ועתה אני אומר לפניך, ריבוננו של עולם, אם אני שוקרתי פעם במשקלי ליתן חסו, ומגמתי באחריות שמך הגדול והקדוש הו"ה, תצדי, אם מן השמים תשריפו ויכין, ואם לא, שיקרתי מעולם במשקלי, ולא מגמתי נשמי הקדוש, אזי אני מתחנן לפניך, ריבוננו הנומלים בעל הרחמים, שבעבור שקיימתי מצוה זאת, ולא קיראתי במשקלי, תפן אלינו ברחמים וירדו גשמי רצון, וכן תשלינו". והיה כללותו לדבר הדברים האלה, והשמים התקדשו בעינים, וירדו גשמי ברכה לירב, עד שלא היו יכולים לצאת החוצה. באותה שעה עמד הרחם והתחיל לרדוש תוכחת מוסר לכל הקהל ואמר: "ראו כמה גדול חסדי במידה, וכמה המשקל גוול במשקל הנזהר בזה שלא לשקר שברו של האיש הנזהר בזה שלא לשקר במשקלו ושלאל ללוגל במשא ובמתן. שהיו עיניכם הוראות, שיש מה עמנו כמה אושים, וזכמים גדולים, ולא נענו, כי שתהפך כל החזונו, והיכף נגוה בזכות זאת המצוה" (עשרה פלא, ירושלית, תש"ב, ח"ב, דף פ"ג ע"ד).

פנים אחת שנות החמישי הישני ו' דנביעית
בר' ליפא אצל הרב הצדיק הקדוש ר' ישראל
אברהם, זכר צדיק לברכה, מסשארנא
אוסטריא, בנו של רבינו חסא, זכר צדיק
קדוש לברכה, לחיי עולם ונא. והיה גם איש
נבד אחד מאיך הקדושים, וספר לפני הרב,
הקדוש ו' ישראל אברהם עובדי הרב,
המפורסם באיך הקדושה, שיהיה בימי
הז' הקדוש, זכרנו לברכה. "בעיר אחת
מאזר המערב, היה איש פשוט ודחייט, נושא
משא, ובה אל מה הירי ונא אורח, איך יתנהג
מנהג ישראל. כשר. לכל לבי המה, יתנהג
כישרא נשאר, רק שלא ידע מה לעשות, כי
היה חדיט גמור. על כל מה ששאל רבו
להורות לו דרך, איך יתנהג בפרטתו זו. שאר
אותו הרב אם הוא יודע ספר, והשיבו שאינו
יודע וי' לומר תביט החמילה במגמגם וברוח.
הזהירו הרב להיות לר' מרדכי שלא לגנוב ולא
לגלות וס' שלום, ויתפטר לכל יום, ויאמר צאתי
החלים. והאיש הזה שמע את דברי הרב, שר
מאוד את פקודותיו, עשה את כל צוהר הרב,
הצליח את דרכו במוסעו, ונצח פרטתו זו;
קנה לו סוס אחד, והיה מוביל מיס.
כשנשתנתה פרטתו, בא אל הרב להורות לו
דרך, שילך בה בפרטתו זו, ויהיה יזהיר כשר
הזהירו הרב, גם בה צדקה, ונא שמר את
מצות הרב, ותהי אורח, וצליח מאוד בדרכו.
או עזב גם את פרטתו זו, מכר את סוסו,
ונעשה חנוני. גם בפנים הזאת בא אל הרב,
שילמדוהו מנהג ישראל, איזהו דרך ישרה,
שינהג בה החנוני. והרב למדו שלא להנות
שום אדם, ליתן משקל צדיק, ושקול בהיטות
ורכושיה לחנוני קשה בכל אשר פקוד עליה הרב.
וה' ביד אורח. ונעשה עשרי גדול.

פעם אחת הייתה עצירת גשמים, וגור הדגים תענית ציבור דקדק. הוצאת היסם שליו הציב שליו לבקו בכל בתי העיר, ולואות אם בגניו העיר מועצות. לא השליו אל בית החתונה

מעשה בחנווני שניגה בתפילותיו
בעצירת גשמים
(נוסח אשכנז)

ה'תשנ"ב, י"ב כסלו

Dr. David S. Sacks, MD

[illegible]

וה' ביד אוננו, ונעשה עשיר גדול.
וכשריה לחנוני, עשה בכל ישראל, פקדו עליהם.
וה' ביד אוננו, ונעשה עשיר גדול.
שמום אדם, ליתן משקל צדק, וישקול בהכרית.
שיבנה ביה החנוני, והרב למדו שלא להחנוני.
ועשמה חנוני, כי בפעם הזאת בא אל הרבה,
או עזב גם את פרנסתו, כי מבר את סוסיו.
מצות הרב, וה' יהיה אוננו, והצילו מאור בדרבנו.
דרכו, והחזירו חוב גם בזה לפי ביתנו, וזאת שמר אדוני.
נבנה לו סוס אחד, והיה מבייל מים.
לשנשקל ביה פרנסתו, או יתנוה יתרוה כשרי.

פעם אחת הייתה עצרת נשמית, וגור הדגם תענית ציבור קדק. הוצאת היס שליו הציב שליו לבקו בכל בתי העיר, ולואות אם בגניזת העיר מועצות. לא השליו אל בית התחנות

ויום שיש בוויקטוריה, עולים למצפה לקבר שמואל הרמתי ונוסעים לחברון לערוך את ישיבת המצבה, האבדות והאמונות.

ואחרת מאבדות יספרו בני ירושלים על תפילות וויקטוריה שערבו גדולי ירושלים בזמנים שונים של עציונות גשמים והמקומות שונים, היום נענו.

ובוא יספרו:

בזמנו של הגאון החסיד, קדוש עליו, ר' שמואל'ל סיד, נבדד של מו"ר' שלמה סידליץ הוקן, מיוצאי סופר, הינה עצירת גשמים בירושלים וביקשו הדיכונים את החסיד הזה להתפלל, ונקצו החסידים והלך עממה להשתטח על קברו של זכריה הנביא, וכו' אמר בנעולות דבריו: "המירוהו וירבו, וישטחוהו בעלי דציו" וכו' היום הזה ידע כי אלקים בירושל' וגעו כל העם בבכיה אנשים נשים וטף על קברו של זכריה עד שחללו בכינים למדום היה הגשם על הארץ, גשמי זריה וזריה, ויהי לט.

וכדי לחזק את לבות אנשי ירושלים סיפורי עיר מנשה נראו:

בשנת ה'תמ"ט קרא ה' ליעזב ולא היו גוצאים ויחסים משומרים משעת קציה ולא שכן מוחזק כדי להשתמש במסח, והחסידים ואנשי מעשה שהיו נזהרים בה נמצאו בצער עצום. והרע שהיה גדול בארץ עד שברחו רבים מארץ ישראל לחוץ לארץ, שרע של מהומה היה, ירע של לחם ומים, כי לא הספיקו ה' באותה שנה, ורבים אשר מתו בצמא יחדיו מן הלחם, והעשירים שהיו שמו: היו קונים קידוח של מים בעיר גדול, והיו שם חסיד אחד, צדק קדוש עליו, רבי יצחק ב"ר אברהם שלמה הכהן האדמו"ר, מעיר אדמו"ר, שהיה מוסל ברע ובצמא, ובאו זמנו החסידים ואמרו שילך לחוץ עד יעבור זמנו והמה יישא עליהם את עולו -- יקון יציאה מארץ-ישראל לחוץ לארץ -- והגשם לא יתעורר ויבא למות בארץ הקדושה, ומה לו אמר ימותו ידעו מן מיתה אחרת? והחזיקו תמוה על חסידותו, ולא היה בהם כוח לחזקו, כי הרע היה כבד בארץ, והוא הולך בשיה וחיובים, ובחסד עליו היה נחמה לו

והתחילו בסדר התענית מיום וישגו כ"ד במרחשוון והתענו שני וחמישי, שניה ימים כיסור קטן מוקדם ושני ב' כסיו, ושני הפסק ושיב מרד ג' שנית האחר הבסוק ממנו הוכה שבה באמצע.

השמים כנוושו, גזן ריו של גשם. ומחיל המים עולה מיום ליום. מן מים בדרג נאז מים בבישלי, והמים עברו ודלוחים, מלאים תולעים והמים עברו וזעזעו ספקי המים הציאו את שארית המים מהבורות העתיקים שבעיר העתיקה, אשר בשנים כזקקו אין איש משתמש בהם, וגם ממעין השילוח, הוא נחל גחון שסחם המלך חזקיהו, הביאו במאות מים לירושלים, ואף עלפי שחמישי מלוחים ואין מסתפקים בהם אלא להשקות את זמ ויחיות שבסביבתו -- בשנים של יציאת גשמים והסתפקו גם במימי, וגם מבאר גיב או יאזב שעל יד הביא מים לירושלים ולא יד לחם לבני ירושלים. כי וישבו חיוה' זל מופר של הרב בעל "פרי האמונה", ואם אפשר שבזמנו הספיקו מן השילוח, עונה לא הספיקו עור.

ומשעברו שמונת ימי התענה, והשמים לא באו, הוכר מסעם הרבנים והב"ד על "שבע אחרונה", כלומר שבעו ימי תענית אחרונים, בסליחות ובדיקים ובתקיעות שופר והשתחוות על קבר צדיקים, הכול ככתוב בספרי הקדמונים ומהוג בירושלים בכל שנת צורח ועצירת גשמים קשה כשנו הזאת.

"ויקטוריה" נועשי גשמי

ולא רק לצום ולהתפלל יורעים יהודי ירושלים, כי גם למרד "ויקטוריה" על מי "הזהר" ונורת ו"ד"י" אשר רבים התענה הוגים בה בשיטה המיוחדת להם "בית אב". לשם כך יוצאים גם מחוץ לירושלים, עולים לחוץ הנהלים, והתפללים מלי "שערי הציון" של הר בית ד', ומקפידים את העני הומה "קטוריה", "יהיה נועש" "שער הפסחית", ומהוג כי בתהלים: "עני ר' ביום ציון", וכו'. והולכים לקבר רחל אמנו ורומים שם ייעה

לשתות מתענית על הגשמים בכל עת אפילו בזמנות החמה. וגא אחד מחכמי ירושלים והוסיק 'האם מי שלח חיה יתנום לנו. והלא מים במשורה נשתה במיטב כספם חלבם ודמם של בני ירושלים, בנים חביבים המסובלים ביננות מנוולת שאין כמות לדעו. וגם הרב בעל "פרי האדמה" בעצמו מספר, כי "שנות התק"ו שלא היה הגשם צריך לזעיק, שחיו לירושלים היה לחם גשמים בחיזקו ורק בתוככי ירושלים לא גושמו, ואף על פי שאין גושים בה משום גשמי בורות יען יש בה מי שלח, מכל מקום היה צער גדול במפרות לעניים שנתקדו המים וגמרו וגמרו לחוץ תענית ציבור ב' ור' וראשו שהיה עשיר בסבת, ובספר "מנחת אדמה" מביא כי בשנת התקכ"ד הגיע יום ט"ב מרחשוון יום ב', ומנה עיר הקודש שלא להתענות ביום כ"ז במרחשוון עצמו, עד שיעבור י"ז במרחשוון... העיקר, היה דחק וצער המים כי נתרקנו הבורות והתחילו להתענות ביום ט"ו במרחשוון עצמו, וכן כתב הרב "ברכות המים" דבסבת שנתקדו המים מהבורות בשנת התקמ"ה, גזר תענית והתחילו מיום ט"ו במרחשוון עצמו, ועוד כמה מקרים הזכירו שבהם גזר תענית על גשמי בורות.

אבל כדי לקיים גם את דברי המנהג מצאו כי מלבד חוסר המים שבא בגלל עצירת הגשמים, ישנו עוד סיבות רבות שצריך להתדיע עליהן וגם לגזר תענית, כי מכלל חוסר המים מחלות מתרבות וביחוד מחלות המעים הבאות משותית המים הרעים והמים האחרונים שבבורות, מחלות העיניים הבאות מהאבק והעפר היבש והנשא ברוח, וכיצא בה מן המחלות, שירושלים סובלת מן ביחוד בשנים של עצירת גשמים, ועל זה נאמר במפרש בספר הנ"ל שאם יש סיבה אחרת שפחה מסופקים אם יגזר ו"צ (תענית ציבור), אזי בהצטרפות צרת גשמי בורות גוהים ת"צ... ויהיה ירושלים קיימו וליבול עליהם את כל דברי הצומות העקתם, כפי שקבעו הרבנים ובתי דין והוכיז עליהם על ידי שלוחי בית דין.

לצום ולהתדיע, ממש כמו שקרא לפני אבא בספר היקר "תורת ירושלים" ובא המאורע ואימת את כל דברי הספר עד תומם.

סדר תעניות

...בסוף הקץ העבר, כאשר מצותק המים החלה להתגבר -- כן סיפור לי -- התעורר אחד מעסקני ירושלים, ועשה מעשה רב. הוא הביא לירושלים מים מימי הירשבת על מי בארות קדושים, מי תהום בקרנות של רכבת הביאם עד תחת הרחבת בירושלים ומכאן שהכונות היהודים ומשם מן הבורות חילקו לתושבים לפי הסדר של "הכנסת אורחים" במאה שערים. את ההוצאות המרובות להבאת המים נתן "הועד הכללי כנסת ישראל" הוא ועד כל הכוללים, אולם את המים נתנו גם לתושבים והאדמו"ר, הערבים הישמעאלים והנוצרים. בסדר זה של הבאת מים ברבת יפו המשיכו גם בחורף זה. אולם מכיון שמזמן לזמן נתרקנו יתר הבורות שהיה בהם עוד מים, הלכה המצוקה וגברה מיום ליום. וגם "מים במשורה" אלה עלו בכסור והכוללים הוסיפו לבני הכולל על "החלקה" הגולה המכה בסך מגזירה תורנית אחת או חמישה פראנקים צרפתיים, לחדש כעוד לתשלום בעד המים.

מיד בהגיע י"ז במרחשוון וגשמים לא ירדו, התכנסו הרבנים ובתי דין לקבוע את סדרי התענית והתפילות.

והנה מצאו כתוב, בספר "פרי האדמה" לאחד מגאני ירושלים במאה הקודמת, האדמו"ר מעולם לא שמענו שהתענו בירושלים על גשמי בורות, יען יש מי שלח (נחל השילוח) המספיק כל השנה ויתמחו הרבנים תמחה גדולה. ובראיו לסתור הביאו את דברי מרן ה"בית יוסף" -- הוא רבי יוסף קארו שהיה בארץ ישראל -- הפוסק ב"שולחן ערוך" ואומר: "וכן אם הגיע חג הסוכות ולא ירדו גשמים הרבה כדי למלאות את הבורות, השיחין והמעורות, היו אלו מתענים עד שירד הגשם הראוי לגזרות, ואם אין להם מים

שנים או שלשה שערך רב, והיה נושא חזרונים לפי בניו הקטנים הילדים שימוצו מהם, כי לא נשאר כוח באשתו להניקם. והוא והיא היו מושלכים כמות עולם. ועל כל זה לא היה נפסק מלומר תיקונו בכל יום, ולפעמים היה הולך אחד הילדים, לבקש מעט סוכין להשיב נפש, ולא היה מוצא רק רישם הסוכין מעורב בעפר, ועל כל זה לא שת לבו לצאת לחוץ לארץ, עד אשר מן המצר עם ה' יוריד גשמי ברכה ונדבה והארץ נתנה יבולה ועץ השדה נתן פריו.

ומעשה היה בזמנו של הרב החסיד, מארי דרזק, ר' גדליה חיון, דבן של חסידים בעיר הקודש ירושלים, ומייסד בית הכנסת "בית" למקובלים, בשנת תק"ל, היה חורב על הארץ ומטר לא ניתן ארצה עד שנחרבו ונחרקו כל הבורות והמעיינות וכל העם עמדו בתפילה ובתחנונים, והרבו תעניות וצדקה ולא נענו. נתאספו כולם בבית הכנסת על טפס ועלילתם, ובאו ועמדו ד' פתח בית הרב ר' ל' שיתפלל בעדם שישלח ד' מטרות עז על הארץ, הילדים שורדים: אבא חן לנו מטר! אף הוא התמלא בבכי עצומה, ועמד ואמר: יריבנו של עולם עשה למען אלו, שלא יירעם בין אבא שנותן מטר לבין אבא שלא נתן מטר! (כלשון הגמרא בתענית), ותיקף התקדו השמים ומטר סחף וגשם רב ירד על הארץ, יורד לה' חסדו.

והנה מתרומם זקן אחד מהתורה, יששכר בשנות הגבורה ומגלה עוד מקום תפילה חשוב והוא המקום אשר בצפונה של ירושלים, להלן מחצר המסדה, מערה יפה חדר לפנים מחדר, והיא נקראת בפי ההמונים בשם מערת כלבא שביע, הוא כלבא שביע מעשירי ירושלים שעליו אמרו חז"ל שכל הנכנס לביתו רעב ככלב יוצא שבע, וגדול זכותו למתפללים במערתו. וזכורנו, יאמר הסב, שבשנות התק"ח נתאחדו הגשמים לבוא על הארץ וכבר עברה עונת הגשמים של רביעה שניה וגשם אין, והלכנו לשם ביום הצום, עם הרב הגאון הצדיק תפארת ישראל זצלה"ה בעתה"ס (בעל המחבר ספר) "פאת השולחן" - ר' ישראל משקלוב - להתפלל שם על הגשמים, ואחר הצהרים בשוכנו

לבינתו ויעתר ה' לתפילת ישראל ויהי הגשמים על הארץ...

ומתורגם זקן אחד ובידו הספר "תבת ירושלים" ל' חיים הלוי הורוויץ, דור עשירי לשל"ה הקדוש, וקורא מותכו: מעשה רב ששמעתי מהרב הגדול, ראשון ליוון, המופלא שבסנהדרין כהה"ר שלמה משה סחיין מרא דאתרא דפניו"ק ירושלים, כי הן בעודנו נער היה, לא היה שם עד ששיתנו עבר והגיע ליל י"ד ביוסן, וגור אומר הרב שהיה אז שכולם יתקבצו לבית הכנסת בזה הלילה להתפלל, ולא יעצמו זאמור, וכן עשו ויעקו אל ה' בביתו ובתחנונים, דבן פני לשון יונק וכו' והיירה והוכיכם הארץ וירדו ויהי בחצות הלילה ויעזר להם ה'. והנה ככה אש עלה עד כי כיסה השמים בעבים וירדו גשמי רצון. והגויים מוכרי המים בראותם כן, מרוב כעסם שפכו המים לתוך בית הכנסת, ובני ישראל עשו יום טוב וקראו הלל הגדול, כי ירחם ה' עמו, כן יוסף חסדו נצח אמן.

ולמה לכם להרחיק את דבריכם למינים כה ארוכים אשר היו לפנינו - קורא אחד מן הקהל, והוא עומד במיט שנותני הבה אספר לכם מה שרדו עיני וברדתי יש עוד רבים בירושלים הזוכרים את המאורע הזה. בזמנו של הגאון החסיד, חכם הכולל ר' ראשון לציון, רבי חיים נסים אבולעפיה, שנפטר בירושלים בשנת תרכ"א, ערב שבת קודש פרשת משפטים בן השנים וחמש שנה. שנה אחת נתאחדו הגשמים לבוא... בערב ראש חודש ניסן גזר הרבנים צום בתמישה עניים ובהפסקה מצדד יום כיום הכיפורים ובתשעה באב. וגזר: על ביטול ממלאכה כל היום ועל כל הקהל לבוא בהשכמת הבוקר לבית הכנסת ולעמוד כל היום בתפילה ובתחנונים.

והנה קם הרב ה"חכם באשי" הישישי, והוא כבן תשעים, ויאמר לחכמים אשר בסביבתו: קומו ונלך אל "הכותל המערבי"... וצעק ל' אלקינו, אולי יעזר לנו בתפילתנו שמה במקום הקודש.

נענו לו ה'חכמים' והלכו אחרי ואחם קהל גדול מבני הכנסת הקרובים, ובהיגד

הדבר להבני הכנסת הירושקים מהירו וצטרפו אף הם והלכו בהמון עם לכותל המערבי. ויהי כראות הישמעאלים, יושבי ה'תנויות' שב'רחוב היהודים' ר'רחוב תבד"ק ויתר ההרבות היהודים אל הכותל המערבי, את ההרבים ורבים הישיש בראשם, תמחו על כך ומקצתם גם ללנו ואמרו, הנה היהודים הולכים לחורר גשמים בתפילתם. אולם היהודים את דבר ר' מבין הישמעאלים, חרדו אף הם חרדה גדולה למראה היהודים ההולכים בהמון לכותל המערבי, וימחרו ויסגרו אף הם את תוניהם, והלכו גם הם אל מסגדם אשר ברח הבית, והמופת שלם התייצב בראש המתפללים.

בתעטף הרב בטלית מצויצת ובשני זוגות תפילין בבת אחת כמנהג החכמים הספרדים, ועמד לתפילת נעילה, וקול המתפללים בוקק וקועים.

משעהינו לקריאות: ד' הוא האלקים! החלה רוח קרירית לנשב. המתפללים מיהרו להתעטף טליתותיהם מפני הציעה שתחלה לאמץ אותם מסביב והם רטובים מזיעה ומדמעות ובטרים הספיקו לגמור את תפילת המעריב וכבר הייתה הסמטה הצרה שלפני הכותל המערבי מלאה מים והקהל בא לשם יחף וחלוץ נעלים כגורת הרבנים.

גשם רב ירד כל הלילה, אשר כמוהו לא ראתה ירושלים זה שנים רבות. הבורות נתמלאו ועברו על גדותיהן, וליהודי ירושלים היה אור במושבותיהם ויורד ל' חסדו, וגם הישמעאלים קראו ברגש: אין אלהה כאלקים, אלקי ישראל וחכם נסים הוא חביב אלהה!

עברו י"ג הימים הראשונים של חודש ניסן תרס"ז וגשמים לא ירדו. וירושלים במצוקה גדולה. יאוש מר מתחיל לחזר ללבבות.

[בזאת הפסח] הכניסו את ספרי התורה לחיל, השאירו את ארון הקודש פתוח ורחוץ פתח: א- לקינו ואלקי אבותינו טל תן לצרות אוצ'...

והקהל אחרי, מתפלל על הטל והלב מבקש מטר... התפללו מוסף של פסח, פסקו

לומר "משיר הירח ומוריד הגשם", ואמרו רק: "מוריד הטל" כמנהג ירושלים, והלב חרד, הלב חרד ומבקש גשם... והנה גמר השי"ן את תפילת המוסף, והקהל מתוך הרגלו ביקש להתחיל ב"אין כאלקינו", ופתאום דפיקה חזקה על הבית, מזקני העדה עולה אחד בבדים כוללות אל ארון הקודש ופתחו בריעה, כששפתיו רוחשות: איני מלכנו, פתח שיערי שמים לתפילתנו. והחזון בקולו מיעים:

למענך אלקינו, הושענא.
ולקול הקהל עונה אחרי מצעק עצומה:
הושענא
למענך בוראנו, הושענא.

ומשום ששבת היה היום הזה פתחו ב"אום נצורה כבבת" ואמרו את סדר הוושענא של יום א' ידוכות שחל בשבת. בגמור התפילה הוכרז שמעם הרבנים ובתי הדין, כי על כל הקהל להתאסף בבתי הכנסת מפלג המנהג ולמעלה ולומר תהלים בציבור מהמנהג ועד תפילת מעריב.

כסדר הזה ערכו בכל שבעת ימי ההג. ואמרו בכל יום מימי חול המועד את סדר ההושענא כמו בחג הסוכות ביום השביעי של פסח שחל ביום השישי אמרו את כל סדר ההושענא של "הושענא רבא" עד הסוף, רק כלי לולב ואתרוג וכלי ערבה.

[באותה] השנה מניין ששבת היה באסור חג של פסח, נהגו בו כל הלכות הפסח לענין חמץ ומצה, והיה מעין המשך של החג, מעין "שמיני עצרת" הבא בסופו של חג הסוכות. אבל רבני ירושלים לא רצו לעשותו לשמיני עצרת גם בשנת בצורת קשה זו, נגראה משום ששבת היה. הסתפקו על כן בהודעה לקהל כי מיד אחר הצהרים יתאספו בבתי כנסת יאמרו תהלים ויקראו אל האלקים בחזקה.

קול ה' על המים
והנה פתאום צמודות אפפה את המתפללים. רוח צינה עברתם.

בכל שנה, שבראש השנה מחדשת הברית, ואור כן צריכים לבקש מנחת ולקום העולם, ושה תלי בתפילת התחנונים, וזה טעם הפשוט של מצות סוכה לצאת החוצה מן הבית ולדע כי הארץ צריכה מסר מן השמים, וכמו כן בפגמיות: לשפוך שיה לפני ה' יתברך להריק ידע לבל הארץ, שום השפעת דעת התורה תלי כפי השתקקות רצון האדם

שפת אמת לסוכת ורמז:

רבי צדוק הכהן:

ענין ברכות גשמים בשמיני עצרת, כי גשמים הוא השפעת חיות הבראית ובינים הוא אור יום הכיפורים והג הסוכות נקלט חיות חיה כל נפשות ישראל להיות נקלטים כל השבע מידת שבקדושה בלב בהתחדשות קבלה של דברי תורה בלב, והוא ענין ירדת גשמים בינים הוא השפעת סיפה של חיים בלב, ועל יום זה רמז חזק (תענית ד') שבעה פעמים צדל יום הגשמים כחיות המתינה, ויש שאומר שגדל יום הגשמים יתור מוחית המתינה, כי חיות המתינה הוא החדשות חיות לגוף לאור שמת, ואין זה רבנות כל כך, מפני שבמתים חופשי מן המצות ואין לו בחירה, אבל יום הגשמים הוא השפעת חיות הקדושה גם לרשעים שבחיותם קרויים מונים, והוא קודם עומד בחיודו להרע, ועם כל זה השליש מסיק לו סיפה חיים של החדשות בקדושה, הוא רבנות יתור מוחית המתינה בהן...

מי צדיק, שמיני עצרת לו

שיח גשמים

תשוקת הגשמים

אין תשוקתו של גשמים אלא על הארץ, שנאמר (תהלים טו) פקדת הארץ ותשקקה. בראשית ובה מרשה כן סו

מלכ"ש:

וכל שיח - ...ובא להראות אין האדם הוא ראש פינה וסוד העולם, חולצו היה הכול והוא נבחר, תבין דוגמה מן העשבים והאילנות שנעשו בינים השלישי, שהגשם שיבים והוא נתחור בלא מסר ובלא אדם, בכל זאת לא היה אפשר שיתקדמו לעתיד אם לא היה נברא האדם משני טעמים: א', כי רוב הצמחים אינם גדלים מאליהם רק על ידי עבודת האדם שיוצאם וירדע, וכן האילנות צריכים לעבודת האדם... ב', לא יגדלו בלא מסר, והמסר הוא ענין השגוי ויורד בזכות האדם ובתפילתו. וכבר ביארתי שיש מסר טבעי הבא בסבת האדם העולם מן הארץ, וזה נקרא בשם גשם ואין בו ברכה, ויש מסר השגוי הבא מלמעלה ממני העליונים, שזה נקרא בשם מסר, וזה יש בו ברכה. ומסר זה לא ייר רק על ידי זכות האדם ועל ידי תפילתו... (בראשית ב, ה).

רש"י הידש:

לעבוד - בעבודת האדמה באור האדמה לזר ייעודית, ולכן נותן השליש את הגשם, הנוצר ממנו לפי חוקים פיסיים, אך מקוט מן ירדתו נקבעים בהשגחת השליש לפי מוסריות העולם, וזה שאמר רש"י כי מפתחות גשמים לא נמסרו לשליח, לכהונת הפועלים בשליחות השליח בעולם הטבע, כי אלו לא יסבו בלכתה, אך לא כל המציאות פועלת לפי חוק זה. (בראשית ב, ה).

ונתתי גשמיכם - הגשם הוא מרי פעם בפעם מנתת השליח, ולא רק פעולת טבע אלמנטרית, מפתחות גשמים לא נמסרו לידי שליח, והסבות האקלימיות שיוזי ירדעות היטב להדיל כנבואה תענית ט', הן רק משניות. (דברים יא, יד).

רבי יהודה לייב אלטער:
במשנה: "ובחר (הסוכות) נידונים על המים", לכן מתפללין (בסוכות) על הגשם. ומסתמא עיקר הנידון על התורה שנאמר "כל צמא לכו למים", וצמא המים הם מון וקיום העולם לפתוח הקרקע ולעשות פירות, כן התורה בלב האדם... ובדאי זה הסוד נהוג

בהם. אם הוא זמן של - מורד"ל של צלילת, ואם הוא זמן גשם - מורד"ל גשמים לעולם. ילקוט שמעוני, שיר השירים פרק ג, ותקנא

בגזית אפילה

ובשעה שחילקלם צדיק לגשמים מתאססים אפילה (אל האפילה) כל שאר החיות, והוא עולה לראש הר גבוה, ועוספת ראשו בין ברכות וצערות צעקה אחר צעקה, והקב"ה שומע קולה ומתגלה רחמים וחס על העולם...

זהו, פתח

בצפנת שלוש רבדים

הזכות שלוש רבדים הגשמים יירדק: הזכות הארץ במדת הנוסר והתקן היסודי, ושלוש רבדים גשמים אחר, אם לשבשם לארצו אם להסד נמצאות.

תענית י, ב

הגשם וצפנת האדם

הג"ח:

אמר רב יוסף: מותר שינס הגשמים שקול כרחיקת המתינס קבעות ברחיקת המתינס. הטעם שגבורת גשמים שקולה כחיות המתינס, כי הגשמים אינם על פי הטבע כלל, כי כל הדברים שבעולם אומרים המלכותיים שעל פי הטבע, אבל על הגשמים גם הם מודים שאינם על פי הטבע כלל, כאשר אנו מודים שגשמים לא ירדו כלל, ועממים ירדו כל יום, ולכן נקראת "גבורת" גשמים, שבה ניכרת גבורת השליח יותר מכל הדברים, וכן חיות המתינס מודים הכול שאינה על פי הטבע.

דברי אפילה תענית ג

ותנאנו קול רעם כגלגל נשמע מפאח מאיז רבוק אריר האיר את כל תבית. ואחריו בא שני ושלשי ויחדר כל העם אשר בבית הכנסת.

באותה שעה עמד הצבור בפני כ"ט מנהלים, וקרא בקול:

מזמור לדוד

הנה לה בני אלים, הנה לה כבוד ועד. קול י' על המים, אל הכבוד הו עיני.

ה' על מים רבים... ומסרות עוז, גשם וברז יתון ייחיה, ויגלאו כל הגבים מים.

הגשמים ירדו כל אותו הלילה, הערבים והמביאים להם ירדומו במוצאי פסח אל שכבות ודחיהם, לא באו מהנות הגשם העץ, ויגאלו בני ישראל מצות בשעה הוזה גם במוצאי אסור חג ולמחרת בבוקר, עד אשר הספיקו להביא קמח ולאפות לחם חמץ.

ואנכי, אנכי השכנתי בבוקר השבת, והפסחתי את חזלי ורצתי אל הבור שבחצר, שאבתי בקלות מלא חזלי מים קרים, צלולים ונקיים ואשת מהם לרדיוה, כי היו באומת "נחלים משיבי נפש" כאמר בספר "הבת ירושלם".

רק אז נתמלאה שאיפות לראות במו עיני, ניצר בני אדם שותים מי גשמים והמכוסים בבורות כל השנה והם עוד טובים ומוחלים, צלולים וקרים.

רק אז הוצאתי מה רב טוב צפון בברית ה'.

"למסר השמים תשנה מלכ"...

למנוח, סוכות, תש"ז, עמ' 43-44

זכויות גשמים

הזכות צדיקים ירדו יד לגוף, בכל יום הקב"ה נגלה על הצדיקים מן עין הנולד

פניני גשמים

זכרים ונקבות

אמר רבי לוי המים העליונים זכרים והתחתונים נקבות, והן אומרים אלו לאלו: קבלו אותנו, אחם ביינותי של הקב"ה ואנו שלוחי, מיד הם מקבלים אותן, כנקבה זו שהיא פותחת לזכר.

בראשית רבה, ג' סו

שיח תהומות

"ויעם אל-בקולו נפלאות", אמר רבי לוי: שלוש קולות הולכות מסוף העולם ועד סופו והבייות ביניהן אינן שומעות כלום, ואלו הן: היום והגשמים והנפש בשעה שיצאת מן הגוף... הגשמים מבין שנאמר (תהלים מב) 'ההים אל תהום קורא לקול צנור', כיצד יש אילן ששורשיו יורדים כ' אמה, ויש כ' ויש כ' ויש שאינן יורדים אלא כ' טפחים, והגשמים למעלה אם אין משקן אותן אלא כ' טפחים אותן של כ' אמה הן מתים, אם שותין של כ' אמה טורף אותן של כ' טפחים, אלא זה תהום העליון קורא להתחתון ואמר לו: עלה ואני יורד, והתחתון אומר לו: דר ואני אעלה, עד שהעליון יורד ומשקה של כ' טפחים, והתחתון עולה ומשקה אותו של כ' אמה...

שמות דבא פרשה ג'

סילונות עולין מן התהומות ומשקין את כל פני האדמה... העבים משמימין את קול צינורותיהם לתהומות, ותהום קורא אל תהום להעלות מים וליתן לעבים... והעבים שואבין מים מן התהומות... ובמקום שיפקוד להם הקב"ה להעלות ולהמטיר שם מגשימים, מיד הארץ מתעברת וצמחה, כאשה אלמה שהיא מעוברת מזנות, אבל כשיצאה הקב"ה לבד צמחה של ארץ וליתן צינור של בריית, פותח אוצרות הטוב שבשמים וממטיר על הארץ, שהן מים זכרים ומיד הארץ מתעברת ככלה שהיא מתעברת מבעלה הראשון, וצמחה ודע של ברכה, שנאמר (דברים כח) 'פחתה ח' לך את אוצרו הטוב את השמים'...

פרקי דרבי אליעזר פרק ה

אדם ארץ מטר

אמר רבי שמעון בר יוחאי: ג' דברים שקולים זה כזה, ואלו הן, ארץ אדם ומטר.

אמר רבי לוי בר חייא: ושלושתן של שלוש אותיות.

ללמדך

שאם אין ארץ אין מטר

ואם אין מטר אין ארץ

ואם אין שניהם אין אדם.

בראשית רבה, פרשה ג' כ

כולם שמחים

עובד-פוכים אחד שאל את רבי יהושע בן לוי, אמר לו: אדם יש לך מלכות ואנו יש לנו מלכות, בשיעור שאדם שמחים אין אנו שמחים, ובשיעור שאנו שמחים אין אדם שמחים, ואימתי אנו שמחים? אדם שמחים ונעמקים נעמקים ב' (תהלים סח, יד), מה ב' ב' חתוב אחריו: "הריעו לאלהים" (שם סו, א) "הריעו לאלהים" אין ב' חתוב, אלא "הריעו לאלהים כל הארץ".

בראשית רבה ג'

שליש דברים נתנו במקנה לעולם, ואלו הם: התורה והפארות והנשמים.

בראשית רבה ו

גדולה ג' דבר גשמים מפתן תורה, שפתן תורה שמתה לשראל וידידת גשמים שמתה לכל העמים לכל העולם, ל' ב' חתוב, ל' חתוב ולעופות.

שחר טוב תהלים קיז

רש"י

פשהשמים מתקשרים בענן עב כימי השחר, הכל שמוחין בו.

במדרשו לישעיה כה ה

רבי משה בן עזרא

והצנים שחמץ בראות עננים

בשחק גורו מאין הפגות,

ויסיסים אפצפו על האמירות

והינות בקול המות וההגות.

שירי החול, ירדו חסון חוש, בחזות ביאד

ג' שמואל הנביא

והנן בעלמה על פני גנה

הכלל והשקה את הדיקה,

ועב סל כמו נצרה תנצר מן

שערה עלי ארץ רסיסית.

כל שירי רבי... ב' עליכם בני חורו...

מחזרות חכמן

רבי משה חיים לוצאטו

אל קול המון הנשם,

עת פתור כל און,

הקדו ונוסח כל חתוב בעני,

דואו ב' יונה אל חני סלע,

רע בדר אורי ה' ירה שמש,

יבצע והפיץ כל עין וחש,

ויהי בלא חנה אז כל הפער.

לשרם חלה, מחח ב' עניו א.

אברהם שלונסקי

כי טוב הנשם. טוב למתלים לו,

בשומותיך שאננות.

אך שבעתם טובו נשמי-ה'

לאשר ונלים להם קסמות.

כי מה עוד טוב מצאת, כל ידאו אם נאב,

כשן הפסר על פני חוצות.

ב' חתוב רגן וספח

על מ' חתובות-ה' חתובות.

שירים, לאבדאמא, עמוד 244

* * *

בתעור ושם

לוי בן אמת

שלות קון עשרות חזיר

הרטיבה דמעתנו -

אך לא עלתה דת קציר;

אבל, אכלו שדותינו.

איכה יצמה גבעול אל על -

והנשת הם שמנו -

קרה חרמל, פגום מלך;

אזלה, אזלה ג'נו.

שדות שבטמן, שיר גנוע בצורת

ג' יהודה הלוי

סחור, אילר נשאתי ציונים,

סרם אקרא מי יסמני מים,

אפה תענה את השמים

והם יענו את הארץ.

דיאן מחזרות בראד, שיר קדש, אבלה אומלה ארץ,

עמוד 122

עצירת גשמים בירושלים

בשנת שצ"ט (1639-1638)

על המאורעות הכרוכים. בעצירת גשמים

בירושלים בשנה היא מספר הכומר האנגלי

הרר ישי, שהיה דודש טוב ליהודים, מסיע

למנשה בן ישראל במאמציו לחדש את הישוב

היהודי באנגליה ומסיע ליישוב היהודי בארץ

ישראל ושלוחיו על ידי איסוף תרומות בין

הנוצרים באנגליה. בחיבורו על מצב העם

היהודי באירופה ובארץ-ישראל שחזפים

בולגודו בשנת 1658, הוא מספר:

"בשנת 1637 היתה בירושלים בצורת

קשה וכל תושביה נזעקו לתפילה. יהודי

מומר הלך למחמד פחה והסית אותו

לחאמין שהסביב היחידה לעצירת-

היום שארצנו
הודות גשמים
במסורת הערבית

הפולקלור הקשור בחורדת גשמים של ערביי ארצנו עשיר ביותר. כמה וכמה שירים השגורים בזיכרונות עיר ימינו מזעזעים בפשטותם ובאמתותם. הנה לדוגמה, שיר עממי שתורגם מערבית (על ידי משה סתוני בספרו, הכפר הערבי, פרקי הוי ותלאביב, תש"נ, עמ' 124):

"דבנוי מה נאכל?
אכלנו שרש הקוצים?
רבוני, מדוע, הן, מדוע,
אכלנו שרש הקוצים?
רבוני, למה תעלים פניך?
הוי אלה! אני חנוי העודד
ואחת, אל הן, המפרנס,
הוי אלה! פרנסני מיניעי,
גמלני נא, אלה! מן יגיעי."

הפזמונים נוהגים בשעת בוקר לעיר תהלוכות עם; המון העם יוצא אל השדות צוהריהם. כולם מכים בתופים ודופקים בפחים וצועקים:

"ה' תן גשם, ה' תן עננים!"

בפולקלור הערבי מודג כי גמלה קטנה ועלבה עלולה להשפיע במדומים ובזכות תפילות יורדים גשמי ברכה. ככה מספר לנו הסופר הערבי המפורסם האימאם אבו אסחאק אחמד בן אבראהים אדדעלעלי (הי ופעל בסוף המאה העשירית וארשית המאה ה"א לספירה). כי המלך שלמה (סימא) יצא באחד הימים לבקש ולהתחנן לה' שיוורג גשמים היות והבצורת היתה קשה מאוד. למלך נלוו לא רק אנשי חצרו אלא גם הג'ז. א. השירים הכפופים למורח. כיודע הבין שלמה בנסח חיות ועופות. בדרך נתקל שלמה בגמלה אחת, נכה וצולעת. הוא התבונן בה היטב וראה והנה היא פושטת

את כנפיה ומרימה את ידיה ואומרת: "הוי אלי ויוצרי! הדיני יצור כפוף. אין לאל ידנו להתקיים בלי המהיה שאחיה מעניק לנו. אנא אל תענישנו בולל חטאי בני אדם ומשעיתם. אנא הורד לנו גשמי ברכה כי בגשמי חוה".

– ויהי כשמוע שלמה את התפילה הזכה היוצאת מפי הגמלה ויאמר לאנשיו: "הבה נשוב הביתה, כי בזכות גמלה זו באה לנו הישועה..."

מתונים, נא, מרחשון תשכ"א, עמ' 48

הפזמונים
המיוחדים
הגשמיים

ישנו ארץ ישראל
חסיד אחד מארץ-ישראל בא פעם לירושלם לביקור אצל הרבי מליובאביץ. הרבי שאל לשלום יהודי ארץ-ישראל ועל הנעשה בה והחסיד ענה בין השאר: אינני מבין מה שכתוב בספרים הקדושים כי יושבי ארץ-ישראל הם בעלי "גשמות גבוהות". מכיו אני את יהודי ארץ-ישראל ואין שום הבדל בינם לבין יהודי חוץ לארץ.

אמר לו הרבי: האם יכול אשה לתפוס ולהבין מיהו בעל גשמה גבוהה? והוא סיפר לו מעשה, שאביו, בעל "צמד צדק", סיפר לו, מעשה ביהודי פשוט מארץ-ישראל. היה סיפור המעשה:

בכפר אחד שליו ירושלים היה דר יהודי פשוט, שלא ידע אפילו להתפלל כמו שצריך. ומשהיה בא פעם בשבוע ביום השוק לירושלים למכור את ירקו ופירותיו, היה נכנס לאחד מבני ירושלים כדי שירשום לו מה להתפלל בכל יום ויום במשך השבוע הבא.

אחד הימים בחודש חשון נכנס היהודי אל הרב ובפיו בקשה לרשום לו את סדר

הגשמים היא שאין היהודים ששמים בקול ה' הפחה גור לגרש מיד את כל היהודים מן העיר. אז התייעבה לפני הפחה משלחת של שמונה אנשים מוקני היהודים. לאחר שנתנו כסף לפחה וליועציו ביקשורו לדחות את הגזירה לשלושה ימים, כדי שיתפלו לה, ואם לא יענה להם, יוכל הפחה לעשות בהם כרצונו. הוכרזה תענית ציבור של שלושה ימים, שהכל היו חייבים בה חוץ מתינוקות ונשים הרות (התינוקות נתייבבו בצום של יום וילדה בלבד). הרב בתפילה ובתחנונים, ובערב היום השמיני משראו שאין תפילתם מתקבלת, ודאי מפני כובד עוונותיהם, גמרו ואמר שמוטב להם להמית איש את רעהו משיניחו לתורכים להתעלל בהם. אז ביקשו מהפחה – על ידי ר' עמנואל אלביכרי – שיתיר להם ליל ולהתפלל על קבר זכריה הנביא. הפחה נענה לבקשתם, ובהשכמת הבוקר של יום השלישי יצאו כולם להשתטח ולבכות על קבר זכריה. שניים מהם, ר' עזריה [אזב] ור' מאיר [מאירש אשכנזי] דרשו לפניהם, ולבסוף קם ר' שמואל [ר' סיד] והזכיר להם את חטאת אבותיהם שהרגו את הנביא. כל הנאספים פרצו בבכי מר וספקו כן, ולדרשת ר' שמואל הקיפו את הקבר שבוע פעמים בקריאת מזמורי תהילים ותפילות שונות עד עת ערב. אז נראתה בפאתי מערב עב קטנה ככף איש. אותו יום חם היה מאוד, ואיש לא היה מעלה על דעתו שירד גשם ביום כזה. ואמנם התורכים הכינו אבנים לסקול בהם את היהודים בשום לעיר. אולם ההשגחה העליונה הסבה שעוד לפני דחת השמש נתעבה הענן ורוח החמילה נושבת, הרעים והבויק הבין וירדו גשמי-ברכה, עד שתוך שתיים-שלוש שעות נתמלאו הברות ועברו על גדותיהם, ומוחתם שפע הגשמים נאלצו היהודים ללון כל אותו לילה בכוכים שהבשרת הקבר. למחרת הבוקר בירכו השמים התורכיות את נשי היהודים, ורבים מראשי התורכים הביאו ליהודים

שני המקורות משלימים אפוא זה את זה בפרטים רבים. המעשה עשה, כנראה, רשם גדול בזמנו, ושלוש ארץ-ישראל הפיצוה בחוץ-לארץ, עד שתגיעו לאוזני כותבי הקורות היהודי ר' יוסף סמבירי שישב במצרים ולאוזני הכומר האנגלי דורש טוב ליהודים שישב בלונדון.

מתונים, נא, שבת תשכ"א, עמ' 87-86

1. [Henry Jessay], in: The Jewish Historical Society of England, Miscellany II, London 1935, pp. 3, 5-6.
2. זכר יוסף ל' יוסף סמבירי, חלק ב'. סתרי ברלינה באכספריה, ספר אומהמבר 34.

אנשים פה היו רעבים ללחם במצב של בצורת קאזאר, הוא הוסיף.

נפגעים חדשים

עוצמת הבצורת החורגת הכניסה למעגל הנפגעים גורמים חדשים שלא טעמו טעם בצורת עד כה. השנה ניצר מחסור בשדות, המשמשת כמזון לבהמות ולפרות. מצב קיצוני כזה של מחסור בשדות לא היה מוכר בשנים עבר, ועתה יושבים טובי המוחות החקלאיים למצוא פתרון לבעיה החדשה. "מי שיש לו קש למכירה הוא מיליונר", אומר דוד קרליב, מהמושב השיחומי משואות-צחק שליך אשקלון. רבים פונים למשק, בעיקר ערבים ובודואים, בבקשה לקנות את מה שאמלו רבי עקיבא נתן ביד הרבה לחלל אשתו בימי דלותם. מחירי הקש האמירו השנה בר-400% ומיות רבים רעבים למצרך היקר כדי לספק לנו חלב וגיבנה.

"יתכן שפירותינו הצביריות יאלצו לאכול השנה חציר מצרי או טורקי, אולם גם פתרון זה מסורבל ויקר. עשירות אלפי טונות של שחת מיובאת יצטרכו לעבור תהליך של חיטוי כדי למנוע את כניסתן של מחלות חדשות כחלק מהיבוא.

הנוקם העקיפים של הבצורת הקשה מכים בחקלאים מכל כיוון. כך, למשל, נתקלו השנה המגדלים בתופעה בה חומרי ההדברה למניעת גידול עשבים שוטים מהעונה הקודמת פוגעים בדריעים החדשים שנשתלו השנה. בשנים כתמנן רעלים אלו מתפרקים בקרקע והשפעתם פגה, אולם בהעדר לחות באדמה אורך תהליך זה זמן רב, והחקלאים מוצאים את זרעיהם מושמדים על ידי ההדברה שהם עצמם שמו בשנה שעברה.

האפשרות להתגבר על ביעור זו היא שיטת הקרקע על ידי השקיה, אולם, כאמור, השנה שנת בצורת ומים – אין.

גריעה במיוחד. המגדלים מייצאים את רוב

...כאשר ראו המוסלמים, כי אין תועלת בתפילותיהם, וגדולה הצרת, פנו אל שכניהם היהודים בבקשה: – אנא, שכחו את המריצים שהיו בינינו בעבר, והתפללו גם אתם אל אלוהיכם. אלי ישמע בקולכם ויתן מטר על האדמה הצמאה והיתה לנו ישועה בגללכם ולא נמות.

כל יהודי מוסול, מקטן ועד גדול, התאספו בבית-הכנסת, ומשם הלכו אל בית-הקברות העתיק שבו קבורים רבנים, חכמים וקדושים.

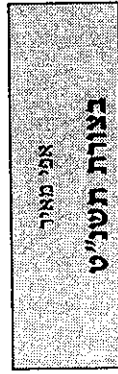
היהודים התפללו בקול גדול וצעקו צעקה מרה: – אנא ה' הושיעה נא! תן מטר לאדמה! למה נמות גם אנחנו וטפנו, ואחנו גם שכנינו המוסלמים?

עודם מתפללים וצועקים, והנה כוסו השמים עננים כבדים, וגשם חזק ניתן ארצה.

ראו זאת המוסלמים ומיהרו אל בית הקברות היהודי. הם הרימו את היהודים ושאנו אותם על כתפיהם. במורה ובמחולות הביאו אותם אל בתיכם.

מאז היו שלום ואחוה בין יהודי העיר מוסול ובין תושביה המוסלמים.

מחיים נא עמ' 44-43

הבצורת מוגדרת על ידי דליה הריאל, הממונה מטעם משרד החקלאות לטיפול בזקי הבצורת, כבצורת הקשה ביותר בארץ זה מאז שנה.

היה גם מי מהחקלאים שנתבקש להמשיך את חומרות המצב והשיב כי לו היינו כעת בתקופת התנ"ך, היה נגזר עלינו לרדת למצרים מפני הרעב. "לפני מאה שנה

– אלא מה? – שאל הרב – צדיכים, לפי דעתך, לעשות?

השיבו היהודי: כשאין גשמים, אני יוצא אל השדה ואומר לה': 'כלנו זקוקים לגשם', והגשם מתחיל לרדת.

כאשר שמע הרבי את הדברים האלה, אמר לו לכפרי: – אם כך, לך ונסה לעשות זאת גם כאן.

מיד יצא היהודי אל חצר בית-הכנסת, התחיל לבכות ואמר:

– אבא! האם אפשר שבין בירושלים עיר הקודש ימותו ברעב? הלא רואה אתה כי הם זקוקים לגשמים?

ותיכף ומיד התחיל לרדת גשם ברכה.

סיים הרב מלובאביץ את סיפורו ופנה לאורח מארץ-ישראל: האם תוכל להעריך מי ומי בארץ ישראל הוא בעל "גשמה גבוהה"?

גשמים שהביאו לאחוה

בעיר מוסול אשר במדינת עירק היו יהודים ומוסלמים גרים יחד מאז דורי דורות. אבל השטן היה תמיד מרקד ומקסרג ביניהם. מריבות היו פורצות לעתים קרובות.

והנה באחת השנים נעצרו הגשמים והשמים חדלו מלהמטיר גשם על הארץ. חג החנוכה חלף-עבר וגשם אין. הנה הגיע ט"ו בשבט, חג האילנות, והגשם טרם בא. היו בני אדם סומקים כפיהם באנחה: – אויח! השנה תהיה, כנראה, שנת בצורת. אויח לנו.

המוסלמים התאספו במסגדים כדי להתפלל לאלוהים ולבקש על ירידת גשמים. כי הנה כי מצריכה-מזון מתוקרים, ומחירי החטה והשעורה עולה מדי שבוע בשבוע. בינם ששי, היום הקדוש למוסלמים, התאספו המתפללים במסגד הגדול של מוסול והרבו בי תפלה ותחנונים. אך הכל לשווא.

התפילה לכמה שבועות רצופים, כי בקרוב יתחילו לרדת הגשמים והדריים תהינה מקולקלות ומשובשות, והוא לא יוכל לבוא לירושלים בכל שבוע וספק אם בכלל ייסע עד חנוכה. מילא הרב את בקשת היהודי ורשם לו את סדר התפילה בכל יום ויום. יצא חודש חשוון, הגיע חודש כסלו, ולא ירדו גשמים. והיהודי הכפרי הוסיף לנסוע לירושלים. באחד הימים בא לירושלים ולתמהונו ראה והנה כל התנויות היהודיות סגורות. נבלל מאור, הוציא מכיסו את הלוח שבו רשם לו הרב את סדר התפילות, והנה לא שבת היום ולא חג היום. והנה הוא רואה יהודי אחד הולך עם טלית ותפילין תחת זרועו. גינש אליו הכפרי ושאלו: מה יום מיומים?

ענה לו היהודי: היום יום תענית-ציבור.

התפלא הכפרי על הרב שלא רשם לו תענית זו בלוח ומיד קיב את המורו ואת עגלתו בשוק ורץ אל בית הרב. אבל שם אמרו לו, כי הרב בבית הכנסת. רץ היהודי בבחילה אל בית הכנסת, גינש לרב ופרץ בבכי: היתכן רבי? מדוע זה מגיע לי?

והרב אינו מבין את דברי היהודי ושואל: מה קרה בני? מדוע בוכת עניך?

– הרי היום תענית ציבור – ענה הכפרי. – ובגדו לא רשם לי זאת בלוח. ואני נכשלת בשתי עבירות: גם אכלתי וגם לא התפללתי כפי שצריך להתפלל בתענית.

אמר לו הרבי: הירגע, בני. אין זה יום תענית קביע. זוהי תענית שמוזנו עליה בירושלים כלבד על עצירת גשמים.

– ומה זה – שואל היהודי – תענית של עצירת גשמים?

הסביר לו הרב. שאם אין גשמים יורדים בכסלו ויש חשש לסכנת בצורת ורעב, גוזרים תענית ומתפללים שירדו גשמים.

התפלא הכפרי: ובשביל כך צריכים לגזור תענית?

תוצרתם לחוץ לארץ, והמיתון העולמי פוגע בייקד במוצרי מותרות כפריז, וכעת הענף כולו נלחם על חייו לנוכח מצב זה.

העבודה מול שווקים בחוץ לארץ בעייתית במיוחד בשנת בצורת. את מומין הסחורה מעבר לים לא מעניינת הבצורת בארץ, ואי עמידה בסיכומי ההזמנה פוגעת באמינות ולקשורים העסקיים לטווח ארוך.

המחסור במים בשדות הוא כפול: נוסף על המחסור בגשם, קוצצו מכסות המים להשקיה בארבעים אחוז. למעשה, הקיצוץ גבוה אף מארבעים אחוז, שכן בשנים עברו ניתן היה לכווץ את המכסה המותרת תוך סמך זה בנז האנשים משקים חקלאיים, ונדרשים. כיום, הענישה היא נוקשה ופולטיטכית. – מושב אשר סך המים של כלל חבריו הוא מכסות המים המותרת, ייתונק מעסקת המים לחקלאות.

ענישה קולקטיבית זו יוצרת מתחים חברתיים במושבים לא משותפים, כאשר הוויגה סמויה של אחד החברים עלולה לייבש את כל שכניו במושב.

המים במקביל לקיצוץ במסבת המים, עלה מחיר המים בעשרות אחוזים, וגם הצורך לשימוש במים גבר מאוד. פתרון החקלאים מוצאים את עצמם להאצין להשקיות כמויות גדולות של מים לא רק להשקיות, אלא למשימות שונות אשר באופן מסורתי היו מוסליות על המלחים המוקצים מהחקרע, או להשקיות שיטות ריקום טום וזיעה לצורך ריכוך גרבים לשיטות בעומק הקרקע, על מנת לאפשר לשרשים הזכים לחזור ורכס לעומק האדמה.

אשר תבין

הקיצוץ הדרסטי במכסת המים לחקלאות
לשנת '99, בגובה 40 אחוז, מציב בפני
החקלאים את הצורך להתלכט על סדרי
עדיפויות נואבים.

בראש סולם הצירופיות עומדים המסעים.
קני ללא השקעה מלאה יגורם לעיצים למות.
וזהו נזק רב שנים אשר אינו בא כלל
בחסכון. ברמת ערפיות שניות עומדות
ההמאות. מאמץ רב ייעשה כדי שהחלב
ימשיך להגיע אל שולחנותו ביום מעטיתיו
של פירות שביעות, פחות או יותר. מגדלי
עדרים אשר לא הצליחו להאכיל את כל
הפיות הערבים שברשותם, מעבירים חלק
מהעדר לשוחרים כדי לממן בכך קניית מון
לנותנים.

מונחך של עשרות שקלים לדונם.

לברואים לטובת מרעה לצאנם, במיוחד
לבדואים הממליב. במקרים רבים יימסר יבול החיטה
אוש לא ירחף לקצור את היבול

עדות חיטה רבים גדלו השנה לגובה דשא,

שירות הסלקציה מתחום הבקר והצאן
לכוננית אף לגבי גידולי השדה. שדות רבים
חולקו על ידי בעליהם לאזור אשר ייבש
לחלוטין לטובת הצלת החלק האחר.

מכה נוספת נחתה השנה על הגידולים
מהחום הרב יחסית ששודר בימי החורף.

אל מדפי הסופרמרקט.
פירות הקיץ השנה מוקדם ובצורה בוסרית
הבשלה מוקדמת, אשר עתידה לשלוח את
התקני. מנת קור זאת לא סופקה, וכך נוצרה
לספוג מנת קור מסימות הנחוצה לגידולם
גדולים רבים, בעיקר מטעים, צריכים

הרע ביותר אינו נמצא בהכרח כבר מאוחריו גבם של החקלאים. הקיץ עולל גם הוא להיות קטלני. ימי שרב עוללים להיות הירסניים למעט היבול שעוד נשאר, במיוחד בתקופת הפריחה של הפרי.

מחירת המדפים לא בשיא תפארתם, אך בשיא העירוניים. התוצרים החקלאיים יופיעו על הבצורת לחתול, ולו במעט, ליושבים בתקופה הקרובה תחיל מן השתם

הומלץ על ציון מצודת
מקור ראשון, כ"ג ניסן, תשנ"ט

*
*
*

30

מְלִקוֹשׁ מֵאֲחֵר
יְעִקֹב פִּיכְמוֹ

לא עוד פללו להפצתה — לא אדם ולא

[illegible][illegible]

מִסְמֵיחַ רַב־שָׁמַיָּה — מַעֲלָה וְלִזְמִינֵהוּ
 אֲזִינֻתִּים וְזִמְלֵי עַל הַתְּנִיִּים. פִּסְסֵי וְשׁוֹב
 וְאִזְוֵי יָרֵד הַפִּלְקֻשׁ. טוֹת שְׁקוּפּוֹת, בּוֹרֵרֵי

מִלְקוֹשׁ מֵאֲדָר!
הַשְׁמִיחַ הָאֱהִיבָה זֶה בְּכִי. וְלֹא עֵת אֲמִיחָה
עֲתִידָה לַעֲשֹׂבִים שֶׁהִלְבִּינוּ. מִה שִׁנְכֵּם קִדְּשׁ
זְמוֹנוֹ לֹא עוֹד לָיִם אֶת רֵאשׁוֹ, לֹא יַעֲרַר כֹּחַ
לְקוֹשׁ. לֹא עוֹד יִשְׁבֵּה לַמֶּרֶחַ.

Ե՛կ ինձ հա՛նձ, ինձ հա՛նձ, ինձ հա՛նձ
 Ե՛կ ինձ հա՛նձ, ինձ հա՛նձ, ինձ հա՛նձ

[illegible]

וְכַפֵּר עָמ, לְאִשָּׁה, חֲבִירָה, כְּחַבִּירָה

*
*
*

- 31 -

לכבוד הנהלת

במלך וכנסת ישראל וקבלו התורה...
וסיירו את ישראל ותפסמה והתמדתם ונתתם
ישראל לזה סיני, אז ירד טל הזה בשלימות
"מכות" ... ומצאתי עוד טל הזה, כשפרס
מקורו ההיא עד אלו ימים חנקאים
יא, ט, על המחתה כחוב... משום שרשטל ירד
ו"קצות הטל על המחתה לילה" (במובד)

1971, 1972, 1973

1. *Chrysomelidae*
 2. *Curculionidae*
 3. *Chrysomelidae*
 4. *Chrysomelidae*
 5. *Chrysomelidae*
 6. *Chrysomelidae*
 7. *Chrysomelidae*
 8. *Chrysomelidae*
 9. *Chrysomelidae*
 10. *Chrysomelidae*
 11. *Chrysomelidae*
 12. *Chrysomelidae*
 13. *Chrysomelidae*
 14. *Chrysomelidae*
 15. *Chrysomelidae*
 16. *Chrysomelidae*
 17. *Chrysomelidae*
 18. *Chrysomelidae*
 19. *Chrysomelidae*
 20. *Chrysomelidae*
 21. *Chrysomelidae*
 22. *Chrysomelidae*
 23. *Chrysomelidae*
 24. *Chrysomelidae*
 25. *Chrysomelidae*
 26. *Chrysomelidae*
 27. *Chrysomelidae*
 28. *Chrysomelidae*
 29. *Chrysomelidae*
 30. *Chrysomelidae*
 31. *Chrysomelidae*
 32. *Chrysomelidae*
 33. *Chrysomelidae*
 34. *Chrysomelidae*
 35. *Chrysomelidae*
 36. *Chrysomelidae*
 37. *Chrysomelidae*
 38. *Chrysomelidae*
 39. *Chrysomelidae*
 40. *Chrysomelidae*
 41. *Chrysomelidae*
 42. *Chrysomelidae*
 43. *Chrysomelidae*
 44. *Chrysomelidae*
 45. *Chrysomelidae*
 46. *Chrysomelidae*
 47. *Chrysomelidae*
 48. *Chrysomelidae*
 49. *Chrysomelidae*
 50. *Chrysomelidae*
 51. *Chrysomelidae*
 52. *Chrysomelidae*
 53. *Chrysomelidae*
 54. *Chrysomelidae*
 55. *Chrysomelidae*
 56. *Chrysomelidae*
 57. *Chrysomelidae*
 58. *Chrysomelidae*
 59. *Chrysomelidae*
 60. *Chrysomelidae*
 61. *Chrysomelidae*
 62. *Chrysomelidae*
 63. *Chrysomelidae*
 64. *Chrysomelidae*
 65. *Chrysomelidae*
 66. *Chrysomelidae*
 67. *Chrysomelidae*
 68. *Chrysomelidae*
 69. *Chrysomelidae*
 70. *Chrysomelidae*
 71. *Chrysomelidae*
 72. *Chrysomelidae*
 73. *Chrysomelidae*
 74. *Chrysomelidae*
 75. *Chrysomelidae*
 76. *Chrysomelidae*
 77. *Chrysomelidae*
 78. *Chrysomelidae*
 79. *Chrysomelidae*
 80. *Chrysomelidae*
 81. *Chrysomelidae*
 82. *Chrysomelidae*
 83. *Chrysomelidae*
 84. *Chrysomelidae*
 85. *Chrysomelidae*
 86. *Chrysomelidae*
 87. *Chrysomelidae*
 88. *Chrysomelidae*
 89. *Chrysomelidae*
 90. *Chrysomelidae*
 91. *Chrysomelidae*
 92. *Chrysomelidae*
 93. *Chrysomelidae*
 94. *Chrysomelidae*
 95. *Chrysomelidae*
 96. *Chrysomelidae*
 97. *Chrysomelidae*
 98. *Chrysomelidae*
 99. *Chrysomelidae*
 100. *Chrysomelidae*

חידש אייר וסגולותיו

בני נחמן מברסלב זצ"ל

သုန္ဒရီပုဏ္ဏား ပြန်ပေး၊ အဲဒါပဲ ခေါ်ဝေါ် ပုဏ္ဏားပုဏ္ဏား
 သုန္ဒရီပုဏ္ဏား ပြန်ပေး၊ အဲဒါပဲ ခေါ်ဝေါ် ပုဏ္ဏားပုဏ္ဏား

١٥٢

כל יבול הארץ ותשפיע בהם כח לרפאות כל תחלואי ומכאובי עמך בית ישראל. ותשמרני ותצילני ברחמיך הרבים, מעניות ודלות הבא עליי ריב ומחלקת חס ושלוש, כי גלוי ונדוע לפניך שאני חפץ בשלוש ואמת מאד, ומה אעשה אם נמצאים שונאים וחולקים עלי בחנם, "אני שלום וכי אדבר המה למלחמה". מלא רחמים, רחם עליהם ועלינו למענך והצילני מהם.

ליקוטי תפילות קז
הדברים נכתבו בקרב באייר ה'תק"ן

מעניינו של יום

משא קוסובו

ואתא קלינטון והכה בסרבים שהכו
באלבנים שהכו בסרבים שהכו בטורקים
(בשלהי המאה התשע עשרה) שהכו
בסרבים (בקרב קוסובו 1389).

מה היו אומרים הנביאים?

יונה בן אמיתי היה זועק: עוד... ימים
וסרביה נחרבת!!!

עמוס היה אומר: אין בידי להשכין שלום.
מלך המשיח ישפוט בין העמים. אך עד אז,
הימנעו ממעשי זוועה. לפני אלפיים ושש
מאות שנה הכרזתי: "על שלושה פשעי מואב
ועל ארבעה לא אשיבנו על שרפו עצמות מלך
אדום לשיד" (עמוס ב, א) ועכשיו אני חוזר
וקורא: זכרו! גם ליריביכם יש צלם אלקים
ואל לכם לחללו בסערת זעמכם.

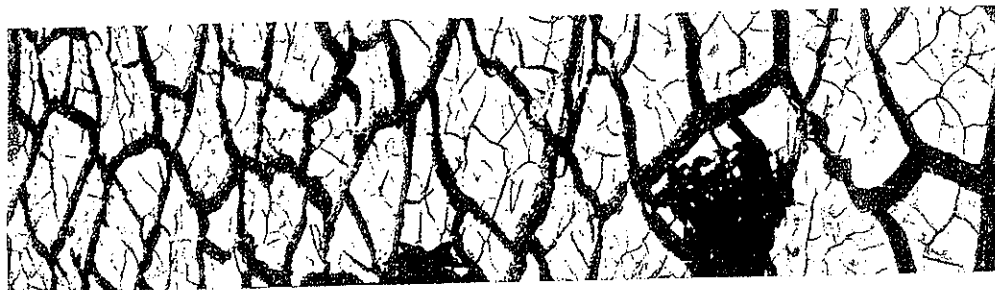
א. ס.

שהוא בחדש איר, אזי יש כח יותר בכל
הרפואות, כי אז נותנת הארץ בהם כח. ועיקר
הוא בארץ ישראל, כי כל הארצות מקבלין
מתמצית ארץ ישראל. וארץ ישראל יש לה
שתי בחינות: לפעמים נקראת 'ארץ כנען',
ולפעמים נקראת 'ארץ' סתם. הינו כשיש
מחלקת, אזי נקראת 'ארץ כנען'. וזה בחינות
(בראשית יג): "ויהי ריב בין רועי מקנה אברהם
ובין רועי מקנה לוט, והפנעני אז בארץ" –
שעל ידי הריב והמחלקת, על ידי זה
"והפנעני... בארץ", כי אזי נקראת בחינת
"ארץ כנען". אבל כשיש שלום, אזי היא
נקראת בחינת "ארץ" סתם, ואזי היא בחינת
(תהלים סז): "ארץ נתנה יבולה" – שנותנת
כחותיה לכל יבול הארץ, ואזי יש כח לכל
הרפואות כנ"ל. ועל כן אותיות "איר" ראשי
תבות: איבי 'שבו' בשו 'רגע' (שם ו); כי אזי
הם כל הרפואות, שהם בחינת שלום, בחינת
"ארץ נתנה יבולה".

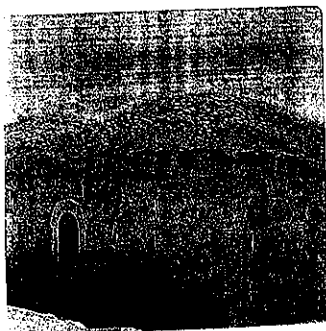
ליקוטי מוהר"ן, רע"ו

רבי נתן היה מתפלל:

ותזכני להמשיך עלי ועל כל ישראל קדשת
ארץ ישראל, ותבטל אחיזת המחלקת מארץ
ישראל ולא תהיה נקראת בשם ארץ כנען, רק
בשם ארץ הקדושה, ארץ ישראל. ותמשיך
שפע טובה וברכה גדולה מארץ ישראל לכל
הארצות, ותברך את כל פרי האדמה, ויקים
מקרא שכתוב, "ארץ נתנה יבולה יברכנו
אלהים אלהינו". ותתן כח בכל יבול הארץ
לרפאות את כל תחלואי ומכאובי עמך בית
ישראל. ובפרט בחדש איר הוא ירח זיו, שבו
פורחים וחונטים כל יבול הארץ. רחם עלינו
שלא נצטרך לעסק חס ושלוש. עם שום
דאקטורים ורופאים שבעולם, רק תברך את

אדמה מוכת בצורת

דעת אבותינו על התהוות הגשם ועל משמעותו*

נפתלי רוזנן

אם ברצוננו להתליחם במסגרת זו למה שהיה ידוע בתקופה ה"קלסית" של היהדות, דהיינו עד לעת סיום התלמוד הבבלי (500 לספירה) על התהוות הגשם ומקומו במחזור ההידרולוגי, עלינו קודם כל לסקור את הידוע לנו על הנושא בעולם הנוכרי באותה עת. מצב זה נסקר במשך 30 השנים האחרונות על-ידי ההידרולוגים ומטאורולוגים (6, 5, 3, 2, 1), וידוע לנו, כי היה קושי מיוחד בהכנת החלק המטאורולוגי של המחזור, דהיינו – ההתאדות ויצירת הטיפות בתוך העננים. הקושי העיקרי נבע מדעות קדומות על יצירת מאגרי מים תת-קרקעיים אשר נלזנו מזרימה חוזרת מן האוקיינוס אל היבשה או עקב חלחול מן הגשם לתהום. התפיסה אודות מאגרים תת-קרקעיים כאמצעי מרכזי במחזור המים נולדה באיזור הים התיכון, שבו ההידרולוגית הקארסט (אבן גיר) כל-כך נפוצה. הגורמים הקובעים בהתפתחות המחשבה ההידרולוגית אצל עמי יוון ורומי היו הפילוסופים היוונים אנאכסאגוראס (המאה ה-5 לפנה"ס), האנפראסטוס, תלמידו של אריסטו (המאה ה-4 לפנה"ס) והאדריכל הרומי וויטרוביוס שחי בזמן אוגוסטוס. קיסר. זה הכין כי מן תהום נוצרים על-ידי חדירה של מים הגשם אל תוך הקרקע, אך התקשה בהבנת יצירת הטיפות בתוך העננים. אחרי שתאופראסטוס הכין כי הגשם נוצר על-ידי עיבוי אדי המים וקפילאתם בתוך העננים, חשב וויטרוביוס שיוכל להסביר את התהוות הטיפות על-ידי התנגשות העננים הנדחפים על-ידי הרוח עם חבליהם ועם ההרים, בזמן עלייתם למעלה. הוא כותב: "היכן שהרוחות נושאות את האדים היוצאים בהמוניהם ממעינות, נהרות, בלצות והים, האדים נאספים על-ידי חום השמש, מוסעים ומועלים כלפי מעלה בצורת עננים; עננים אלה מוחזקים על-ידי זרמי האוויר עד שהם באים להרים, אשר שוכרים אותם על-ידי התנגשות וחוזק הרוח, והם נהפכים למים בגלל מלאותם (באדי מים) ומשקלם, ובצורה זו מתפרשים עלי אדמות."

ייתכן שהמידע שהיה מצוי בידי מהנדסים רומיים, ובעיקר בידי מהנדסי מים רומיים וביזנטיים – ששם הלך לפניהם בשל העבודות ההידראוליות הגדולות שביצעו – היה דומה לזה של וויטרוביוס. אבל לפי מיטב ידיעתנו הרבה מן המידע

* הושמע לראשונה בהרצאה בכנס השנתי של האיגוד המטאורולוגי הישראלי לכבוד היום המטאורולוגי העולמי, בית-דגן 23 בפברואר 1976, ע"י נ. רוזנן ז"ל. נערכו תיקונים קלים כדי להתאים את ההרצאה למאמר כתוב.

ההידרולוגי לא נכנס אל תוך ספרי הלימוד, אשר מהם הגיעו אלינו יסודות הידע הטכני שהיו ידועים בזמן העתיק. מצב הידע הטכנולוגי לא השתפר במשך 1500 השנים הבאות.

מן הספרות התלמודית (משנה, תוספתא, התלמודים הירושלמי והבבלי, התרגומים והמדרשים) אנו יודעים כי הידע הטכני במחצית האלף הראשון לספירה בארץ ישראל ובבבל עמד על אותה רמה כמו ברומי, ביזאנטיון ופרס. לכן סביר להניח כי גם ביסודות ההידרולוגיה, לרבות כל הקשור בהתהוותו של הגשם ומשמעותו, התמצאו אבותינו לפחות לפי מידת הידוע אצל העמים מסביב. אבל חקירת המקורות הידועים לנו מובילה למסקנה, כי חז"ל ידעו בנושא זה אולי יותר מאשר שכנינו דאז, וזאת, כנראה, במיוחד בגלל האופן המיוחד של מהלך מחשבותיהם וויכוחיהם, המבוסס על פסוקי המקרא.

אם נלייך את מחשבותינו למקומות במקרא אשר עליהם ביססו חז"ל את הדעות הקשורות בהתהוות הגשם והמחזור ההידרולוגי, נמצא כמה פסוקים המהווים יסוד לכל הטיעונים בשדה זה, ואלה הם:

"ויעש אלוהים את הרקיע, ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע" (בראשית א', 7).

"וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח, כי לא המטיר ה' אלוהים על הארץ, ואדם אין לעבוד את האדמה. ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה" (בראשית ב', 5-6).

"והארץ אשר אתם עובדים שמה לרשתה ארץ הרים ובעקעות, למטר השמים תשתה מים" (דברים י"א, 11).

"... הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ..." (עמוס ה', 8).

"כי יגרע נטפי-מים, יזוקו מטר לאדו, אשר יזלו שחקים, ידעפו עלי אדם רב" (איוב ל"ו, 27-28). [בעברית בת זמננו: כי מוציא טיפות מים, החיך גשם לאדום, אשר גרם לעננים לזרום ולהרטיב אנשים רבים].

"כל הנחלים הולכים אל הים, והים איננו מלא; אל מקום הנחלים הולכים שם הם שבים ללכת" (קהלת א', 7).

אלה הם הפסוקים העיקריים שהיוו את הבסיס לזיכוחי חז"ל על מה שאנו קוראים היום "המחזור ההידרולוגי", לרבות הסבר להתהוות הגשם. בהתאם להשקפת עולמם, פירשו חז"ל את הכתוב במקרא בעיקר כמידה שנגע לביצוע מצוות התורה והתכמים. לכן ניתן למצוא בידור על מהות הגשם, טופות רעמים, קשת בשמים וסערות במסכת ברכות, בקשר לברכות שעל ישראל לברך עליהם. באותה מידה ישנם הסברים על זמן, חלוקה ועוצמת הגשמים במסכת תענית, בגלל אופן קביעת התעניות כשהגשמים כוששים לבוא. כך עלינו לחפש את דעות חז"ל על ענייני הגשם בשתי המסכתות בארבע הצורות שלהם: במשנה, בתוספתא, בתלמוד הירושלמי ובתלמוד הבבלי. נוסף לכך, מקור חשוב ששימש לחז"ל בסיס להוכחותיהם, הם הפירושים לפסוקים יסודיים שמקורם בתרגומים (לארמית) ובמדרשים השונים, עליהם ידוע כי מקורם עור בתקופת

המשנה והתלמוד.

המשתמע מן הפסוקים שהבאנו הוא בערך הידע ההידרולוגי הבא:

1. קיימים שני אגני מים גדולים, המים התחתיים – האוקיינוס, והמים העליונים מעל הרקיע – העננים (בראשית א', 7) ("שמים – שא מים", בראשית רבא, ד', ט').
2. קיימת התאדות מפני הרקיע (אדמה וים) הגורמת לגשם (בראשית ב', 6; עמוס ה', 8).
3. ידוע תהליך של התאדות מן הרקיע והתעבות בעננים, לרבות יצירת גשם (איוב ל"ו, 27-28).
4. ריכוזי מים ביבשה זורמים לים וחוזרים משם ליבשה (קהלת א', 7).

תוכן הפסוקים מצטרף די טוב לידעיה כמעט שלמה על מחזור המים בכל שלביו, כך שהמטאורולוג נולד-מידלטן (5) טען ש"ייתכן כי במאה הביזנטית לפנה"ס מישהו בארץ ישראל הבין את ההתליכים (הקשורים במחזור ההידרולוגי) לפחות טוב כמו מישהו אחר לפני שנת 1750".

על בסיס מקראי זה בנו חז"ל את מחקריהם. מותר להשתמש במונח זה, מכיוון שמסקנותיהם היו מבוססות על תצפיות ואפילו על נסיונות ("מעשה בר' אליעזר ור' יהושע שהיו פורשין כיס הגדול, נכנסה הספינה למקום שהמים לא היו מהלכין. אמר לו ר' אליעזר לר' יהושע: לא באנו לכאן אלא לנסיון. מלאו משם חבית מלא מים..." [קהלת רבא, פרק א', ט"ו]). צורת הבידור שלהם – על-פיה שאלו בכל מקרה ומקרה של אי-ודאות על מהות התופעה שבדיון – דרשה התעמקות רבה יותר בתהליכי הטבע מאשר שיטותיהם של היוונים אשר עניינם היה לקבוע את אבות היקום (אוור, מים, אש ורקיע) בעזרת התכונות היסודיות (חס, קר, יבש ורטוב). שיטתיות מוגזמת זאת מנעה מן הפילוסופים מלעסוק בתצפיות ובנסיונות. כך היתה הגישה הקסולאטיסטית והלא-שיטתית של חז"ל פוריה יותר מזו של הוגי הדעות היווניים. לכן אין פלא כי איש המעשה, האדריכל הרומי וזיטרוניוס, התקרב מאוד לדעות חז"ל – וגם להשקפות המודרניות.

המקורות התלמודיים שהזכרנו לעיל, מראים חזרות רבות, ולכן על הסוקר להשוות את המקורות המקבילים ולהביא את אלה אשר נראים לו כפחות משוכשכים. נוסף לכך צריך לראות כל פסוק במסגרת של חרגומו ופירושו. אם, למשל, נעקוב אחרי הפסוק בקהלת (א' 7): "כל הנחלים הולכים אל הים, והים איננו מלא; אל מקום שהנחלים הולכים, שם הם שבים ללכת", נמצא בתרגום הפסוק את הפירוט הנוסף (בתרגום חז"ל לעברית): "כל הנחלים ומקורות המים הולכים וזורמים למי האוקיינוס, המסתובב כמו גליל חותמת (!), והאוקיינוס אינו מתמלא; ולמקום אשר ממנו הנחלים הולכים וזורמים, לשם הם חוזרים כשיצאים מצינורי התהום". פה באה לידי ביטוי הדעה, הרווחת גם אצל הוגי הדעות היווניים, בדבר זרימה חזרה מן האוקיינוס אל תוך היבשה מתחת לפני הקרקע, דעה המקבילה לטענתה של אסכולה מאוחרת, כי "אוקיינוס גבוה מכל העולם כולו, וכל העולם כולו מימיו הם שותים" (י' אבהו, ארץ ישראל

ממקור זה אנו למדים כי הבנת חז"ל בתהליכים הפיזיקליים שבתוך העננים הייתה די בהתמה.

מפוחחת. בניגוד לווטרוביזם, לא השתמשו בגורם הרוח וההלים לשם דחיסת אדי המים ליצירת הטיפות ולא נימקו את גודם הערבול בתוך העננים, כי אם רק תלאוהו, ויכלו לאחר את התהוות הטיפות מתוך אדי המים של העננים רק על-ידי מנגנון של סינון.

אגב, דבר מוזר הוא כי ספר קהלת, אשר כנראה נכתב בארץ ישראל, טוען כי "כל הנבלים הולכים אל הים" – וזאת בארץ אשר נחליה ההולכים אל הים אינם גדולים דיוקא, ואילו הנהר היחיד האיתן הולך בה אל ים המלח, אשר בורדאי לא היה מוכר כים. שכן ים הוא אוקיינוס – זוהי משוואה קבועה בכל הספרות התלמודית, ואבותינו קיבלו את המונח היווני במשמעותו הקוסמולוגית.

העובדה, כי הגשם הוא הגורם לכגר עילי ותחתיו ולהתהוות זרימת המים אל הים, לא באה לידי ביטוי ישיר בספרות התלמודית עצמה, כי אם רק בפירושו של ר' אבהו (אבן עזרא (1090-1164) לקהלת (א' 7), כשהוא כותב: "ומימי המעינים מהגשם, וכל הנחלים יצאו מהמעינים; הלא תראה כי בשנת בצורת ייבשו רובי המעינים, וכתוב (מלכים א', י"ז, 7): 'ויבש הנחל כי לא היה גשם בארץ'."

כך הושלם על-ידי אבותינו ההיגיון של המאזן ההידרולוגי בכל חלקיו. לא נותר אלא להרחיב את הדיבור על משמעות הגשם לחקלאות ולהידרולוגיה בכלל, מן ההיבטים של עוצמתו וזמן הופעתו. על הכטחון בירידת הגשמים נאמר (תלמוד בבלי, מסכת תענית, י"ט): "לעולם יש שנה שגשמיה מרובין ויש שנה שגשמיה מועטין; יש שנה שגשמיה יורדין בזמן ויש שנה שאין גשמיה יורדין בזמן". הבינו חז"ל גם את משמעות הגשם לפי עוצמתו. אמר רבא (בבלי, כ-325 לספירה) (בבלי תענית ע"ג, ד): "אח

לספירה) לשם השוואה, שהטיפה מסתובבת בעננים כמו האוכל בקיבה או במעי הדק של סירפות המים בתוך העננים הוסיפו אמוראים ארץ-ישראלים מאוחרים (כ-300 מידת המחזור ההידרולוגי, היתה קיימת אסכולה אחרת כבר בראשית תקופת המשנה, אשר התבססה על זיכוח בין ר' אליעזר ור' יהושע, שביהם תלמידיו של ר' יוחנן בן זכאי (כ-100 לספירה). לשם קבלת מושג על דרך הדרש שלהם, נביא קטע זהה כמעט מבראשית רבא, (י"ג, ט') ומקהלת רבא, (א', י"ג). ר"ך' אליעזר אומר: מימי אוקיינוס (הארץ) שותה, שכתוב 'ואד יעלה מן הארץ והשקת...'. אמר לו ר' יהושע: מימי אוקיינוס לא מים מלוחים הם? אמר לו ר' אליעזר: מתמתקים הם בעבים, שכתוב (איוב ל"ז): 'אשר יזלו שחקים'. איפה הם נעשים נוזלים? בשחקים! ור' יהושע אומר: ממים עליונים היא שותה, שכתוב (דברים י"א): 'למטר השמים חשתה מים', והענבים מתגברים מן הארץ עד לשמים ומקבלים אותם (המים) מכפי הבור, שכתוב (איוב ל"ז): 'יזוקו מטר לאדו וחורשים (ומסננים) אותה ככברה, ואין טיפה נוגעת בחברתה, שכתוב (תהילים ל"ה, י"ב): 'חשור מים עבי שחקים'; ולמה קורא אותם שחקים? שהם שוחקים את המים." על-מנת להדגיש את פעולת ערבול סירפות המים בתוך העננים הוסיפו אמוראים ארץ-ישראלים מאוחרים (כ-300

החלוקה אחרת של הגשמים לפי יעילותם במצאה במשכה, (תענית, פ"ג, מ"ב) שם מפרדיקם בין גשמים שירדים לצמחים, לאילן, ולבורות, לשיחין ולמערות, כשההסבר הוא (בבלי תענית ל"ט ב'): שגשם לצמחים ולא לאילנות יורד בנחותות, וגשם לאילנות ולא לצמחים יורד בחוזקה, וגשם שירד לצמחים ולאילנות, אבל לא לבורות, שיחין ומערות בא גס בינחות וגם בחוזקה; ואילו גשם לבורות, שיחין ומערות יורד בעוצמה גדולה ("שפיכות"). הגשם לבורות, שיחין ומערות הוגדר כמיוחד לאוצר המים לעונת הקיץ הבאה, לשתיה ולהשקיה.

לא פה המקום לדון במה שהבינו חז"ל במושג בצורת, ובעניין התחלת עונת הגשמים וסיומה; נרחיב את הדיבור רק בעניין משמעות שלוש הרביעות בהתחלת העונה. הרביעות הן פרקי גשם חזקים, הראשונים בעונה. הסביר ר' אבהו (בבלי תענית ז' א', "מה לשון רביעה? דבר שרובע את הקרקע, כשל רב יהודה, שאמר רב יהודה (בבלי, כ-270 לספירה): 'מטר בעלה של האדמה הוא'." תאריכי הרביעות ניתנים בתלמוד (בבלי, תענית ז' א'). על-ידי שלושה רבנים (ר' מאיר, ר' יהודה זר' יוסני), שחיו באמצע המאה השנייה לספירה בארץ ישראל, כימים שכין ה-3 במרחשוון לראש חודש כסלו, כשהתאריך החציוני הוא ה-17 בחשוון, אשר במוצע ה-כז-שנתי זהה ל-7 בנובמבר; ואיזה מטאורולוג או קלימטולוג בארץ איבן זוכר תאריך מאטנין זה כיום אשר בו פקדו גשמים חזקים ומרוכים את הארץ לעיתים קרובות.

תענית כ"ה ב'): לפי דברי ר' מאיר: כמלא כרד החורשה [כנס לאדמה רטובה]. ונחמס אומרם: "באדמה חרבה טפח [כ-9 ס"מ], ביננות שני טפחים, ובעבודה שלוש טפחים. ור' שמעון בן אלעזר, תלמידו של ר' מאיר, אמר: אין לך טפח למעלה שאין תהום יוצא לקראתו שלושה טפחים", לכן עליית מי תהום במידה שחודרים מי הגשמים לתוך הקרקע. וידוע ההסבר של הרביעה הראשונה, השניה והשלישית בתוספתא (תענית פ"א, ה"ד): "כמה גשמים יורדים ויהא בהם כדי רביעה? מלא כלי של שלושה טפחים, דברי ר' מאיר; ר' יהודה אומר: "ראשונה טפח, שניה טפחים, ורביעה שלישית שלושה טפחים". על פסוק זה בנה לפני כ-80 שנה פוגלשלין (7), ובעקבותיו הועלתה סברה של כמות שנתית של הגשמים בארץ ישראל בזמן המשנה כ-6 טפחים, דהיינו 540 מ"מ. לא פה המקום להיירש לויכוח בשאלה זו, יהא די בהסבר הפשוט והישיר של הכנסת כלי המחרשה לתוך הקרקע טפח אחרי הרביעה הראשונה, שני טפחים אחרי הרביעה השנייה ושלושה טפחים אחרי השלישית. ועוד אנו למדים על משמעות המשקעים לקרקע ועל חלוקתם: אמר ר' שמואל בר נחמיה (ארץ ישראל, כ-300 לספירה): "מה כתוב (איוב ל"ז 13): 'אם לשבט אם לארץ, אם לחדש ימציאנו אם לשבט בהרים ולבנעות, אם לחדש ימציאנו: בורות, שיחין ומערות'. לשבט לאילנות אם לארץ: לזרעים, אם לחדש ימציאנו: בורות, שיחין ומערות'." (בבלי, תענית ח' א'). זה מביא אותנו למימא שאמר רבא (בבלי כ-325 לספירה)

(בבלי, תענית ג'כ'): "חשוב יותר שלג בהרים כפי המראה של כמות הגשמים לאדמה, שנאמר (איוב ל"ז 6): 'כי לשלג יאמר: הוזה-ארץ, וגשם מטר, וגשם מטרות עוזו'."

ועוד חלוקה חשובה, אשר בהידרולוגיה המודרנית נכנסה רק בסוף המאה הקודמת, אנו מוצאים אצל חז"ל: "כיצד היתה הארץ שוהה (לפני שהיה גשם)? ר' יהודה, ר' נחמיה ורבנן (ארץ ישראל כ-150 לספירה); ר' יהודה אמר: כמו הנלילוס, אשר משקה ושוב משקה; ר' נחמיה אמר: בגאות כמו קבריא, שמרבה ונקבר (לפי רש"י נהר שעולה ומרבה מים ונקבר ונבלע באדמה), ורבנן אמרו: כמין תולד (נהר בבלי ושמין תולד), ולמה קוראים לו תווי? שהוא חוזר ומשקה אחת לארבעים שנה; וכך היתה הארץ שוהה מתחילה" (בראשית רבא, י"ג, ז). לפנינו חלוקת נחלים לשלושה הסוגים, שעל-פיהם מחלקים אותם גם היום לפי דרגת קבילותם: נחלים איתנים, נחלים תקופתיים (פריודיים) ונחלים אפידוריים.

עוד היינו יכולים להרחיב את הדיבור בנושא הנדון, אבל נסיים פה בעטנו עוד כמה מן ההערכות הכלליות על הגשם בפי חז"ל:

"אמר ר' יוחנן (ארץ ישראל מאה שלישית לספירה): שלושה מפתחות בידי של הקב"ה, שלא נמסרו ביד שליח, ואלה הם: מפתח של גשמים, מפתח של חיה (לידו), ומפתח תחית המתים" (בבלי, תענית ב' א').

"אמר ר' אבהו: גדול יום גשמים מתחית המתים. אמר ר' יהודה: גדול יום הגשמים כיום שניתנה בו תורה. אמר ר' חמא בר' חנינא (ארץ ישראל כ-275 לספירה): גדול יום הגשמים כיום שנבראו שמים וארץ" (בבלי, תענית ז' א').

"אמר ר' יוחנן (מאה שלישית לספירה): גדול יום הגשמים כיום קיבוץ גלויות; ועוד אמר ר' יוחנן: גדול יום הגשמים שאפילו גייסות פוסקות בו" (בבלי תענית ח' ב').

"ארץ ישראל משקה אותה הקב"ה בעצמו וכל העולם כולו על-ידי שליח. ארץ ישראל שותה מ' גשמים, וכל העולם כולו מתמצית. ארץ ישראל שותה תחילה וכל העולם כולו לבסוף" (בבלי תענית ז' א').

"אמר ר' שמעון בן יוחי (ארץ ישראל כ-150 לספירה): שלושה דברים שקולים זה לזה ואלה הם: ארץ, אדם, ומטר; אמר ר' לוי בר חייה (ארץ ישראל כ-350 לספירה): ושלושת משלוש אותיות! ללמד שאם אין ארץ אין מטר, ואם אין מטר אין ארץ, ואם אין שניהם אין אדם!" (בראשית רבא י"ג ג').

"אמר ר' הושעיא (בבלי, כ-300): קשה היא גבורת גשמים, שהיא שקולה כנגד כל מעשה בראשית" (בראשית רבא י"ז ד').

לחזון מאמר אחרון זה בודאי יסכימו אנשי פדיונות העגלים.

לסיכום, ראינו במבחר שניתן פה, כיצד הגשם, צורות היפעתו והתהליכים הטבעיים הקשורים בו היו קרובים ללבושם ולמחשבותיהם של אבותינו, שהיו ערים לכך כי אין גורם טבעי אחר שהוא כה חיוני, וזאת על רקע שתי הארצות הקרובות לארץ ישראל - מצרים ובבל - אשר חיו בעיקר על מנהותיהן. הדוע אשר נאסף במשך

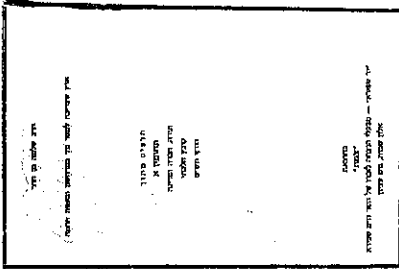
ארבעים דורות ש' ישיבת בית ד' חמישה ביטויים נחשבים יסודיים לביטויים פורטי הופעותיה. נדמה לי, בהתאמה עם חוקרי תולדות ההידרולוגיה, כי אבותינו הגיעו קרוב מאוד להכרת פרטי החוקים הבסיסיים של כל שלבי המחזור ההידרולוגי. כמו כן איפשר להם אופן חקירותיהם לנמק את טענותיהם באמצעות תצפיות ואפילו על-ידי הערכת נסיונות, וזאת בהשוואה לאנשי יוון, רומי וביזנטיון, שפעלו יותר בעקבות שיטות אריסטו, שיטות שעיקבו ומנעו ניצול של תצפיות ונסיונות. נוסף לכן הצטיינו אבותינו בגישה של הדת קודש, הקורנת מכל דיוניהם על הגשם.

הערות ומקורות

1. Meinzer, O.E. (ed.): Hydrology, New York 1942, chapter I: Introduction (by O.E.M.), P. 10-12.
2. Nace, R.L.: History of Hdology - a brief summary; in "Nature and Resources", vol. X, No. 3, July-September 1974, p. 3, UNESCO, Paris.
3. Ven, T.C.: Hydrologic Cicle, in: Encyclopedia Britannica, 15. ed., Macropedia, vol. 9, p. 103, Chicago 1974.
4. Vitruvius: The ten books on Architecture, Boston (Harvard Press) 1914; Book VIII, chapter 2, paras. 1-4.
5. Knowles Middleton, W.E.: A history of the theories of rain, London 1965.
6. Gilbert, O.: Die meteorologischen Theorien des griechischen Altertums; Leipzig 1907, pp. 425, 499.
7. Vogelstein, H.: Die Landwirtschaft in Palastina zur Zeit der Mischnah; Breslau 1894.

הבעת חודה

הנני מודה מקרב לבי לידרדי, פרופ' י' נוימן, על העזרה שהגיש לי בהשגת חומר מן הספרות היוונית.

הרב שלמה מן-ההר

ארץ שצריכה למטר מז' במרחשוון וכימות החמה

ר א ש י פ ר ק י ם

- א. זמן שאלת גשמים (תמידת הרא"ש)
- ב. הבחנה בדעת הרא"ש בין הקדמת הזמן לאחר הזמן
- ג. הבחנה הטור בשיטת הרא"ש
- ד. בירור דעת הר"ן
- ה. דעת הרמ"א והשו"ע
- ו. חסבר לפעול זמני השאלה
- ז. בין ארץ ישראל ובבל
- ח. מרכוזתה של א"י לפני ההורבן ואחרי (מקדש ותורה)
- ט. צפייה להחזרת עמדה לירושנה

א. זמן שאלת גשמים (תמידת הרא"ש)

המשנה בתענית פרק ראשון (י. א) אומרת: "בג' במרחשוון שואלים את הגשמים, רבן גמליאל אומר בשבעה בן, ט"ו יום אחר החג כדי שיגיע אחרון שבשיראל לנהר פרת". ובגמ' שם: "אמר ר' אלעזר הלכה כרבן גמליאל. תניא חנניה אומר, ובגולה עד ששים בחקופה... הלכה כחנניה".

ומבאר שם בסוגיה כי בכל אימה צריכה לגשמים ולכן מאחרת זמן השאלה. ומה בשאר ארצות הגולה? אומר רש"י שם: "וכן אנו נוהגים שכל מנהגנו אחר בני בבל". וכן מסקן הפוסקים הרא"ש מרבה לחמיה על מנהג זה, שהרי בשאר ארצות צריכים לגשם, ומדוע לא ישאלו בזמנם, או מדוע לא ינהגו כבני ארץ ישראל שהוא מחאים להם יותר בהקדימם את הזמן לז' במרחשוון, וכפי שבדאי נהגו בזמן בית שני ובזמן המשנה? ומאידך גיסא, מדוע מפסיקים בראשון של פסח, והלא הם צריכים עוד לגשם עד עצרת? אם כי הפוסקים הסיכמו לטענותיו של הרא"ש, הלכה לא זוהי המקומה. לברור נושא זה מוקדם המאמר.

ב. הבחנה ברעית הרא"ש בין הקדמות הזמן לאחור הזמן

בסור אורח חיים סי' ק"ז זה לשונו: "וכתב עוד (הרא"ש), תמיתני למה אנו נותנים כבני גולה, נתי שהתלמוד שלנו הוא בבבל, מכל מקום דבר שתלוי בארץ, למה נהנהג כמותם? אם בכל היתה מצולה ולא היתה צריכה למים, כל הארצות הן צריכות למים במרחשון ולמה נאחר אותו עד ששים יום בתקופה, ולמה לא נעשה כמשנהנו? ובפרטיבית שמעתי שהיו שואלים הגשמים ב' במרחשון, וישר מאד בעיני".

אלה הם דברי הרא"ש בתשובה כלל ד' סימן י', ושם כתב גם לעצור על כך שארצות אשכנז וספרד מפקדים להחזיר ולשאל גשמים מאים ראשון של פסח, והלא הארצות צמאות לגשם עד שבועות, ושם הוא כותב, שאנשי פרויבניציה שנהגו לשאול מ' במרחשון, לא ידעו לומר לו למה אין ממשיכים בוה עד עצרת, אלא שמנהג אבותיהם בידיהם, ועל ההפסקה לא יוכלו לשנות את מנהג הקדמונים, אם לא שיתקבצו כל חכמי הארץ. והרא"ש האריך שם בזה מאוד להסביר את סברתו. וזה לשונו שם: "כל אלו הדברים דנתי לפני רבוחי באשכנז, ולא היה אדם מערער לדברי. אלא שאמר, אין אנו צריכים לשנות המנהג באשכנז, כי אין עצירת גשמים מצויה שם, והרבה פעמים התבואה מתקלקלת מפני רוב הגשמים". ובסוף דבריו הוא כותב וזה לשונו: "וזרי הוכחתי, והדבר ידוע שבאשכנז שהיא ארץ גדולה מאוד, וצריפת, וכל הארצות שמאשכנז ועד הארץ הזאת וזאת בכלל, כולן צריכות מטר בין פסח ועצרת, ובדאי רבים הם, ויכולים לשאול בברכת השנים ולהחזיר הגשמים כבני ארץ ישראל בחורף, ובדאי כי הטו את לב הקהל, לבלתי קבל ממני דברי אלוים חיים, גם אני חורתי כי מלשאל ולהחזיר בבית הכנסת שאני מתפלל בו, אף על פי שהייתי יכול לשאול אף על פי שאני יחיד, כיון שצורך רבים הוא, מכל מקום לא רציתי לעשות אגרות אגודות". והנה הרא"ש מעיד על עצמו שמקורם תנודי בבית הכנסת להחזיר גשם אחרי יום א' של פסח, אך אחרי שכל בני בית הכנסת התחרטו חזר וביטל גם הוא את ההוכחה ואת השאלה, כיון שראה שלא נתקבלו דבריו.

והנה חכמי פרויבניציה הראשונים שהנהיגו לשאול גשם מ' במרחשון לא הנהיגו להמשיך בשאלה ובהוכחה עד עצרת, אף על פי שהם היו עוד צריכים לגשם. הנה דעתם גלית שיותר יש להנהיג שאלה לפני הזמן מאשר לאחר שעבר הזמן, ואפילו הם זקוקים לו ודעקים בלבם שכיבאו. ונראה פשוט הטעם לזה, מפני שמו' במרחשון אף על פי שאנו זמן שאלה לבני בבל, מכל מקום הוא זמן שאלה לבני ארץ ישראל, ואף על פי שאנו מסיבים את כל מנהגינו על פי מנהגי בני בבל, הם סבורים שבמקום הצורך ובעת הצורך, כגון לענין זה של שאלת גשם, שאנו צריכים לו לפני זמן בבל, יש לנו רשות להנהיג את עצמנו על פי מנהג בני ארץ ישראל, ואילו אחרי הזמן, שאין מקום בעולם שחולל תיקנו שם הוכחה ושאלה, אין יכולת להנהיג מנהג של הוכחה ושאלה גשם שלא לפי הנוסח של ה"ל. וגם הרא"ש אחרי שחזר בו ממה שהוכיח ושאל לאחר הזמן, לא חזר

בו מלשאל מ' במרחשון בכל ארץ הצריכה לגשם והיא צמאה כאילו בשנת בצורת, וכמו שהוא אומר בתשובה שלו: "כל אלו הדברים אמרתי לפני רבוחי באשכנז ולא היה אדם מערער לדברי, אלא שאמר אין אנו צריכים לשנות את המנהג באשכנז, כי אין עצירת גשמים מצויה שם". ובפסקים שלו בתענית פרק א' סימן ד' הוא מדבר רק על הקדמות השאלה מ' במרחשון. וזה לשונו: "ותמה אני למה נהגו כבני גולה בזה, נתי דחשי' שלנו בבבל, מכל מקום דבר תלוי בארץ, אם בכל היתה מצולות מים ולא היו צריכות למים, כל הארצות צריכות למים במרחשון, למה נאחר את השאלה עד ששים לתקופה? והדבר ידוע, אם לא היה מטר יורד עד ששים לתקופה, היה חורף אובד, ולמה לא נעשה כמשנהנו? ובפרטיבית ראיתי שהיו שואלים את הגשמים במרחשון, וישר מאד בעיני". ומה דברים אלה מסתמא כתב אחרי הליכתו לספרד, שהרי באותה תשובה שנכתבה בספרד הוא כותב שראה מנהג פרויבניציה כשהלך מאשכנז לספרד, והנה הוא עדיין מחזיק בדעתו ויש לשאול גשם מ' במרחשון, אבל מזה שלדעתו יש להמשיך להחזיר ולשאל עד עצרת לא כתב שם כלום. משמע לכאורה שמזה חזר בו לחלוטין, ומסיבה זו לא חזריר את זה בפסקיו. וכן אמרו האחרונים שאם הפסקים חיבר אחרי התשובות, והם עיקר כנבד התשובות.*

ג. הבחנה הפור ברעית הרא"ש

והטור נראה שכתבילה העותיק את דבריו שבפסקים, אף על פי שיש שם שינוי גוסה קלם, ואחרי כן הוסיף להעתיק גם מתוך התשובה, שבני ארץ אחת כולה כמו ספרד בכללה או אשכנז בכללה, אם הם צריכים למטר גם אחרי פסח, יכולים לשאול בברכת השנים כפי הצורך שלהם. משמע שפירש את דברי הרא"ש בתשובה שלא חזר בו מעיקר חייו, אלא לפי שלא שמעו בקולו, וכל הקהל לא אמרו שאלה בברכת השנים, לא רצת לומר גם הוא, מפני שאין זה מן הראוי שאדם יקבע לעצמו סדר ונוסח תפילה שונה מזה של הציבור כולו. וכן גם הבית יוסף אינו כותב שהרא"ש חזר בו מדעתו, אלא שכתב וזה לשונו: "ולע"ז היה נראה שכיון שלא נתקבלו דברי הרא"ש וכל העולם לא נהגו כן, ה"ל סוגיא דעלמא דלא כהרא"ש". ולפני כן כותב שם בבית יוסף בשם רבו מהר"י אבוחב שבדיעבד קיימים דברי הרא"ש, ובבאר דעת הב"י ראה להלן. ולפיכך צריך עיון רב, למה דיבר הרא"ש בפסקיו רק על הצורך להקדים את השאלה מ' במרחשון ולא דבר גם על הצורך לאחר אותה אחרי הפסח. ובפסקיו בתענית בסוף פרק א' סימן כ' זה לשונו: "שלא ליה בני גינה לרבי, כגון אנו דצריכינן למטר אפילו בתקופת תמוז, כחידים דמיון ובישומע

* ראו שו"ת זכרון יהודה סי' טו, על היות בין תשובה תפסק בכלל הרא"ש כמטר, ראה, מ' אלון, המשפט העברי, כרך ג', עמ' 1215 — הערת העורך.

יש להאמין, שהיה נראה מפתיעו שאף הוא עצמו חזר בו. ושלא ידע הטור שתשובה זו היא כתב הרא"ש אחרי הפסקתו. והוא עיקר דעתו של הרא"ש.

הרא"ש חילק בין עיר שצריכה לגמס ובין ארץ שלמה, שהיה לא נתפבלו דבדי. ויותר

ישראל שמתפללים כן להתחילתו. וכן המה גם הירושית על הטור שרביא את תשובת

חכמים בתפילה, ובדיעבד תפילתו שהיה תשתמש במטבע תפילה של בני ארץ

כר הציבור כולו, אי יעשה היחיד להתחילה בניגוד למה שעושה הציבור במטבע שטבעו

הירושו ביים לשאול כמנהג בני ארץ ישראל, ואף מן הראוי הוא לעשות כן. ואם לא עשו

אבל אם ירצו הציבור להנהיג להקדים את השאלה לו, במרחשות, אם יש להם צורך בגשמים,

מטבע תפילה כזאת, וכל מי שעשה כן איך תפילתו תפילה, וחזר ונתפבל כתקנת חכמים. כלל

להקדים אומר כן אך לא לאחר. והטעם הוא כמו שאמרנו, שאין לנו מתקנת חכמים כלל

בדיעבד אם הנכירי ושאלו איך מחזירים אותם. ומכלל כתב כן יש לייק דעתו שרק

הירושו ביים, וגם יחידים הואיל והם מתפללים על הרבים דינם כרבים. ועל כל פנים

שכתב בתשובתו. ואילו כתב כן בפסקים היינו למדים, שאם אמנם כן יסבטו הרבים הוא

בחנו, לדעתו טוב יעשו לתוכיר ולשאל כל הארץ, אלא שלא הסכימו לו רבותיו, וכפי

הנה הענין כאן מה שאמרנו בגמרא, ולא חוספי לפרש שאם זו ארץ שלמה הצריכה לגמס

הפילה, או כרבים דמיין וברכת השנים? שלח להו. כיחידים דמיין ובישומע תפילה.

7. פרוץ המלחמה

[illegible]

[140]

לשמה העומת זכר, וממך נצט"ל

דברא כלל, וכתב הא דאמר רבי אלעזר הלכה כר"ג, וכתב ג"כ בגולה עד ש' בתקופתו
גראה שאין לו אלא שני זמנים הללו, ושברצו ישראל מאחרים לשאול אפילו בזמן הזה עד
ד' במרחשוון, ואף הדב"ס ו"ל כתב בפרק ב' מהלכות תפילה, מו' ימים במרחשוון שואלים
את הגשמים בברכת השנים, כל זמן שמוכרי "משבי" זרחה ומוריד הגשם". במה דברים
אמורים בארץ ישראל, אבל בשנער בסוריא ובמצרים ובמקומות הסמוכות לארץ והגמא
לארץ, שואלים את הגשמים ביום ש' אחר תקופת תשרי. וכבר פירשתי סוגית והגמא
בחדושי על פי דרכם, ומדבריהם צריך לומר, דכי איספא הלכתא כר"ג, היינו אפילו
לאחר החורבן, לפי שהיו מתאספים בכל הסביבות ברגל לירושלים כמו שנעשים גם היום,
ומפני עוילם הללו ראוי שנאמר השאלה, שהיא היתה עיקר התקנה, אבל לא מני כל כך שנאמר
את ההזכרה, ולפי זה אין לנו דין שלישי של פירי בדברא כלל, ועמדנו על שני זינים
בלבד, דבא"י בזמן הזה נקטין בחוכרה כר"ג ובשאלה כר"ג, ובגולה כר"ג. ההזכרה
ובשאלה עד ששים בתקופת, ומא שתלוי בזה בדקדוק סוגית הגמא מפורש בחדישי.

גם חר"י לא חוזר, לא כאן ולא לקמן בשמעתא דבני ניוור, חילוק כללי צריך
 לארץ שלמה הצרכה לגשם. על כן מה שכתב הב"י ומה שכתב אשכנזי
 לשוב, "ידעת חר"י נוסח קצת לדעת הרא"ש לענין הדיו, אעפ"י שכתב
 הרמב"ם ברא"ש שהוא חילוק עליה, יש לתמוה, שהרי אורבאצורא
 לתשובת הרא"ש בברייתא ראשית, מסכים הוא לגמרי למנהג
 מורי במדרשו, אך לא לאחר את ההזכרה ואח השאלה אחרת
 שלמה, וכמו שייקנו מפסקי הרא"ש. שנית, גם במחשבות
 לא חילק בין עיר לבין ארץ גדולה, ומשמע ודאי שגם שם
 ולשואל, אם היא זקוקה לכך, וזהו שכתב הר"ק: "הנהגת
 בו' במדרשו, ולא כתב: הנהגו בארץ פתח צפת, ולמה
 מנהגה יפה, אלא שכל מקום ומקום צריך להנהיגו כפי
 כיוונו לקבל על עצמם מנהג שוה, ואולי צריך להוסיף
 וזאת הנהגתו, וזהו שכתב הר"ק: "הנהגתו כפי צרכיו".

ה. "עַתָּה הִכָּזִיזוּן וְהַשְׁמִיטוּן"

[illegible]

[[[1]]]

הטור, שתשובת זו היא עיקר. וכן מה שהוא מזכיר את הרמב"ם הוא גם כן על פי פירושו של הרא"ש את דברי הרמב"ם, וכבר כתב הבית יוסף, שאין הר"ן מפרש כך את דברי הרמב"ם. וגם בכסף משנה מפרש את דבריו כן, שיש רשות למי שזקוק לכך להקדים את השאלה אך לא לאחר אותה, ושאלו בזה הבל בין עיר לבין ארץ כולה, ובודאי שכך מסתם פשט דברי הרמב"ם, וכן הם גם דברי הר"ן עצמם. אלא שמפני שדעת הדרכי משה בעצמו להכריע בדברי תשובת הרא"ש ובדברי הטור, וכ"ה גם דעת מהר"י אבוחב, על כן עשה את דברי הרמב"ם והר"ן סנוף להם ולא דקדק אחריהם. ואמנם נמצא גם בשלטי הגבורים בתענית י, א כדברי רמ"א, שגם הוא מצטט את דברי הטור מתוך שהוא מסכים עם זה.

הבית יוסף אינו מקבל שיטה זו, וכתאמר גם הדרישה על הטור מסכים אתו לדחות את דברי תשובת הרא"ש מכל וכל, וכן מתאמר הב"ח שם מאוד בזה שלא לשאול אפילו ב"שומע תפילה" בנוסח זה של שאלה שטבעו תלמידי בתפילה.

ובשלחן ערוך יש מקום עיון בדעת מרן בזה. דהנה בסמ"ק ק"ו סעיף א' זה לשונו: "ומתחילין לשאול מטר בחוצה לארץ בתפילה ערבית של יום ס' אחר תקופת חשרי". בזה הוא כולל גם כל אלה הארצות הצריכים מטר כבר מו' במרחשוון, שלא יישאלו לפני זמן השאלה שבבבל, ושלא יעשו ככני פרוכניציה שהקדימו לשאול ביממה של ארץ ישראל. ובסעיף ב' הוא כותב וזה לשונו: "יחידים הצריכים למטר בימות החמה, אין שואלים אותו בבית השנים אלא ב"שומע תפילה". ואפילו עיר גדולה כנינוה, או ארץ אחת כולה כמו ספרד ככללה או אשכנז ככללה כחידים דמו בשומע תפילה". אמנם בהתחשב בדעת רבנן, מהר"י אבוחב, הוא מוסק שאותו יחיד יחזור ויתפיל בחזרת גובה עיניו, עכ"פ כאן הזכיר רק כשהם צריכים מטר בימות החמה, שהוא זמן שתפיל לא תיקנו בו שאלה כלל, אבל אם יקרה כך בין יום י' במרחשוון לבין יום ס' לתקופה, שמא ייחד מרן לדברי הרא"ש עכ"פ בדיעבד שלא יתא חייב לחזור, שהרי זה זמן שאלה לבני ארץ ישראל, ועוד שמצאנו ציבור בחוצה לארץ שעשה כמותם גם לתפילה, הלא הם בני פרוכניציה. ושם כשם שבטלו דברי הרא"ש במי ששאל בקיץ, מפני שסוגיא דעלמא דלא כוותיה, כך גם בטל מנהגם של בני פרוכניציה, שהרי מאז אין נוהגים כמותם, ועל כן גם המקדים כדיו המאחר, ודיו אחד להם, ועי' באר-היטב שם סק"ו.

ו. הסבר לפצול הזמנים

מכל מקום הדבר תמוה, למה דחו כל בית ישראל את דברי הרא"ש, והלא דברי דברי אלוהים חיים הם, כפי שהוא כותב בתשובתו, והם בנויים בטעמים. ואם יתן משיהו טעם שויסביר מדוע יש לחייב את כל בני חציה לארץ שיתפילו בנוסח תפילתם של בני בבל, יותר היה צריך לחייב את בני בבל שיתפילו בנוסח תפילתם של בני ארץ ישראל, ולאחר

[142]

אחרים את כולם בנוסח תפילה של בני ארץ ישראל, שהרי ארץ ישראל וירושלים הם תלפיות לכל ישראל, וכל התפילות פונות לשם.

והלא מצאנו כדבר הזה בענין נטילת לולב ביום ראשון של סוכות שפל להיות בשבת, שבארץ ישראל היה לפני כן המנהג לנטול בשבת, ובגולה לא היו נוטלים, ודבר שלא היה התורה כשתה תורות איהו את המנהגים. ואמנם בזה ביטלו בני ארץ ישראל את מנהגם וחזרו לנהוג כמנהג בני הגולה, ולמה לא יאפו גם בזה את כל המנהגים כולם? וכשם שכל הארצות מתפילות על פי מידת ארץ בבל, אף על פי שהדבר בודאי קשה להם, כל שכן שהיו נהגו שגם בני בבל יתפילו על פי מידת ארץ ישראל, גם אם יהיה זה קשה עליהם. ושם יש לומר, שמתחילה נחלקו בני ארץ ישראל עם בני בבל, שכולם מודים שיש לאחד את מנהג התפילה, ואלה אומרים שהם עיקר צריכים לעמוד על מנהגם, ואלה אומרים שהם עיקר וכולם צריכים לעמוד על מנהגם, אבל בנטילת לולב בשבת, הואיל וגורא להם משום חומרא דשבת לבטל נטילתו בשבת, כשם שנתפלה תקיעת שופר כבר לפני כן, מצאו עילה וחלו את הביטול בצורך לאחד את המנהגים, וזה שקיימו נטילת לולב בשבת בחזקה, הוא כמו שכתבו החוספות לענין ערבה (סוכה מג. ב), כדי שלא תחבטל באותה שנה נטילת לולב לגמרי, שהרי מצות נטילת לולב בגבולין בזמן שבת המקדש קיים היא רק ביום הראשון, אבל משחרב בית המקדש, כשתהיה נטילת לולב כל שבוע, שאם לא ינטל הלולב ביום ראשון, ינטל בשאר הימים. מצאו אפשרות לגזור שלא ינטל כלל בשבת, גזירה שמה יצא אותו לרשות הרבים ויעיביר אותו ד' אמות ברשות הרבים, וכדי שלא יתה בזה עמי הארץ ויאמרו, דבר שאבותינו נהגו בו היתר אין תגזרו עליו אסורי? על כן תלו אותו בצורך לאחד את המנהגים, והסכימו בזה בני ארץ ישראל לבטל את מנהגם, אבל בשאר הדברים, לא אלה הסכימו לבטל ולא אלה הסכימו לבטל. אבל שאר קהילות ישראל מתאחדים עם מנהג בבל, מפני שכולם אחרי בני בבל נגזרים בכל דבריהם.

ז. בין א"י ובבל

ובכל זאת הדבר דחוק, שהרי מצאנו בהרבה מקומות בש"ס, שבני בבל ביטלו את דעתם בפני דעתם של חכמי ארץ ישראל — שבת קטן, א. בבא בתרא מא. ב. סנהדרין כט. א. שבושת מת. ב. ואולי יש לומר דבשאלת הגשמים בזה פליגי הרא"ש וחכמי דורו. הרא"ש סובר שאנו מתפילים כל בני ארץ אחת על הגשמים שלה, שיריד להם הקב"ה כפי הצורך לארצם, וכפי הזמן של ארצם, ואין לה לתפילה אלא מקומה ושעתה. ומכיון שתקיפו חז"ל לבקש גשם רק בעונת הגשמים, דין הוא שכל ארץ תשאל גשם בעיתה, ולא בעיתה של בבל ואף לא בעיתה של ארץ ישראל. וחכמי דורו וסוגיא דעלמא אחריהם סוברים שכולם מתפילים על הגשם של כל העולם כולו. ולפיכך קשה הדבר שתנהג בזה כל ארץ וארץ לפי

[143]

הצורך שלה, שאם תחזקת הפילתם תהא זו ברכה להם וחיי קלה לאחריהם. על כן המשיכו כל ישראל שלא לבקש כלל גשם לצורך עצמם, ולא ניתנה תקנת שאלת הגשמים מתחילה אלא לצורך ארץ מושבם של חכמי הורה, שתשלח ברכה בפרי אדמתם, כדי שיהיה להם ויכולו לעסוק בתורה מתוך הרוחה. ובידעו לנו לבקש על ארץ בני בבל, מפני שאנו בכל דין תורה נוהגים כמותם, ובכל ישראל אינם כפופים לבני בבל בשום דבר על כן אנו מתפללים לרווחתם. אבל בני ארץ ישראל אינם כפופים לבני בבל בשום דבר של תורה, ואדרבא הם סבורים, שכל ישראל ראויים להם לפנות אליהם, ולדעתם כל ישראל חייבים לשאול גשם לפי צרכם ולפי זמנם. ומתחילה בזמן חכמי המשנה לא היו ישיבות גדולות אלא בארץ ישראל, והיו כל ישראל לומדים רק את תורת ארץ ישראל והיו כולם מתפללים רק על פי הצורך של בני ארץ ישראל, כדי שיתברכו הם בגשמים וירוחו להם. על כן אין המשנה מוכיחה כלל מנהג בני גולה בזמן שאלת הגשמים. ומצינו אחי רב לבלל ויסד שם ישיבות ונתרבו שם תלמידי חכמים, החזילו מקדם בני בבל להתפלל על פי מידת ארצם, מפני שסברו שכל הארצות צריכים עשוי לשנות את מנהגם ולתת את דעתם על רוחותם שלהם, שהרי כולם מודים שחכמי בבל הם רוב מנינה ורוב בנייה של תורה. וזכות ניצחו חכמי בבל את חכמי ארץ ישראל שבני כל הארצות החזילו לנהוג בכל דיני התורה כמנהג בבל, ועל כן חזרו גם לענו השאלה למנהג בבל, ורק בני ארץ ישראל אינם מודים בדבר, מפני שהם סבורים כמקדם שהם עיקר, ועל כן הם ממשיכים להתפלל על זמנם, והקב"ה ידע פשר דבר, והוא רחום יקבל תפילות כל ישראל ומפטר בין תפילות אלה.

אבל בני פרובינציה סוברים, שיש להם להתפלל לפי מנהג בני ארץ ישראל, שאם לא ישאלו גשם מן' במרחשו, בעת שהם צריכים לגשם, לא תהא תפילות שלמה בפיהם. והרי בתפילה חייב אדם להיות אמיתי שלא להוציא מפיו דבר שליבו חלוק עליו. וכך אומרת הגמרא (יומא ס"ו): "מתוך שידרעים בקב"ה שאמיתו הוא לפיכך לא כינוי בן" (ורמיהו דבניאל ונחמיה, שלא אמרו, האל הגדול הגיבור והנורא כמו שאמר משה רבינו). והנה אילו לא היה קיים מנהג ארץ ישראל לא היו מוצאים עוז בגשם לשנות את תפילות מתפילות כל ישראל, אף על פי שהם גורם להם להיות שרויים בצער, וזאת כדי לא לעשות אגודות אגודות, סגל להם להחיות גם הם במנהג זה של בני ארץ ישראל, כדי שמו' ישנו שתי אגודות, סגל להם להחיות גם הם במנהג זה של בני ארץ ישראל, כדי שמו' במרחשו לפחות יוכלו להתפלל בלב שלם. וזכות הם חולקים על הראי"ה, שלדעתו אין איסור לעשות אגודות אגודות אלא כשכא אדם להבדל מבני עירו, אבל כשהוא באגודה אחת עם בני עירו לית לו בה. ואילו בני פרובינציה סוברים, שאפילו ארץ שלמה אינם יכולים לבקש לעצמם מנהג, משום אגודות אגודות, אם כל ישראל נוהגים מנהג אחד אחר מהם.

ת. מבינויותה של א"י לפני התורפ' ואחרי' (מקדש ותר"ה)

ויש לומר עוד בדרך אחרת. בתענית 2, א שנינו, וזה לשונם: "ארץ ישראל נבראת תחילה וכל העולם כולו לבסוף וכו', א"י משקה אותה הקב"ה בעצמו וכל העולם כולו ע"י שליח וכו', שותה מי גשמים וכל העולם כולו מתמצית וכו', א"י שותה תחילה וכל העולם כולו לבסוף וכו'. משל לאדם שמגב את הגבינה, נוטל את האוכל ומניח את הפסולת", ורש"י בפירושו על התורה לדברים י"א, יב ז"ל: "ארץ אשר ה' אלוהיך דורש אותה, והלא כל הארצות הוא דורש, שנאמר: להמטיר על ארץ לא איש, אלא כביכול אינו דורש אלא אותה, ועל ידי אותה דרישה שדורשה דורש את כל הארצות עמם, תמיד ענין ה' אלוהיך בה לראות מה היא צריכה, ולחדש בה גזירות, עתים לטובה עתים לרעה, תמיד ענין ה' ברי"ה ז', ב, מרשית השנה — מרי"ה נידון מה יתא במספה". ורמב"ן מוסיף על זה בזה הלשון: "ויש בו סוד עמוק, כי הארץ הזאת נדרשת בכל, והיא הכל, וכל הארצות מתפרנסות ממנה באמת". וכן נראה לעני"ד גם פירוש דברי רש"י קהלת ב, ה ז"ל: "עץ כל פרי, שהיה שלמה מכיר בהכמתה את גידו הארץ, איזה גיד הולך לכוש, וטעם בו פלפלי, איזה הולך לארץ חריבין ונמנו בו חרובין, שכל גידו הארצות באים לציון שממש משתינו של עולם, שנאמר: מציון מכלל יופי. לך נאמר: עץ כל פרי. במורש תנחומא". כלומר שכל עיקר קיומן של כל הארצות קשור בציון ומשם נמשך ונאצל קיומן, ועל כן כל שפע הברכה הורד לעולם אינו יורד אלא לציון, ומשם הולך השפע ומתגלגל לכל ארץ וארץ כפי הצורך שלה. ויש להעיר על מה שרש"י אומר: "מרשית השנה מראש השנה נידון מה יתא בסופה", מוח משמע שגם על המים גזור ברי"ה, כמה גשמים ירדו, ולפני זה אומר הכתוב: תמיד ענין ה' אלוהיך בה, ומפירש רש"י על זה: "לראות מה היא צריכה ולחדש עליה עתים לטובה וכו'", משמע שכל יום הוא נידונית על הגשמים, אלא שכבר תירצה הגמרא ברי"ה דבר זה, וז"ל הגמרא: "ענין ה' אלוהיך בה, עתים לטובה עתים לרעה. עתים לטובה כיצד? הרי שהיו ישראל רשעים גמורים ברי"ה ופסקו להם גשמים מועטים, לסוף חזרו בהם, להוסיף עליהם אי אפשר שכבר גזירה גזירה, אלא הקב"ה מורידם על הארץ הצריכה להם, הכל לפי הארץ. עתים לרעה כיצד? הרי שהיו ישראל צדיקים גמורים ברי"ה ופסקו עליהם גשמים מרובים, לסוף חזרו בהם, לפחות מהם אי אפשר שכבר גזירה גזירה, אלא הקב"ה מורידן שלא בזמן על הארץ שאינה צריכה לה", כלומר הקב"ה דן שני דינים, דין אחד ברי"ה שאז הוא קובע את כל צרכיהם מראשית השנה ועד אחרית השנה, ודין שני אחר כך עת שהגיע זמן השפע שזכו בו בדין הראשון לתוריד עליהם, ואז יידונו אם עדיין הם ראויים לברכה זו, ועתים כשחזרו בתשובה גמרה הוא משיב להם יותר ממה שזכו לפני כן, ומחלק להם את הברכה בזמן תכונן ובמקום תכונן, לפיכך נמצא, הואיל וכל הארצות שונות אחרי ארץ ישראל, ומדרישה הן נדרשות, אין לזון כלום גשם משל עצמן, אלא כאשר יקבע לארץ ישראל מידה מרובה של גשם,

יושע ממנה שפע רב לכול, וכל ארץ וארץ תזכה לשפע שלה מתוך ברכותה של ארץ ישראל, אך זה ייתן לה ברין השני שהוא באותה שנה שהיא זקוקה לו. ולפיכך מן הנאי הוא שכל הארצות יבקשו על ארץ ישראל בעינין של ארץ ישראל שהיא הנבירה וכולן שפחות שלה, וממנה זון מתפרנסות.

והנה זהו סדר העולם בזמן שבת המקדש קיים. אבל בזמן שאין בית המקדש קיים, כבר העידו חז"ל (סוטה מט, א): "מיום שחרב בית המקדש אין יום שאין בו קללה, וכל יום קללתו מרובה משל חבירו... ואלא עלמא אמאי קאי? אקדושה דסדרא ואיתא שמיה רבא דאגדתא". חז"ל רש"י על זה: "אקדושה דסידרא, סדר קדושה, שלא תיקנה אלא שיהיו כל ישראל עוסקים בתורה בכל יום דבר מועט, שאומר קריאתו והרגומו והן כעוסקים בתורה, וכיון שנהוג בכל ישראל בתלמידים ובעמי הארץ, ויש כאן שתיים, קדושת השם והלמוד התורה, חביב הוא, וכן יהא שמיה רבא מברך, שעונין אחר הגדה שהדרשן דורש ברבים, בכל שבת היו נהגים כך, ושם היו נקבצים כל העם לשמוע, לפי שאינו יום של מלאכה, ויש כאן תורה וקדושה השם". למדנו מכאן שבזמן שבת המקדש קיים העולם מתקיים מן הברכה שבאה מבית המקדש, וזה בודאי בזכות הקרבתו שמקיימים בו, והבית מתברך מהם ומן הבית יוצאת הברכה אל חוץ וירשלים ואל כל הארץ ואל כל העולם כולו. אבל בזמן שאין בית המקדש קיים ואין קרבתו קרבים, התורה שלמדים ברבים וקדושת השם שבה מביאה את הברכה, והנה במסכת תענית יש סיפורים רבים על גדולי הדור שגזורים תענית על הגשם ומתפללים ונענים, רב חזא ורב חסדא ורבי יונה ורבי יהודה נשיא ואילפא ורב נחמן ורב יהודה ורבי אלעזר מהגורניא, ורבה גם ביקש רחמים על גשם שירד שלא בעונתו ונענה (תענית כג-כד). ומסתבר שלפי שחם גדולי הדור, וכל בני הדור כרוכים אחריהם וניזונים מתורתם, יורד מן השמים כל שפע הברכה עליהם ומכריכם מתברכים כל העולם. ודומה זה למה שאמרו גם כן שם בגמרא: "כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני, וחנינא בני די לו וכו'". ואעפ"י שר' חנינא ראה את בית המקדש, הרי חורבן הבית היה בימיו, שהרי שלחו אליו רבן גמליאל ורבן יוחנן בן זכאי שיתפלל על בניהם (ברכות לה, ב), ושמה זה נאמר אחרי שחרב הבית.

ולפיכך עד ימיו של רבינו הקדוש, שכל חכמי התורה וכל הישיבות מצויים רק בארץ ישראל, גוררים כל ישראל אחרי שאלת הגשמים של בני ארץ ישראל, שבזכות לומדי התורה שבה יורדת לה הברכה, ויורדים בה גשמים, וכל ישראל שבסוריא ומצרים ועמון ומואב ובכל ארץ להם ברכה ושפע מן השמים משל עצמם, והם סמוכים על שולחן גבוה של ארץ ישראל, ומשולחנה הם זוכים. על כן אין המשנה מוכיחה כלל זמן אחר לשאלה מאשר זמנה של ארץ ישראל. ואפי' אינו רב לבבל ויסד ישיבות, ונחריבו חלמירי חכמים בבבל, מאז הם זוכים לשפע משל עצמם. והלא כך אמרו בגמרא (מגילה כט, א): "בא וראה כמה הביכין ישראל לפני הקב"ה, שבכל מקום שגלו שכינוה עמהם, שנאמר: למענכם

[146]

שולחנה בבילה. ואף כשחם עתידים ליגאל שכינה עמהם, שנאמר: ועש' ה' אלקיך את שבתך, והשבת לא נאמר אלא ושב, מלמד שהקב"ה שב עמם מבין הנולדות. בבבל חיצא? אמר אבאי: בבי כנישתא דחוצל ובי כנישתא דשב ויחיד בנהרדעא וכו'. ואחרי להם למקדש מעט, אמר ר' יצחק: אלו בני כנסיות ובתי מדרשות שבבבל, ור' אלעזר אמר: זה בית רבנו שבבבל, וכל זמן תלמוד ירושלמי ותלמוד בבלי ישנם שני מקומות ברכה, בני ארץ ישראל סמוכים על שולחן תלמודם, והברכה נאצלת עליהם מן התלמוד הירושלמי שלהם, ובני בבל סמוכים על שולחן תלמודם, והברכה נאצלת עליהם מן התלמוד הירושלמי שלהם, גם בחוץ (צב, א): "יבגפן שלוש משיגים, אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: אלו שלוש שרי גאים היוצאים מירושלם בכל דור ודור, פעמים שנים כאן ואחד בארץ ישראל, פעמים שנים בארץ ישראל ואחד כאן". ולמטה באותו עמוד עוד: "חומר שעורים ולחך שעורים, אלו ארבעים ותמישה צדיקים שהעולם מתקיים בהם, ואינו יודע אם שלושם כאן וחמישה עשר בארץ ישראל, ואם שלושם בארץ ישראל וחמישה עשר כאן".

ולפיכך כל ארץ וארץ בוחרת לה מנהגה לפי רצונה על פי אותו מקור תורה ומקור שפע ברכה שהיא רוצה ליוון ממנו. אבל אחרי שנדלדלה בעוונותינו ארץ ישראל משיבותיה ואחרי שבטלו ישיבות אלה כמעט כליל, נקבעה סוגיא דעלמא בכל קהילות ישראל משיבותיה בבלי עיקר, ומעשה הוא עיקר. תורתם של כל ישראל, וכולם ניזונים ומתפרנסים ממנו, על כן חזרו כולם להתפלל בתפילתם של בני בבל, וגברו גאוני בבל על גאוני ארץ ישראל לקבוע הלכה כמותם בכל מקום. ומשום כך הברכה הניתנת לנו מן השמים נאצלת אלינו מתוך שפע הברכה של בבל, ומשום כך אנו גם הייבים לשאול גשמים בזמן שאלת חכמי בבלי. והיתה שורת הדין שגם בני ארץ ישראל יענו את מנהגם ויגנו כמנהג בבל בזה, וכן אמנם עשו בכל שאר המנהגים של תפילה ושל תורה, אבל הואיל ומסורת היא בידינו מאבותינו שלעולם אין השכינה וזה מן הכותל המערבי, מסתבר לנו, שאעפ"י שכל הברכה לכל ישראל יורדת להם דרך ארץ בבל, אבל שארית פליטת ברכה חוזרת הקב"ה לבני פליטין שלו, שלא יצאו רקם מלפניו, ועל כן נשארו בני ארץ ישראל בשאלת הגשם במנהגם הראשון. ובכל זה אין כל פלוגתא בין הרא"ש ודעמית. שאלמלא כן עד שהוא מתמה על רבותיו ועל מנהג כל בני דורו, יתמה על המשנה שלא הזכירה שום זמן אחר לשאלה מאשר זמנה של ארץ ישראל, והלא סוריא ובבל ומצרים ואיז הם מושבים מקהילות ישראל רבות וגדולות בזמן הבית ובזמן המשנה, וצריכים שונים מבני ארץ ישראל, ודחי תפילות. שלום שונים מרחי ארץ ישראל, ואיך יתכן שירבירו במשנה על יום טוב שבו של גלויות, ועל מעשרות של בני מצרים ושל בני בבל, ועל גטין של בני מדינת דים, ועל דיני ערלה דיני בכורות שבחוצה לארץ, ומנהגי שבו (ערכיות יוצאות רעולות ומדינות פחותות) ועוד הרבה דברים כאלו, ואילו את תפילת הגשמים שלהם, שהיא חיי נפש לא יזכירו? ומכאן ראינו גדולה לדברינו, שבזמן המשנה אין מי שמתפלל תפילת גשם בזמן אחר, מפני שארץ ישראל היא הנבירה והיא תל תפילות לכולם. אלא שרא"ש

[147]

מדבר על זמנו, שכבר נידלדלו בעונות שונאיהם של ישראל גם ישיבות גאוני בבל, וגולה אחז גולה גלחה יהודה כולה, וכל ארץ מגדלת את גדולתה ואת חכמתה וחסידיה, וכיון שכן, סובר הרא"ש שברכת כל ארץ מעתה נשלחת רק אליה, ועל כן מן הראוי הוא מעתה שכל בני ארץ וארץ יתפללו על פי מידת צרכיה, ואין יתרון לבבל על ארצות אחרות. אבל חכמי דורו סבורים שאור התורה אינו מאיר בבני הכנסת ובבני המדרש בכל קהילות ישראל אלא מכוחו של תלמוד בבלי ומכוחם וכוח כוחם של חכמי התלמוד, וכשם שמורתם היה ולא מזה עד היום, כך גם הם חיים עד היום, ולפיכך כל שפע ברכה לעולם שמתעורר בעת לימוד התורה, מתעורר על פי מתכונת מנהגם של חכמי בבל שמהם, שמברכתם ניוונים כל ישראל עד היום הזה.

ט. צפית להחזרת עפורה לירושנה

הנהגה כשראה תרא"ש את מנהג בני פרויבניצית ששואלים ב' במרחשוון ז"ה סבור שגם הם מסכימים לדעתו, שהם מתברכים מלומדי התורה שבמדינתם, ולכן תמך עליהם למה לא יאחרו לשאול הנשמים גם אחרי פסח, אך אולי היתה סברתם, שהם מבקשים על עצמם לומר: יהיו מוונותינו פירורים מפירורי שולחנה של ארץ ישראל ולא סלת ושמן מסלחה ומשמנה של בבל. ובני מדינה זאת הם היחידים שבחזרו לזכות מברכת הארץ, אבל סוגיא דעלמא גלו משולחן אבם ונכנעו מלפני גזירת הנגלה גם בזה, כקנינת רבנו גרשון בן יהודה מאור הגולה בקינת הסליחות: "תעיר הקודש ותמתנות, היו לחרפה ולבזיון, וכל מחמדיה טבועות ונגזרות, ואין שיעור רק התורה הזאת", ע"כ. "ולציון יאמר איש ואיש יולד בה זהו יכונה עליו, אמר רבי מיישא בר בריה דרבי יהושע בן לוי: אחד הנולד בה ואחד המצפה לראותה" (כתובות עה, א), ופירש שם רש"י: "ולציון יאמר איש ואיש יולד בו, לעתיד לבא כשיתקיים מקרא שכתוב: וזה מבני ציון, זה יולד בה, וביאנו שם וכו' ואחד מקום שימצאו שם ישראל, יאמרו העמים: זהו מבני ציון, זה יולד בה, וביאנו שם וכו' ואחד הנולד בה וכו', איש איש יתירא קא דריש, אחד הנולד בה ואחד המצפה לראותה יקרא מבנית ויביאנהו אצלך", ושמה ניתן לנו לומר גם על ענין זה שלנו: אחד הנולד בה ואחד המצפה לראותה, שניהם כאחד, זה כמו זה, מי שמנותק ממנה והוא מקושר אליה, שניהם זוכים מברכתה.

ובענינו אלה, שכל בית ישראל מתרפקים עליה, ועל אהבתה ועל ברכתה, אולי עלינו גם לצפות ולבקש מהור המית לב שיעירה עלינו רוח ממרום להעיר על כל עמו ישראל התעוררותה של תורת ארץ ישראל, להאיר עיני כולנו בחזרת ארץ ישראל, וכפי שאמרו חכמי בבל בתלמוד בבלי (מגילה כט, א): "עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל שייקבעו בארץ ישראל". ואז תיד מן השמים ברכת כל ישראל דרך ארץ ישראל, ויחזרו כולם לכבודם הראשון לבקש גשם לפי מידתה ולא לפי מידת זולתה.

בקרוב בימינו אמן כן יהי רצון.

נא לשמור על קדושת הגיליון

תפילה בעת עצירת גשמים

בספר "פרי מגדים" (על שו"ע אורח חיים קע"ט, בחלק אשל אברהם), מכא כשם אליה רבא, רשימה של פרקי תהלים שיש לומר במקרה של עצירת גשמים - י"ז, כ"ה, ל"ב, כ"א, ס"ה, פ"ה, פ"ו, ק"ג, ק"יג, ק"ב, קכ"א, קכ"ד, קכ"ה, קל"ד, קל"ו.

פשעי: הרכה [הרכב] פכסני מעוני ומחשאתי טהרני: פי פשעי אני אדע וחשאתי נגדי תמיד: לך לבדך חטאתי והרע בעיניך עשיתי למען תצדק בדרכך תזכה בשפטך: הן בעוון חוללתי ובחטא יחמתני אמי: הן אמת תפצת בטחנות ובסתם חכמה תודיעני: תחטאני באזוב ואטור תכבסני ומשגל אלפיך: תשמיעני ששון ושמחה תגלנה עצמות דפית: הסתר פניך מחטאי וכל עונתי מחה: לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון מדש בקרבי: אל תשליכני מלפניך ורוח קדשך אל תתח מלפני: השיבה לי ששון ישעך ורוח נדיבה תסמכני: אלמדה פשעים דרכיך וחטאים אליך לשוובי: הצילני מידים אלהים אלהי תשועתי תרנן לשוני צדקתך: אדני שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך: פי לא תתפץ וכוך נאמנה עולה לא תרצה: יט זכחי אלהים רוח נשברה לב נשבר ונדפה אלהים לא תבנה: כ היטיבה ברוצונך את ציון תבנה חומות ירושלים. כא אז תתפץ וזכחי צדק עולה וכליל אז יעלו על מזבחתך פרים.

פרק ס"ה: למנצח מזמור לדוד שיר. ב לך רמיה תהלה אלהים בציון וילך יושלם נדר. ג שמע תפלה צדיך כל בשר יבאו. ד דברי עונות גברו מני פשעינו אתה תכפרם. ה אשרי תבחר ותקרב לשפך מצריך נשפעה בטוב ביתך קדש היכלך. ו נוראות בצדק תעננו אלהי ישענו מבטח כל קצני ארץ וים רחקים. ז מכין הרים בכחו נאזר בגבורה. ח מלביט שאון ימים שאון גליהם נהמון לאמים. ט ניראו ישרי קצות מאותה תיך מוצאי בקר וערב תרנין. י פקדת הארץ ותשקקה רבת תעשנה פלג אלהים מלא מים תכין דגנם כי בן תכינה. יא תלמיה רנה נחת גדותיה ברכבים תמגנה צמחה תבדך. יב עשרת שנת טובתך ומעגליך ירעפון דשן. יג ירעפו נאות מדבר וגיל גבעות תתגדנה. יד לבשו כרים הצאן נצמקים יעטפו כר יתרועעו אף ישירו.

פרק פ"ה: למנצח לכני קרח מזמור: רצית יהנה ארצך שבת שבות [שבת] יעקב: נשאת עון עמך פסית כל חטאתם סלה: אספת כל עברתך השיבות מחרון אפך: שובנו אלהי ישענו והפר בעסך עמנו: הלעולם תאגף בנו תמשך אפך לדר נדר: הלא אתה תשוב תחנינו ועמך ישמחו בך: הראנו יהנה חסדך וישעך תתן לנו: אשמעה מה ידבר האל יהנה פי ידבר שלום אל עמו ואל חסידיו ואל ישובו לכסלה: אך קרוב ליראי ישעו לשכן בבוד בארצנו: חסד נאמת נפגשו צדק ושלום נשקו: אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף: גם יהנה יתן הטוב וארצנו תתן יבולה: צדק לפניו יהלך וישם לדרכך פשמי:

פרק פ"ו: תפלה לדוד הטה יהנה אונך ענני פי עני ואביון אני: שמרה נפשי פי חסיד אני הושע עבדך אתה אלהי הבוטח אליך: חנני אדני פי אליך אקרא כל היום: שמת נפש עבדך פי אליך אדני נפשי אשא: כי אתה אדני טוב וסלח וכן חסד לכל קראיך: האזינה יהנה תפילתי והקשיבה בקול תחנונותי: ביום צרתי אקראך פי תענני: אין פמוך באלהים אדני ואין פמעשיך: כל גוים אשר עשית יבואו

פרק י"ז: תפלה לדוד שמעה יהנה צדק הקשיבה רנתי האזינה תפילתי בלא שפתי מרמה. ב מלפניך משפטי יצא עיניך תחזינה מישרים. ג בחנת לפי פקדת לילה צרפתני כל תמצא זמתי כל יעבר פי. ד לפעלות אדם בדבר שפתך אני שמרתי ארחות פריץ. ה תמן אשרי במעגלותיך כל נמושו פשמי. ו אני קראתיך כי תענני אל הט אונך לי שמע אמרתי. ז הפלה חסדיך מושיע חוסים ממתקוממים בימיך. ח שמרני באישון פת עין בצל כנפית תסתירני. ט מפני רשעים זו שהוני איבי בנפש יקיפו עלי. י חלכמו סגרו פיו דברו בגאות. יא אשרינו עתה סבבוני [סבבוננו] עינינום ישירו לנטות בארץ. יב דמינו בארזה יסוף לטרוף וכפיר ישב במסתרים. יג קומה יהנה קדמה פניו הכריעהו פלטה נפשי מרשע חרפך. יד ממתים ידך יהנה ממתים מחלד חלקם בחיים וצפינך [וצפונך] תמלא בטנם ישבעו בנים והנחילו יתקם לעולליתם. טו אני בצדק אתנה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך.

פרק כ"ה: לדוד אליך יהנה נפשי אשא. ב אלהי בך בטחתי אל אבושה אל יעלצו איבי לי. ג גם כל קניך לא יבשו יבשו הבוגדים ריקם. ד דרכיך יהנה הודיעני ארחותיך למדני. ה הדריכני באמתך ולמדני כי אתה אלהי ישעי אותך קויתי כל היום. ו זכר נחמתי יהנה נחסדיך כי מעולם המה. ז חטאות נעורי ופשעי אל תזכר כחסדך זכר לי אתה למען טובך יהנה. ח טוב וישר יהנה על פי יורה חטאים בדרכך. ט ידבר עננים במשפט וילמד עננים דרכו. י כל ארחות יהנה חסד נאמת לנצרי בריתו ועדתי. יא למען שמך יהנה וסלחת לעוני כי רב הוא. יב מי זה האיש ירא יהנה ירננו בדרכך יבחר. יג נפשו בטוב תלין ודעו ירכש ארץ. יד סוד יהנה ליראיו ובריתו להודיעם. טו עיני תמיד אל יהנה כי הוא יוציא מרשע רגלי. טז פנה אלי וחנוני כי יחיד ועני אני. יז צרות לבבי הרחיבו ממצוקותי הוציאני. יח ראה עניי וצמלי ושא לכל חטאותי. יט ראה איובי כי רבו ונאמת חסד שנאוני. כ שמרה נפשי והצילני אל אבוש כי חסיתי בך. כא תם נישור יצורני כי קויתיך. כב פנה אלהים את ישראל מכל צרותיו.

פרק ל"ב: לדוד משכיל אשרי נשוי פשע פסוי חטאה: אשרי אדם לא יחשב יהנה לו עון ואין ברוחו רמיה: פי החרשתי פלו עצמי בשאגתי כל היום: פי זומם ולילה תכבד עלי ידך נהפך לשדי בתרבוני קנין סלה: חטאתי אודיעך ועוני לא כסיתי אמרתי אודה עלי פשעי ליהנה נאמה נשאת עון חטאתי סלה: על זאת תפלל כל חסיד אליך לעת מצא רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו: אתה סתר לי מצר תצנני רני פלט מסוכבני סלה: אשפילך ואורך בדרכך זו תלך אינצה עליך עני: אל תהיו פסוס פפרד אין הבין במתג נסון עדין לכלום כל קרב אליך: רבים מכאובים לרשע והבוטח ביהנה חסד יסוכבנו: שמחו ביהנה וגילו צדיקים והרנינו כל ישרי לב:

פרק נ"א: למנצח מזמור לדוד: בבוא אליו נתן הנביא פאשר בא אל פת שבע: חנני אלהים כחסדך כרב נחמתי מחה

נא לשמור על קדושת הגיליון

פליליה: יהנה ישמרך מפל רע ישמר את נפשך: יהנה ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם.

פרק כ"ד: שיר המעלות לדרד לולי יהנה שהיה לנו יאמר נא ישראל: לולי יהנה שהיה לנו בקום עלינו אדם: אזי חיים בלעונו בחרות אפם בנו: אזי המים שטפנונו נחלה עבר על נפשנו: אזי עבר על נפשנו המים הזורמים: ברוך יהנה שלא נתנונו טרף לשניהם: נפשנו כצפור נמלטה מפת יוקשים הפח נשבר נאנחנו נמלטנו: עזרנו בשם יהנה עשה שמים וארץ:

פרק כ"ה: שיר המעלות הבטחים ביהנה פהר ציון לא ימוט לעולם ישוב: ירושלם הרים סביב לה ויהנה סביב לעמו מעתה ועד עולם: כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים למען לא ישלחו הצדיקים בעולתה ויהיה: היטיבה יהנה לטובים ולישרים בלבבותם: והמטים עקלקלותם יוליכם יהנה את פעלי האון שלום על ישראל:

פרק ק"ל: שיר המעלות מפעמקים קראתיך יהנה: אדני שמעה בקולי תהינה אונך קשבות לקול תחנוני: אם עונות תשמר יה אדני מי יעמד: כי עמך הסליחה למען תנא: קויתי יהנה קוטה נפשי ולדברך הוולתי: נפשי לאדני משמרים לבקר שמרים לבקר: יחל ישראל אל יהנה כי עם יהנה הסוד והרבה עמו פדות: והוא יפדה את ישראל מפל עונותיו:

פרק קל"ו: הודו ליהנה כי טוב כי לעולם חסדו: הודו לאלהי האלהים כי לעולם חסדו: הודו לאדני האדנים כי לעולם חסדו: ד לעשה נפלאות גדלות לבדו כי לעולם חסדו: ה לעשה השמים בתבונה כי לעולם חסדו: ו לרקע הארץ על המים כי לעולם חסדו: ז לעשה אורים גדלים כי לעולם חסדו: ח את השמש לממשלת ביום כי לעולם חסדו: ט את הירח וכוכבים לממשלות בלילה כי לעולם חסדו: י למפה מצרים בכוכביהם כי לעולם חסדו: יא ניוצא ישראל מתוכם כי לעולם חסדו: יב ביד חזקה ובזרוע נטויה כי לעולם חסדו: יג לגזר ים סוף לגזרים כי לעולם חסדו: יד והעביר ישראל בתוכו כי לעולם חסדו: טו ונער פרעה וחילו בים סוף כי לעולם חסדו: טז למולך עמו במדבר כי לעולם חסדו: יז למפה מלכים גדלים כי לעולם חסדו: יח ויהרג מלכים אדירים כי לעולם חסדו: יט לסיחון מלך האמורי כי לעולם חסדו: כ וילעג מלך הבשן כי לעולם חסדו: כא ונתן ארצם לנחלה כי לעולם חסדו: כב נחלה לישראל עבדו כי לעולם חסדו: כג שבשפלנו זכר לנו כי לעולם חסדו: כד ויפרקנו מצרינו כי לעולם חסדו: כה נתן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו: כו הודו לאל השמים כי לעולם חסדו:

וישמחו לפניך אדני ויכבדו לשמך: כי גדול אתה ועשה נפלאות אתה אלהים לבדך: הורני יהנה ברפך אהלך באמתך יחד לכבי ליראה שמך: אודך אדני אלהי בכל לכבי נאכבדה שמך לעולם: כי חסדך גדול עלי והצלת נפשי משאול תחתיה: אלהים ודים כמו עלי ועדת עריצים בקשו נפשי ולא שמוך לנגדם: ואתה אדני אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת: פנה אלי וחנוני תנה צנך לעבדך והושיעה לבן אמתך: עשה עמי אות לטובה ויראו שגאי ויבשו כי אתה יהנה עזרתיני ונחמתיני:

פרק ק"ג: לדרד ברבי נפשי את יהנה וכל ברבי את שם קדשו: ברבי נפשי את יהנה נאל תשפתי כל גמולי: הסלח לכל עונתי הרפא לכל תחלאי: הגואל משחת חייכי המצטרך חסד ורחמים: המשביע בטוב עדיך תחתיהש פנשר נעורכי: עשה צדקות יהנה ומשפטים לכל עשוקים: יודיע דרכיו למשה לבני ישראל עלילותיו: רחום וחנון יהנה ארך אפים ורב חסד: לא לנצח יריב ולא לעולם ישור: לא כחטאניו עשה לנו ולא כעונותינו גמל עלינו: כי כגבה שמים על הארץ עבר חסדו על יראיו: פרחק מזרח ממערב הרחיק ממנו את פשעינו: ברחם אב על בנים רחם יהנה על יראיו: כי הוא ידע יצרנו וזכור כי עפר אנחנו: אנוש פחציר ימיו פציץ השנה פן יציץ: כי רוח עברה בו ואינונו ולא יכירנו עוד מקומו: וחסד יהנה מעולם ועד עולם על יראיו וצדקתו לבני בנים: לשמרי בריתו ולזכרי פקדיו לעשותם: יהנה בשמים הכין פסאו ומלכותו בפל משלה: ברכו יהנה מלאכיו גברי כח עשי דברו לשמע בקול דברו: ברכו יהנה כל צבאי משרתיו עשי רצונו: ברכו יהנה כל מעשיו בכל מקומות ממשלתו ברבי נפשי את יהנה:

פרק ק"ג: הללויה הללו עבדי יהנה הללו את שם יהנה: יה שם יהנה מברך מעתה ועד עולם: ממונת שמש עד מבוא מהלל שם יהנה: רם על כל גוים יהנה על השמים כבודו: מי ביהנה אלהינו המגביה לשבת: המשפילי לראות בשמים ובארץ: מקמי מעפר דל מאשפות ירים אביון: להושיבי עם נדיבים עם נדיבי עמו: מושיבי עקרת הפית אם הנפים שמחה הללויה:

פרק כ': שיר המעלות אל יהנה בצרתה לי קראתי ויעוני: יהנה הצילה נפשי משפת שקר מלשון רמיה: מה יתן לך ומה יסיף לך לשון רמיה: חצי גבור שוננים עם גחלי רתמים: אויה לי כי גרתי משך שכנתי עם אהלי קדר: רבת שכנה לה נפשי עם שונא שלום: אני שלום וכי אנדר המה למלחמה:

פרק כ"א: שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי: עזרי מעם יהנה עשה שמים וארץ: אל יתן למוט רגלך אל גוים שמרך: הנה לא יגום ולא יישן שומר ישראל: יהנה שמרך יהנה צלך על יד ימינך: יומם השמש לא יפכה ויחרת

שבת יהודה ברחק ובצער: תישא אנה פיער: מקוים ישועתך אבות ובנים: העניים והאביונים: צמד פפרץ בל נהיה לשחק: למה יי תעמד ברחוק: יונתך עד שער מות הגיעה: יושב הפרובים הופיעה: הבה לנו עזרת מצר: היר יי תקצר: חדש ימינו בגלות ישן: עזרה למה תישן: זכור בנך בארץ לא להם: נזר לא יקרב אליהם: קץ הנחתם גלה לגלמודה: ישמח הר ציון תגלנה פנות יהודה: שועתנו תעלה לשמי מרומים: אל מלך יושב על פסא רחמים:

אל מלך יושב על פסא רחמים ומתנהג בחסידות מוחל עונות עמו מעביר ראשון ראשון מרבה מחילה לחטאים וסליחה לפושעים עושה צדקות עם כל בשר ורוח לא כרעתם להם

הרבנות הראשית לישראל

THE CHIEF RABBINATE OF ISRAEL

כס"ד

נא לשמור על קדושת הגיליון

גומל אל הורקנו לומר מדות שלש עשרה זכר לנו היום ברית שלש עשרה כמו שהודעת
לענו מקדם וכן פתוב בתורתך ויחד יהנה בענן ויתיצב עמו שם ויקרא בשם יהנה ושם
נאמר: ויעבר יהנה על פניו ויקרא: יהנה יהנה אל רחום וחנון ארך אפים ורחב חסד נאמת:
נצר חסד לאלפים נשא עון נפשע וחסאנה נקה: וסלקת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו.

אנשי אמונה אכדו באים בכח מעשיהם גבורים לעמד בפני דוחים את הגזרות היו לנו לחומה ולמחסה ביום זעם וזעקים אף
בלחשם חמה עצרו בשועם טרם קראו עניתם ידעים לעתר ולרצות כאב רחמם למענם לא השיבות פניהם ריקם מרב עונינו
אכדנום נאספו מנו בתטאנו סעו המה למנוחות עזבו אותנו לאנחות פסו גודרי גדר צמתו משיבי חמה קמים בפנין אין ראויים
לרצותך אפסו שוטטנו בארבע פנות תרופה לא מצאנו שכן אליך בבשית פנינו לשחרך אל בעת סליחתנו.

אל מלך יושב על פסא רחמים ומתנהג בחסידות מוחל עוונות עמו מעביר ראשון ראשון
מרבה מחילה לחטאים וסליחה לפושעים עושה צדקות עם כל בשר נרחם לא כרעמם להם
גומל אל הורקנו לומר מדות שלש עשרה זכר לנו היום ברית שלש עשרה כמו שהודעת
לענו מקדם וכן פתוב בתורתך ויחד יהנה בענן ויתיצב עמו שם ויקרא בשם יהנה ושם
נאמר: ויעבר יהנה על פניו ויקרא: יהנה יהנה אל רחום וחנון ארך אפים ורחב חסד נאמת:
נצר חסד לאלפים נשא עון נפשע וחסאנה נקה: וסלקת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו.

תמהנו מרעות תשש בחנו מצרות שחנו עד למאד שפלנו עד עפר רחום פך היא מדתנו קשי ערך וממרים אנחנו צעקנו בפנינו
חטאנו פתלתל ועקש לבנו עליון רחמים מעולם סליחה עמך היא נחם על הרעה משה כלפי חסד לא תתעלם בעתות כאל כי בצרה
גדולה אנחנו ידע לעיני הכל טובך וחסדך עמנו חתם פה שטן ואל ישטין עלינו זעם בו ידום ונעמד מליץ טוב לצדקנו הוא יגיד
לשכנו דרכיך רחום וחנון גליה לנאמן בית בבקשו אז מלפניך אמונתך הודעת לו.

אל מלך יושב על פסא רחמים ומתנהג בחסידות מוחל עוונות עמו מעביר ראשון ראשון
מרבה מחילה לחטאים וסליחה לפושעים עושה צדקות עם כל בשר נרחם לא כרעמם להם
גומל אל הורקנו לומר מדות שלש עשרה זכר לנו היום ברית שלש עשרה כמו שהודעת
לענו מקדם וכן פתוב בתורתך ויחד יהנה בענן ויתיצב עמו שם ויקרא בשם יהנה ושם
נאמר: ויעבר יהנה על פניו ויקרא: יהנה יהנה אל רחום וחנון ארך אפים ורחב חסד נאמת:
נצר חסד לאלפים נשא עון נפשע וחסאנה נקה: וסלקת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו.

ויאמר י"ב פעמים: לעולם יהנה דרךך נצב בשמים.

יה"ר מלפניך ה' אלונינו ואלוקי אבותינו שתעשה למען שמך הגדול והקדוש והטהור והגבור והנורא הנכתב ואינו נקרא
שנתכוונתי בו, שתציל את עמך בית ישראל מכל צרה ומצוקה ומכל גזירות קשות ורעות. וישוב חרון אפך מעמך מעירך מארצך
ומנחלתך, וכל החושבים עלינו רעה תחשבנה עיניהם מראות ולא תעשינה ידיהם תושיה ויהי דרכם חושך וחלקקות ומלאך ה'
ורודפם. ותתנהג עמנו כמידת החסד והרחמים ותכנס לנו לפני ולפנים משורת הדין. ותגזור עלינו גזירות טובות עשה למען שמך
הגדול והקדוש שלא יתחלל באומות. עשה למענך ולא למעננו עשה למען תורתך עשה למען קדושתך והשיענו, ויקויים בנו טרם
יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע.

כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים הוא אשר יצאתם משם אשר תזרע את זרעך והשקית כרגלך כגן הזקק: (יא)
והארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה ארץ הרים ובקעות למטר השמים תשטה מים: (יב) ארץ אשר ה' אל ה' דרש אתה תמיד
עיני ה' אל ה' פה מרשית השנה ועד אחרית שנה: (יג) (י"א, י"ב).

אלהינו ואלהי אבותינו

זכר אב נמשך אחריו במים ברכתו כעץ שתול על פלגי מים גנתו והצלתו מאש וממים דרשתו בזרעו על כל מים בעבורו אל
תמנע מים. זכר הנולד בפשורת יקח נא מעט מים ושתה להורו לשחטו לשפך דמו פמים זהו גם הוא לשפך דמו (נ"א: לב) פמים
הפר ומצא בארות מים בצדקו חן חשרת מים. זכר שצן מקלו ועבר ידן מים יחד לבדו (נ"א: לב) וגל אכן מבאר מים פנאבק לו
שור בלול מאש וממים. לכן הבטחתו היות עמו באש ובמים בעבורו אל תמנע מים. זכר משוי בכתב גמא מן המים כמו דלה דלה
והשקה צאן מים סגולת עת צמאו מים על הסלע הן ויצאו מים בצדקו חן חשרת מים. זכר פקיד שתות טובל חמש טבילות
במים. צועה ומרחיץ בפיו בקדוש מים קורא ומזה טהרת מים רחוק מעם פתו פמים בעבורו אל תמנע מים. זכר שנים עשר שבטים
שהעברת בגזיר (ג: בגזרת) מים שהמתקת למו מרורת (נ"א: מרירות) מים תולדותם נשפך דמם עליך פמים תפן כי נפשנו אפסו
מים בצדקם חן חשרת מים.

שאתה הוא ה' אלהינו משיב הרוח ומוריד הגשם לברכה ולא לקללה לחיים ולא למות לשבע ולא לרזון

119

הרבנות הראשית לישראל

THE CHIEF RABBINATE OF ISRAEL

בס"ד

נא לשמור על קדושת הגיליון

א-ל חי יפתח אוצרות שמים. ישב רוחו יזלו מים: בגשמי רצון תברך עדה. בפתי גון. בצפור לכודה. בצדקת (אברהם) אב המון. הכין סעודה. ואמר יקח נא מעט מים: **ישב** גשם נדבות. משמי עליה. תוריד בציה. רב עליה. בצדקת (יצחק) נעקר. בחר המורה. ושב וקפר בארות המים: **ישב** דלה עמך ממהומה והצל. ורוח קדשך עליו האצל. בצדקת (יעקב) איש תם. מקלות פצל. ברהטים בשיקתות המים: **ישב** האר פנים. על עם דל בשועו. נלכד בפשעו. ועל בן אחר ישעו. בצדקת (משה) עניו נס מפרעה. וישב על באר המים: **ישב** ותזיל מטרות עז ממעונים. ותבואות שנה יהיו דשנים. בצדקת (אהרן) נכנס לפני ולפנים. אשר צנה על ניסוך המים: **ישב** זכור בתמיד יוצר מאורות. וצנה עבדך יריקון אורות. בצדקת מלך (דוד) נעים זמירות. אשר אמר מי ישקני מים: **ישב** חשבת מים על יבשה. תזיל ותוציא אבן הראשה. בצדקת (אלישע) לקח צלוחית חדשה. ועל ידו נרפאו המים: **ישב** טרפי צמח אדמה המציא. הפך רצוני. חזקי ואמצי. בגשמי נדבות למען מוציא. מחלמיש למעינו מים: **ישב**

א-ל-הינו נא-ל-הי אבותינו

בגשמי אורה. תאיר אדמה:	בגשמי כרכה. תברך אדמה:
בגשמי גילה. תגיל אדמה:	בגשמי דיצה. תדשן אדמה:
בגשמי הוד. תהדר אדמה:	בגשמי נעד טוב. תנעד אדמה:
בגשמי זמרה. תזמר אדמה:	בגשמי חיים. תחיה אדמה:
בגשמי טובה. תטיב אדמה:	בגשמי ישועה. תושיע אדמה:
בגשמי כלפלה. תכלל אדמה:	

אנא הורידם לאורה. לכרכה. לגילה. לדיצה. להוד. לנעד טוב. לזמרה. לחיים טובים. לטובה. לישועה. לפרנסה ולכלפלה. כמו שאתה הוא ה' א-ל-הינו רב להושיע. משיב הרוח ומוריד הגשם לכרכה:

קבלת עול מלכות שמים

שמע ישראל. יהוה אחד. יהוה אחד. אלהינו. יהוה אחד. אחד: **אחד:**
 יהוה אחד יהוה אחד הוא האלהים. יהוה אחד יהוה אחד הוא האלהים: (ול פעמים)
 יהוה אחד יהוה אחד מלך. יהוה אחד יהוה אחד מלך. יהוה אחד יהוה אחד מלך לעולם ועד: (וב פעמים)
 אנא יהוה אחד יהוה אחד הושיעה נא: אנא יהוה אחד יהוה אחד הצליחה נא: